LIETUVOS TEISĖS UNIVERSITETAS

Laurynas Pakštaitis

BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ UŽ KYŠININKAVIMĄ PAGAL LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMĄJĮ KODEKSĄ: TEORINĖS IR PRAKTINĖS PROBLEMOS

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2004

Disertacija rengta 1999-2004 metais Lietuvos teisės universitete, Baudžiamosios teisės katedroje.

Disertacija ginama eksternu

Mokslinis konsultantas:

Prof. habil. dr. Vytautas Piesliakas (Lietuvos teisės universitetas, socialiniai mokslai, teisė - 01 S)

Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą: teorinės ir praktinės problemos

Įvadas

I skyrius. Kyšininkavimo nusikalstamos veikos samprata, pavojingumas bei teisino vertinimo problematika

1.1. Kyšininkavimo nusikalstamų veikų socialinis žalingumas ir sudėties bendroji charakteristika. Kyšininkavimo tyrimų apžvalga

1.2. Kyšininkavimo kriminalizacijos raida Lietuvoje

1.2.1. Bendros pastabos

1.2.2. Kyšininkavimo nusikaltimai Lietuvos Respublikoje 1918-1940 m.

1.2.3. Kyšininkavimo nusikaltimai sovietų Rusijos 1926 metų Baudžiamajame kodekse, galiojusiame Lietuvoje nuo 1940 metų (1940-1961 m.)

1.2.4. Kyšininkavimo nusikaltimai 1961 metų Baudžiamajame kodekse (1961-1990 m.)

1.2.5. Kyšininkavimo nusikaltimų raida Lietuvos Respublikos įstatymuose 1990-2003 metais

1.3. Atsakomybės už kyšininkavimą užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose apžvalga

1.4. Atsakomybės už kyšininkavimą klausimai tarptautiniuose teisės aktuose

II skyrius. Kyšininkavimo sudėties objektyvieji požymiai

2.1. Kyšininkavimo objektas. Baudžiamojo įstatymo ginamos vertybės

2.2. Kyšininkavimo veikos

2.2.1. Kyšio priėmimas

2.2.2. Pažadėjimas priimti kyšį

2.2.3. Susitarimas priimti kyšį

2.2.4. Kyšio reikalavimas

2.2.5. Provokavimas duoti kyšį

2.3. Fakultatyviniai objektyvieji sudėties požymiai ir jų baudžiamoji teisinė reikšmė

2.3.1. Veiksmai ar neveikimas vykdant įgaliojimus, sąlygoti kyšio

2.3.1.1. Veikimas už kyšį

2.3.1.2. Neveikimas, sąlygotas kyšio

2.3.2. Veikos, daromos už kyšį, pobūdis. Teisėta ir neteisėta veika

2.3.3. Kyšininkavimo būdai

2.4. Kyšio, kaip nusikalstamos veikos dalyko, samprata, įtaka baudžiamajai atsakomybei

2.4.1. Bendros pastabos

2.4.2. Kyšio samprata

2.4.3. „Kyšis“ ir „dovana“

2.4.4. Kyšis, kaip naudos forma

2.4.4.1. Asmeninės naudos pripažinimo kyšio dalyku problema

2.4.5. Kyšis, kaip daiktai

2.4.5.1. Daiktų vertė ir jos reikšmė sprendžiant apie kyšio dalyką

2.4.5.2. Daiktų teisinės padėties reikšmė vertinant juos kaip kyšį

2.4.6. Kyšis, kaip paslaugos

2.4.6.1. Neteisėto pobūdžio paslaugos kaip kyšis

2.4.7. Kyšio dydis ir jo reikšmė

2.4.7.1. Bendros pastabos

2.4.7.2. Kyšio, kaip dalyko, įtaka įrodinėjant nusikalstamos veikos sudėtį

2.5. Kyšininkavimo nusikalstamų veikų subjektas ir jo požymiai

2.5.1. Bendra kyšininkavimo subjekto charakteristika

2.5.2. Trumpa istorinė problemos apžvalga

2.5.3. Valstybės tarnautojas ir jam prilygintas asmuo, kaip kyšininkavimo nusikalstamų veikų subjektai
2.5.3.1. Valstybės tarnautojas
2.5.3.1.1. Valstybės tarnautojų rūšys BK 230 str. 1 d.
2.5.3.1.2. Valstybės tarnautojo įgaliojimai
2.5.3.1.3. Kandidatas į valstybės tarnautojo pareigas
2.5.3.2. Asmens, prilyginto valstybės tarnautojui, samprata ir požymiai
2.5.3.2.1. Dėl sąvokos „prilygintas“ priimtinumo
2.5.3.2.2. Darbas valstybinėje, nevalstybinėje ar privačioje įstaigoje, įmonėje ar organizacijoje ar vertimasis profesine veikla, kaip įstatymo reikalaujamas požymis
2.5.3.2.3. Asmens, prilyginto valstybės tarnautojui, įgaliojimai
2.5.4. Baudžiamosios atsakomybės už kyšininkavimą tobulinimo aspektai. Kyšininkavimo privačios veiklos srityje kriminalizavimo klausimas
2.5.5. Asmuo, turintis įgaliojimus užsienio valstybės organizacijoje
2.5.6. Juridinio asmens, kaip kyšininkavimo subjekto, problema

III skyrius. Kyšininkavimo sudėties subjektyvieji požymiai
3.1. Bendra kyšininkavimo subjektyviųjų požymių vertinimo problematika
3.2. Tyčia, jos kriterijai ir turinys kyšininkaujant
3.2.1. Tyčia ir jos turinys kyšio priėmimo atveju
3.2.2. Kaltės turinys pažadėjimo priimti kyšį atveju
3.2.3. Kaltės turinys susitarimo priimti kyšį atveju
3.2.3.1. Susitarimo vertinimas kaip bendrininkavimo problema
3.2.3.2. Susitarimo reikšmė kyšininkavimo sudėties įrodymui
3.2.4. Kaltės turinys kyšio reikalavimo atveju
3.2.5. Kaltės turinys kyšio provokavimo atveju
3.3. Motyvai ir tikslai kyšininkaujant

IV skyrius. Nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio panaudojimas ir jo įtaka asmens baudžiamajai atsakomybei kyšininkavimo bylose. Kyšininkavimo provokacija ir jos teisinis vertinimas

V skyrius. Kyšininkavimo baudžiamumas ir bausmių taikymas teismų praktikoje
5.1. Sankcijos už kyšininkavimo veikas baudžiamajame įstatyme
5.2. Baudžiamumo už kyšininkavimą raida
5.3. Bausmių taikymas už kyšininkavimą teismų praktikoje
5.3.1. Atskirų bausmių rūšių, taikomų vertinant kyšininkavimą, charakteristika

Išvados ir pasiūlymai

Literatūra

Autoriaus mokslinių publikacijų disertacijos tema sąrašas

Įvadas

Bendroji temos charakteristika ir jos aktualumas. Nūdienos gyvenime tarp dažniausiai vartojamų sąvokų, skirtų socialinei situacijai apibūdinti, sutinkama *korupcijos* sąvoka. Kaip ir apskritai per pastarąjį dešimtmetį didėjantis nusikalstamumas, korupcijos problema yra viena iš sudėtingesnių ir sunkiai pasiduodančių socialinėms korekcijoms problemų, kurių aktualumas nuolatos akcentuojamas.

Esminių ir labai intensyvių politinių, socialinių bei ekonominių permainų laikotarpiu, koks buvo pastarieji keturiolika metų Lietuvos Respublikai atkūrus valstybingumą, iš esmės pertvarkant valstybinės valdžios bei valdymo institucijas, persisluoksniuojant nusistovėjusiai visuomenės sanklodai, susilpnėjusi socialinė bei teisinė kontrolė lėmė ir korupcinių nusikaltimų plitimą bei problemos aštrėjimą. Ši problema neretai tampa įvairaus lygio spekuliacijų objektu, korupcinėms veikoms norima suteikti išskirtinį ypač sunkių ir specifinių tyrimo sąlygų reikalaujančių nusikaltimų statusą, kartais jos nevisiškai teisingai, be deramų išlygų siejamos su organizuotu nusikalstamumu, problema, kartais be pagrindo politizuojama.

Tarp korupcinių nusikaltimų kone didžiausią dalį užima kyšininkavimo nusikaltimai, paplitę įvairiais valstybinės valdžios ir valdymo institucijų veiklos lygiais, jų plitimą lemia ir kelią šiam reiškiniui užkirsti trukdo tokių nusikaltimų latentiškumas, padarymo būdų įvairovė, besikeičiantys baudžiamieji įstatymai.

Sprendžiant korupcinių veikų apskritai ir kyšininkavimo, kaip vienos iš aktualiausių veikų, teisinio vertinimo problemas, didelė reikšmė tenka baudžiamajam įstatymui. Nuo 1990 metų daug kartų reformuotas senasis Baudžiamasis kodeksas, bandomas pritaikyti prie pasikeitusios visuomeninės situacijos, numatė kyšininkavimo vertinimo modelį, kuris ilgainiui kito ir įgavo bruožus, būdingus naujajam Baudžiamajam kodeksui, įsigaliojusiam 2003 metų gegužės 1 dieną. Lietuvai integruojantis į Europos Sąjungą didelę įtaką kriminalizuojant kyšininkavimo veikas turėjo 1999 metų Europos baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos, kurios pagrindinės nuostatos dėl kyšininkavimo įtvirtintos naujajame Baudžiamajame kodekse.

„Kyšininkavimo“ terminas ilgą laiką baudžiamojoje teisėje buvo laikomas apibendrinamuoju, apimančiu kyšio priėmimo bei davimo (papirkimo) nusikalstamas veikas. Tačiau pagal 2000 metų BK šiuo terminu įvardijamos 225 straipsnyje esančios nusikalstamų veikų sudėtys, apimančios *kyšio priėmimo, pažadėjimo priimti, susitarimo priimti kyšį, reikalavimo ar provokavimo duoti kyšį* veikas. Toks kyšininkavimo supratimas tapo pagrindu formuluojant darbo temą – „*Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą: teorinės ir praktinės problemos*“. Dėl reikšmės ir baudžiamojo teisinio vertinimo

sudėtingumo darbe kyšininkavimas nagrinėjamas galiojančio BK 225 straipsnyje numatyta prasme ir apimtimi.

Svarbiu žingsniu sprendžiant korupcijos bei kyšininkavimo nusikaltimų prevencijos, užkardymo bei tyrimo problemas tapo Specialiųjų tyrimų tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos įkūrimas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. vasario 18 d. nutarimu, kuriuo sukurta specializuota korupcinių nusikaltimų tyrimo institucija. Ilgainiui ši institucija tapo savarankiška ikiteisminio tyrimo institucija, atliekanti pagrindinį darbą tiriant kyšininkavimo nusikalstamas veikas.

Nepaisant kryptingų ir nuoseklių valstybės pastangų sukurti tinkamą institucinę bei teisinę bazę korupcinėms veikoms įvertinti, problemos aktualumas nemažėja. Deramam teisiniam poveikiui reikalingos subalansuotos ir atitinkančios šiuolaikinius reikalavimus baudžiamojo įstatymo normos bei doktrinos nuostatos, kurios palengvintų tokių nusikaltimų tyrimą.

Tyrimo objektas yra kyšininkavimas kaip korupcinio elgesio forma, socialinis-teisinis reiškinys ir jo baudžiamojo teisinio vertinimo problemos. *Tyrimo dalykas* yra Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių baudžiamieji įstatymai, numatantys atsakomybę už kyšininkavimo nusikaltimus, šių įstatymų aiškinimai, jų taikymo praktika, mokslinė literatūra.

Darbo tikslai yra apžvelgti kyšininkavimo, kaip nusikalstamų veikų, sampratą, pasireiškimo formas, kriminalizavimo raidą ir tendencijas, nuodugniai paaiškinti kyšininkavimo nusikaltimų sudėčių požymius, baudžiamumą už šias veikas, išryškinti įstatymo taikymo trūkumus ir spragas, pateikti siūlymus dėl pagrįsto Baudžiamojo kodekso straipsnių, reglamentuojančių atsakomybę už kyšininkavimo veikas, tobulinimo.

Tyrimo uždaviniai yra: apibendrinti esamus kyšininkavimo nusikaltimų tyrimus ir aprašyti kyšininkavimo, kaip socialinio elgesio, sąlygas, raiškos formas bei tendencijas Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose, aprašyti kyšininkavimo teisinės reglamentacijos istorinę raidą, taip pat užsienio šalių galiojančių įstatymų normas, atlikti išsamią baudžiamajame įstatyme įtvirtintų teisnių požymių analizę ir detaliai aptarti šio nusikaltimo teisinio vertinimo problemas, atskleisti ir nagrinėti teisinės reglamentacijos spragas bei trūkumus, įvertinti esamos teismų praktikos teigiamus bruožus, spragas ir trūkumus, suformuluoti ir pateikti siūlymus dėl įstatymų tobulinimo, aiškinimo.

Tyrimo šaltiniai yra Lietuvos bei užsienio valstybių baudžiamieji įstatymai, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projektai, kiti įstatymai, teisės lydimieji aktai, jų aiškinimai, teismų praktikos apibendrinimo medžiaga, statistiniai duomenys, baudžiamosios teisės bei kitų teisės šakų mokslinė literatūra, periodinė spauda. Darbe apibendrinta 80 kyšininkavimo baudžiamųjų bylų, aprašyti 55 pavyzdžiai iš teisminės ir ikiteisminio tyrimo praktikos.

Tyrimo metodai. Tyrimas atliktas remiantis istoriniu, lyginamosios teisėtyros, sisteminės analizės, statistinės analizės bei kitais mokslinio pažinimo metodais.

Darbo mokslinis naujumas. Darbo mokslinis naujumas ir aktualumas pasireiškia tuo, kad pirmą kartą Lietuvoje disertacinio tyrimo lygiu išnagrinėtas kyšininkavimas, kaip teisinė kategorija. Darbe stengtasi vengti deklaratyvumo, ideologinių ir moksliškai sunkiai pagrindžiamų „kovos" su nusikalstamumu bei korupcija terminų, pateiktas naujas požiūris į daugelį teisinių sąvokų, svarbių kvalifikuojant kyšininkavimo bei kitas nusikalstamas veikas, kuriomis kėsinamasi į valstybės tarnybą bei viešuosius interesus, moksliškai apibendrinta ir kritiškai įvertinta teismų praktika, pateiktos originalios kyšininkavimo nusikalstamų veikų kriminalizavimo bei atribojimo nuo kitų nusikalstamų veikų koncepcijos.

Praktinė darbo reikšmė. Darbe pateikiami moksliškai pagrįsti ir praktine medžiaga iliustruoti sudėtingų diskusinių kyšininkavimo nusikaltimų vertinimo problemų sprendimai. Tyrimo medžiaga gali naudotis įvairaus lygio ir pobūdžio teisėsaugos institucijų atstovai - ikiteisminio tyrimo pareigūnai, teisėjai, ieškodami atsakymų į klausimus, kylančius kvalifikuojant bei teisiškai vertinant kyšininkavimo veikas. Darbas taip pat naudingas studijuojantiems baudžiamąją teisę bei keliantiems kvalifikaciją šioje srityje. Į išvadas ir pasiūlymus galima atsižvelgti rengiant pataisas į Baudžiamąjį kodeksą, rengiant Aukščiausiojo Teismo senato nutarimus nusikalstamų veikų tarnybai ir viešiesiems interesams vertinimo klausimais. Praktinė darbo reikšmė neturėtų sumažėti ir reformuojant bei tobulinant baudžiamąjį įstatymą, nes stengiamasi pateikti fundamentalias laiko bei nusikalstamų veikų tyrimo praktikos patikrintas nuostatas.

Tyrimo rezultatų aprobavimas. Darbas apsvarstytas Lietuvos teisės universiteto Baudžiamosios teisės katedroje. Tyrimo rezultatai yra paremti specialaus kurso „Tarnybiniai nusikaltimai" dėstymu. Tyrimo rezultatais remiamasi dėstant baudžiamosios teisės kursą Lietuvos teisės universitete.

Darbo struktūra. Disertaciją sudaro įžanga, penki skyriai, išvados bei pasiūlymai ir priedai. Darbo pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros ir autoriaus skelbtų mokslinių darbų sąrašas.

Pirmame skyriuje pateikiami disertacijos tema atlikti tyrimai, analizuojama kyšininkavimo nusikaltimų samprata, socialinis pavojingumas, sąlygos bei priežastys, kyšininkavimas vertinamas kaip socialinis reiškinys. Šioje darbo dalyje nagrinėjama kyšininkavimo, kaip nusikalstamos veikos, konstrukcija baudžiamajame įstatyme, pateikiama istorinė kyšininkavimo kriminalizavimo raida Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose praėjusį šimtmetį (kyšininkavimo nusikaltimų teisinis vertinimas Lietuvos Respublikoje 1910-1940 metais galiojusiame Rusijos Baudžiamajame statute, kyšininkavimo kriminalizacijos raida sovietiniuose baudžiamuosiuose įstatymuose), taip pat kyšininkavimo kriminalizacijos raida bei tendencijos atkūrus nepriklausomybę nuo 1990 metų iki mūsų dienų. Atskirai aptariamas kyšininkavimo nusikaltimų kriminalizavimas užsienio – Vokietijos, Lenkijos, Austrijos, Šveicarijos, Ispanijos, Suomijos, Švedijos, Danijos, Rusijos, Prancūzijos, – kitų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose.

Antrajame skyriuje nagrinėjami kyšininkavimo nusikalstamos veikos sudėties objektyvieji požymiai – nusikalstamo kėsinimosi objektas, kyšininkavimą sudarančios nusikalstamos veikos (kyšio priėmimas, pažadėjimas priimti kyšį, susitarimas priimti kyšį, kyšio reikalavimas ir provokavimas), pasiremiant teismų praktikos pavyzdžiais, atskleidžiami šių veikų baigtumo klausimai ir kvalifikavimo problemos. Detaliai nagrinėjama kyšio, kaip nusikaltimo dalyko, problema, įvairios kyšio atmainos, kyšis vertinamas iš nusikalstamai gautos naudos pozicijų. Atskirai nagrinėjama kyšininkavimo nusikaltimų subjekto problematika, valstybės tarnautojo ir jam prilyginto asmens apibrėžimo ir pripažinimo kyšininkavo subjektu problemos.

Trečiajame skyriuje nagrinėjami subjektyvieji kyšininkavimo požymiai bei jų reikšmė kvalifikuojant kyšininkavimo nusikalstamas veikas, atskleidžiamas tyčios turinys bei jos specifika atskirose kyšininkavimo veikose, nagrinėjami intelektinis ir valinis tyčios kriterijai, iš subjektyviųjų požymių pozicijų aptariama kyšininkavimo ir nusikalstamos veikos, padarytos bendrininkaujant, santykis, analizuojama kyšio davėjo suvokimo įtaka vertinant kyšininko kaltę.

Ketvirtajame darbo skyriuje analizuojama dideles diskusijas teisėsaugos ir nusikaltimų tyrimų praktikoje sukėlusi kyšininkavimo tyrimo panaudojant nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį problema, taip pat provokacijos padaryti nusikaltimą problema, pateikiami kriterijai, kuriais galima remtis atribojant teisėtus pareigūnų veiksmus nuo kurstymo padaryti nusikalstamą veiką, analizuojama susiklosčiusi ikiteisminio tyrimo institucijų praktika, Konstitucinio Teismo nutarimas ir pateikiami siūlymai dėl teisėsaugos užduoties vykdymo, kaip aplinkybės, šalinančios baudžiamąją atsakomybę, reikšmės ir taikymo tiriant kyšininkavimo veikas.

Penktajame skyriuje nagrinėjami kyšininkavimo nusikalstamų veikų baudžiamumo klausimai, apžvelgiama baudžiamumo raida bei dinamika per pastarąjį dešimtmetį, analizuojamos atskiros bausmės, lyginamuoju metodu nagrinėjamos senojo bei naujojo Baudžiamojo kodekso įtvirtintos bausmės ir jų turinys, įtaka ir poveikis baudžiant asmenis už kyšininkavimą, jų taikymas už kyšininkavimo nusikaltimus, analizuojami konkretūs pavyzdžiai iš teismų praktikos stengiantis atskleisti trūkumus bei pasiūlyti būdų, kaip patobulinti baudžiamumą už kyšininkavimo veikas.

I skyrius. Kyšininkavimo nusikalstamos veikos samprata, pavojingumas bei teisinio vertinimo problematika

1.1. Kyšininkavimo nusikalstamų veikų socialinis žalingumas ir sudėties bendroji charakteristika. Kyšininkavimo tyrimų apžvalga

225 straipsnis. Kyšininkavimas

1. Valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo, savo ar kitų naudai tiesiogiai ar netiesiogiai priėmęs, pažadėjęs ar susitaręs priimti kyšį, reikalavęs ar provokavęs jį duoti už teisėtą veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus,

baudžiamas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimu arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

2. Valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo, savo ar kitų naudai tiesiogiai ar netiesiogiai priėmęs, pažadėjęs ar susitaręs priimti kyšį, reikalavęs ar provokavęs jį duoti už neteisėtą veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus,

baudžiamas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimu arba laisvės atėmimu iki penkerių metų.

3. Valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo, savo ar kitų naudai tiesiogiai ar netiesiogiai priėmęs, pažadėjęs ar susitaręs priimti didesnės negu 250 MGL vertės kyšį, reikalavęs ar provokavęs jį duoti už teisėtą ar neteisėtą veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki aštuonerių metų.

4. Valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo, savo ar kitų naudai tiesiogiai ar netiesiogiai priėmęs, pažadėjęs ar susitaręs priimti mažesnės negu 1 MGL vertės kyšį, reikalavęs ar provokavęs jį duoti už teisėtą ar neteisėtą veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus, padarė baudžiamąjį nusižengimą,

baudžiamas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimu.

5. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

Kyšininkavimas, kaip tam tikras socialinio elgesio modelis, tyrinėtojų dažnai apibūdinamas kaip savarankiškas fenomenas, būdingas žmogiškajai prigimčiai, galintis iš esmės paveikti socialinę situaciją. Nuo pat žmonių organizavimosi į visuomenę pradžios atsiranda prielaidos išskirtinę padėtį užimantiems asmenims pasipelnyti dėl tarnybos teikiamų galimybių. „Kyšiai... yra seni, beveik tokie pat seni kaip išradimas Egipte svarstyklių, kurios simbolizuoja ir atskleidžia socialinį objektyvaus sprendimo priimtinumą“, – teigia amerikiečių mokslininkas J.Noonanas, tyrinėjęs kyšininkavimo fenomeną ir jo raidą[1]. Atskleisdamas kultūrinį ir psichologinį kyšininkavimo sąlygotumą, jis rašo: „...nėra bendro vardiklio, atskiriančio tuos, kurie dalyvauja kyšininkavime, ir tuos, kurie nedalyvauja. Romėnai ir vestgotai, anglai ir afrikiečiai, katalikai ir žydai, pagonys ir protestantai, kapitalistai ir komunistai, imperialistai ir patriotai dalyvauja šiuose perdavimuose“[2].

Kyšininkavimas nėra šiuolaikinės visuomenės išradimas. Kyšių ėmimas bei valstybinių pareigybių „pirkimas“ buvo žinomas senovės Romos laikais, viduramžiais bei naujaisiais amžiais. 74 m. pr. Kr. Kajus Veresas Romoje už kyšį gavo miesto pretoriaus vietą. Ciceronas Vereso proceso metu kyšininkavimą yra pavadinęs „labiausiai peiktinu, užgauliu žmogiškojo godumo pavyzdžiu“[3]. Kyšininkavimas, kaip neigiamo socialinio elgesio forma ir kaip nusikalstama veika, turi senas

---

[1] Noonan J.T. Bribes. Berkeley and Los Angeles, 1984. P. XX.

[2] Ten pat. P. 685.

[3] Chvalba A. Imperium korupcii w Rosji I Krolewstwe Polskim w latach 1861-1917. Krakow, 1995. P. 58.

kriminalizavimo tradicijas. Visais laikais įstatymų leidėjas šioms veikoms skiria daug dėmesio. Valdininkų parsidavėliškumui užkirsti kelią siekė Julijaus įstatymai (Lex Julia Repentendarum, 59 m. po Kr.), galioję iki Romos žlugimo[4]. Kyšininkavimo nusikaltimai kėlė problemų ir vėliau, viduramžiais, ir naujaisiais amžiais. Tyrinėtojų akcentuojami Lex Salica Francorum (VI a.), Lex Langobardorum (VII, VIII a.), Lex Ribuaria (VIII a.), kurie numatė baudžiamąsias normas bei sankcijas kyšininkų atžvilgiu. Anglijoje 1258 m. baronų ir prelatų peticijoje kalbama apie teisėjų kyšininkavimą, be to, minimos kitos korupcijos rūšys, už kurias buvo numatytos kriminalinės bausmės – bajoro titulo praradimas, pareigybių praradimas, piniginės baudos, neterminuotas kalinimas[5]. Pagal 1795 metų Bendruosius Prūsijos žemės įstatymus valdininkas, priimantis duokles, jeigu nepažeidė tarnybos tvarkos, galėjo būti baudžiamas keturiskart didesne pinigine bauda nei jo gautasis atlygis; jei už atlygį jis atlikdavo neteisėtus veiksmus ar veiksmus, pranokstančius jo kompetenciją, galėjo būti baudžiamas sunkiuoju kalėjimu nuo trejų iki šešerių metų; taip pat griežtai buvo baudžiami teisėjai, be to, atleidžiami iš pareigų net už nedidelės vertės kyšį; kyšio davėjai buvo baudžiami tik už teisėjų papirkimą[6].

Kyšininkavimas, kaip ir korupcija apskritai, dėl neakivaizdžios raiškos sunkiai tiriamas, stipriai latentinis kriminalinis reiškinys. Vidutiniškai Lietuvoje per metus registruojami apie 56 kyšininkavimo atvejai[7]; pagal bendrą nusikalstamumą tai itin maža dalis. Tuo pat metu kyšininkavimo veikų pavojingumas ir statistiniai duomenys apie jas visiškai nesusiję tarpusavyje. Statistiniai duomenys nepajėgūs atspindėti nei kyšininkavimo realaus paplitimo, nei tikro šios problemos sudėtingumo. Tai pabrėžiama problemos tyrinėtojų: „Korupcija ir organizuotas nusikalstamumas turi svarbias ekonomines pasekmes. Tačiau dėl suprantamų priežasčių empiriniai duomenys „pasislepia“ nuo aptikimo. Taigi diskusija didžiaja dalimi tampa teorinė ir anekdotiška“[8]. Situacija įvardijama kaip „pasaulinis paradoksas“: visiems kalbant ar net rėkiant apie augantį korupcijos mastą, statistiniai duomenys atskleidžia pavienius atvejus[9]. „Sprendimas apie korupciją visuomenėje negali remtis statistiniais duomenimis. Tačiau dėl kyšininkavimo reikšmingi keletas faktorių, kurie apsunkintų nekvalifikuotą sprendimą (nuomonės susidarymą). Pirmiausia nusikalstama veika yra susitarimo pagrindu; auka, jeigu tokia yra, suinteresuota nusikalstama veika,

---

[4] Ten pat. P. 58.
[5] Ten pat. P. 243-244.
[6] Ten pat. P. 244.
[7] Nagrinėjant registruotus nusikaltimus per paskutinius 10 metų, kyšininkavimo (kyšio priėmimo) skaičiai nėra dideli: 1994 m. registruoti 104 atvejai, 1995 – 64, 1996 – 45, 1997 – 53, 1998 – 39, 1999 – 54, 2000 – 45, 2001 – 67, 2002 – 39, 2003 – 47 atvejai. Duomenys pateikiami Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos interneto tinklalapyje adresu http://www.vrm.lt, taip pat Nusikaltimų prevencijos centro tinklalapyje adresu http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1z/1z.htm. Kaip bendro nusikalstamumo dalis kyšininkavimo veikos užimta tik apie 0,06 procento.
[8] Entorf H., Spengler H. Crime in Europe. Causes and Consequences. Springer. Berlin, 2002. P. 92. Geis G., Meier R., Salinger L. White Collar Crime. Classic and Contemporaray Views. Third Editon. New York, 1995. P. 88-90.
[9] Лунев В.В. Коррупция: политические, экономические, организационные и правовые проблемы // Государство и право. 2000, Но. 4. P. 100. Лунев В.В. Коррупция, учтенная и фактическая // Государство и право. 1996, Но. 8. P. 79.

nes ši paliečia jos interesą, atitinkamai daug kyšininkavimo aktų lieka slapti ir neatskleisti“[10]. Daugeliu atvejų nurodoma ir dviprasmiška visuomenės pozicija: štai apžvalginiame korupcijos prevencijos sistemos Lietuvoje tyrime pateikiamas toks gyventojų požiūris į korupciją: 1999 metais 74,1 procento apklausoje dalyvavusių gyventojų smerkė korupciją kaip reiškinį, tačiau 60,4 procento respondentų buvo pasirengę duoti kyšį, kad galėtų išspręsti iškilusias problemas; kyšį buvo pasirengę duoti 71,1 procento respondentų, gaunančių aukštesnes pajamas, 71,5 procento jaunimo ir 44,9 procento pensininkų; 67,2 procento asmenų su aukštuoju išsilavinimu ir 48,4 procento be vidurinio išsilavinimo[11]. Tuo tarpu šio reiškinio žalingumu neabejojama. Įvairiuose kyšininkavimo bei korupcijos apibrėžimuose nurodoma, kad „Vyriausybės atstovų kyšių ėmimas gali vesti į tokias nepageidautinas pasekmes, kaip gamtos užterštumas, sukėlimas pavojaus žmonių sveikatai ir darbuotojų saugumui, mokesčių nesurinkimas. Kyšininkavimas taipogi sukelia netiesiogines neigiamas pasekmes, kurios pasireiškia visuomenės pasitikėjimo politine, teisine, ekonomine sistemomis smukimu“[12].

Kaip apibendrinama kyšininkavimo tyrinėtojų, „kyšininkavimo negalima vertinti vien kaip baudžiamosios teisinės ar grynai kriminologinės problemos, jis yra platesnė socialinė problema, turinti gilų politinį, ekonominį ir dorovinį turinį“[13]. Korupcija ir kyšininkavimas yra socialiai determinuoti ir jų mažinimas įmanomas tik reformuojant visuomenės sanklodą[14]. Šios aplinkybės lemia poreikį į problemą žiūrėti kompleksiškai. Tačiau iki šiol į šią problemą žiūrima ne visuomet tiksliai: kartais apsiribojama baudžiamosios teisės priemonių analize ir kūrimu, kartais kalbama apie abstrakčią „kovą su korupcija“. Antra vertus, dažnai akivaizdus iškreiptas požiūris į šią socialinę problemą. Neretai tiek periodikoje, tiek profesionalioje literatūroje galima rasti nevisiškai pagrįstų nuomonių: „Kyšininkavimas ne tik dezorganizuoja ekonomiką, socialinę ir kultūrinę kūrybą, jis sprogdina iš vidaus valstybinę discipliną, ardo viešpataujančią ideologiją, iškreipia visuomeninę sąmonę ir psichologiją, žmonių moralę ir dorovingumą“[15].

Įvertinus visą kyšininkavimo, kaip socialinės problemos, svarbą, negalima jos pernelyg sureikšminti ir suteikti jai išskirtinę vietą. Šiuolaikinės Lietuvos sąlygomis kyšininkavimas, kaip nusikalstamo elgesio forma, didžiąja dalimi lemtas bendros Lietuvos istorinės bei kultūrinės

---

[10] Noonan J.T. Bribes. Berkeley and Los Angeles, 1984. P. xii-xiii.

[11] Duomenys pateikiami: Vaitiekus S. Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga. Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2002. P. 265.

[12] Encyclopedia of Ethic. Second Editon. Vol.I. Lawrence C.Becker. CH.B.Becker editors. 2001. Routledge New York and London. P. 159. Geis G., Meier R., Salinger L. White Collar Crime. Classic and Contemporaray Views. Third Editon. New York, 1995. P. 84.

[13] Волженкин Б., Квашис В., Цагикян С. Ответственность за взяточничество; социально правовые и криминологические проблемы. Изд. „Аястан“. 1988. P. 9.

[14] Rose-Ackerman S. Reducing bribery in the Public Sector // Corruption and Democracy. Editor Duc V. Trang. Institute & Legislative Policy. Budapest, 1994. P. 25-27.

[15] Ten pat. P. 34.

situacijos. Kyšininkavimas, kaip ir korupcija apskritai, itin aktualus naujoms, besiformuojančioms valstybėms.

Natūralu, kad įstatymų leidėjas kyšininkavimo bei korupcijos problemoms skiria labai daug dėmesio. Nuo nepriklausomybės atkūrimo iki šių dienų priimta daugybė reikšmingų teisės aktų, skirtų korupcijai bei kyšininkavimui mažinti, veiksmingai nusikalstamų veikų bei kitų korupcinių teisės pažeidimų prevencijos sistemai suformuoti. Svarbiausi iš teisės aktų minėtini šie: Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas (2000 m. gegužės 2d., Nr.VIII-1649)[16], Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas (2002 m. gegužės 28 d., Nr.IX-904)[17], Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl nacionalinės kovos su korupcija programos patvirtinimo (2002 m. lapkričio 19 d., Nr.IX-711)[18], Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinta organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programa (1999 m. sausio 15 d. Nr.62)[19].

Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo 2 straipsnio 2 dalis apibrėžia korupciją, kaip „valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens tiesioginį ar netiesioginį siekimą, reikalavimą arba priėmimą turtinės ar kitokios asmeninės naudos (dovanos, paslaugos, pažado, privilegijos) sau ar kitam asmeniui už atlikimą arba neatlikimą veiksmų pagal einamas pareigas, taip pat valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens veiksmus arba neveikimą siekiant, reikalaujant turtinės ar kitokios asmeninės naudos sau arba kitam asmeniui ar šią naudą priimant, taip pat tiesioginį ar netiesioginį siūlymą ar suteikimą valstybės tarnautojui, jam prilygintam asmeniui turtinės ar kitokios asmeninės naudos (dovanos, paslaugos, pažado, privilegijos) už atlikimą arba neatlikimą veiksmų pagal valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens einamas pareigas, taip pat tarpininkavimą darant šioje dalyje nurodytas veikas“, o šio straipsnio 3 dalis įvardija korupcines nusikalstamas veikas, kurios yra „kyšininkavimas, tarpininko kyšininkavimas, papirkimas, kitos nusikalstamos veikos, jeigu jos padarytos viešojo administravimo sektoriuje arba teikiant viešąsias paslaugas siekiant sau ar kitiems asmenims naudos: piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi arba įgaliojimų viršijimas, piktnaudžiavimas oficialiais įgaliojimais, dokumentų ar matavimo priemonių suklastojimas, sukčiavimas, turto pasisavinimas ar iššvaistymas, tarnybos paslapties atskleidimas, komercinės paslapties atskleidimas, neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas, nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas, kišimasis į valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens veiklą ar kitos nusikalstamos veikos, kai tokių veikų padarymu siekiama ar reikalaujama kyšio, papirkimo arba nuslėpti ar užmaskuoti kyšininkavimą ar papirkimą“. Kaip matyti iš įstatymo formuluočių, korupcija pirmiausia siejama su kyšininkavimu. Manau, tokia įstatymų leidėjo pozicija neatsitiktinė. Visuomenės nariai su korupcija akivaizdžiai

[16] Valstybės žinios. 2000, Nr.41-1162; 2003, Nr.8-1657.
[17] Valstybės žinios. 2002, Nr.38-1728.
[18] Valstybės žinios. 2002, Nr.10-355.
[19] Valstybės žinios. 1999, Nr.10-220.

susiduria per kyšininkavimą. Kyšininkavimas, skirtingai nei kiti piktnaudžiavimai, yra toji grandis, kuri atskleidžia valstybės bei savivaldybių institucijų tarnautojų siekį pasinaudoti tarnybos teikiamomis galimybėmis.

Dėl specifikos kyšininkavimo problema aktualiausia, kai vertinama iš baudžiamosios teisės pozicijų. Reikia sutikti su dažna nuomone, kad tarp poveikio kyšininkavimui ir kitoms korupcijos formoms priemonių, kurių visuomenė gali imtis, baudžiamasis įstatymas užima ir turi užimti ne pagrindinę vietą, didelis dėmesys skirtinas kitoms socialinio pobūdžio priemonėms[20]. Vis dėlto baudžiamasis įstatymas, kaip paskutinė priemonė, yra akivaizdžiausia ir griežčiausia valstybės valios išraiška. Todėl jo konstrukcijai ir juo įtvirtintai įstatymų leidėjo valiai skirtinas ypatingas dėmesys. Nuo nusikalstamos veikos konstrukcijos baudžiamajame įstatyme didžiąja dalimi priklauso ir kyšininkavimo tyrimas. Baudžiamajame kodekse kyšininkavimo sudėtis iš esmės yra viena iš labiausiai reformuotų nusikaltimo sudėčių ir pasižymi savita specifika.

Nusikalstamos veikos sudėties modelis yra pagrindas įrodinėjant nusikalstamą veiką. Nuo jos aprašymo įstatyme priklauso nusikalstamų veikų, patenkančių į kyšininkavimo sampratą, nustatymas bei įrodymas, todėl sudėtyje aprašyti požymiai turi orientuoti nusikaltimo tyrėją tinkamų įrodymų paieškos link. Sudėtis, būdama kriminalizuojamo socialinio reiškinio teisinė išraiška, apima esminius teisiškai reikšmingus šio reiškinio aspektus. Sudėties struktūra yra svarbi nusikaltimo charakteristikai, todėl jai skirtina dėmesio.

Reformuojant kyšininkavimo sampratą, išryškėjo įvairiais kriterijais diferencijuotas požiūris į šią veiką, atsispindintis nusikalstamos veikos sudėtyje. Manau, kyšininkavimo nusikalstamų veikų pavojingumo, jų socialinio žalingumo klausimai turi deramą atspindį sudėtyse, įtvirtintose baudžiamajame įstatyme. Kyšininkavimas Baudžiamajame kodekse gali pasireikšti abiem nusikalstamos veikos rūšimis: nusikaltimu ir baudžiamuoju nusižengimu. Įstatymų leidėjo pateikiamas formalus atribojimo kriterijus – kyšio dydis, sudarantis 1 MGL pinigų sumą.

Baudžiamojo kodekso 225 straipsnyje kyšininkavimo nusikalstamų veikų sudėtims aprašyti įstatymų leidėjas naudoja aprašomąsias dispozicijas. Siekiant aiškumo, pagrindinė, kvalifikuotos bei baudžiamojo nusižengimo sudėtys aprašomos išsamiai, įtvirtinant pagrindinius bei fakultatyvinius požymius, nenaudojant nuorodų į kitas straipsnio dalis. Kyšininkavimo sudėtys pagal struktūrą aprašytos kaip formaliosios. Įstatymo leidėjas kyšininkavimo nesieja su nusikalstamomis pasekmėmis, todėl tiriant nusikaltimą jos neįrodinėjamos. Kyšininkavimas tradiciškai baudžiamosios teisės teorijoje laikomas formaliu nusikaltimu, nes tai lemia šio nusikaltimo esmė. Žala, padaroma šiuo nusikaltimu, dažnai abstrakti ir neišmatuojama. Kartu tai nereiškia, kad nusikaltimas nesukelia nusikalstamų pasekmių; bet koks kyšininkavimo nusikaltimas pažeidžia

[20] Аслаханов А. А. Проблемы уголовно-правовой борьбы со взяточничеством // Государство и право. 1993, Но. 4. P. 83.

valstybės, tam tikrų jos institucijų bei asmenų interesus, žaloja valstybės prestižą bei autoritetą. Konkrečios nusikaltimo pasekmės gali atsirasti iš karto po nusikaltimo padarymo, tačiau kitais atvejais nuo nusikaltimo padarymo iki pasekmių atsiradimo gali praeiti tam tikras laikas. Iš esmės turėdamas nusikalstamo sandėrio tarp dviejų šalių – kyšio davėjo ir kyšio ėmėjo – pavidalą, kyšininkavimas pažeidžia vienas įstatymų saugomas vertybes duodamas naudos abiem nusikalstamo sandėrio dalyviams. Iš to kyla abipusis suinteresuotumas nusikaltimo darymu, o tai apsunkina nusikaltimo fakto bei nusikaltimo padarinių iškilimą į viešumą.

Kyšininkavimo nusikaltimo sudėtys pagal sunkumą sukonstruotos įtvirtinant objektyvią aplinkybę – už kyšį atliekamus teisėtus ar neteisėtus veiksmus. Pagrindinėje sudėtyje numatytas kyšininkavimas už teisėtus, kvalifikuotoje – už neteisėtus veiksmus. Svarbu tai, kad kyšininkavimo sudėtyse įstatymų leidėjas didžiausią dėmesį skiria objektyviesiems požymiams. Dispozicijose įvardijamos veikos, t.y. kyšio priėmimas, pažadėjimas priimti kyšį, susitarimas priimti kyšį, kyšio reikalavimas ar provokavimas, siejamos su objektyviaisiais požymiais – tam tikra nauda sau ar kitiems asmenims, gaunama už veikimą ar neveikimą tarnyboje. Sudėties analizė yra pagrindinė disertacinio tyrimo dalis.

Tyrimų apžvalga. Išsamių kyšininkavimo nusikalstamų veikų tyrimų Lietuvoje labai nedaug ir jie gana epizodiški. Baudžiamųjų įstatymų, reglamentuojančių atsakomybę už šiuos nusikaltimus, analizė paviršutiniška, esantys komentarai bei moksliniai darbai šia tema gerokai pasenę ir neatitinka nūdienos aktualijų. Problemų kelia ir kai kurios iš sovietinės baudžiamosios teisės doktrinos paveldėtos daugeliu atvejų pasenusios ir gyvenimo realijų neatitinkančios nuostatos, kuriomis negalima pagrįsti iš esmės pasikeitusių sąlygų bei baudžiamųjų įstatymų. Neatlikus išsamių tyrimų, nuolatos kyla įvairių šių nusikaltimų teisinio vertinimo problemų. Lietuvoje kyšininkavimo nusikaltimų tyrimai ir šių nusikalstamų veikų analizė pateikta baudžiamosios teisės mokslininkų, nagrinėjusių atskirų nusikalstamų veikų kvalifikavimo problemas. Pažymėtinas prof. V.Piesliako indėlis: jis iškėlė kyšininkavimo bei kitų nusikalstamų veikų tarnybai reformos būtinumo klausimus, sudėčių esminius požymius („Nusikaltimai tarnybai Lietuvos baudžiamojoje teisėje“, „Baudžiamųjų įstatymų principinės nuostatos ir jų įgyvendinimas naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse“). Taip pat minėtinas K.Jovaišas, kuris pateikė nusikaltimo sudėties analizę ir išryškino pagrindinius kvalifikavimo sunkumus. Kyšininkavimą tarp kitų veikų tarnybai nagrinėjo M.Apanavičius („Atsakomybė už pareiginius nusikaltimus“, „Pareiginių nusikaltimų kvalifikavimas“), M.Ignotas („Pareiginiai nusikaltimai“), A.Pivoriūnas (nusikaltimų valstybės tarnybai teisinio vertinimo problemos), J.Prapiestis (pareiginių nusikaltimų subjekto problematika). Tarpukario Lietuvoje kyšininkavimo veikos tyrinėtos V.Stankevičiaus (sudėties požymių analizė, kvalifikavimo klausimai). Kyšininkavimo nusikalstamos veikos plačiau nagrinėtos rusų mokslininkų. Pažymėtini A.Svetlovo, A.Kvicinijos, J.Liapunovo, N.Kučeriavij, V.Kiričenko,

A.Žižilenko, V.Lunejevo, P.Jani, M.Lysovo, B.Volženkino, V.Kvašio, S.Cagikiano, B.Zavidovo darbai. Kyšininkavimo klausimais užsienyje rašė A.Chwalba, J.Noonanas, S.Rose-Ackerman, kiti mokslininkai; kyšininkavimo veikų tyrimui bei dinamikai nuolatinį dėmesį skiria tarptautinė organizacija „Transparency International“, skelbianti duomenis apie šiuos nusikaltimus. Pažymėtina, kad užsienyje kyšininkavimo problemoms aptarti didesnis dėmesys skiriamas iš kriminologijos pozicijų.

Vis dėlto kyšininkavimo nusikalstamų veikų teisinis vertinimas reikalauja atskiro nuoseklaus tyrimo, o minėti tyrimai didele dalimi nebeatitinka nūdienos reikalavimų. Šis disertacinis darbas skirtas kyšininkavimo sudėčių požymiams atskleisti ir jų aiškinimui pateikti. Kyšininkavimo nusikalstamų veikų problematikai skiriamas dėmesys disertacijoje ir moksliniuose straipsniuose, paskelbtuose disertacijos tema (kyšininkavimo kriminalizacijos raida Lietuvoje, nusikalstamos veikos imitavimo problemos, kyšininkavimo baudžiamumas), juose mėginama pateikti nuoseklią šių nusikaltimų rūšies analizę. Svarbus tyrimo metodinis aspektas susijęs su tuo, kad tyrimas grindžiamas pavyzdžiais iš teismų praktikos ir jų vertinimu, kas iš esmės Lietuvoje iki šiol nepaplitę, taip pat pateikiami praktine medžiaga iliustruoti pagrindinių kyšininkavimo nusikaltimų vertinimo problemų sprendimai.

1.2. Kyšininkavimo kriminalizacijos raida Lietuvoje

1.2.1. Bendros pastabos

Lietuvos teisės istorijoje galima rasti įvairių teisės normų, skirtų kyšininkavimui įvertinti. Kadangi išplėstinė jų apžvalga labai išplėstų tyrimą, tikslinga apsiriboti modernių baudžiamųjų įstatymų, galiojusių Lietuvoje, apžvalga ir nagrinėti laikotarpį nuo dvidešimtojo amžiaus pradžios, Lietuvai atkūrus valstybingumą, iki mūsų dienų. Šiuose įstatymuose buvo padėtas pamatas šiuolaikinėms normoms, todėl jų pažinimas labai svarbus nagrinėjant kyšininkavimo kriminalizaciją. Baudžiamųjų įstatymų, numatančių atsakomybę už kyšininkavimą, apžvalga palies šiuos išskirtinius istoriniu požiūriu laikotarpius:

- kyšininkavimo nusikaltimai Lietuvos Respublikoje 1918-1940 m.;
- kyšininkavimo nusikaltimai sovietmečio Lietuvoje:
  - kyšininkavimo nusikaltimai sovietų Rusijos 1926 metų Baudžiamajame kodekse, galiojusiame Lietuvoje nuo 1940 metų (1940-1961 m.),
  - kyšininkavimo nusikaltimai 1961 metų Baudžiamajame kodekse (1961-1990 m.);
- kyšininkavimo nusikaltimų raida Lietuvos Respublikos baudžiamajame įstatyme 1990-2003 metais.

1.2.2. Kyšininkavimo nusikaltimai Lietuvos Respublikoje 1918-1940 m.

1918-1940 metais Lietuvos Respublikoje galiojęs Rusijos 1903 metų Baudžiamasis statutas trisdešimt septintajame skyriuje „Nusikalstamieji darbai, padaryti valstybės arba visuomenės tarnybą einant“ 656-662 straipsniuose numatė normas, kriminalizuojančias kyšininkavimo veikas. Baudžiamosios atsakomybės už kyšio priėmimą klausimus reglamentavo septyni Baudžiamojo statuto straipsniai. Baudžiamojo statuto 656 straipsnio 1 dalis, kurioje buvo įtvirtinta pagrindinė kyšio priėmimo sudėtis, numatė baudžiamąją atsakomybę valstybės tarnautojui, paėmusiam kyšį už jo jau padarytą tarnybos veiksmą. Kyšis pagrindinėje nusikaltimo sudėtyje buvo suprantamas kaip atlygis valstybės tarnautojui už jo jau padarytą veiksmą, priskiriamą jo kompetencijai. To paties straipsnio antroji dalis kriminalizavo kyšį, duotą skatinant tarnautoją padaryti veiksmą, priklausantį jo kompetencijai, o trečioji kriminalizavo kyšį, kaip atlygį už jau padarytą ar padarysimą tarnautojo veiksmą, tačiau turintį nusikalstamą pobūdį, arba tarnautojo tarnybos nusižengimą. Nusikaltimo subjektai galėjo būti tik valstybės tarnautojai, pagal pareigas galintys atlikti veiksmus, už kuriuos buvo duodamas kyšis. Kyšis, kaip nusikaltimo dalykas, buvo suprantamas kaip materialinis atlygis arba dovana („valdininko ar visuomenės įstaigos tarnautojo priėmimas dovanos už kokį nors jo tarnybos pareigas liečiantį veiksmą“)[21].

Kvalifikuotos kyšininkavimo nusikaltimų sudėtys, aprašytos atskiruose straipsniuose, išskyrė kai kuriuos tuo metu laikytus savarankiškais nusikaltimo požymius, kaip antai tarnautojo reikalavimas kyšio už jo padarytą tarnybos veiksmą ar nusikalstamą veiksmą (Baudžiamojo statuto 657 str. 1 ir 2 d.), taip pat tarnautojo privertimas duoti kyšį spaudimu ar grasinimu spausti (657 str. 3 d.).

Atskirais straipsniais reglamentuoti nusikalstami veiksmai, turintys nusikalstamo pasipelnymo bruožų, tačiau tiesiogiai nelaikyti kyšininkavimu: nustatymas arba rinkimas neteisėtų rinkliavų savo naudai bei jų rinkimas prievartaujant (658 str. 1 ir 2 d.), perduotinos kitam dovanos pasisavinimas ir dovanos pasisavinimas apsimetus kitu tarnautoju.

Baudžiamojo statuto 660 straipsnyje buvo kriminalizuotas tarpininkavimas kyšininkaujant, kurio subjektas - valstybės tarnautojas, „kuris nusikalto žinomai padėjęs kyšininkystei... perduodamas kyšį, imdamas jį savo vardu arba kaip kitaip tarpininkaudamas...“[22]. Tarpininkavimo nusikaltimą aprašantis straipsnis neturėjo savarankiškos sankcijos - dispozicijoje buvo numatyta išlyga, kad tarpininkas baudžiamas taip pat, kaip ir tų nusikaltimų padėjėjas.

Statuto 661 straipsnyje buvo kriminalizuotas dovanos paėmimas: „Tarnautojas, kuris nusikalsta pasisavindamas dovaną, duotą jam, kad atiduotų, arba jo gautą atiduoti kitam tarnautojui...“. Nors dovana minima atskiroje nusikaltimo sudėtyje, tiek įstatymo komentare, tiek

[21] Kavolis M., Bieliackinas S. Baudžiamasis statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų. Kaunas, 1934. P. 624.
[22] Ten pat. P. 629.

statuto 622 straipsnyje tarp kyšio ir dovanos dedamas lygybės ženklas; skaitančiam normos dispoziciją jos taikytojui turėjo būti aišku, kad dovana turi apimti ir kyšio sąvoką.

Nagrinėjant Baudžiamojo statuto straipsnius, reglamentavusius baudžiamosios atsakomybės už kyšininkavimą klausimus, galima išvada, kad kyšio priėmimas visais atvejais buvo suprantamas kaip baigtas nusikaltimas tik priėmus tam tikrą materialinį atlygį už valstybės tarnautojo veiksmus; vien kyšio reikalavimas, prašymas, kurstymas ar vertimas duoti kyšį laikyti pasikėsinimu padaryti nusikaltimą, tai įsakmiai nurodė Baudžiamojo statuto 657 straipsnio 5 dalis: „Kyšio reikalavimas arba vertimas duoti jį laikomas pasikėsinimu jį gauti“[23].

Bausmės už kyšininkavimo nusikaltimus Baudžiamajame statute nebuvo pernelyg griežtos. Kiek leidžia spręsti Statuto sankcijų analizė, bausmes galima laikyti nuosaikiomis ir subalansuotomis. Kyšio priėmimo atvejais kaltininkas galėjo būti nuteistas kalėti ne ilgiau kaip šešis mėnesius kalėjime, kvalifikuotose bei specialiose nusikaltimų sudėtyse - laisvės atėmimo bausme ne daugiau kaip trejais metais laisvės atėmimo, privilegijuotose sudėtyse - ne daugiau kaip trimis mėnesiais laisvės atėmimo. Pasak tyrinėtojų, kyšininkavimo problemos, kuriuo kurtas Rusijos imperijos baudžiamasis statutas, buvo aštrios[24].

1.2.3. Kyšininkavimo nusikaltimai sovietų Rusijos 1926 metų Baudžiamajame kodekse, galiojusiame Lietuvoje nuo 1940 metų (1940-1961 m.)

Nuo 1940 metų Lietuvoje galiojo 1926 metų Rusijos federacijos baudžiamasis kodeksas[25]. Šis kodeksas tiek forma, tiek viso įstatymo ir atskirų normų turiniu buvo naujai kuriamos sovietinės teisės tradicijos darinys, svetimas Lietuvos realijoms bei lietuviškai teisinei minčiai.

Kyšininkavimo nusikaltimai šiame Baudžiamajame kodekse buvo aprašyti trečiame skyriuje „Pareigybiniai (tarnybiniai) nusikaltimai“. Iš viso buvo trys nusikaltimų sudėtys - kodekso 117 straipsnis kriminalizavo kyšio priėmimą, 118 straipsnis - kyšio davimą ir tarpininkavimą kyšininkaujant, o 119 - kyšio provokavimą. Kyšio priėmimo straipsnio dispozicija buvo aprašoma kaip „pareigūno paties ar per tarpininką bet kokiu pavidalu kyšio gavimas už įvykdymą ar

---

[23] Ten pat. P. 627.

[24] Kaip teigia lenkų istorikas bei publicistas A.Chwalba, tyrinėjęs korupcijos fenomeną bei jo apraiškas Rusijos imperijoje, buvo nusistovėjusi ištisa kyšių sistema bei kainos, kiek ir kokia valstybės pareigūno „paslauga“ kainuoja. Pavyzdžiui, už leidimą pereiti valstybės sieną reikėjo „mokėti“ tris rublius, už paso gavimą pareigūnui reikėjo duoti dešimt rublių, už leidimą įrengti telefono aparatą - nuo penkiasdešimt iki šimto rublių, už leidimą laikyti stojamąjį egzaminą į gimnaziją - tris šimtus rublių, už teismo nuosprendžio pakeitimą politiniais motyvais reikėjo duoti nuo trijų iki dešimties tūkstančių rublių kyšį, o už leidimą tiesti geležinkelį kyšio suma galėjo siekti nuo dvidešimties iki aštuoniasdešimties tūkstančių rublių. Daugmaž fiksuoti kyšio dydžiai egzistavo ir norint užimti valstybinius postus, pavyzdžiui, vidurinės mokyklos direktoriaus ar policijos komisaro postas buvo vertinamas nuo penkių iki septynių šimtų rublių, o ministro postas - net šimtu tūkstančiu rublių. Chwalba A. Imperium korupcji w Rosji I Krolewstwe Polskim w latach 1861-1917. Kraków, 1995. P. 57.

[25] Įgyvendinant okupacinę teisėkūrą, 1940 metų lapkričio 6 dienos SSRS Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo įsaku Nr.46 „Dėl laikino baudžiamųjų, civilinių ir darbo įstatymo taikymo Lietuvos, Latvijos ir Estijos teritorijoje“ „patenkinus“ Lietuvos SSR prašymą „leista naudotis“ Rusijos Sovietų Federacijos baudžiamuoju kodeksu. Сборник законов СССР и указов президиума верховного совета СССР 1938-1969. Том 1. Москва, 1968. P. 136.

neįvykdymą duodančio kyšį asmens naudai kokio nors veiksmo, kurį pareigūnas galėjo ar turėjo padaryti išimtinai dėl savo tarnybinės padėties"; nusikaltimas buvo laikomas kvalifikuotu esant vienai iš šių aplinkybių: kyšį priėmęs pareigūnas dirbo atsakingoje vietoje; kyšį priėmęs pareigūnas buvo teistas už kyšio gavimą arba gavimą ne vieną kartą, be to, kyšio priėmėjui prievartavus duoti kyšį. Straipsniai, numatantys baudžiamąją atsakomybę už kyšio priėmimą bei kyšio provokavimą, turėjo specialų subjektą - valstybės pareigūną, kurio sąvoka buvo pateikta to paties skyriaus 109 straipsnio pastabose: „Pareigūnais laikomi asmenys, einą nuolatines ar laikinas pareigybes valstybinėje (tarybinėje) įstaigoje, įmonėje, taip pat organizacijoje ar susivienijime, kuriems įstatymu pavestos tam tikros pareigos, teisės ir įgaliojimai vykdyti ūkinius, administracinius, profesinius ar kitus bendravalstybinius uždavinius (...) profesinių sąjungų pareigūnai už savo padarytus tarnybinius nusikaltimus, jei jie patraukti atsakomybėn pagal profesinių sąjungų nutarimus, atsako kaip už pareigybinius nusikaltimus".

Baudžiamasis kodeksas numatė vadinamąją „pastraipsninę medžiagą", aiškinančią įstatymo normas, kur buvo teigiama, kad „gavimas kyšio baudžiamas nepriklausomai nuo veiksmų, apsąlygotų kyšio gavimu, teisėtumo ar neteisėtumo"[26]. Taigi galima daryti išvadą, kad pareigūnas kyšį priimti galėjo tiek už teisėtų veiksmų, patenkančių į jo kompetenciją, atlikimą, tiek už neteisėtus veiksmus, aiškiai prieštaraujančius jo veiklos tikslams. Kyšio priėmimas baigtu nusikaltimu buvo laikomas tik bet kokia forma priėmus materialinį atlygį.

Sankcijos už kyšininkavimo nusikaltimus buvo gana švelnios: už kyšio priėmimą pagrindinėje nusikaltimo sudėtyje buvo baudžiama laisvės atėmimu iki dvejų metų, o kvalifikuotoje nusikaltimo sudėtyje - laisvės atėmimu nuo dvejų metų su kaltininko turto konfiskavimu. Už kyšio davimą bei tarpininkavimą kyšininkaujant buvo baudžiama laisvės atėmimu iki penkerių metų, o už provokavimą duoti kyšį - iki dvejų metų laisvės atėmimo.

1.2.4. Kyšininkavimo nusikaltimai 1961 metų Baudžiamajame kodekse (1961-1990 m.)

1961 metų Baudžiamasis kodeksas buvo parengtas ir priimtas Sovietų Sąjungos baudžiamųjų įstatymų, priimtų 1958 gruodžio 25 d., pagrindu. Kyšininkavimo nusikaltimų vertinimui buvo būdingas ideologizavimas, šie nusikaltimai apibūdinami kaip „viena iš gėdingų ir atstumiančių praeities liekanų, paliktų kapitalizmo naujajai visuomenei", akcentuojama „kova" su kyšininkavimu, kaip vienu iš didžiausių sovietinės sistemos pavojų[27].

1961 metų Baudžiamasis kodeksas numatė dvi nusikaltimų sudėtis, kuriomis buvo kriminalizuoti labiausiai pasitaikantys korupciniai nusikaltimai. 1961 m. rugsėjo mėnesį

---

[26] RTFSR baudžiamasis kodeksas, galiojąs Lietuvoje. Vilnius, 1953. P. 171.

[27] Сборник законов СССР. „Об усилении уголовной ответственности за взяточничество". Москва. 1964. P. 476. Janauskas A. Kyšininkavimas - biauri praeities atgyvena. Vilnius, 1964. Карпушин М., Дмитриев П. Взяточничество - позорный пережиток прошлого. Москва, 1964.

įsigaliojusiame kodekse, jau 1962 balandžio 19 d. buvo pakeistas kyšininkavimą kriminalizavęs 180 „Kyšio priėmimas“ ir 181 „Kyšio davimas“ straipsniai, be to, kodeksas papildytas 180^1 straipsniu „Tarpininkavimas kyšininkaujant“. Pakeitimus nulėmė dar viena deklaratyvaus pobūdžio kampanija, kurios tikslas – „kovos su kyšininkavimu“ griežtinimas.[28] Kadangi jokia komercinė ar kitokia, išeinanti už valstybinės sferos reguliavimo ribų, veikla negalėjo būti vykdoma, kodekse nebuvo numatyta jokių kitų kyšininkavimo nusikaltimų, padaromų nevalstybinėje sferoje, atmainų - komercinio papirkimo ar pan.

Kyšio priėmimas buvo apibrėžiamas kaip „pareigūno paties ar per tarpininkus priėmimas bet kokiu pavidalu kyšio už atlikimą ar neatlikimą duodančiojo kyšį asmens interesais kokių nors veiksmų, kuriuos pareigūnas turėjo ar galėjo atlikti dėl savo tarnybinės padėties“. Pažymėtina tai, kad skirsnis „Nusikaltimai valstybės tarnybai“ buvo vienas iš stabiliausių 1961 metų Baudžiamojo kodekso skirsnių, per visą galiojimo laikotarpį iki pat 1993 metų jis tepatyrė keletą pakeitimų; straipsniai, numatantys atsakomybę už kyšininkavimą, iki pat 1993 01 28 buvo keisti tik du kartus: 1962 m. balandžio 19 dienos bei 1986 m. birželio 26 dienos įsakais. Toks stebėtinas stabilumas buvo nulemtas tuometinių visuomeninio gyvenimo realijų, visuomeninės santvarkos, tokio įstatymo visiškai pakako tam, kad iš baudžiamųjų teisinių pozicijų būtų galima įvertinti pasitaikančias kyšininkavimo apraiškas. Nusikaltimų valstybės tarnybai skirsnis „buvo pritaikytas socialistinės valstybės modeliui, modeliui tokios valstybės, kurioje visi žmonės, nepaisant darbo sferos, dirba valstybei“[29].

Kyšininkavimo, kaip ir kitų nusikaltimų valstybės tarnybai. subjektai buvo asmenys. dirbantys įvairiose valstybinio ar visuomeninio darbo srityse - teisėtvarkos, pramonės, prekybos, finansų, valstybinio valdymo, - taigi šie nusikaltimai pasižymėjo specialiu subjektu: tai buvo pareigūno statusą turintis darbuotojas, Baudžiamojo kodekso 177 straipsnio 3 dalyje apibrėžiamas kaip asmuo, kuris nuolat ar laikinai vykdo valdžios atstovo funkcijas, taip pat valstybinėse ar visuomeninėse įstaigose, įmonėse ar organizacijose nuolat arba laikinai eina tarnybą, susijusią su organizacinių-tvarkomųjų ar administracinių-ūkinių pareigų vykdymu, arba kuris tokias pareigas vykdo įstaigose, įmonėse ar organizacijose pagal specialų įgaliojimą. Remiantis tokiu pareigūno apibrėžimu, eiliniai įstaigų tarnautojai nebuvo laikomi pareigūnais ir už kyšio priėmimą negalėjo būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn; už kyšio priėmimą negalėjo atsakyti tarnautojai, atliekantys profesines funkcijas, - gydytojai, mokytojai, advokatai. Kyšis buvo suprantamas kaip bet koks materialinę vertę turintis daiktas, duodamas pareigūnui už atlikimą ar neatlikimą duodančiojo

---

[28] 1962 m. vasario 20 d. SSRS Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo įsakas tapo pagrindu sugriežtinti baudžiamąją atsakomybę už kyšininkavimą; iš esmės tai buvo Baudžiamojo kodekso straipsnių, reglamentuojančių kyšininkavimo nusikaltimus, redakcija, privaloma visoms sąjunginėms respublikoms, tų pačių metų balandžio mėnesį ji buvo įtvirtinta LTSR BK.

[29] Piesliakas V. Nusikaltimai valstybės tarnybai Lietuvos baudžiamojoje teisėje // Tarptautinis seminaras „Korupcijos prevencija“. Vilnius, 1997.

asmens interesais kokių nors veiksmų, kuriuos pareigūnas turėjo ar galėjo atlikti dėl savo tarnybinės padėties. Pažymėtina, kad kaip ir tarpukario Lietuvoje, taip ir sovietinėje doktrinoje nei įstatymas, nei baudžiamosios teisės teorija, apibrėždama kyšį, jo aiškiai nebuvo atribojusi nuo dovanos; teorijoje nebuvo vienos nuomonės, ar dovanos priėmimas taip pat turi būti kvalifikuojamas kaip kyšis.

1981 metų spalio 28 dienos įsaku kodeksas papildytas 160^2 straipsniu „Neteisėto atlyginimo iš piliečių gavimas už atliktus darbus, susijusius su gyventojų aptarnavimu“, kuriuo buvo kriminalizuotos veikos, padarytos aptarnavimo sferos darbuotojų, šiems prievartavimo būdu pelnantis atlygį už atliktus darbus ar suteiktas paslaugas, kurie buvo jų tarnybinių pareigų dalis. Nors matomos ryškios paralelės tarp kyšio priėmimo, įstatyme šių asmenų atlygio priėmimas nebuvo laikomas kyšiu. Neteisėto atlyginimo iš piliečių gavimo už atliktus darbus, susijusius su gyventojų aptarnavimu, nusikaltimas buvo Baudžiamojo kodekso skirsnyje „Ūkiniai nusikaltimai“, taigi šio nusikaltimo objektu buvo valstybės reglamentuota ūkininkavimo tvarka, ne valstybės tarnyba. Straipsnio dispozicijoje aprašant specialų nusikaltimo subjektą buvo padaryta išlyga: „įstaigos arba organizacijos darbuotojas, kuris nėra pareigūnas“. Paminėtina taip pat, kad baudžiamoji atsakomybė už neteisėto atlyginimo priėmimą iš piliečių kildavo tik tuomet, kai šis nusikaltimas buvo padaromas prievartaujant neteisėtą atlyginimą iš nukentėjusiojo - atlikto darbo ar suteiktos paslaugos gavėjo, - nes įstatymų leidėjas buvo numatęs šį nusikaltimo sudėties požymį kaip būtiną. Kai analogiška veika buvo padaroma neprievartaujant atlyginimo, darbuotojui baudžiamoji atsakomybė nekildavo. Kriminalizacijos tikslingumą paaiškina laikotarpio bei visuomeninės struktūros ypatybės, kai įstatymas buvo priimtas. Kyšio priėmimo atveju prievartavimo požymis sudarė kvalifikuotą nusikaltimo sudėtį, už kurią baudžiama buvo griežčiau. Įstatymas turėjo ir akivaizdžių trūkumų - baudžiamojon atsakomybėn nebuvo galima patraukti eilinių valstybinės įstaigos tarnautojų, neturinčių administracinių įgaliojimų, arba asmenų, atliekančių profesines funkcijas, nors visuomenės pasipiktinimas gydytojų imamais kyšiais visuomet egzistavo.

Bausmės 1961 metų Baudžiamajame kodekse buvo ypač griežtos. Už kyšio priėmimą pagrindinėje nusikaltimo sudėtyje pareigūnas, priėmęs kyšį, galėjo būti baudžiamas laisvės atėmimu iki dešimties metų su viso turto konfiskavimu, kvalifikuotoje sudėtyje - laisvės atėmimu nuo penkerių iki penkiolikos metų su viso turto konfiskavimu. Itin kvalifikuotoje nusikaltimo sudėtyje buvo numatyta nuo aštuonerių iki penkiolikos metų laisvės atėmimo bausmė, taikyta kartu su turto konfiskavimu ir su nutrėmimu, atlikus laisvės atėmimo bausmę, o esant itin sunkinančių aplinkybių - mirties bausmė su turto konfiskavimu.

1.2.5. Kyšininkavimo nusikaltimų raida Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose 1990-2003 metais

Lietuvai 1990 m. kovo 11 dieną atkūrus valstybingumą, galioti liko 1961 metų Baudžiamasis kodeksas. Įstatymai, numatantys baudžiamąją atsakomybę už kyšininkavimo nusikaltimus, be pakeitimų galiojo iki pat 1993 metų. 1993 m. sausio 28 dienos įstatymo Nr.I-57[30] skirsnis „Pareiginiai nusikaltimai" buvo papildytas 181^1 straipsniu „Dovanos priėmimas", kuris numatė baudžiamąją atsakomybę valstybės tarnautojams. Šiuo įstatymu Baudžiamajame kodekse įtvirtintos iki tol baudžiamajame įstatyme nevartotos kategorijos: šalia „valstybės pareigūno" atsirado savarankiška „valstybės tarnautojo" sąvoka, o šalia kyšio, kaip nusikaltimo dalyko, atsirado savarankiška „dovanos" sąvoka. Kaip teigia prof. V.Piesliakas, šiuo įstatymu dar kartą buvo kriminalizuotas kyšio priėmimas: esminis šių nusikaltimų skirtumas glūdėjo nusikaltimo subjekte (juo buvo tarnautojas, o ne pareigūnas) ir nusikaltimo dalyko įvardijime („dovana", o ne kyšis)[31]. Dispozicijoje dovanos priėmimo nusikaltimas buvo aprašomas kaip veiksmai, kuriais tarnautojas pats ar per tarpininką priima vertingą dovaną už veiksmus, kuriuos jis atliko eidamas tarnybą". Dovanos priėmimas buvo laikomas ne tokiu sunkiu nusikaltimu kaip kyšio priėmimas: už kyšio priėmimą buvo baudžiama laisvės atėmimu iki dešimties metų su turto konfiskavimu, o esant kvalifikuojamųjų nusikaltimo požymių - nuo aštuonerių iki penkiolikos metų su turto konfiskavimu, o valstybės tarnautojas, priėmęs dovaną, galėjo būti baudžiamas tik pataisos darbais iki dvejų metų ir bauda arba pataisos darbais be baudos, arba tik bauda su atėmimu teisės eiti tam tikras pareigas ar dirbti tam tikrą darbą.

1994 m. liepos 19 dienos įstatymu Nr.I-551[32] stipriai reformuotas Baudžiamasis kodeksas: panaikinta daug skirsnių, atsirado visiškai naujų, tarp jų - tryliktasis skirsnis „Nusikaltimai valstybės tarnybai". Šiame skirsnyje kyšininkavimo nusikaltimus kriminalizavo 282 straipsnis („Kyšio priėmimas"), 283 straipsnis („Dovanos priėmimas") ir 284 straipsnis („Papirkimas"), kurių dispozicijos iš esmės atkartojo iki tol galiojusio Baudžiamojo kodekso analogiškų straipsnių dispozicijas. Esminis skirtumas buvo reformuotos įstatymų sankcijos: už kyšio priėmimą buvo numatoma iki penkerių metų laisvės atėmimo bausmė, o esant kvalifikuojamųjų požymių - iki dešimties metų laisvės atėmimo; tuo tarpu už dovanos priėmimą grėsė laisvės atėmimas iki dvejų metų ir bauda arba laisvės atėmimas be baudos, arba tik bauda su atėmimu teisės dirbti tam tikrą darbą ar eiti tam tikras pareigas.

---

[30] Valstybės žinios. 1993, Nr. 5-90.

[31] Piesliakas V. Nusikaltimai valstybės tarnybai Lietuvos baudžiamojoje teisėje // Tarptautinis seminaras „Korupcijos prevencija". Vilnius, 1997.

[32] Valstybės žinios. 1994, Nr. 60-1182.

1995 m. liepos 4 dienos įstatymu Nr.I-1014[33] buvo pakeistas Baudžiamojo kodekso 283 straipsnis „Dovanos priėmimas“ nuo tol vadinosi „Neteisėto atlyginimo priėmimas“, o straipsnio dispozicija išliko be pakeitimų. Šiuo atveju susiduriama su netikslios terminologijos problema, kurios vienas iš sprendimo būdų ir buvo nusikaltimo pavadinimo pakeitimas; kaip buvo minėta anksčiau, dviejų analogiškų nusikaltimų pavadinimai skyrėsi vien nusikaltimo dalyko pavadinimu, nors ir vienu, ir kitu atveju aiškinant įstatymą buvo galima prieiti išvadą, kad už analogiškus veiksmus gali būti baudžiama tiek pagal vieną, tiek pagal kitą straipsnį, tesiskiria nusikaltimo subjektas.

Reformuojant baudžiamąjį įstatymą didelis dėmesys buvo skiriamas normų, numatančių atsakomybę už kyšininkavimą, sankcijoms. 1996 m. liepos 2 dienos įstatymu Nr.I-1422[34] įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą atlyginimą esant kvalifikuojamųjų požymių. BK 283 straipsnyje numatytas laisvės atėmimas nuo trejų iki penkerių metų su bauda arba be baudos arba tik bauda su atėmimu teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla. Sugriežtinta sankcija už papirkimą stambiu mastu - nuo trejų iki penkerių metų laisvės atėmimo su bauda arba be baudos arba tik bauda.

1999 m. liepos 1 dienos įstatymu Nr. VIII-1281[35] iš esmės pakeistos kyšininkavimo sudėtys. Skirsnyje „Nusikaltimai valstybės tarnybai“ pakeisti 282 ir 284 straipsniai ir pripažintas netekusiu galios 283 straipsnis. Šiuo įstatymu padaryti esminiai pakeitimai reformuojant kyšininkavimo nusikaltimų sudėtis. Pakeitimai nulemti Lietuvos prisijungimo prie Europos baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos. Šiuo įstatymu atsisakyta atsakomybės už kyšio priėmimą diferencijavimo pagal tai, ar jį priėmė pareigūnas, ar tarnautojas, nes toks diferencijavimas tapo sąlyginis ir nenatūralus. Be to, išplėsta straipsnio dispozicija ir greta kyšio priėmimo, kaip baigtinės veikos, įtraukta pažadas bei susitarimas priimti kyšį. Atsisakyta kvalifikuojančio nusikalstamą veiką požymio – prievartavimo duoti kyšį, o pagrindinėje sudėtyje numatytas kyšio reikalavimo požymis. Be to, kodekso 282 str. 3 dalyje baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą išplėsta asmenų, negalėjusių atlikti veiksmų, už kuriuos duotas kyšis, sąskaita. Minėti Baudžiamojo kodekso pakeitimai reformavo iki tol galiojusią kyšininkavimo koncepciją ir sukėlė tam tikrą sumaištį. Baudžiamoji atsakomybė, viena vertus, buvo lengvinama, kita vertus, išplėstos nusikalstamos veikos. Iki tol įprastas 282 straipsnio pavadinimas „Kyšio priėmimas“ ėmė neatitikti nusikaltimo esmės, nes nusikalstamą veiką sudarė ne vien kyšio priėmimas, bet ir pažadas priimti kyšį, susitarimas priimti kyšį, kyšio reikalavimas. Straipsnio dispozicijoje aprašyta daugiau ir iš esmės kitokių veiksmų, kad juos būtų galima pavadinti ta pačia sąvoka „kyšio priėmimas“. Naujai sukonstravus nusikaltimo aprašymą įstatyme, iškilo reikalas pakeisti ir nusikaltimo pavadinimą -

[33] Valstybės žinios. 1995, Nr. 59-1477.
[34] Valstybės žinios. 1996, Nr. 67-1597.
[35] Valstybės žinios. 1999, Nr. 66-2112.

išplėtus nusikalstamas veikas, straipsniui labiau būtų tikęs pavadinimas „kyšininkavimas“. Buvo manoma, kad, išplėtus straipsnio dispoziciją ir kyšio priėmimą, baigtu nusikaltimu pripažįstant ne tik kyšio priėmimą, naudos gavimą, bet ir pažadą ar susitarimą priimti kyšį, taip pat reikalavimą duoti kyšį, įstatymas taps efektyvesnis, leis kaltininkus patraukti atsakomybėn ir nuteisti su mažesnėmis sąnaudomis, nes nustatyti ir įrodyti kyšio siūlymą, pažadą, susitarimą, reikalavimą bus žymiai lengviau, - turint duomenis apie tokius veiksmus, pavyzdžiui, liudytojų parodymus, vaizdo ar garso įrašus, atkris reikalas rengti nusikalstamos veikos imitavimo modelius ar pan.[36].

Minėti pakeitimai ne šiaip dar kartą pakeitė straipsnių dispozicijas, o esmės modifikavo kyšio sampratą, patobulino įstatymą: buvo atsisakyta dviprasmiško valstybės pareigūno ir tarnautojo tapačių veikų vertinimo, o baudžiamosios sankcijos tapo priimtinesnės. Manau, prie teigiamų įstatymo pakeitimo pusių galima pridėti siekį įtvirtinti nusikalstamų veikų kvalifikavimo supaprastinimą, nes, į dispoziciją įtraukus daugiau veiksmų, taip pat išplėtus subjektus, nereikia aiškintis, kokio lygio valstybės valdininkas ir kokias pareigas einantis ar kokias funkcijas atliekantis gali priimti kyšį, be to, ar tas valdininkas buvo kompetentingas, galėjo atlikti veiksmus, kurių buvo laukiama jį papirkus. Vis dėlto naujas veikų aprašymo būdas pagrįstai sukėlė įrodinėjimo sunkumų. Kyšio priėmimas, kaip nusikaltimas, įgauna labai platų, aiškiai neapibrėžtą pobūdį. Būtent toks kyšio priėmimo nusikaltimo supratimas įtvirtintas Europos baudžiamosios teisės konvencijoje prieš korupciją, kurios antrasis straipsnis reikalauja, kad „kiekviena pasirašiusioji šalis įtvirtintų tokias teisines priemones, kuriomis būtų baudžiama už tyčinį pažadą, siūlymą ar davimą tiesiogiai bei netiesiogiai bet kokios neteisėtos naudos valstybės pareigūnui pačiam ar pačiai, ar kažkam kitam, kad jis ar ji veiktų priešingai savo funkcijoms“[37].

Įstatymo pakeitimų racionalumą pagrindžia ir tai, kad ankstesnis atsakomybės už kyšio priėmimą diferencijavimas pagal tai, pareigūnas ar tarnautojas jį priėmė, nebuvo pagrįstas. Pareigūno ir tarnautojo sąvokos pateikimas BK 290 straipsnyje ne visada leisdavo atskirti, kuris tarnautojas yra pareigūnas, o kuris ne. O tais atvejais, kai tai buvo aišku, nereiškė, kad toks skirstymas pagrįstas: eilinis policininkas buvo pareigūnas, o ministro patarėjas - ne pareigūnas. Pagal naują įstatymo redakciją už kyšio priėmimą turėjo atsakyti ir pareigūnai, ir tarnautojai, ir visi kiti atliekantys viešąsias funkcijas asmenys - advokatai, gydytojai, sporto varžybų teisėjai, mokytojai, dėstytojai ir kt.

Labai svarbus pokytis kyšininkavimo veikoms kvalifikuoti buvo įtvirtintas 282 straipsnio trečioje dalyje nuostata: „Valstybės pareigūno ar tarnautojo veikos, numatytos šio straipsnio 1 ir 2 dalyse, traktuojamos kaip kyšio priėmimas, pažadas priimti kyšį ar kyšio reikalavimas, nepaisant to, kad pagal einamas pareigas ar turimus įgaliojimus jis neturėjo teisės arba negalėjo atlikti veikų, už

[36] Korupcinės situacijos Lietuvoje preliminarinis įvertinimas bei kovos su korupcija strategijos metmenų parengimas. Baigiamasis pranešimas. Vilnius, 1999. P. 83-89.
[37] Criminal Law Convention On Corruption, Strasbourg, 27.1.1999. P. 3.

kurių atlikimą kyšis buvo priimtas, buvo pažadėta priimti kyšį arba reikalauta kyšio“. Taip paneigtas iki tol galiojęs klasikinis supratimas, kad už tai, ko objektyviai dėl savo padėties padaryti negali, asmuo negali priimti kyšio, o jei priima neteisėtą materialinį atlygį, jo veiksmai laikytini sukčiavimu ar pasikėsinimu sukčiauti priklausomai nuo veiksmų atlikimo: „Nėra kyšio priėmimo sudėties tokioje pareigūno veikoje, kai materialines vertybes ar materialinę naudą jis gauna už veiksmus, nesusijusius su pasinaudojimu tarnybine padėtimi“[38]. Naujasis įstatymas šią nuostatą pakeitė iš esmės.

Visą laiką, kai buvo daromi fragmentiški kodekso pakeitimai, buvo subrendęs iš esmės naujo Baudžiamojo kodekso priėmimo klausimas. 2000 m. rugsėjo 26 dienos įstatymu Nr.VIII-1968[39] patvirtintas naujas Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 metų Baudžiamajame kodekse kyšininkavimas, kaip nusikaltimas, aprašytas 225 straipsnyje. Manau, galima teigti, kad su šiuo kodeksu kyšininkavimo nusikalstamų veikų reforma pažengė dar toliau. Su naujojo Baudžiamojo kodekso atsiradimu sietinos tokios kyšininkavimo kriminalizavimo naujovės[40]: numatytos savarankiškos kyšio priėmimo, pažado priimti kyšį, susitarimo priimti kyšį, kyšio reikalavimo bei provokavimo nusikalstamos veikos; dispozicijose įtvirtintas būdas – tiesiogiai ir netiesiogiai, tuo pabrėžiant netiesiogiai padarytų kyšininkavimo veikų galimybę; 225 straipsnio 4 dalyje įtvirtintas kyšininkavimas kaip baudžiamasis nusižengimas; kyšininkavimą sudarančios nusikalstamos veikos diferencijuojamos pagal tai, ar už teisėtus, ar už neteisėtus veiksmus valstybės tarnautojas kyšininkauja; panaikinus straipsnius, numatančius atsakomybę už kyšininkavimo veikas komercinės veiklos srityje, kyšininkavimo norma apėmė ir veikas, padarytas komercinėje, ne vien valstybės valdymo sferoje; numatyta juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą; stambaus masto kyšio vertė, palyginti su iki tol galiojusia formuluote, išaugo nuo 150 iki 250 MGL. Kyšininkavimo bei papirkimo dispozicijose nebedetalizuojami kyšio, kaip nusikaltimo dalyko, požymiai. Labai svarbu, kad įtvirtintas naujas šio nusikaltimo subjektas – valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo. Be kyšininkavimo, numatyta tarpininko kyšininkavimo sudėtis (226 straipsnis), kitaip suformuluota papirkimo nusikalstamos veikos sudėtis (BK 227 str.). Iš esmės pakito kyšininkavimą kriminalizuojančių normų sankcijos, numatančios švelnesnes bausmes nei iki tol galioję baudžiamieji įstatymai: pagrindinėje sudėtyje kaip savarankiška bausmė numatyta atėmimo teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla bausmė, sumažėjo minimalios ir maksimalios laisvės atėmimo bausmės ribos, panaikinta bauda, kaip bausmė už kyšininkavimą.

Susiklosčiusios aplinkybės, trukdančios naujajam kodeksui įsigalioti, paskatino įstatymų leidėją iš esmės reformuoti 1994 metais įtvirtintą kyšininkavimo nusikaltimų sudėtį. Tuo tikslu

---

[38] LTSR Baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 1989. P. 307.
[39] Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
[40] Plačiau šiuo klausimu žr. Pakštaitis L. Kyšininkavimo nusikaltimų kriminalizacijos raida Lietuvoje // Teisė. Mokslo darbai. 2001, Nr. 41. P. 128-129.

2002 metų sausio 25 dienos įstatymu Nr.IX-737[41] pakeistos 1994 metų redakcijos sudėtys, numatančios atsakomybę už kyšininkavimą, - iš esmės jos priartintos prie naujo Baudžiamojo kodekso. Naujo kodekso pavyzdžiu atsakomybė diferencijuota pagal tai, už teisėtus ar neteisėtus veiksmus priimamas kyšis. Svarbia naujove tapo tai, kad už kyšininkavimą numatyta juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė.

Neatsitiktinai kyšininkavimo kriminalizacijai teikiamas dėmesys ir tarptautinėse apžvalgose, skirtose Lietuvos stojimui į Europos Sąjungą: iki įsigaliojant 2002 metų BK buvo pažymima, kad nors Lietuva padariusi reikalingų pakeitimų kriminalizuojant kyšininkavimą, vis dėlto įstatymų bazė tobulintina[42]. Kartu pažymima, kad naujieji Baudžiamasis, Baudžiamojo proceso kodeksai turėtų užpildyti esamus trūkumus[43].

1.3. Atsakomybės už kyšininkavimą užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose apžvalga

Kalbant apie kyšininkavimo kriminalizavimą, galima pasakyti, kad šiuolaikinėje užsienio šalių baudžiamojoje teisėje nėra vienos nuomonės kyšininkavimo nusikaltimų kriminalizavimo klausimais. Kiekviena šalis laikosi jai būdingos kriminalizavimo doktrinos ir požiūrio į šiuos nusikaltimus tiek nustatant jų vietą baudžiamųjų įstatymų sistemoje, tiek ir įtvirtinant įstatyme atskirus nusikaltimų sudėties požymius. Pažymėtina tai, kad kai kuriose valstybėse kyšio davimo bei priėmimo nusikaltimai reglamentuojami viename Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies skyriuje (Vokietija, Italija, Lenkija, Rusija, Estija), kitose šie nusikaltimai laikomi besikėsinančiais į skirtingus objektus ir numatyti skirtinguose baudžiamųjų įstatymų skyriuose (Prancūzija, Švedija, Suomija, Danija). Kartais kyšininkavimo nusikaltimai baudžiamuosiuose įstatymuose aprašyti visiškai neįvardijant nusikaltimo dalyko kaip kyšio, paliekant jo detalizavimą baudžiamosios teisės teorijai. Kai kur kyšininkavimo nusikaltimai siejami ne vien su kėsinimusi į valstybės tarnybos veiklą ar valdymo tvarką, bet ir su verslo, rinkimų ar kitomis sritimis.

Būtina pabrėžti, kad absoliučioje daugumoje šalių (išskyrus Rusiją) net kai nusikaltimo dalykas neįvardijamas kaip kyšis, kyšininkavimu laikomas ne tik tiesioginis kokios nors naudos davimas ar gavimas, bet ir pažadas arba susitarimas duoti ar priimti kyšį. Šiuo požiūriu visų valstybių baudžiamieji įstatymai plačiai traktuoja kyšio priėmimo bei davimo (papirkimo) nusikalstamas veikas, su tuo susijusi šių veikų baigtumo momento specifika. Šios principinės

[41] Valstybės žinios. 2002, Nr.15-555.
[42] Monitoring the EU Accession Process: Corruption and Anti-corruption Policy. Open Society Institute. Budapest, 2002. P. 348.
[43] Ten pat. P. 360, 362.

nuostatos atsispindi ir naujausiose kriminalizavimo tendencijose, kurios koncentruotai įtvirtintos 1999 metų Europos baudžiamosios teisės konvencijoje dėl korupcijos[44].

Savitai kyšininkavimo nusikaltimai aprašyti Suomijos baudžiamajame įstatyme[45]. Suomijos įstatymų leidėjas laisvai traktuoja kyšininkavimo nusikaltimus. Šie nusikaltimai numatyti keturiuose kodekso specialiosios dalies skyriuose: 14 skyriuje „Pažeidimai prieš demokratiją" 2 straipsnyje numatytas rinkimų kyšininkavimas, 16 skyriaus „Pažeidimai prieš viešąją valdžią ir visuomeninę tvarką" 13 bei 13a straipsniuose numatyti kyšio davimo nusikaltimai, 30 skyriaus „Prekybos pažeidimai" 7 straipsnyje numatytas „Kyšininkavimo versle" nusikaltimas ir 40 skyriaus „Pažeidimai tarnyboje bei viešosios korporacijos darbuotojo pažeidimai" numatytos trys nusikaltimų sudėtys: 1 str. „Kyšio priėmimas", 2 str. „Kyšio priėmimas sunkinančiomis aplinkybėmis", 3 str. „Kyšininkavimo pažeidimas". Nors straipsnių gausu, juose aprašomi išoriškai panašūs papirkimo ir kyšio davimo veiksmai skiriasi tik socialinės veiklos sfera, kurioje yra padaromi. Asmenims, padariusiems šiuos nusikaltimus, numatyta bauda arba laisvės atėmimo (nuo keturių mėnesių iki ketverių metų) bausmės, o tam tikrais atvejais ir atleidimas iš tarnybos.

Ispanijos baudžiamojo kodekso[46] XIX skyriaus „Nusikaltimai prieš valstybės vadžią" V dalis „Apie kyšininkavimą" numato devynis straipsnius, kriminalizuojančius kyšio priėmimą bei papirkimą. Įdomu tai, kad tiek kyšio priėmimas, tiek papirkimas yra laikomi nusikaltimais „prieš valstybės valdžią"; taip plačiai traktuojant nusikalstamo kėsinimosi objektą suprantamas ir pateisinamas kyšininkavimo nusikaltimų grupavimas tame pačiame įstatymo loginiame vienete. Įstatymas diferencijuoja atsakomybę priklausomai nuo to, ar kyšiu buvo sąlygoti teisėti veiksmai, ar neveikimas, ar nusikalstami veiksmai (BK 419-421 str.). Už kyšio priėmimo nusikaltimus baudžiama nuo vienų iki šešerių metų laisvės atėmimu, bauda iki trigubo kyšio dydžio ir atėmimu užimti atitinkamą postą arba pareigas nuo septynių iki dvylikos metų. Atitinkamai baudžiama ir už papirkimą (BK 423 str.). Specialia norma numatyta privilegijuota artimųjų bei giminaičių papirkimo sudėtis (424 str.). Atskirai paminėtina mažareikšmį kyšininkavimą kriminalizuojanti norma, kuri numato pareigūnui bausmę, - nuo trijų iki šešių mėnesinių atlyginimų dydžio baudą.

Įstatyme įtvirtinta kyšininkavimo nusikaltimų sudėčių forma bei kriminalizavimo koncepcija panašūs Švedijos[47] bei Danijos[48] baudžiamieji kodeksai. Švedijos baudžiamojo kodekso antrosios dalies „Apie nusikaltimus" 17 skyriaus „Nusikaltimai prieš visuomeninę veiklą" 7 straipsnis numato atsakomybę už papirkimą, o 20 skyriaus „Apie piktnaudžiavimą tarnyba, etc." 2 straipsnis - už kyšio priėmimą. Abiem atvejais įstatymas įvardija nusikaltimo dalyką kaip kyšį arba kitokią

---

[44] Prie šios konvencijos viena iš pirmųjų prisijungė ir Lietuva. Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos, ratifikuota 2002 m. sausio 25 d. įstatymu Nr. IX-736 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 23-851.
[45] The Penal Code of Finland.[19 December 1889/39]. Unofficial translation [743/1995].
[46] Уголовный кодекс Испании. Под. ред. Н.Ф.Кузнецовой и Ф.М. Решетникова. Москва, 1998. P. 131-133.
[47] The Swedish Penal Code. Ministry of Justice. BRA - report. 1990:3.
[48] The Danish Criminal Code. English version. Kobenhavn, 1987.

neteisėtą naudą. Už abu šiuos nusikaltimus kodeksas numato baudą arba laisvės atėmimo iki dvejų metų bausmes.

Danijos baudžiamojo kodekso 14 skyriaus „Pažeidimai prieš visuomeninę valdžią“ 122 paragrafas numato baudžiamąją atsakomybę už papirkimą (baudžiama laisvės atėmimu iki trejų metų, esant lengvinančių aplinkybių - areštu arba bauda). 16 skyriaus „Pažeidimai padaryti vykdant viešąsias funkcijas“ 144 paragrafas numato atsakomybę už kyšio priėmimą (baudžiama laisvės atėmimu iki šešerių metų arba, esant lengvinančių aplinkybių, bauda). Kriminalizuojant papirkimą ir kyšio priėmimą įstatymas nekalba apie „kyšį“. Abiem atvejais nusikaltimo dalykas įvardijamas kaip „dovana ar kitokia privilegija“.

Lenkijos baudžiamojo kodekso[49] XXXIX skyriaus „Nusikaltimai prieš valstybinių institucijų veiklą, taip pat prieš teritorinius savivaldos organus“ 228 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę už materialinės ar asmeninės naudos ar pažado tokią naudą priimti gavimą. Kodekso 229 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę už turtinės ar asmeninės naudos suteikimą. Su kyšininkavimo nusikaltimais siejamas tarpininkavimas tvarkant reikalus už turtinę naudą, kriminalizuotas atskiru straipsniu (BK 230 str.). Nusikaltimo dalykas nė vienu atveju neįvardijamas kaip „kyšis“, - įstatymas nurodo turtinę ar asmeninę naudą, kurios turinys atskleistas kodekso bendrojoje dalyje greta kitų sąvokų: 115 straipsnio 4 paragrafas nurodo, kad tai tokia nauda, kuri gaunama sau, kitam fiziniam ar juridiniam asmeniui, organizaciniam vienetui, nesudarančiam juridinio asmens, grupei asmenų, vykdančių organizuotą nusikalstamą veiklą. Nusikalstamo kėsinimosi objekto požiūriu šiais nusikaltimais kėsinamasi į normalią valstybės bei savivaldybių aparato veiklą. Turtinės naudos gavimas siejamas su visuomeninės funkcijos atlikimu. Pažymėtina, kad Lenkijos baudžiamieji įstatymai numato griežtas bausmes už kyšininkavimo nusikaltimus: už turtinės ar asmeninės naudos priėmimą baudžiama laisvės atėmimu nuo šešių mėnesių iki aštuonerių metų (mažesnio reikšmingumo atveju bauda, laisvės apribojimu arba laisvės atėmimu iki dvejų metų), o kvalifikuotose sudėtyse (nauda už neteisėtų veiksmų atlikimą arba ypač didelės vertės naudos gavimas) - iki dvylikos metų. Už tokios naudos suteikimą baudžiama laisvės atėmimu nuo trijų mėnesių iki penkerių metų (mažesnio reikšmingumo atveju bauda laisvės apribojimu arba laisvės atėmimu iki vienų metų), kvalifikuoto nusikaltimo atveju - laisvės atėmimu nuo šešių mėnesių iki aštuonerių metų. Tarpininkavimas sutvarkant reikalus už turtinę naudą baudžiamas laisvės atėmimu iki trejų metų.

Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimo nusikaltimus Italijos baudžiamajame kodekse[50] reglamentuojama juos išskiriant pagal padarymo būdą bei veiksmų, už kuriuos gaunamas kyšis, teisėtumo pobūdį. Kyšininkavimo nusikaltimai skirstomi į kyšio prievartavimą (317 str.), gavimą

[49] Уголовный кодекс Республики Польша. Уголовные кодексы стран восточной Европы. Минск, 1998.
[50] Ответственность за должностные преступления в зарубежных странах. Москва, 1994. P. 11-14.

kyšio už veiksmus, įeinančius į pareigūno kompetenciją (318 str.), kyšio gavimą turint tikslą atlikti veiksmus, prieštaraujančius pareigūno kompetencijai (319 str.), kyšio gavimą teisme (319-3 str.), papirkimą (321 str.), kurstymą papirkti (322 str.). Remiantis Italijos baudžiamojo kodekso 317 straipsniu, kyšio prievartavimas yra tada, kai valstybės pareigūnas arba asmuo, atliekantis pareigūno funkcijas, piktnaudžiaudamas savo pareigomis ar įgaliojimais, priverčia arba paskatina ką nors duoti arba pažadėti jam ar trečiajam asmeniui nepelnytus pinigus ar kitokias vertybes. Baudžiamoji atsakomybė už kyšio gavimą diferencijuojama priklausomai nuo veiksmų, už kurių atlikimą gaunamas kyšis, pobūdžio. Įstatymas numato švelnesnę atsakomybę už veiksmus, patenkančius į pareigūno kompetenciją. Griežčiausia atsakomybė numatyta už išvardytų veiksmų atlikimą turint tikslą paveikti ar padaryti žalos vienai iš šalių civiliniame, baudžiamajame ar administraciniame procese. Už kyšio priėmimo nusikaltimus numatytos laisvės atėmimo nuo ketverių iki dvylikos metų bausmės (jei teismo proceso metu dėl neteisėtų veiksmų kaltinamajam skiriama laisvės atėmimo bausmė, viršijanti 5 metus, arba katorgos darbai, kaltininkas, priėmęs kyšį, dėl kurio sekė toks nuteisimas, baudžiamas laisvės atėmimu nuo 6 iki 20 metų (319-3 str.). Kyšį priimti gali tik valstybės pareigūnas, kuris 1990 metų Italijos baudžiamajame kodekse apibrėžiamas kaip asmuo, atliekantis įstatymų leidybos, teismo arba valstybines administracines funkcijas.

Prancūzijos baudžiamasis kodeksas[51] numato atsakomybę už „pasyvųjį“ (kyšio priėmimas) bei „aktyvųjį“ (papirkimas) kyšininkavimą. Įdomu tai, kad įstatymas numato glaudų ryšį tarp kyšio davėjo ir ėmėjo, kyšio davimas ir priėmimas laikomi nusikaltimais, padarytais bendrininkaujant. Pagrindinė kyšio priėmimo nusikaltimo sudėtis, numatyta 432-10 straipsnyje, pagal kurią valstybinės valdžios atstovas arba asmuo, turintis ypatingus įgaliojimus, reikalauja, gauna arba įstatymo suteiktų įgaliojimų pagrindu įsako imti nepriklausančius mokesčius ar kitokias rinkliavas arba jei jų suma viršija įstatymo nustatytąją. Pasyviu kyšininkavimu taip pat laikomi veiksmai, kuriais valstybinės valdžios atstovas arba ypatingus įgaliojimus ar renkamąjį mandatą turintis asmuo be jokių tam skirtų teisių tiesiogiai ar netiesiogiai reikalauja siūlymų, pažadų, dovanų, aukojimų pateikimo ar kokių nors kitokių vertybių už įvykdymą ar susilaikymą nuo vykdymo tarnybinių įgaliojimų, pavedimų, atstovo funkcijų, taip pat už piktnaudžiavimą realiu ar išgalvotu poveikiu turint tikslą išgauti iš valstybinės ar administracinės valdžios apdovanojimus, pareigybes, darbų vykdymo užsakymus arba kitokių palankių sprendimų. Kyšininkavimo nusikaltimai baudžiami laisvės atėmimu iki 5 metų ir bauda iki 500 000 frankų, kvalifikuotų sudėčių atveju - laisvės atėmimu iki 10 metų ir bauda iki 1 milijono frankų.

Prancūziškoji kyšininkavimo nusikaltimų kriminalizavimo doktrina buvo ryški Šveicarijos baudžiamajame kodekse[52], kuriame kyšininkavimas buvo skirstomas į papirkimą bei „pasyvųjį

[51] Code Penal. Noveau code penal. Ancien code penal. Dalloz, 1994-95.
[52] Швейцарский уголовный кодекс. Москва, 1947.

papirkimą“. 1999-2000 metais vykstant reformai 1937 metų Baudžiamasis kodeksas papildytas devynioliktu skyriumi „Kyšininkavimas“[53]. Jame aprašytos tokios veikos, kaip Šveicarijos pareigūno papirkimas, kyšio davimas (322 ter straipsnis), prisileidimas papirkti (322 quater straipsnis), suteikimas naudos (322 quinquis straipsnis). Priėmimas naudos (322 sexies straipsnis) bei užsienio šalies pareigūno papirkimas (322 septies straipsnis). „Naudos priėmimas“, kaip nusikalstama veika, kodekso 322 sexies straipsnyje kriminalizuota kaip „to, kas būdamas tesiminės ar kitokios institucijos valdininku, paskirtu tarnybine tvarka ekspertu, žodiniu ar rašto vertėju, trečiųjų teismo teisėju ar karo tarnybos kariu, reikalauja jam nepriklausančios naudos, leidžia save įkalbėti ją priimti ar priima dėl savo tarnybos veiksmų atlikimo“. Tokia kyšininkavimo veika baudžiama įkalinimu arba bauda. Pažymėtina tai, kad nė vienoje iš minėtų nusikaltimo sudėčių nusikaltimo dalykas neįvardijamas kaip „kyšis“, o kalbama apie „dovaną arba kokią nors kitokią naudą“.

Vokietijoje galiojančiame 1987 metų redakcijos kodekse[54] numatyti 331-334 paragrafai trisdešimtajame skyriuje „Tarnybinės nusikalstamos veikos“, reglamentuojantys baudžiamosios atsakomybės už kyšininkavimą klausimus. Pagal kodekso 331 paragrafo 1 dalį pareigūnas, reikalaujantis turtinės ar kitokios naudos arba priimantis tokią naudą arba duodantis pažadą ją priimti ateityje už atlikimą kokio nors veiksmo dabar ar ateityje, baudžiamas laisvės atėmimu iki 2 metų arba bauda. Kvalifikuota šio nusikaltimo sudėtis (331 paragrafo 2 dalis) numato tokią pat veiką, jei ji padaryta teisėjo arba trečiųjų teismo teisėjo vykdant teisingumą, ir baudžiama laisvės atėmimu iki 3 metų arba bauda. To paties paragrafo trečioji dalis numato išlygą, kuria remiantis pagrindinėje nusikaltimo sudėtyje numatyta veika neužtraukia bausmės, jei nusikaltimo subjektas priima išreikalautą naudą prieš tai gavęs kompetentingų valdžios institucijų sutikimą arba nedelsiant pranešęs valdžiai apie pasiūlymo ar kyšio gavimą. 332 paragrafo pirmoji dalis numato itin kvalifikuotą sudėtį - kyšio priėmimą už veiksmus, pažeidžiančius tarnybos įgaliojimus, ir šie veiksmai baudžiami laisvės atėmimu nuo 6 mėnesių iki 5 metų, o lengvesniais atvejais - laisvės atėmimu iki 3 metų arba bauda. Dar griežčiau baudžiami (332 paragrafo 2 dalis) tokie veiksmai, padaryti teisėjo arba trečiųjų teismo teisėjo, - laisvės atėmimu nuo 1 iki 10 metų, lengvesniais atvejais - nuo 6 mėnesių iki 5 metų. Nusikaltimų subjektais nagrinėtųjų paragrafų prasme yra valstybės pareigūnai ir jais nesantys asmenys, kurie „betarpiškai susiję su viešosios tarnybos atlikimu“ (kodekso 11 paragrafe pateikta sąvoka). Pažymėtina tai, kad iš specialiųjų subjektų, kuriems taikoma griežtesnė atsakomybė, išskiriami tik teisėjai bei trečiųjų teismo teisėjai.

---

[53] Законодательство зарубежных стран. Уголовный кодекс Швейцарии. Санкт-Петербург, 2002. P. 19, 282.

[54] Strafgesetzbuch. 27 Auflage. Stand 1. April. 1993. Deutscher Taschenbuch Verlag. Ugolovnyj kodeks FRG. Moskva, 2000.

Austrijos baudžiamajame kodekse[55] atsakomybė už kyšininkavimą numatyta specialiosios dalies dvidešimt antrajame skyriuje „Nusikalstami tarnybos pareigų pažeidimai ir su jais susijusios nusikalstamos veikos“. Šiame skyriuje aprašytos keturios nusikalstamos veikos, kuriomis pasireiškia kyšio priėmimas, diferencijuotos pagal nusikaltimo subjektą: kai valdininkai priima dovanas (304 paragrafas), vadovaujantys visuomeninei įstaigai pareigūnai priima dovanas (305 paragrafas), ekspertai priima dovanas (306 paragrafas), ekspertų bendradarbiai ir konsultantai–ekspertai priima dovanas (306a paragrafas). Nusikalstamos veikos aprašomos kaip dovanų reikalavimas už veiksmus, kuriuos asmuo galėjo atlikti eidamas tarnybos pareigas, priėmimas ar pažadas jas priimti. Už šias veikas baudžiama priklausomai nuo tyčios kryptingumo laisvės atėmimu iki trejų metų. Kodekso 307 paragrafe aprašyta nusikalstama veika „Kyšininkavimas“ suprantama kaip papirkimas – suteikimas, žadėjimas suteikti ar garantavimas suteikti naudą asmeniui, užimančiam tam tikras pareigybes. Už šias veikas baudžiama bauda ar laisvės atėmimu iki dvejų metų, priklausomai nuo veiksmų, už kuriuos suteikiama nauda, pobūdžio ir paperkamojo asmens tarnybos statuso.

Olandijos baudžiamajame kodekse[56] atsakomybė numatyta XXVIII skyriuje „Nusikaltimai, susiję su tarnybiniais piktnaudžiavimais“. Baudžiamoji atsakomybė diferencijuota pagal tai, ar už teisėtus, ar už neteisėtus veiksmus kyšis priimamas, taip pat pagal subjektą: vienais atvejais atsakomybėn traukiami „viešieji tarnautojai“, kitais - teisėjai. Kyšio priėmimo nusikalstamos veikos straipsnių dispozicijose formuluojamos kaip „viešojo tarnautojo atlygio priėmimas ar pažado priimti atlygį davimas, žinant, kad tai daroma už veiksmus tarnyboje“. Už šias veikas baudžiama bauda, taip pat laisvės atėmimu iki trejų mėnesių. Kvalifikuoto kyšininkavimo atvejais baudžiama iki ketverių metų laisvės atėmimo (atlygis už neteisėtus veiksmus) arba iki dvylikos metų laisvės atėmimo (teisėjo priėmimas neteisėto atlygio už palankaus sprendimo priėmimą baudžiamojoje byloje).

Visiškai kitaip reglamentuojama anglosaksiškosios teisės tradicijos šalių baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimo nusikaltimus. Anglijoje kyšininkavimo, kaip ir kitų nusikalstamų veikų, kriminalizavimo klausimai sprendžiami atskirais parlamento leidžiamais aktais (statutine teise), teismų precedentais arba bendrąja teise. Tarnybinių nusikaltimų subjektais tradiciškai laikomi viešieji valdininkai, nors jais gali būti pripažinti ir kiti tarnautojai, fiziniai ar juridiniai asmenys.[57] Kyšininkavimo klausimus greta bendrosios teisės reglamentuoja tokie pagrindiniai aktai: 1889 metų įstatymas dėl kyšininkavimo viešosiose organizacijose; 1906 ir 1916 metų korupcijos prevencijos įstatymai, 1983 metų liaudies atstovavimo įstatymas. Remiantis jais, kyšininkavimo nusikaltimo esmė ta, kad kažkas duoda kyšį norėdamas palenkti veikti pareigūną prieštaraujant

[55] Законодательство зарубежных стран. Уголовный кодекс Австрии. Санкт-Петербург, 2001. P. 42, 124-125.
[56] Законодательство зарубежных стран. Уголовный кодекс Голландии. Санкт-Петербург, 2001. P. 427-428.
[57] Ответственность за должностные преступления в зарубежных странах. Москва, 1994. P. 54.

tarnybos įpareigojimams arba išreikšti palankumą, arba susilaikyti nuo palankumo išreiškimo vykdant tarnybos įpareigojimus, o pareigūnas šiuo tikslu priima kyšį. Šiais įstatymais numatyta atsakomybė viešųjų organizacijų tarnautojams, o nusikaltimą gali padaryti bet koks asmuo, taip pat ir juridinis, kuris pats ar kartu su kitu asmeniu papirkimo tikslais prievartauja ar gauna, arba sutinka priimti sau ar kitam asmeniui dovaną, paskolą, honorarą, apdovanojimą arba pirmenybę kaip priemonę paskatinti viešosios organizacijos narį ar darbuotoją padaryti ką nors, arba susilaikyti nuo veikimo kokio nors klausimo ar sandorio, realaus ar numanomo, atžvilgiu, kuris priskiriamas organizacijos kompetencijai. Jei asmuo gauna dovaną, suvokdamas kad tai - kyšis, jis tokiu būdu sudaro korupcinį sandorį, net jei neketino įvykdyti šio sandorio sąlygų. Asmenys, pripažinti kaltais padarę šias veikas, baudžiami laisvės atėmimu iki 7 metų arba/ir bauda, jei bylą nagrinėja prisiekusiųjų teismas, arba laisvės atėmimu iki 6 mėnesių arba/ir bauda iki įstatymo nustatyto maksimumo ribos, jei byla nagrinėjama sumarino proceso tvarka. Be to, nuteistasis gali būti įpareigotas sumokėti viešajai organizacijai gautų dovanų vertę ir jam gali būti atimta teisė 5 metus būti renkamam arba skiriamam į kokias nors viešąsias pareigas.

Artimas kyšininkavimui viešųjų pareigų pardavimo nusikaltimas, numatytas 1809 įstatymu, kurio 1967 metų redakcija galioja iki šiol ir kuriuo numatoma atsakomybė už pardavimą, pirkimą kokių nors pareigų, įskaitant ir samdomąjį valstybės institucijose darbą, ir kuris baudžiamas laisvės atėmimu iki 2 metų ir atėmimu teisės visiems laikams eiti atitinkamas pareigas[58].

Jungtinių Amerikos Valstijų baudžiamoji teisė pasižymi savita struktūra: baudžiamosios teisės sistemą sudaro federalinė baudžiamoji teisė ir atskirų valstijų baudžiamoji teisė. Pagrindinės federalinės baudžiamosios teisės normos įtvirtintos JAV įstatymų rinkinio 18 skyriuje, kuris tokiu būdu iš esmės yra Federalinis Baudžiamasis ir Baudžiamojo proceso kodeksas[59]. Tradiciškai kyšininkavimas Jungtinėse Valstijose suprantamas gana plačiai, tačiau pažymėtina, kad skirtingose valstijose egzistuoja tam tikri nusikalstamų veikų kriminalizavimo skirtumai. Baudžiamoji atsakomybė numatyta už kyšio davimą valstybės pareigūnui, jo priėmimą už veiksmus, patenkančius į jų tarnybinės kompetencijos sferą, priešingus tarnybos interesams veiksmus, o atskirais atvejais netgi už „arbatpinigius“, duodamus ne už konkrečius veiksmus, o siekiant įgauti pareigūnų palankumą. Tarnybinių nusikaltimų subjektas paprastai yra viešieji valstybės tarnautojai, eiliniai valstybinės administracijos tarnautojai, viešųjų korporacijų, valstybinių bankų tarnautojai bei kiti asmenys. Kyšininkavimo nusikaltimų subjektai yra tiek kyšių davėjai, tiek jų ėmėjai.

Atsakomybė už kyšininkavimo nusikaltimus numatyta Jungtinių Amerikos valstijų įstatymų sąvado 18 skyriaus 11 poskyrio 201 paragrafe. Nusikaltimo subjektais yra laikomos trys valstybės

---

[58] Ten pat. P. 58.

[59] Federal Criminal Code and Rules. West Publishing Company, 1996. Ответственность за должностные преступления в зарубежных странах. Москва, 1994. P. 60-61. Taip pat žr. Малиновский А.А. Уголовное право зарубежных государств. Москва, 1998.

pareigūnų kategorijos: (a) viešąsias pareigas einantys asmenys, kuriems priskiriami JAV Kongreso nariai, nuolatinių komisijų nariai, tarnautojai, samdomi darbuotojai arba asmenys, veikiantys Jungtinių Valstijų vardu, taip pat prisiekusieji; (b) asmenys, išrinkti vykdyti viešąsias pareigas, atrinkti kaip kandidatai ar paskirti, jei jiems oficialiai pranešta apie numatomą jų atrinkimą arba paskyrimą; (c) specialūs vyriausybiniai darbuotojai, į kurių skaičių patenka federalinės įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios, bet kurios nepriklausomos JAV institucijos valdininkai bei tarnautojai, kurie dirba už atlyginimą ar be jo ne mažiau kaip 130 dienų per metus.

Remiantis 18 skyriaus 203 paragrafu, tas, kas būdamas JAV Kongreso nariu ar asmeniu, išrinktu į Kongresą, arba nuolatinės komisijos nariu, taip pat tarnautoju ar samdomu darbuotoju įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios prašo, reikalauja, gauna ar susitaria gauti greta įstatymo numatyto užmokesčio už savo oficialius veiksmus kompensaciją už paslaugas kokio nors proceso, ginčo, kaltinimo ar kitokių klausimų atžvilgiu, kuriuose JAV yra šalimi arba turi svarbių materialinių interesų, padaro kyšininkavimo nusikaltimą ir yra baudžiamas bauda iki 10 tūkstančių dolerių arba/ir laisvės atėmimu iki 2 metų su draudimu užimti kokias nors valstybines pareigas. Nusikaltimą padaro ir tas, kas siūlo nurodytiems pareigūnams papildomą atlygį[60].

Atskirų valstijų įstatymai, numatantys baudžiamąją atsakomybę už kyšininkavimą, gana stipriai skiriasi. Štai, pavyzdžiui, Niujorko valstijoje kyšininkavimas klasifikuojamas į tris lygius. Kyšio davimas ir jo priėmimas laikomi savarankiškais nusikaltimais, atitinkamai numatomi trys kyšio davimo ir trys jo priėmimo lygiai. Savarankišku nusikaltimu laikomas kyšininkavimas turint tikslą gauti viešąsias pareigas. Visų trijų lygių kyšininkavimas laikomas sunkiais nusikaltimais, klasifikuojamais į B, C, D klases priklausomai nuo kyšio sumos. Atitinkamai numatytos ir bausmės už šiuos nusikaltimus: D klasės nusikaltimai baudžiami laisvės atėmimu iki 7 metų, C - laisvės atėmimu iki 15 metų, B - laisvės atėmimu iki 25 metų. Pažymėtina, kad tam tikrais atvejais baudžiamas ir už „arbatpinigių“ davimą, kuris apibūdinamas tuo, kad šios rūšies atlygis duodamas tais atvejais, kai viešąsias funkcijas atliekantis valdininkas tarnybinius įpareigojimus privalo vykdyti be jokio papildomo atlygio, be to, šis nusikaltimas laikomas lengvesniu ir baudžiamas laisvės atėmimu iki 1 metų.

Kalifornijos valstijoje, remiantis jos Baudžiamojo kodekso 7 paragrafu, kyšis apibrėžiamas kaip kokios nors vertybės ar pirmenybės esamu laiku ar ateityje suteikimas arba koks nors žadėjimas ar įsipareigojimas duoti ką nors prašomo turint tikslą nesąžiningai ir neteisėtai paveikti veikimą, balsavimą ar nuomonę asmens, kuriam toji vertybė duota, jam vykdant visuomeninę ar valstybinę funkciją; 68 paragrafas kyšio gavimą aprašo kaip veiksmus, kuriais bet koks vykdomųjų organų ar ministerijų valdininkas, tarnautojas ar Kalifornijos valstijos, grafystės ar miesto atstovas, kuris prašo, gauna arba sutinka gauti bet kokį kyšį esant sutikimui ar supratimui, kad tai padarys

[60] Ответственность за должностные преступления в зарубежных странах. Москва, 1994. P. 64.

įtaką jo balsavimui, nuomonei ar veikimui, susijusiam su klausimo, kuris yra jo žinioje šiuo metu arba kurį jis turės spręsti ateityje kaip oficialus pareigūnas, baudžiamas įkalinimu iki ketverių metų, taip pat nušalinimu nuo pareigų ir draudimu ateityje eiti bet kokias pareigas šioje valstijoje.

1.4. Atsakomybės už kyšininkavimą klausimai tarptautiniuose teisės aktuose

Svarbiausiu dokumentu, kurs veikė kyšininkavimo nusikaltimų kriminalizavimą, tapo Europos baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos, pasirašyta 1999 m. sausio 27 dieną Strasbūre. Lietuvos Respublikos ši konvencija buvo ratifikuota 2002 m. sausio 25 dieną įstatymu Nr.IX-736[61]. Konvencija aktuali tuo, kad jos nuostatos iš esmės tapo pagrindu reformuojant kyšininkavimo nusikaltimų sampratą Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Pagal konvencijos II skyrių „Priemonės nacionaliniu lygiu" valstybės konvencijos narės įsipareigojo nacionaliniuose įstatymuose kriminalizuoti tokias veikas, kaip vietos valstybės pareigūnų aktyvusis kyšininkavimas (papirkimas), pasyvusis kyšininkavimas (kyšio priėmimas ir su juo susiję veikos), – vietos viešųjų susirinkimų narių kyšininkavimas, užsienio valstybės pareigūnų kyšininkavimas, užsienio viešųjų susirinkimų narių kyšininkavimas, aktyvusis kyšininkavimas privačiame sektoriuje, pasyvusis kyšininkavimas privačiame sektoriuje, tarptautinių organizacijų pareigūnų kyšininkavimas, tarptautinių organizacijų pareigūnų kyšininkavimas, tarptautinių parlamentinių asamblėjų narių kyšininkavimas, teisėjų ir tarptautinių teismų pareigūnų kyšininkavimas, prekyba poveikiu, pajamų, gautų padarius su korupcija susijusį nusikaltimą, plovimas. Iš esmės Lietuvos baudžiamajam įstatymui tokios nuostatos yra naujos ir jų įgyvendinimas nacionaliniuose įstatymuose, įskaitant ir baudžiamąjį įstatymą, pareikalavo rimtos reformos. Baudžiamojo kodekso 225 straipsnyje įtvirtintai nusikaltimo sudėčiai pagrindus padėjo išvardytos konvencijos nuostatos ir, be kita ko, konvencijos 3 straipsnis „Vietos valstybės pareigūnų pasyvusis kyšininkavimas", kuriame įtvirtintas reikalavimas priimti „reikiamus teisės aktus ir imtis kitų būtinų priemonių, kad pagal nacionalinę teisę baudžiamuoju nusikaltimu būtų laikomi tyčiniai bet kurio valstybės pareigūno veiksmai, kai jis tiesiogiai arba netiesiogiai prašo arba gauna bet kokį nepagrįstą atlygį, skirtą sau ar bet kuriam kitam asmeniui, arba kai jis priima pasiūlymą ar pažadą dėl tokio atlygio už jo, kaip valstybės pareigūno, veikimą arba neveikimą". Be to, kiti konvencijoje įtvirtinti reikalavimai palietė nusikalstamų veikų subjekto apibrėžimą (valstybės tarnautojas, jam prilygintas bet koks asmuo, atliekantis viešąsias funkcijas).

Lietuvos Respublika taip pat pasirašė ir 2002 metų lapkričio 12 dieną įstatymu Nr.IX-1195[62] ratifikavo Europos civilinės teisės konvenciją prieš korupciją. Konvencijoje numatytos priemonės

[61] Valstybės žinios. 2002, Nr.23-851.
[62] Valstybės žinios. 2002, Nr.126-5726.

atlyginti žalą asmenims, nukentėjusiems nuo korupcinių valstybės ar kitų viešąsias funkcijas vykdančių asmenų veiksmų. Ši konvencija aktuali valstybės teisės aktuose, skirtuose korupcijai sistemoje paveikti, tačiau ji nerado tokio plataus atgarsio kaip baudžiamosios teisės konvencija.

Kyšininkavimo problemai skirta Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) konvencija dėl kovos su užsienio valstybių pareigūnų kyšininkavimu tarptautiniuose verslo sandoriuose[63]. Pasirašyta 1997 metų lapkričio 21 dieną 29 šalių organizacijos narių ir 5 šalių konvencija numatė pasirašiusiųjų šalių susitarimą nacionaliniuose įstatymuose įtvirtinti nusikalstamas veikas, kuriomis kyšininkaujama tarptautinių verslo sandorių metu ir numatyti baudžiamąją atsakomybę už jas, numatyti juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę, įtvirtinti proporcingas ir veikas atitinkančias įstatymų sankcijas bei šalių bendradarbiavimą. Šios konvencijos 1 straipsnyje įtvirtintas valstybių narių susitarimas nacionaliniuose įstatymuose įtvirtinti tokias baudžiamąsias veikas, kaip „bet kokio asmens tyčinis siūlymas, pažadas ar davimas bet kokios neteisėtos piniginės ar kitokios naudos, tiesiogiai ar per tarpininkus užsienio viešajam pareigūnui ar trečiajai šaliai, norint, kad šis pareigūnas atitinkamai veiktų ar susilaikytų nuo veikimo vykdydamas tarnybos pareigas norint įgyti ar išlaikyti verslą ar gauti neteisėtos naudos tarptautiniame versle“. Konvencija aktuali tuo, kad dar kartą išryškino tarptautinės bendruomenės poreikį mažinti kyšininkavimo apraiškas koordinuotais teisėkūros veiksmais bei pasiryžimą imtis priemonių sprendžiant korupcijos bei kyšininkavimo problemas. Nors Lietuvos Respublika neprisijungė prie šios konvencijos, yra pareikšta oficiali nuomonė prisijungti prie minėtos organizacijos bei konvencijos[64].

2003 metų gruodžio 10 dieną pasirašyta Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją, numatanti kyšininkavimo veikų kriminalizavimo klausimus bei kitas teisines priemones. Kyšininkavimas konvencijos 15 straipsnio b dalyje apibrėžiamas kaip „viešojo tarnautojo tiesioginis ar netiesioginis prašymas ar priėmimas neteisėtos naudos jam pačiam ar kitam asmeniui, ar organizacijai, kad už šią naudą tarnautojas veiktų ar neveiktų vykdydamas savo įgaliojimus“ [65]. Konvencijos 21 straipsnyje numatytas kyšininkavimas „privačiame sektoriuje“, apimantis papirkimo bei kyšininkavimo veiksmus, o konvencijos 2 straipsnis numato „viešojo tarnautojo“, „užsienio valstybės tarnautojo“, „tarptautinės viešosios organizacijos tarnautojo“ apibrėžimus.

---

[63] Konvencijos tekstas pateikiamas organizacijos oficialiame interncto tinklalapyje adresu http://www.oecd.org/document/21/0,2340,en_2649_34859_2017813_1_1_1_37447,00.html.

[64] Lietuva yra išreiškusi suinteresuotumą prisijungti prie 1997 m. gruodžio 1 d. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) konvencijos dėl kovos su užsienio valstybių pareigūnų kyšininkavimu tarptautiniuose verslo sandoriuose ir tapti šios organizacijos antikorupcinės darbo grupės nare. Pažymėtina, jog minėtą konvenciją Lietuvos Respublika galės pasirašyti tik tapusi EBPO organizacijos arba darbo grupės dėl kyšininkavimo tarptautiniuose verslo sandoriuose nare. 2002 m. liepos 19 d. Lietuvos Vyriausybė priėmė nutarimą „Dėl narystės EBPO tikslingumo“, kuriuo pripažino, kad tikslinga siekti narystės EBPO. Šie duomenys pateikiami adresu http://www.stt.lt/?lang=lt&menu_id=8.

[65] United Nations Convention against Corruption. http://www.unodc.org/unodc/crime_convention_corruption.html.

Atkreiptinas dėmesys, kad kyšininkavimą sudarančių veikų požiūriu apibrėžimas yra siauresnis negu apibrėžimas, pateikimas Europos baudžiamosios teisės konvencijoje dėl korupcijos.

Europos Sąjungos valstybės narės 2004 01 22 pasirašė Europos Sąjungos konvenciją „dėl kovos su korupcija, susijusia su Europos bendrijų pareigūnais ar Europos sąjungos valstybių narių pareigūnais, parengtą vadovaujantis Europos sąjungos sutarties K.3 straipsnio 2 dalies c punktu“[66]. Konvencijoje sprendžiami kyšininkavimo ir papirkimo nusikalstamų veikų, kurias padaro Europos sąjungos pareigūnai, kriminalizavimo klausimai, taip pat bendrais bruožais šių veikų baudžiamumo klausimai. Konvencijos 2 straipsnyje apibrėžiamas kyšininkavimas – „pasyvioji korupcija“: „tyčiniai pareigūno veiksmai, kai jis savo ar trečiojo asmens naudai tiesiogiai arba per tarpininkus prašo arba priima bet kokį nepagrįstą atlygį arba kai jis priima pažadą dėl tokio atlygio už teisėtą ar neteisėtą veikimą arba neveikimą einant pareigas arba vykdant funkcijas, dėl kurio jis pažeidžia savo tarnybines pareigas, yra laikomi pasyviąja korupcija“.

[66] Konvencija skelbta internete adresu: http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=225619&Condition2=.

II. Kyšininkavimo sudėties objektyvieji požymiai

2.1. Kyšininkavimo objektas. Baudžiamojo įstatymo ginamos vertybės

Nagrinėjant kyšininkavimą, teisingas objekto nustatymas aktualus teorine bei praktine prasme, jis turi reikšmės teisingam veikos kvalifikavimui. Kyšininkavimas pastarųjų metų baudžiamosios tesės reformos metu tapo viena iš labiausiai reformuotų nusikaltimų sudėčių, kito šio nusikaltimo objekto supratimas. Norint teisingai apibrėžti kyšininkavimo objektą, tikslinga ieškoti atsakymo į klausimą, ką įstatymo leidėjas suinteresuotas apsaugoti ir kokios visuomenei svarbios vertybės turi būti ginamos konkrečia baudžiamojo įstatymo norma. Įstatymų leidėjo valia apsaugoti tam tikras vertybes lemia nusikalstamos veikos sudėties konstrukciją.

Per pastarąjį dešimtmetį kyšininkavimo sudėčių aprašymas stipriai keitėsi. 1994 metų liepos 19 dienos įstatymas, pakeisdamas iki tol galiojusią redakciją, kyšio priėmimo nusikaltimą numatė BK tryliktajame skirsnyje „Nusikaltimai valstybės tarnybai“. Kyšininkavimo nusikaltimams suteikta didesnė reikšmė – jie numatyti skirsnio pradžioje, prieš kitokio pobūdžio piktnaudžiavimus tarnyba. Skirsnio pavadinime buvo galima įžvelgti nuorodą į tiesioginį objektą. Toliau reformuojant Baudžiamąjį kodeksą, 2002 metų sausio 25 dienos įstatymas pakoregavo kyšininkavimo sampratą – skirsnio, reglamentuojančio kyšininkavimą, pavadinimas nepakito, tačiau į kyšio paėmimo sudėtį įtrauktos kyšininkavimui artimos veikos, padaromos ne vien valstybinės, bet ir komercinės veiklos srityje: panaikinus baudžiamojo kodekso 319 straipsnį „Komercinis papirkimas“ bei 320 straipsnį „Nepagrįsto atlyginimo priėmimas“, veikos, anksčiau laikytos nusikaltimais ūkininkavimo tvarkai, pateko į skirsnį, numatantį atsakomybę už nusikaltimus valstybės tarnybai. Nusikalstamo kėsinimosi objektas nuo šiol turėjo apimti platesnę sritį, susijusią ne vien su valstybės tarnyba, bet ir su nevalstybinių institucijų, atliekančių viešojo administravimo įgaliojimus ar teikiančių viešąsias paslaugas, veikla.

2000 metais patvirtintame Baudžiamajame kodekse kyšininkavimo sudėtys įrašytos trisdešimt trečiajame skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams“. Lyginant su iki tol galiojusia redakcija, kyšininkavimo sudėčių aprašymas pakito nedaug, tačiau nustatant šio nusikaltimo kėsinimosi objektą iškyla neaiškumų. Kėsinimosi objektas nebėra vienalytis: viena vertus, kyšininkavimu kėsinamasi į valstybės tarnybą; esminis šio nusikaltimo bruožas buvo ir lieka tai, kad paimant kyšį visų pirma kenkiama valstybės aparato veiklai. Antra vertus, valstybės tarnyba nebėra vienintelis kėsinimosi objektas, nes imant kyšį priklausomai nuo to, kokios sferos darbuotojas tai daro, gali būti kėsinamasi ir į viešuosius interesus, kurių įgyvendinimas nesusijęs su valstybės tarnyba.

Baudžiamosios teisės teorija atsilieka nuo įstatymo pokyčių. Tai nėra gerai įstatymo taikymo prasme praktikoje, taip pat tobulinant įstatymą, nes nėra suformuluotas konceptualus teorinis pagrindas tolesniam sudėties tobulinimui, taip pat tai trūkumas metodologine prasme, studijuojant baudžiamosios teisės specialiąją dalį. Kyšininkavimo objekto klausimu ilgą laiką buvo pateikiama įvairių nuomonių ir vyravo mokslinė diskusija. Kyšininkavimo objektas teorijoje buvo įvardijamas kaip normali valstybės aparato veikla, normalus valstybės aparato funkcionavimas[67], valstybės tarnyba ir normali jos veikla kaip įstatymų saugoma vertybė[68], teisinga, valstybinio ir visuomeninio aparato veikla, jo autoritetas bei prestižas piliečių akyse, teisėta valstybinio aparato veikla[69], ypač vertingas idealus visuomenės gėris, pasireiškiantis valstybės tarnautojų paklusimu tarnybos pareigoms nesigilinant į asmeninę naudą, normali valstybės aparato veikla[70], kartais pernelyg plačiai, kaip „valstybės tarnybos interesai“[71]. Kitų mokslininkų nuomone, kyšio paėmimas buvo laikomas nusikaltimu, besikėsinančiu į du objektus – normalią valstybės ir visuomeninio aparato veiklą (pagrindinis objektas) ir visuomeninius paskirstymo santykius (papildomas objektas)[72]. Pastaroji nuomonė nebuvo plačiau argumentuojama ar diskutuojama, nors kelių objektų buvimo klausimas kyšininkaujant lieka aktualus. Kartais keli objektai kyšininkaujant buvo išskiriami pernelyg plačiai: kyšininkavimas „pažeidžia ne tik normalią valstybės aparato veiklą, bet ir diskredituoja valstybės institucijų, pareigūnų veiklos principus, sukelia didelę ekonominę, politinę ir moralinę žalą visuomenei bendrai, taip pat žalą trečiųjų asmenų interesams, kurių sąskaita patenkinami kyšio davėjų interesai“[73].

Nors pagal senąją kyšininkavimo koncepciją įvairių autorių nuomonės nesutapo, dominuojanti nuomonė buvo ta, kad kyšininkavimo objektas – normalus valstybės tarnybos funkcionavimas, normali valstybės tarnybos, jos institucijų veikla. Tačiau iš tiesų toks nusikaltimo objekto įvardijimas nusipelno kritikos. Visų pirma objekto įvardijimas kaip „normalios valstybės aparato veiklos“ ar „normalios valstybės institucijų veiklos“ yra nekonkretus. Kuo turi pasižymėti tam tikras dalykas, kad jis būtų pavadintas „normaliu“? Ar valstybės aparato veikla turi būti sklandi ir nepertraukiama, ar joje turi dirbti tik aukštos kvalifikacijos asmenys, ar išvis nesvarbu, kokie asmenys ten dirba, svarbu tik tai, kad jie neimtų kyšių? Atsakymas gali būti rastas tik nustačius, kas įstatymų leidėjui labiausiai svarbu numatant kyšininkavimo normą baudžiamajame įstatyme.

---

[67] Jovaišas K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai // Teisės problemos. 1996, Nr. 1. P. 133-134, 145.

[68] Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Vilnius, 2000. P. 275.

[69] Квициния А. Взяточничество и борьба с ним. Сухуми, 1980. P. 26.

[70] Кириченко В. Виды должностных преступлений по советскому уголовному праву. Москва, 1959. P. 62-63. Кучерявый Н. Ответственность за взяточничество. Москва, 1957. P. 59.

[71] Завидов Б. Взяточничество. Уголовно правовой анализ получения и дачи взятки. Москва, 2002. P. 6.

[72] Ляпунов Ю. Должностные преступления. Киев, 1988. P. 73. Jovaišas K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai // Teisės problemos. 1996, Nr.1. P. 133-134, 145.

[73] Волженкин Б., Квашис В., Цагикян С. Ответственность за взяточничество; социально правовые и криминологические проблемы. Изд. „Аястан“, 1988. P. 43.

Manau, esminis dalykas šiuo atveju yra tas, kad įstatymų leidėjas kyšininkavimo normą sieja ne su abstrakčia „normalia veikla“, o su tam tikrų asmenų sąžiningumu ir nepaperkamumu vykdant pareigas. „Normali veikla“ yra visumos aplinkybių rezultatas, įskaitant sąžiningumą ir nepaperkamumą. Dėl to kėsinimosi objektas turi būti įvardijamas konkrečiai. Nusikalstamos veikos objektas, siejamas su „normalia valstybės institucijų veikla“, galėtų būti įvardijamas kaip „normali valstybės institucijų veikla, pasireiškianti sąžiningu, nešališku ir neatlygintinu iš kitų šaltinių negu darbo užmokestis, pavestų pareigų atlikimu“. Kitokiu atveju objekto įvardijimas kaip „normali valstybės tarnybos veikla“ neturi didelės teorinės ar praktinės reikšmės.

Įdomu, kad baudžiamosios teisės teorijoje buvo ketinimų apibrėžti tiesioginį kyšininkavimo objektą kaip įstatymų nustatytą valstybės valdininkų veiklos apmokėjimo tvarką arba valstybės valdininkų veiklos neatlygintinumo principą[74]. Panašią nuomonę galima sutikti pirmojoje Lietuvos Respublikoje. „Kyšių ėmimo baudimas gina ne tarnybos iš esmės teisėtumą, bet nemokėjimo už tarnautojų veiksmus principą“, – teigė V.Stankevičius[75]. Nors yra pagrindas išskirti tokią vertybę, manau, kad kyšininkavimo objekto, kaip valdininkų valdžios, neatlygintinumo supratimas yra per siauras. Šia veika pažeidžiama valstybės tarnautojų normalaus apmokėjimo tvarka, tačiau ji – tik vienas iš valstybės tarnybos veiklos aspektų, ir tai nepagrindinis. Kyšininkavimu pažeidžiamas valstybės tarnautojų veiklos neatlygintinumo principas už jų teikiamas paslaugas, tačiau ir šis principas – tik maža dalis, apibūdinanti valstybės tarnybos veiklą. Manau, netikslinga sieti kyšininkavimo objektą su šios veikos išorinėmis apraiškomis: nors kyšininkaujama dėl tam tikros materialinės naudos, tam tikro atlygio, iš tiesų pažeidžiama ne apmokėjimo tvarka ar neatlygintinumo principas, o pirmiausia sąžiningumas ir nepaperkamumas vykdant tarnybos pareigas. Atlygintinumas ir su atlyginimu sietini dalykai yra tik išorinis kyšininkavimo aspektas. Reikia prisiminti, kad nusikaltimo objekto klausimas teisingai išsprendžiamas tik tada, kai išsiaiškinama įstatymų leidėjo valia: ką įstatymų leidėjas nori apsaugoti, tai yra kokia vertybė svarbi visuomenei ir ją reikia saugoti baudžiamuoju įstatymu.

Kyšininkavimo nusikaltimų objekto klausimas įgavo visiškai kitą reikšmę 2000 metais patvirtintame Baudžiamajame kodekse. Nauja koncepcija kriminalizuoja kyšininkavimą įvairiose socialinės veiklos srityse, neapsiribodama valstybės tarnyba. Todėl tikslinga kelti klausimą, kokie tiesioginiai objektai būdingi kyšininkavimo sudėčiai. Sisteminė naujo Baudžiamojo kodekso normų analizė šiuo klausimu leidžia padaryti išvadą, kad objektas tapo platesnis. Baudžiamojo kodekso XXXIII skyriaus pavadinimas įvardija veikas, nukreiptas prieš valstybės tarnybą ir viešuosius interesus. Be to, Baudžiamasis kodeksas kriminalizuoja veikas asmenų, einančių tam tikras pareigas ne valstybės viduje – užsienio valstybių institucijose, tarptautinėse viešosiose organizacijose,

[74] Жижиленко А. Должностные (служебные) преступления. Москва, 1924. P. 57-58.
[75] Stankevičius V. Baudžiamosios teisės pakaitos. Kaunas, 1925. P. 257.

tarptautinėse teisminėse institucijose. Baudžiamojo kodekso 230 straipsnis išplečia galimus kyšininkavimo subjektus, įtraukiant asmenis, neinančius tam tikrų pareigų, tačiau esančius oficialiais kandidatais į jas.

Kyšininkavimas visų pirma daro žalą valstybės tarnybai. Ji yra ta gyvybiškai reikšminga valstybės sandaros dalis, kuri betarpiškai realizuoja valstybės valdymą, realizuoja valstybės funkcijas. Įstatymų leidėjas nori apsaugoti valstybės tarnybą nuo nusikalstamo kėsinimosi į ją. Valstybės tarnyba suprantama kaip institucijų ir jose dirbančių asmenų visuma, taip pat kaip tam tikrų teisinių santykių tarnyboje visuma, reglamentuojama teisės aktais, nustatančiais valstybės tarnautojo statuso įgijimą, pasikeitimą ir praradimą[76].

Kyšininkaudamas valstybės tarnautojas daro nusikaltimą valstybės tarnybos veiklos srityje, jo veiksmai, pasireiškiantys nesąžiningumu priimant neteisėtą atlygį, nesilaikymu nustatytos tvarkos, pažeidžia valstybės institucijų veiklą, menkina šių institucijų, o kartu ir visos valstybės autoritetą. Taigi šiuo siauru aspektu tiesioginis kyšininkavimo objektas yra sąžiningumas vykdant tarnybos pareigas valstybės institucijose. Kai nusikalstama veika padaroma priimant neteisėtą ir nepriklausantį atlygį, valstybės tarnautojas yra paperkamas, taip daroma įtaka jo sprendimui. Būtent sąžiningumas ir nepaperkamumas svarbūs įstatymų leidėjui, numatančiam kyšininkavimą Baudžiamajame kodekse. Todėl, kaip ir anksčiau, kyšininkavimo objekto nepakanka įvardyti vien kaip normalios valstybės institucijų veiklos ar normalios valstybės tarnybos veiklos, nes šia veika nebūtinai tokia veikla trikdoma. Antra vertus, manau, netinka nusikaltimo objektu įvardyti valstybės aparato autoritetą, nes kyšininkavimu ne tik pažeminamas valstybės autoritetas, bet nuo nusikaltimo nukenčia ir tam tikri interesai. Padaroma žala valstybei ir jos institucijoms ne vien įvaizdžio prasme – su tuo gali būti susijusios ir tam tikros konkrečios pasekmės. Pavyzdžiui, už kyšį išdavus leidimą statyti pastatą draudžiamoje vietoje kaltininkas savo veiksmais ne tik sumenkina valstybės institucijos autoritetą, bet ir padaro akivaizdžią žalą visuomenės interesams.

Manau, tikslinga kelti klausimą, ar kyšininkavimas pažeidžia sąžiningumą ir nepaperkamumą įgyvendinant pareigas valstybės institucijoje, ar tikslinga išskirti ir papildomus nusikaltimo objektus – tam tikrų asmenų interesus, kai jiems padaroma žala? Iš tiesų klausimas aktualus kvalifikuojant nusikaltimus. Atrodytų, kad pagal prasmę kyšininkavimas yra nusikaltimas, kuriam būdingas vienas objektas. Tačiau kyšininkaujant galima pažeisti keletą objektų. Jau minėtu atveju, kai pastatas iškyla draudžiamoje vietoje, padaroma žala visuomenei. Už kyšį suteikiant mokesčių lengvatų padaroma žala visuomenei; už kyšį suteikiant galimybę laimėti konkursą padaroma žala visuomenei; už kyšį suteikiant invalidumą padaroma žala valstybei, kuri turi mokėti asmeniui nepriklausančią invalidumo pensiją; už kyšį priimant į tam tikras pareigas neturint reikiamos kvalifikacijos gali nukentėti tarnyba; už kyšį neatliekant reikiamos higienos kontrolės gali

[76] Valstybės žinios. 1999, Nr.66-2130.

atsirasti žala žmonių sveikatai. Išvardyti pavyzdžiai rodo, kad galima įžvelgti papildomus objektus – valstybės ar įvairių asmenų interesus. Vis dėlto tokie interesai yra per abstraktūs, kad juos būtų galima įvardyti kaip papildomą objektą. Pagal normos konstrukciją kyšininkavimas - formali sudėtis, kuriai užtenka kyšininkavimo fakto, nusikalstamos veikos. Jeigu ta veika sukelia pasekmių, o tos pasekmės yra labai abstrakčios, manau, kyšininkavimo nusikaltimas apima tokias pasekmes. Jeigu kyšininkavimas vėliau sukeltų kokių nors pasekmių, jos turėtų būti inkriminuojamos atskirai ir tarp kyšininkavimo fakto bei kilusių pasekmių reikėtų nustatyti priežastinį ryšį. Šiuo klausimu teorijoje nėra išsamių studijų, tad sudėtinga padaryti vieną reikšmingą išvadą.

Kalbant apie kyšininkavimą valstybės tarnybos srityje, sąžiningumas ir nepaperkamumas pažeidžiami nesilaikant valstybės tarnybai taikomų principų, įtvirtintų Valstybės tarnybos įstatyme[77]. Šio įstatymo 3 straipsnis įtvirtina įstatymo viršenybės, lygiateisiškumo, politinio neutralumo, skaidrumo ir karjeros principus. Taigi konkrečiais atvejais, kai nusikaltimas padaromas valstybės tarnybos srityje, tiesioginis objektas yra sąžiningumas atliekant tarnybos pareigas ir nepaperkamumas.

Manau, tikslinga pateikti naują kyšininkavimo nusikalstamų veikų objekto sampratą, nes nė viena iš pateiktų nuomonių neatspindi naujajame Baudžiamajame kodekse įtvirtinto kyšininkavimo kėsinimosi. Baudžiamasis įstatymas gina tas vertybes, kurios itin svarbios. Visuomenei svarbiausia tai, kad valdžia veiktų efektyviai ir nesavanaudiškai. Todėl kyšininkaujant pažeidžiama ne „normali valstybės aparato veikla“, ne valdžios ar jos institucijų autoritetas, o sąžiningumas ir nepaperkamumas, – efektyvų valdžios funkcionavimą grindžiantys principai. Manau, kyšininkavimo objektą netikslu apibrėžti kaip „normalią veiklą“, nes tai labai abstraktu; taip pat netikslu jį įvardyti kaip „valstybės aparato autoritetą“, nes tai irgi abstraktu, be to, turi ideologinį atspalvį ir gali būti suprantama neadekvačiai, asocijuojant jį su autoritarine valdžios samprata. Apibendrinus tai, kas pasakyta, esu įsitikinęs, kad kyšininkavimo daroma žala nukreipta prieš *sąžiningumo ir nepaperkamumo principus*. „Normali veikla“ yra sąlygota daugybės veiksnių, tiesiogiai susijusių su ją atliekančių asmenų veiksmais. Normaliai veiklai gali kenkti ir nekompetentingumas, šiurkštus elgesys ar vėlavimas į darbą, kurie neturi nieko bendra su nusikalstamomis veikomis. Todėl neteisinga manyti, kad šiuolaikinėmis sąlygomis, esant sudėtingai ir išpuoselėtai institucijų sistemai, pažeidžiama „normali veikla“. Pažeidžiamos kitos, principinės, vertybės. Todėl objektą ir toliau įvardijant kaip „normalią valstybės aparato veiklą“, šis klausimas sprendžiamas labai atmestinai ir paviršutiniškai. Tuo tarpu teorijoje turi būti tvirtas pagrindas, kuriuo remiantis būtų galima numatyti nusikalstamą kėsinimąsi.

Kyšininkavimo objektą apibrėžti kaip *sąžiningumo ir nepaperkamumo principus* vykdant tarnybą leidžia ir ta aplinkybė, kad už nusikaltimus valstybės tarnybai gali atsakyti ir kandidatas į

[77] Valstybės žinios. 1999, Nr.66-2130.

kokias nors pareigas. Kandidatas nepažeidžia jokios „normalios valstybės tarnybos veiklos“, nes nors ir yra susijęs teisiniais santykiais su institucija, nedaro įtakos institucijų darbui. Kandidatas, imdamas kyšį už tai, ką padarys būdamas išrinktas ar paskirtas, pažeidžia sąžiningumo ir nepaperkamumo principus. Manau, tokia kyšininkavimo nusikalstamų veikų objekto samprata labiausiai atitinka naujo Baudžiamojo kodekso kyšininkavimo sampratą ir leidžia paaiškinti nusikalstamo kėsinimosi kryptis. Tokia objekto samprata dera ir su valstybės tarnybos veiklą reglamentuojančiais teisės aktais.

Baudžiamosios teisės teorijoje kyla klausimų, ar pažeidžiamas nusikaltimo objektas tais atvejais, kai kyšis paimamas atlikus veiksmus, o prieš tai nebuvo susitarimo tarp kyšio davėjo ir ėmėjo. Ar tokio atlygio priėmimas laikytinas kyšio priėmimu ir ar tokiu atveju kėsinamasi į sąžiningumą atliekant pareigas ir nepaperkamumą? Gali pasirodyti, kad kyšis, duotas po geidžiamo tarnautojo veiksmo, neturi poveikio valstybės tarnybai ar viešuosius interesus įgyvendinančiai institucijai. Tačiau baudžiamasis įstatymas šiuo požiūriu skirtas įvertinti ne kyšininkavimo rezultatyvumą, o pačios veikos neteisėtumą. Kyšininkavimas ir tokiu atveju pažeidžia nurodytus principus. Kaip teigia kyšininkavimo sudėties analizėje N.Kučeriavij, „Kyšio davimas – nesavitikslis dalykas kyšio davėjui, o tik priemonė į tikslą, kuris pasiekiamas pažeidžiant teisingą valstybės aparato darbą“[78]. Todėl reikia sutikti su nuomone, kad veikos padarymo laikas ar būdai nėra reikšmingi.

Sprendžiant iš Baudžiamojo kodekso XXXIII skyriaus pavadinimo, kyšininkavimu gali būti kėsinamasi į viešuosius interesus. Ar viešieji interesai tokiu būdu įvardijami kaip vienas iš nusikalstamo kėsinimosi objektų ir tai yra alternatyvus objektas sąžiningumui ir nepaperkamumui įgyvendinant pareigas? Kas, žiūrint iš baudžiamosios teisės pozicijų, slypi už sąvokos „viešieji interesai“?

Naujausios baudžiamosios teisės teorijos studijos šiuo klausimu negausios. „Viešasis interesas“ aiškinamas siejant jį su valstybės tarnyba, kaip viešojo tvarkymo bei paslaugų sfera. „Baudžiamosios teisės“ specialiosios dalies vadovėlio autoriai teigia, kad „valstybės tarnybos veikloje bei santykiuose vyrauja viešasis interesas. Viešojo intereso, kaip valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso, įgyvendinimas yra viena iš svarbiausių pačios visuomenės egzistavimo raidos ir raidos sąlygų“[79]. Taigi viešasis interesas aiškinamas siejant su valstybės tarnyba. Tačiau jis yra plati ir neapibrėžta sąvoka, apimanti ir valstybės tarnybą, veikiančią sąžiningai ir nešališkai, ir kitus visuomenės puoselėjamus interesus, visiškai nesusijusius su valstybės tarnyba. Sąvoka „viešasis interesas“ negalima beatodairiškai įvardyti nusikalstamo kėsinimosi objekto, neatskleidus jos turinio, būdingo baudžiamajam įstatymui.

---

[78] Кучерявый Н. Ответственность за взяточничество. Москва, 1957. P. 60.
[79] Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Vilnius, 2000. P. 275.

Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 1 straipsnyje viešieji interesai apibrėžiami kaip „visuomenės suinteresuotumas, kad asmenys, dirbantys valstybinėje tarnyboje, visus sprendimus priimtų nešališkai ir teisingai“[80]. Viešųjų interesų sąvoka nauja tiek Lietuvos teisei apskritai, tiek baudžiamajai teisei. Tačiau norint tinkamai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą, kvalifikuoti veikas, svarbu atskleisti jos turinį. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas sąvoką „viešas“ aiškina kaip „1. visiems skirtas, visuomenės naudojamas..., 2. atviras, neslaptas“, o sąvoką „interesas“ – „1. svarbus, rūpimas dalykas; reikalas, nauda..., 2. susidomėjimas“[81]. „Viešieji interesai“, kaip kategorija, Lietuvos Respublikos įstatymuose vartojamų sąvokų žodyne apibūdinami atkartojant viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybės tarnybos įstatymą: tai esą „visuomenės suinteresuotumas, kad asmenys, dirbantys valstybinėje tarnyboje, visus sprendimus priimtų nešališkai ir teisingai“[82]. Čia pat „viešuosius interesus atitinkančios paslaugos“ apibūdinamos kaip „elektros energetikos sektoriaus paslaugos, kurias nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė ar jos įgaliota institucija, vadovaudamasi visuomenės interesais“[83]. Toks šių sąvokų apibūdinimas labai platus. Sprendžiant baudžiamosios atsakomybės klausimus įstatymo aiškinimas turi būti adekvatus ir konkretus.

Iš viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybės tarnyboje įstatymo aiškėja, kad viešieji interesai siejami išimtinai su valstybės tarnyba. Tačiau aiškinant kategoriją „viešieji interesai“ akivaizdu, kad ji platesnė negu valstybės tarnyba. Tai gali būti ir kitokia tarnyba visuomenės labui, nebūtinai susijusi su valstybės institucijų veikla. Galima daryti prielaidą, kad viešuosius interesus, t.y. visuomenės interesus plačiąja prasme, – visuomenės suinteresuotumą, poreikius, lūkesčius, - įgyvendinti gali ir valstybinės, ir nevalstybinės institucijos.

Manau, neabejotina, kad konstruojant Baudžiamąjį kodeksą pirmiausia buvo turima galvoje valstybės tarnyba. Tačiau tuo pat metu neatmesta galimybė, kad tam tikras viešąsias funkcijas gali atlikti ir nevalstybinės institucijos. Kitaip tariant, viešųjų interesų įgyvendinimas gali tapti ir nevalstybinių institucijų veikla, kurioms suteikta teisė kokia nors apimtimi vykdyti viešojo administravimo veiklą ar teikti viešąsias paslaugas. Reikalas tas, kad šiuolaikinė valstybė dėl ekonominių ar kitokių sumetimų gali būti suinteresuota kai kurių funkcijų perdavimu ne valstybės žinioje esančioms įstaigoms. Pavyzdžiui, valstybė gali pavesti kokioms nors institucijoms įgyvendinti transporto priemonių registraciją arba techninės būklės apžiūrą. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 20 straipsnis, apibrėždamas viešąją paslaugą kaip valstybės ar

---

[80] Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas, 1997 m. liepos 2 d. Nr.VIII-371. Lietuvos Respublikos 2000 m. vasario 17 d. įstatymo Nr.VIII-1562 redakcija // Valstybės žinios. 2000, Nr. 18-431.

[81] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius, 2000. P. 215, 931.

[82] Mockevičius R. Lietuvos Respublikos įstatymuose vartojamų sąvokų žodynas. Pirmas leidimas. Vilnius, 2000. P. 477.

[83] Ten pat. P. 481.

savivaldybių įsteigtų specialių įstaigų bei organizacijų veiklą, teikiančią gyventojams socialines, švietimo, mokslo, kultūros, sporto ir kitas įstatymų numatytas paslaugas, pabrėžia, kad „įstatymų numatytais atvejais bei tvarka viešąsias paslaugas gali teikti ir privatūs asmenys“[84]. Tačiau tokie asmenys, realizuodami jiems suteiktas viešojo pobūdžio funkcijas, nėra atsakingi valstybės institucijoms, taip pat nėra jokio kito būdo numatyti baudžiamąją atsakomybę už galimus jų nusikaltimus vykdant funkcijas. Kaip tik tokie asmenys baudžiamajame įstatyme prilyginami valstybės tarnautojams. Baudžiamosios atsakomybės prasme tai pernelyg platus ir neįprastas dalykas. Visuomenės rūpimų klausimų sprendimas gali pasireikšti labai plačiu spektru, į kurį pakliūtų aiškiai buitinio pobūdžio klausimų sprendimas. Kelio tiesimas ar žaidimų aikštelių įrengimas plačiąja prasme taip pat turi būti laikomas viešųjų interesų įgyvendinimu. Tačiau ar tokios veiklos įgyvendinimas ir nusikaltimai, padaromi dėl jos, patenka į šių normų veikimo sritį? Tokia neapibrėžta formuluotė gimė teisinės sistemos reformos kontekste derinant įvairių teisės aktų turinį bei terminologiją.

Vienas iš išeities taškų atskleidžiant „viešųjų interesų“ turinį bei su juo susijusį tiesioginį nusikalstamo kėsinimosi objektą yra kyšininkavimo nusikaltimų subjektų analizė. Pagal Baudžiamojo kodekso 230 straipsnio 3 dalį „valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo, kuris dirba bet kokioje valstybinėje, nevalstybinėje ar privačioje įstaigoje, įmonėje ar organizacijoje ar verčiasi profesine veikla ir turi atitinkamus viešojo administravimo įgaliojimus, ar teikia viešąsias paslaugas, išskyrus ūkines ar technines funkcijas atliekantį asmenį“. Pagal įstatymo formuluotę kyšininkauti gali *bet kas, nesvarbu kur bedirbtų*, „valstybinėje, nevalstybinėje, privačioje įstaigoje ar organizacijoje ar verčiasi profesine veikla“, kas turi: 1. viešo administravimo įgaliojimus arba 2. teikia viešąsias paslaugas. Viešojo administravimo įgaliojimai suprantami kaip viešojo administravimo subjektams – tam tikroms institucijoms bei jų tarnautojams – įstatymų suteikta teisė įgyvendinti teisės aktus, taip praktiškai įgyvendinant vykdomąją valdžią. Su tuo susiję konkrečių asmenų, vykdančių minėtą veiklą, administraciniai įgaliojimai, pasireiškiantys vadovavimu viešojo administravimo institucijoms ar jų padalinių veiklai, tokios veiklos planavimas, kontrolė, darbo organizavimas ir kitos konkrečios funkcijos. Tuo tarpu „viešosios paslaugos“ pagal Valstybės tarnybos įstatymo 2 straipsnio 12 punktą yra valstybės institucijų arba privačių asmenų veikla, kuria gyventojams teikiamos socialinės, švietimo, mokslo, kultūros, sporto ir kitokios paslaugos. Akivaizdu, kad pastaroji kategorija gali apimti labai platų socialinės veiklos spektrą, į kurį patenka tiek valstybės institucijų, tiek privačių asmenų veikla. Kad ir kaip būtų keblu, nusikaltimo objektas yra platus ir tam tikrais atvejais apimantis ne valstybės tarnautojų, bet ir privačių asmenų veiklą. Įstatymų leidėjo įtvirtintas kėsinimosi objektas apima ir nevalstybinių institucijų veiklą, todėl neteisinga šiuo požiūriu tiesioginį kyšininkavimo objektą sieti vien su valstybės tarnyba. Viešasis

[84] Valstybės žinios. 1999, Nr.60-1945.

interesas turėtų būti suprantamas taip, jog visuomenė suinteresuota, kad lūkesčius ir poreikius įgyvendintų sąžiningi ir nepaperkami valstybės tarnautojai ir kiti viešąsias paslaugas teikiantys asmenys. Įstatymų leidėjo valia, susijusi su kėsinimusi į viešuosius interesus, turėtų būti suprantama kaip visuomenės reikalaujamas sąžiningumas ir nepaperkamumas įgyvendinant valstybės pavestas viešąsias funkcijas. Todėl ir tiesioginis objektas, kai pažeidžiami viešieji interesai, turi būti įvardijamas kaip *sąžiningumas ir nepaperkamumas įgyvendinant viešuosius interesus valstybės tarnyboje, kitose institucijose, kurios nėra valstybės tarnyba, ir įgyvendinant valstybės pavestas viešąsias funkcijas.*

Baudžiamojo kodekso 230 straipsnio 2 dalis teigia, kad „valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo, turintis atitinkamus įgaliojimus užsienio valstybės institucijoje, tarptautinėje viešojoje organizacijoje ar tarptautinėse teisminėse institucijose, taip pat oficialus kandidatas į tokias pareigas“. Todėl kyšininkavimu laikoma veika, kuri gali būti padaryta ne Lietuvos Respublikos teritorijoje ir su ja nesusijusių asmenų. Nekeliant baudžiamųjų įstatymų jurisdikcijos problemos reikia pabrėžti, kad tokia veika pažeidžiami tam tikri interesai, kėsinamasi į tam tikrą objektą. Tačiau tiems interesams apibūdinti nebepakanka iki šiol pateikto nusikaltimo objekto įvardijimo, kaip sąžiningumo ir nepaperkamumo vykdant valstybės tarnybos pareigas bei viešąsias funkcijas. Manau, šiuo atveju nusikaltimo objektas yra kitas, nes visiškai kita nusikaltimo padarymo sfera: tapati yra tik išoriškai matoma veika, veikimo būdas – kyšininkavimas. Tačiau nusikaltimo subjektas yra kitas. Nusikaltimo padarymas gali būti visiškai nesusijęs su Lietuvos Respublikos valstybės institucijomis ar asmenimis, vykdančiais viešuosius interesus Lietuvos Respublikoje. Priešingai, kyšininkauti tarptautinėse viešosiose organizacijose ar teisminėse institucijose galima prieš Lietuvos interesus. Tokia kriminalizacija padiktuota Lietuvos prisijungimo prie Europos baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos, kurios 5, 6, 9, 10 ir 11 straipsniai įpareigoja valstybes nares savo nacionaliniuose įstatymuose numatyti veikas, padarytas užsienio valstybių tarnautojų, tarptautinių viešųjų ar teisminių organizacijų tarnautojų, siekiant įgyvendinti visapusišką korupcijos baudžiamumą. Nusikalstamo kėsinimosi objekto požiūriu tokių asmenų veika nukreipta į užsienio valstybės aparato interesus, tarptautinių viešųjų organizacijų interesus arba tarptautinės bendruomenės apskritai interesus; nacionaliniai interesai baudžiamojo įstatymo požiūriu (kuris pirmiausia saugo būtent asmenų interesus valstybės viduje), susiję su nusikaltimo objektu, yra išvestiniai. Manau, šiuo aspektu tiesioginis kyšininkavimo objektas turi būti suprantamas kaip užsienio valstybių, tarptautinių viešųjų organizacijų, tarptautinių teisminių institucijų interesai ir jų tikslų įgyvendinimas.

Remiantis pateikta analize, manau, galima pateikti išvadas dėl kyšininkavimo nusikalstamų veikų objekto: iki šiol galiojęs ir vis dar plačiai įsišaknijęs kyšininkavimo objekto, kaip *normalios valstybės aparato veiklos,* supratimas nebeatitinka BK pateikiamos kriminalizacijos esmės.

Išnagrinėjus daugumą šiuo klausimu pateikiamų pozicijų, atmestinos prielaidos kyšininkavimo objektu laikyti valstybės tarnautojų bei kitų viešąsias funkcijas atliekančių asmenų apmokėjimo už darbą tvarką, valdininkų veiklos neatlygintinumo principą.

Kyšininkavimo objektas Baudžiamajame kodekse nėra vienalytis. Tai, kad įstatymo leidėjas kodekso XXXIII skyriuje jį įvardija kaip nusikaltimus valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, nurodo tik bendriausią nusikalstamo kėsinimosi kryptį. Kyšininkavimo nusikalstamo kėsinimosi tiesioginis objektas naujame Baudžiamajame kodekse apima visą kompleksą sudėtingų teisinių santykių, susijusių su nusikaltimo padarymu valstybės viduje ir tam tikrais atvejais už jos ribų. Manau, kad tiesioginis kyšininkavimo nusikaltimų objektas, įtvirtintas naujame Baudžiamajame kodekse, yra alternatyvus: *sąžiningumas ir nepaperkamumas valstybės tarnyboje bei įgyvendinant su ja susijusius santykius* (kandidato kyšininkavimo atveju) *arba sąžiningumas ir nepaperkamumas įgyvendinant viešuosius interesus kitose valstybės tarnybai nepriklausančiose institucijose arba įgyvendinant valstybės pavestas viešąsias funkcijas.* Tokiu atveju, kai kyšininkaujama dirbant ne Lietuvos institucijose, objektu laikytina *užsienio valstybių, tarptautinių viešųjų organizacijų, tarptautinių teisminių institucijų interesai ir jų tikslų įgyvendinimas*, kai kyšininkauja šioms institucijoms atstovaujantys asmenys.

Kiekvienu atveju konkretus kyšininkavimo faktas kėsinasi į tam tikrą nusikaltimo objektą, todėl nusikaltimo objekto nustatymas ir įrodinėjimas aktualus baudžiamojoje byloje, teismui formuluojant nuosprendį. Sprendžiant apie kyšininkavimo objektą, nėra svarbu nusikalstamos veikos laikas ar būdas, nes pati veika nulemia nusikalstamo kėsinimosi esmę.

2.2. Kyšininkavimo veikos

Baudžiamojo kodekso 225 straipsnyje „Kyšininkavimas“ įtvirtintos kelios alternatyvios veikos. Įstatymas pateikia aprašomąją dispoziciją: „Valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo, savo ar kitų naudai tiesiogiai ar netiesiogiai *priėmęs, pažadėjęs ar susitaręs priimti kyšį, reikalavęs ar provokavęs* jį duoti...“. Pradedant 1999 metų liepos 1 d. įstatymo redakcija, baudžiamasis įstatymas kyšininkavimą traktuoja plačiau, nusikaltimą siedamas ne vien su kyšio priėmimu, bet ir su pažadu ar susitarimu priimti kyšį, kyšio reikalavimu ar provokavimu. Tokie pokyčiai baudžiamajame įstatyme buvo sąlygoti Europos baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos, kurioje prisijungusios valstybės įsipareigojo skatinti korupcinių veikų baudžiamąjį persekiojimą baudžiamosios teisės priemonėmis, tam nacionaliniuose įstatymuose numatant konvencijoje išvardytas veikas. Konvencijos 3 straipsnyje įtvirtinamas reikalavimas dėl „pasyviojo kyšininkavimo“ ir jį sudarančių veiksmų: „Kiekviena šalis priima reikiamus teisės aktus ir imasi kitų būtinų priemonių, kad pagal jos nacionalinę teisę baudžiamuoju nusikaltimu būtų laikomi tyčiniai bet kurio jos valstybės pareigūno veiksmai, kai jis tiesiogiai arba netiesiogiai prašo arba

gauna bet kokį nepagrįstą atlygį, skirtą sau pačiam ar bet kuriam kitam asmeniui, arba kai jis priima pasiūlymą ar pažadą dėl tokio atlygio už jo, kaip valstybės pareigūno, veikimą arba neveikimą". Lietuvos baudžiamajai teisei toks kyšininkavimo aprašymo būdas baudžiamajame įstatyme yra naujas, tačiau jis būdingas daugelio Europos šalių baudžiamiesiems įstatymams. Nors Baudžiamojo kodekso straipsnių, numatančių atsakomybę už kyšininkavimą, reforma kai kurių specialistų buvo vertinama teigiamai[85], vis dėlto kyšininkavimo veikų įrodinėjimo prasme buvo numatomi, o vėliau ir iškilo sunkumų[86]. Teismų praktikoje, praėjus netrumpam laikui nuo įstatymo novelų paskelbimo, absoliučią daugumą kyšininkavimo atvejų dar ir dabar sudaro kyšio priėmimas arba kyšio reikalavimas, o kitos veikos, tokios, kaip pažadas, susitarimas priimti kyšį, ar kyšio provokavimas, iš esmės neinkriminuojamos dėl sudėtingo sudėties įrodinėjimo.

Baudžiamojo kodekso 225 straipsnio dispozicija numato atsakomybę už penkias veikas, kurios įvardijamos kaip kyšininkavimas:

1. kyšio priėmimas,
2. pažadas priimti kyšį,
3. susitarimas priimti kyšį,
4. reikalavimas duoti kyšį,
5. provokavimas duoti kyšį.

2.2.1. Kyšio priėmimas

a) bendra veikos teisinio vertinimo problematika. Kyšio priėmimas prieš veiksmų atlikimą

Kyšininkavimas visų pirma suprantamas kaip kyšio priėmimas. Tai, ko gero, seniausia, klasikinė kyšininkavimo atmaina. Bet kokio žmogaus sąmonėje kyšininkavimas visų pirma yra siejamas su tam tikru neteisėtu vertybių perdavimu asmeniui, užimančiam tam tikrą viešą poziciją, mainais už tam tikrą jo veiką. Todėl ir baudžiamajame įstatyme kyšininkavimo nusikaltimas ilgą laiką buvo suprantamas tiesiog kaip kyšio priėmimas. Nusikalstama veika pasireiškė kyšio priėmimu – specialaus subjekto neteisėtais veiksmais, kai jis, pasinaudodamas einamų pareigų teikiamomis galimybėmis, iš įvairių asmenų už veiksmus ar neveikimą palankų jiems, priimdavo pinigus ar kitas materialines vertybes.

1918-1940 metais Lietuvos Respublikoje galiojant Rusijos Baudžiamajam statutui kyšio priėmimo veika buvo įvardijama kaip „paties turto arba jo teisės perdavimas, arba turto prievolės visiškas arba jos dalies dovanojimas"[87]. Kyšio priėmimas ilgą laiką buvo vienintelė veika nusikaltimo sudėtyje. Kyšininkavimo sudėtį siejant tik su kyšio perdavimu, teorijoje buvo

[85] Korupcinės situacijos Lietuvoje preliminarinis įvertinimas bei kovos su korupcija strategijos metmenų parengimas. Baigiamasis pranešimas. Vilnius, 1999. P. 77-78.

[86] Pakštaitis L. Kyšininkavimo nusikaltimų kriminalizacijos raida Lietuvoje // Teisė. Mokslo darbai. 2001, Nr.41. P. 127.

[87] Stankevičius V. Baudžiamosios teisės pakaitos. Kaunas, 1925. P. 258.

pateikiama samprotavimų, kuo turi pasireikšti nusikalstamas veikimas, kad jis galėtų būti laikomas kyšio priėmimu. „Kyšio priėmimu turi būti suprantama realus naudojimasis pareigūnui įteiktomis vertybėmis, o jeigu kalbama apie tokio pat pobūdžio paslaugas, tai faktinis naudojimasis jomis.“[88] Dėl klausimo paprastumo dažnai teorijoje bei komentaruose šios nusikalstamos veikos aiškinimui neskiriamas didesnis dėmesys, pažymima, kad „objektyvioji pusė pasireiškia tuo, kad jo subjektas... neteisėtai gauna bet kokiu pavidalu turtinę naudą...“;[89] „objektyvioji pusė pasireiškia kyšio gavimu*, t.y. atlyginimo už veiksmų atlikimą ar neatlikimą duodančiojo interesais... Gauti kyšį - tai reiškia priimti jį asmeniškai ar per tarpininkus“.[90] Bet koks kyšio perdavimas turi pasižymėti trimis požymiais: a) turi būti materialaus pobūdžio atlygis; b) jis turi būti perduodamas specialiajam subjektui; c) perdavimas turi būti sąlygotas atlikimo ar neatlikimo tam tikrų veiksmų duodančiojo kyšį asmens interesais, kurie gali būti atlikti tik užimamos tarnybos padėties pagalba[91].

Dėl kyšio priėmimo, kaip veikos, pasitaikė ir kiek kitokių nuomonių. N.Kučeriavij nuomone, kyšininkavimo sudėtis yra sudėtinga kyšio davimo – priėmimo sudėtis, todėl veikimas joje taip pat yra sudėtingas, charakterizuojamas dviem elementais – kyšio davimu ir priėmimu[92]. Nepriklausomai nuo to, kad kyšio priėmimas ir davimas yra aprašyti skirtingose baudžiamojo įstatymo normose, kyšio priėmimas turi būti nagrinėjamas susietai su kyšio davimu. Todėl pagal šią poziciją kyšio davimo–priėmimo veiksmas „gali pasireikšti bet kokia išraiška, bet kokiu būdu, bet kokia forma. Kyšininkavimo sudėčiai svarbu tik tai, kad kyšio dalykas būtų neteisėtų pareigūno veiksmų užmokesčiu“[93]. Iš tiesų tokia kyšininkavimo objektyviosios pusės nagrinėjimo galimybė yra, tačiau taip nagrinėjant kyšininkavimą butų gerokai apsunkinama teorija, o keliant reikalavimą įrodinėti kyšio davimą ir priėmimą kartu kaip visumą, būtų apsunkinta ir teisėsaugos praktika. Kyšininkavimą nagrinėjant kaip kyšio davimo ir priėmimo visumą, kiltų labai didelių sunkumų išaiškinant kyšininkavimo faktus. Teisėsaugos institucijų praktikoje, tiriant kyšininkavimo nusikaltimus, pasitaiko reti atvejai, kai už kyšininkavimą baudžiamojon atsakomybėn patraukti ir kyšio davėjas, ir ėmėjas[94]. Nors nekyla abejonių, kad kyšio priėmimas tiesiogiai susijęs su jo davimu, šios veikos sudaro atskirus nusikaltimus, todėl nagrinėtinos savarankiškai.

---

[88] Ляпунов Ю. Должностные преступления. Киев, 1988. P. 74.

[89] Jovaišas K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai // Teisės problemos. 1996, Nr.1. P. 146

* Įdomu, kad 1926 metų Rusijos Baudžiamajame kodekse, galiojusiame Lietuvoje, 117 straipsnio dispozicijoje nusikalstama veika buvo įvardijama kaip „kyšio gavimas“, o ne kyšio priėmimas. RTFSR baudžiamasis kodeksas, galiojąs Lietuvoje. Vilnius, 1953.

[90] Галахова А. Уголовная ответственность за должностные преступления сотрудников органов внутренних дел. Москва, 1988. P. 43.

[91] Комментарий к уголовному кодексу РСФСР. Должностные и экономические преступления. Екатеринбург, 1996. P. 82.

[92] Кучерявый Н. Ответственность за взяточничество. Москва, 1957. P. 69.

[93] Ten pat. P. 74.

[94] Baudžiamoji byla Nr.1[1]-198-96. Byloje atsakomybėn patraukti L.Rickevičius ir G.Dzeržinska už tai, kad pastaroji davė, o L.Rickevičius priėmė kyšį. Vis dėlto tokia praktika yra daugiau išimtis negu taisyklė.

„Priėmimas“ gali, pavyzdžiui, reikšti faktinį naudos paėmimą paties tarnautojo ar kito asmens (sutuoktinio, kolegos, organizacijos, politinės partijos, kt.) naudai“, teigiama Europos baudžiamosios teisės konvencijoje dėl korupcijos[95]. Taigi kyšio priėmimo atveju veiką konkretizuoja turtinės naudos gavimo faktas už tam tikrų veiksmų atlikimą ar neatlikimą. Šis aspektas pabrėžiamas ir baudžiamosios teisės teorijoje: „Kyšio priėmimo atveju svarbiausia yra ne išorinė kyšio gavimo forma, jo perdavimo būdas, o pats pareigūno materialinės naudos įgijimo faktas už atlikimą ar neatlikimą duodančiojo interesais tam tikrų veiksmų“[96]. Kaip teigiama teorijoje, „vien kyšio davimo (palikimo, perdavimo) kyšio priėmimo sudėčiai nepakanka. Būtina, kad asmuo jį priimtų“[97]. Kartais kyšio priėmimas nors ir nėra užmaskuotas, jį priimantis asmuo stengiasi sukurti situaciją, kurioje veiktų pasyviai, tuo apribodamas galimybę jį susieti su nusikaltimo dalyku ir pačiu nusikaltimu. Analizuojant teismų praktiką galima aptikti atvejų, kai kilo sunkumų įrodant kyšio priėmimo faktą ir kaltininko tyčią jį priimti. Kyšio priėmimo atveju ėmėjas, maskuodamas savo nusikalstamus ketinimus, betarpiškai nepaima pinigų iš kyšio davėjo, specialiai neatlieka jokių veiksmų, nerodo akivaizdaus pritarimo ar sutikimo su kyšio davėju. Tuo tarpu baudžiamasis įstatymas reikalauja, kad kyšis būtų „priimtas“. Žiūrint iš veikos pozicijų, kaltininko veika tampa sunkiai susiejama su jo tyčia kyšininkauti•. Tikslinga aptarti keletą pavyzdžių iš teismų praktikos.

A.B., būdamas Vilniaus santuokų rūmų direktoriumi, už neteisėtą santuokos įregistravimą atgaline data piliečiui N., kuris tuo metu buvo kaltinamasis baudžiamojoje byloje ir kuriam buvimas santuokoje galėjo pagerinti teisinę padėtį kaip kaltinamajam, pareikalavo kyšio – 100 JAV dolerių, reikalavimą užrašydamas ant popieriaus lapo – „100$“. N. sutiko duoti kyšį, tačiau kadangi neturėjo reikiamos pinigų sumos, prižadėjo pinigus atnešti kitą dieną sutartu laiku. Po reikalavimo duoti kyšį N. kreipėsi į Specialiųjų tyrimų tarnybą pranešdamas apie nusikaltimą, kur buvo pažymėti pinigai bei parūpintos vaizdo ir garso fiksavimo priemonės dokumentuoti nusikaltimo eigą. Sutartu laiku N. atnešus kyšį tarnautojui į kabinetą, šis pasiūlė prisėsti, o pats, nieko nesakydamas atsistojo, nuėjo prie lango ir žiūrėjo. N. sakė atnešęs pinigus, tačiau jokio atsakymo neišgirdo ir supratęs, kad nėra kitos išeities, padėjo pinigus A.B. ant stalo. Išėjęs iš kabineto, pranešė pasiruošusiems pareigūnams apie kyšio davimo faktą, šie nedelsdami sulaikė A.B. Pinigai, duoti kaip kyšis, tiesiog gulejo ant stalo, o sulaikytasis paaiškino, kad tai ne jo pinigai, palikti be jo sutikimo, prašymo ar žinios, kad, matyt, N. juos padėjęs ir išėjęs. Tiriant nusikaltimą nerasta jokių kitų įrodymų, kaip tik N. parodymai ir popieriaus lapas su užrašu „100$“, kurie, teismo manymu, buvo nepakankami patraukti A.B. baudžiamojon atsakomybėn. Nors situacija motyvuota kaltininko tyčios kyšininkauti nebuvimu, šiuo atveju įrodinėjimo procese neigiamos įtakos turėjo „netvirtas“, kitaip tariant, neakivaizdus (neatsispindintis vaizdo ir garso įrašuose) kyšio priėmimo momentas[98].

Kitu atveju kyšio priėmimo veika kvalifikuota, tačiau neįrodyta.

A.Barškietis buvo kaltinamas pagal LR BK 282 str. 1 d. 289 str. 1 d. Jis, dirbdamas Vidaus reikalų ministerijos Vidaus tarnybos Pirmojo pulko personalo skyriaus viršininku savo tarnybiniame kabinete iš pil. M.S. priėmė 1000 JAV dolerių kyšį už neteisingą iforminimą, kad M.S. atlieka privalomąją tarnybą Pirmajame pulke, po to išdavė M.S. karinį liudijimą bei tarnybos kortelę, pateikė melagingus faktus valstybinio socialinio draudimo įmonei „Sodra“. Po to jis pareikalavo dar 1000 dolerių, tačiau nusileidęs

---

[95] Explanatory Report on the Criminal Law Convention on Corruption. Strasbourg, 1st December 1998. GMC (98) 40. P. 11.

[96] Ляпунов Ю. Должностные преступления. Киев, 1988. P. 76.

[97] Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Vilnius, 2000. P. 285.

• Subjektyvieji požymiai nagrinėjami kitame darbo skyriuje.

[98] Specialiųjų tyrimų tarnybos baudžiamoji byla Nr.39-1-014-98 m.

priėmė 100 JAV dolerių. Parengtinio tyrimo metu M.S. davė išsamius parodymus apie A.Barškiečio nusikalstamas veikas: kaip šis ant balto popieriaus lapelio užrašė skaičių „1000“, o paklausus „ko?“ ir gavus atsakymą „žalių“ suprato, kad už melagingą karinės tarnybos įforminimą reikia duoti 1000 dolerių kyšį ir vėliau juos davė. Tačiau teismo metu savo parodymų M.S. atsisakė, motyvuodamas tuo, kad tardymo metu buvo priverstas duoti parodymus, jam buvo daromas psichologinis spaudimas, grasinama. Kadangi baudžiamojoje byloje nebuvo jokių kitų įtikinamų įrodymų apie nusikalstamos veikos padarymo faktą, kaltininkas teismo išteisintas pagal LR BK 282 str. 1 d. nesant nusikaltimo įvykio ir nuteistas pagal LR BK 288 str.[99].

Šiuo atveju, nesant jokių objektyvių įrodymų, išskyrus tai, kad už kyšį atlikti konkretūs veiksmai, ir juolab nesant jokių kitokių duomenų apie veiką, neįmanoma padaryti tvirtos išvados. „Priėmimas“, kaip veika, numatanti baigtinį veikimą, yra susijusi su kaltininko tyčia paimti kyšį – į savo žinią paimti vertybes, kurios kaltininkui teisėtai nepriklauso už tam tikrų veiksmų atlikimą. Šiuo atveju problema, kaip įrodyti paslėptą norą priimti kyšį ir jo priėmimą neatliekant jokių veiksmų, kebli įrodinėjimo, o ne materialinės teisės prasme. Kaltininkas išreiškė užmaskuotą norą gauti kyšį, o kai davėjas jį atnešė ir pateikė, jį nebyliai „priėmė“, t.y. nepareiškė nepritarimo. Todėl kyšio priėmimas, kaip nusikalstama veika, turi būti suprantama kaip tam tikros konkrečios turtinės naudos pasisavinimas, kai asmuo tą naudą jau gavo (arba gauna) ir tai daro sąmoningai, t.y. supranta gaunąs jam nepriklausančią naudą.

Teismų praktikoje dažnos situacijos, kai kaltininkai neigia priėmę kyšį, nors yra akivaizdūs objektyvūs duomenys, kad jie priėmė naudą. Faktinis pinigų ar kitokių vertybių priėmimas kartais neigiamas ar bandomas pateikti kaip teisėtų tarpasmeninių santykių dalykas.

A.Korsakas, dirbdamas Ekonominių nusikaltimų tyrimo skyriaus inspektoriumi ir turėdamas žinių, kad A.Š. atžvilgiu iškelta baudžiamoji byla, susitikęs su pastaruoju kavinėje pareiškė, kad yra įrodymų, kuriais remiantis šioje byloje dėl nepagrįstai rizikingos paskolos išdavimo A.Š. būtų galima pareikšti kaltinimą dėl sunkesnio nusikaltimo padarymo, ir remdamasis šia informacija pareikalavo 24 000 litų už minėtų įrodymų sunaikinimą. Vėliau, susitikęs su A.Š. žmonos automobilyje sumažino ankstesniuose reikalavimuose iškeltą sumą iki 18 000 litų ir priėmė dalį šios sumos – 6000 litų už tariamą įrodymų sunaikinimą. Tiek ikiteisminio, tiek ir teisminio tyrimo metu kaltininkas neigė priėmęs kyšį o pinigų paėmimo iš A.Š. faktą įvardijo kaip ankstesnės skolos A.Š. susigrąžinimą. Kaltininkas iš tiesų iki pinigų priėmimo momento buvo sudaręs notariškai patvirtintą paskolos sutartį. Be to jis teigė, kad A.Š. nenorėdamas grąžinti skolos kreipėsi į Specialiųjų tyrimų tarnybą, o šios tarnybos pareigūnai, siekdami susidoroti, iškėlė baudžiamąją bylą. Teismas tokius kaltininko parodymus atmetė ir pripažino asmenį kaltu[100].

Iš tiesų kaltininkas, maskuodamas savo nusikalstamą veiką - kyšio reikalavimą bei jo priėmimą asmenį, iš kurio piningai buvo reikalaujami, privertė sudaryti paskolos sutartį, pagal kurią jo paimami pinigai turėjo būti tariamu paskolos atgavimu. Tačiau teismas, įvertinęs visus surinktus įrodymus, priėjo prie išvados, kad sutartis tėra priedanga nusikaltimui realizuoti, sutartis įvardyta kaip fiktyvi.

E.Papreckis, dirbdamas Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos Kauno skyriaus viršininko pavaduotoju, prievartavo, o vėliau ir priėmė iš UAB „Oida“ generalinės direktorės D.U. 3000 litų kyšį už pažymos apie tai, ar šios bendrovės patalpos atitinka teisės aktų keliamus reikalavimus, išdavimą. Tačiau kaltininkas neprisipažino padaręs nusikaltimą ir savo veiksmus motyvavo kaip nenusikalstamus. Jis teigė prieš keletą metų dirbęs toje pačioje bendrovėje „Oida“ ir vieną kartą buvęs nubaustas kaip atsakingas

---

[99] Specialiųjų tyrimų tarnybos Kauno skyriaus baudžiamoji byla Nr. 02-1-036-00. Kauno apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-70/2002.

[100] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-308, 2000 m.

šios bendrovės asmuo administracine 3000 litų nuobauda. Pasak jo, paimti iš bendrovės direktorės piningai turi būti vertinami ne kaip kyšio priėmimas, o kaip bendrovės vadovybės jam perduotas atlygis už kadaise sumokėtą administracinę nuobaudą. Teismas, išnagrinėjęs kaltininko parodymus ir kitą bylos medžiagą, kaltininko parodymus įvertino kritiškai, kaip norą išvengti baudžiamosios atsakomybės ir nuteisė jį už kyšio priėmimą, susijusį su prievartavimu[101].

Pateiktosios situacijos iliustruoja nusikalstamą veiką ir bandymą ją pateikti kaip nenusikalstamus veiksmus. Žiūrint iš baudžiamosios teisės pozicijų, kaltininkai neigia nusikalstamos veikos faktą, neneigdami faktinio piningų paėmimo savo žinion. Tačiau piningų ar kitokių vertybių paėmimas bandomas pateikti ne kaip neteisėtos naudos priėmimas, o kaip teisėti arba socialiai neutralūs veiksmai. Kaltininkų parodymai ir iškeltos įvykių vertinimo versijos teismo ikiteisminio tyrimo metu, vėliau ir teisme, vertinami neigiamai, nes faktinės bylos aplinkybės prieštarauja kaltininkų pateikiamam įvykių vertinimui. Situacijos specifika liudija apie kyšio priėmimą, be to, kyšio priėmimas kiekvienu atveju susijęs su tam tikra kaltininko veika už priimamą kyšį. Nusikalstamos veikos buvimą dažnai patvirtina ir kaltininkų „blaškymasis“ pateikiant savo veiksmų įvertinimą, duodant subjektyvius parodymus.

I.Švedienė, dirbdama Kauno rajono policijos komisariato Tardymo skyriaus tardytoja, pasinaudodama nepalankia kaltinamajam situacija, darė jam poveikį reikalaudama 2000 JAV dolerių kyšio, nurodydama, kad negavusi kyšio bylą perduos į teismą. Tęsdama savo nusikalstamus veiksmus, priėmė 800 litų ir 480 litų kainuojančius kailinius. Apklausta kaip įtariamoji, ji pripažino padariusi nusikalstamą veiką – priėmusi kyšį, tačiau ne savo iniciatyva. Kitų apklausų metu teigė, kad pinigų neėmė, turejo savo, tačiau jai nesant kabinete juos kažkas sukeitė ir taip atsirado pažymėtų pinigų. Tačiau pateikus kaltinimą padarius nusikaltimą, numatytą 282 str. 1 d., su kaltinimu nesutiko ir pareiškė, kad kailinius, atneštus į jos darbo kabinetą policijos komisariate, pirko ir sumokėjo dalį pinigų – 400 litų, o sužymėti pinigai, rasti ir paimti po veikos padarymo, yra kažkieno specialiai sukeisti, jai trumpam išėjus iš kabineto, ir visą situaciją, į kurią pateko, ji vertinanti kaip „spąstus“ ir provokaciją jos atžvilgiu[102].

b) kyšio priėmimo baigtumas

Įstatymų leidėjas, apibūdindamas nusikalstamą veiką, vartoja sąvoką „priima“. Sąvoka „priima“ skiriasi nuo sąvokos „paima“. Skirtumas kaip tik tas, kad asmuo, gaunantis naudą, ją ne šiaip „paima“ savo žinion, bet „priima“ sau, t.y. paima negrąžintinai, tai supranta ir būtent to siekia, jo valios pastangos nukreiptos kaip tik neatlygintinai gauti naudą, be to, ši nauda yra atlygis už kažkokią jo veiką. Aiškinant sąvoką „priima“ įstatymo kontekste, galima daryti išvadą, kad kyšio priėmimas, kaip nusikalstama veika, yra baigtas, kai ėmėjas iš davėjo paima savo žinion vertybes, kurios yra kyšis. Be to, visiškai nesvarbu, ar kyšio gavėjas turėjo realią galimybę naudotis gautu atlygiu savo nuožiūra, taip pat ir tai, atliko ar neatliko veiksmus kyšio davėjo naudai, pasinaudodamas tarnybos padėtimi. Absoliuti dauguma baudžiamosios teisės teoretikų laikosi būtent tokios nuomonės. Tiesa, aiškinant kyšininkavimo normą buvo nuomonių, kad kyšio priėmimas yra baigtas nusikaltimas nuo pažado priimti kyšį davimo[103]. A.Svetlovas, priešingai,

---

[101] Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-159, 1999 m.

[102] Specialiųjų tyrimų tarnybos Kauno skyriaus baudžiamoji byla Nr.39-1-107-99.

[103] Уголовный кодекс. Научно-популярный практический комментарий с дополнениями и изменениями. Под. ред. М.Гернета и А.Трайнина. Москва, 1927. Р. 98.

manė, kad kyšio priėmimas yra baigtas tik tuomet, kai gavėjas atlieka veiksmus, sąlygotus kyšio, nes įstatymas kalba apie kyšio priėmimą už tam tikrus veiksmus ar neveikimą duodančiojo naudai[104]. Savo nuomonę jis bandė grįsti argumentais, kad tik toks kyšio priėmimo baigtumo momento supratimas leidžia pagrįsti savanorišką atsisakymą daryti nusikaltimą: jeigu kyšio davėjas persigalvotų ir pareikalautų kyšio iš gavėjo atgal arba gavėjas persigalvojęs jį grąžintų davėjui, tokie veiksmai turėtų būti vertinami kaip savanoriškas atsisakymas daryti nusikaltimą, nes nusikaltimas laikomas baigtu, atlikus veiksmus, sąlygotus kyšio. Jeigu nusikaltimo baigtumo momentu laikytume patį kyšio priėmimo faktą, asmenims nėra galimybės atsisakyti daryti nusikaltimą, nes nusikaltimas jau baigtas. Manau, tokia pozicija yra neteisinga ir grindžiama dirbtinai išgalvotais argumentais. Kyšininkavimo sudėtis buvo ir yra formali sudėtis, kuriai būdingas tik nusikalstamos veikos padarymas, nereikalingos pasekmės. Taigi nusikaltimas būna baigtas nuo nusikalstamos veikos baigimo. Tokią poziciją patvirtina ir teismų praktika. Tais atvejais, kai numatomas kyšis negautas kyšio ėmėjo dėl aplinkybių, nepriklausančių nuo jo valios, veiksmai turi būti kvalifikuojami kaip pasikėsinimas priimti kyšį.

Nusikalstama veika vyksta tarp dviejų asmenų ir yra baigiama, kai vienas perduoda kitam neatlygintinai ir negrąžintinai ir tai supranta. Baudžiamojo įstatymo požiūriu nesvarbu, kaip kyšio priėmimas atrodo realiame gyvenime, – ar kyšio ėmėjas paima vertybes, kurios yra kyšis, tiesiogiai į rankas, ar suteikia kyšio davėjui galimybę padėti vertybes į iš anksto tam numatytą vietą. Esminis momentas priėmimo atveju yra tas, kad vertybės iš vieno asmens (ar asmenų) žinios patektų kitam asmeniui, susijusiam su duodančiuoju intereso patenkinimu. Galimos situacijos, kai sutarta suma įteikiama pareigūnui ne iš karto visa, o atskiromis dalimis pagal jo „nuopelnus“. Jei tokiu atveju kaltininko nusikalstama veika bus atskleista jau pirmojo epizodo metu, kai paimama nors ir nedidelė kyšio dalis, jis turi atsakyti už baigtą nusikaltimą[105].

Galimos situacijos, kai nusikalstama veika nėra baigiama, kyšis nepriimamas, nors atliekami tam tikri veiksmai, nukreipti jį priimti. Tokiu atveju situacija turi būti vertinama kaip pasikėsinimas priimti kyšį, nes nėra nusikalstamos veikos baigtumo momento, būdingo kyšio priėmimui. Tai tokia situacija, kai kaltininkas atlieka tam tikrus veiksmus, nukreiptus į kyšio priėmimą, tačiau nusikaltimo dalyko jis nepaima savo žinion, dėl kokių nors aplinkybių nusikaltimo nebaigia. Nors tarp šiame darbe apibendrintų kyšio priėmimo baudžiamųjų bylų tokių situacijų nepasitaikė, tokių faktų galimybė praktikoje neatmestina. Šiuo požiūriu reikia pasakyti, kad veikos nebaigimas kyšio priėmimo atveju turi būti vertinamas kaip pasikėsinimas kyšininkauti tik tokiu atveju, jeigu kaltininko faktiškai atlikti veiksmai neturėjo alternatyvių kyšininkavimo veikų – pažado,

[104] Светлов А. Ответственность за должностные преступления. Киев, 1978. P. 202.
[105] Ляпунов Ю. Должностные преступления. Киев, 1988. P. 74.

reikalavimo ar provokavimo priimti kyšį – požymių. Jei tokių veikų požymių yra, kyšininkavimas turi būti kvalifikuojamas kaip baigtinė veika, nepriklausomai nuo, ar kyšis priimtas, ar ne.

Manau, galima teigti, kad kyšio priėmimo atveju nusikaltimo baigtumo momentas sietinas su kaltininko priėmimu savo žinion bent dalies vertybių. Todėl nusikaltimas laikomas baigtu, kai kyšio ėmėjas iš davėjo paima bent dalį materialinių vertybių. Atlikti veiksmus, kuriems paveikti ar paskatinti šios vertybės skirtos, sudėties požiūriu nebūtina. Jei kyšis tik reikalaujamas arba reiškiamas noras jį gauti, nusikalstama veika vertintina ne kaip kyšio priėmimas, o kaip viena iš alternatyvių veikų – kyšio reikalavimas ar provokavimas.

c) vertinimas veikų, kai kyšis priimamas po veiksmų atlikimo

Kyšio priėmimo nusikalstamumą įstatymų leidėjas sieja su tam tikrais veiksmų kyšį duodančiojo asmens interesais atlikimu. Todėl aptariant kyšio priėmimą, kaip veiką, kyla aktualus teoriniu bei praktiniu požiūriu klausimas: kaip vertinti kyšio priėmimą po specialaus subjekto veiksmų atlikimo, nebuvus išankstinio susitarimo priimti kyšį? Kokia kyšio priėmimo momento reikšmė veiksmų, už kuriuos jis priimamas, požiūriu? Ar kyšio priėmimu laikytini tik tokie veiksmai, kai specialusis subjektas priima atlygį iki veiksmų, sąlygotų kyšio atlikimo, ar nusikaltimu laikyti ir tuos atvejus, kai kyšis priimtas po veiksmų atlikimo?

Baudžiamasis įstatymas nedaro jokių nuorodų į tai, kada kyšis gali būti priimamas. Nors esminė šios problematikos dalis sietina su subjektyviaisiais nusikaltimo sudėties požymiais, aktuali ir objektyviųjų požymių specifika. Įstatymų leidėjas, kriminalizuodamas kyšininkavimą, visų pirma uždraudžia veikas, kurios pasireiškia kyšio priėmimu už tam tikrus veiksmus. Žalingiausias kyšininkavimo bruožas yra tai, kad specialusis subjektas priima tam tikras vertybes, o paskui už tai atlieka kyšio davėjui palankius veiksmus. Tačiau galimos situacijos, kai kyšis duodamas ir priimamas tarnybos veiksmus jau atlikus. Štai, pavyzdžiui, policija rado vogtą automobilį; automobilio savininkas, norėdamas atsidėkoti, duoda du šimtus JAV dolerių kriminalinės policijos inspektoriui, kurio pastangomis automobilis rastas. Kaip turėtų būti vertinamas vertybių priėmimas ir ar tai yra kyšio priėmimas tiesiogine prasme?

Baudžiamojoje teisėje šios problemos sprendimo klausimu pateikiama įvairių nuomonių. Kartais tokios situacijos įvardijamos kaip „dovanos priėmimas“ ir taip atskiriamos nuo „kyšio priėmimo“. Tradiciškai baudžiamosios teisės teorijoje kyšis, duotas ar priimtas, arba sąlygotas iki susijusio su juo tarnybinio veiksmo atlikimo, laikomas kyšiu-papirkimu, o kyšis, duotas ar priimtas po tarnybinio veiksmo atlikimo, – kyšiu-atlyginimu. „Kvalifikavimui neturi reikšmės, kada šias vertybes kaltininkas gavo – prieš atlikimą (neatlikimą) duodančiojo interesais kokių nors veiksmų

ar po to“[106]. Tokios nuomonės buvo laikomasi ir tarpukario Lietuvoje galiojant Baudžiamajam statutui: „Vis vien, kada kyšis esti duotas – prieš ar po tarnautojo veiksmo, buvo jis motyvas veiksmui padaryti, ar buvo tik padėka už jo padarymą“[107]. Tokios nuomonės laikosi dauguma šiuo klausimu nuomonę pareiškusių mokslininkų. „Akivaizdi šio nusikaltimo sudėtis ir tuo atveju, jeigu materialinės vertybės pareigūno gaunamos jau po teisėtų ar neteisėtų veiksmų atlikimo duodančiojo interesais. Dar daugiau, atlygis, priimtas jau po atlikimo, netgi teisėtų veiksmų, gali būti iš anksto nesutartas“, – teigia J.Liapunovas[108]. Tokios pat nuomonės laikosi Rusijos BK komentaro bei baudžiamosios teisės vadovėlio autoriai[109], kiti mokslininkai[110], taip pat teismų praktika. N.Kučeriavij laikėsi nuomonės, kad skirti kyšį-papirkimą ir kyšį-atlyginimą iš principo neteisinga, nes „iš anksto sąlygoto arba numanomo kyšio tikrasis perdavimo momentas gali būti nukeltas iki veiksmų atlikimo ar neveikimo ar net toliau“[111], taigi baudžiamojo teisinio vertinimo požiūriu visiškai nesvarbu, kada kyšis priimtas. A.Kvicinija, išryškindamas problemos reikšmę, tačiau, neatmesdamas galimybės kyšį priimti atlikus veiksmus, siūlė numatyti savarankišką nusikaltimo sudėtį, numatančią atsakomybę už kyšį-atlyginimą[112].

Baudžiamosios teisės teorijoje šiuo klausimu egzistuoja ir visiškai priešinga nuomonė. A.Svetlovo manymu, tokių situacijų, kai kyšis priimamas atlikus tam tikrus veiksmus, kyšio priėmimu įstatymo numatoma prasme laikyti negalima, tokie veiksmai labiau atitinka drausminio nusižengimo požymius[113]. Pasak pastarojo, kyšininkavimo pavojingumas – valstybės pareigūnų papirkimas darant žalą valstybės aparatui: „Kyšio davėjas, perduodamas pareigūnui iki ar po jo pageidaujamų veiksmų materialines vertybes, neatsiejamai susaisto tą perdavimą su pareigūno papirkimu. Davė – ir jam kažką padarė. Visiškai kitokia situacija susiklosto tada, kai pareigūnas, iš anksto nesutaręs dėl kyšio perdavimo, atlieka kokią nors teisėtą veiką kito asmens interesais, o paskui iš jo kaip „padėką“ priima visokius daiktus, vertybes, pinigus (būdinga tai, kad kyšio davimo atveju, iš anksto susitarus, kyšio dalykas būna pinigai, o panašiais atvejais, priešingai, – pagrindinis „dovanos“ dalykas būna daiktai arba vertybės, grynieji pinigai duodami ypač retai“[114]. Nuomonė grindžiama ir papirkėjo tyčios turinio detalizavimu: „Kai asmuo duoda atlygį pareigūnui, nenori šio papirkti, nes veika jo naudai jau atlikta. Todėl jis neturi tyčios papirkti ir atitinkamai nėra tokio

---

[106] Jovaišas K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai // Teisės problemos. 1996, Nr. 1. P. 147.
[107] Stankevičius V. Baudžiamosios teisės pakaitos. Kaunas, 1925. P. 257.
[108] Ляпунов Ю. Должностные преступления. Киев, 1988. P. 76.
[109] Комментарий к уголовному кодексу РСФСР. Должностные и экономические преступления. Екатеринбург, 1996. P. 82. Уголовное право. Особенная часть. Москва, 1995. P. 389.
[110] Misiūnas J. Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą. Vilnius, 1965. P. 9. Кириченко В. Виды должностных преступлений по советскому уголовному праву. Москва, 1959. P. 68. Кучерявый Н. Ответственность за взяточничество. Москва, 1957. P. 75. Максимов С.В. Коррупция. Закон. Ответственность. Москва, 2000. P. 37.
[111] Кучерявый Н. Ответственность за взяточничество. Москва, 1957. P. 75.
[112] Квициния А. Взяточничество и борьба с ним. Сухуми, 1980. P. 68.
[113] Светлов А. Ответственность за должностные преступления. Киев, 1978. P. 211.
[114] Ten pat. P. 211.

nusikaltimo, kaip kyšio davimas, sudėties; o nesant kyšio davėjo negali būti ir kyšio ėmėjo“[115]. Šiai nuomonei pagrįsti pateikiamas ir toks argumentas: jei nebuvo išankstinio susitarimo, inkriminuoti tai, ko galbūt neapėmė kaltininkų tyčia, prieštarautų principui *abejonės aiškinamos kaltininko naudai*[116]. Tokios pat nuomonės laikėsi ir kiti rusų mokslininkai (V.Menšagin, B.Kurinov, M.Kovalev, kt.). Dar viena nuomonę pareiškusiųjų grupė siūlė kyšininkavimu laikyti tik tokias situacijas, kai kyšis duotas veiksmus jau atlikus, be to, kai tarp veiksmų ir kyšio davimo yra betarpiška sąsaja (B.Zdravomyslov).

Klausimas aktualus ir šiandien, tiek teorine prasme, nagrinėjant kyšio priėmimą, tiek ir kriminalinės justicijos praktikoje, vertinant nusikalstamas veikas. Be išlygų teigti, kad kyšio perdavimo momentas neturi įtakos baudžiamajai atsakomybei, negalima. Įstatymo prasme iš tiesų nėra svarbu, kada kyšis perduotas. Tačiau galimos situacijos, kai kyšio perdavimas po atliktų veiksmų visiškai nebuvo jų sąlygotas, dėl kyšio nebuvo tartasi. Maža to, asmuo, kuriam kyšis duodamas, atlikdamas veiksmus kažkieno naudai, nesitikėjo ir nežinojo, kad gaus kyšį. Tokiu atveju akivaizdu, kad neįmanoma įrodyti tyčios kyšininkauti. Vertinant tokias situacijas nėra kitos išeities, kaip remiantis objektyviais įrodymais spręsti apie asmens, priimančio neteisėtą atlygį, tyčią priimti kyšį arba jos nebuvimą. Objektyvūs duomenys, vertinami atsiejant nuo subjektyviosios pusės, nėra pagrindas inkriminuoti kyšio priėmimą. Išanalizavęs pateiktas nuomones, manau, kad esminis kriterijus šiuo atveju ieškotinas už objektyviųjų požymių ribos. Tokiu kriterijumi turėtų būti priimančio atlygį asmens tyčios kyšininkauti nustatymas: jeigu gaunantis atlygį asmuo supranta, kad jį gauna už atliktus veiksmus papirkėjo naudai, nors dėl to nebuvo tartasi, o jis pats veikė nesitikėdamas atlygio, tokiu atveju galima inkriminuoti kyšio priėmimą. Tačiau jeigu asmuo gauna atlygį už jau atliktus veiksmus, prieš tai nenumatęs tokios galimybės ir tokiam atlygiui nepritardamas, jo veiksmuose negalima įžvelgti kyšio priėmimo. Manau, tik toks šios problemos sprendimo būdas vaisingas, nes yra aiškus pagrindas atriboti tai, kas nusikalstama, nuo to, kas nenusikalstama.

Ikiteisminio tyrimo institucijų ir teismų praktikoje tokios situacijos retos, tačiau pasitaiko. Kartais nėra akivaizdu, kada kyšis priimamas, – po veiksmų ar iki jų. Štai vienas iš būdingų pavyzdžių.

R.Voveris, būdamas tardymo valdybos prie Kauno m. vyriausiojo policijos komisariato vyresniuoju tardytoju, atlikdamas patikrinimą dėl autoavarijos, kurios metu vairuotojas K.P. sužalojo pėsčiąjį 2000 metų liepos 5 d., reikalavo iš K.P. 200 JAV dolerių kyšio už baudžiamosios bylos nekėlimą jo atžvilgiu. Tęsdamas nusikalstamą veiką, savo kabinete liepos 14 d. priėmė iš K.P. 200 JAV dolerių kyšį už baudžiamosios bylos nekėlimą dėl pėsčiojo sužalojimo per autoavariją, kaip teigiama kaltinamojoje išvadoje, „nors 2000 m. liepos 11 d. jau buvo priėmęs nutarimą atsisakyti iškelti baudžiamąją bylą K.P. atžvilgiu“. Pasak Tardymo valdybos viršininko, paskyrusio tardytojui bylą tirti, vienintelė galima informacijos apie autoavariją tyrimo

[115] Ten pat. P. 211.

[116] Аслаханов А. А. Проблемы уголовно-правовой борьбы со взяточничеством // Государство и право. 1993, Но. 4. P. 85.

baigtis galėjo būti atsisakymas kelti baudžiamąją bylą. Tokios pat nuomonės laikėsi ir kaltininkas, priėmęs kyšį[117].

Iš situacijos matyti, kad kyšis priimtas veiksmus atlikus – priėmus nutarimą atsisakyti kelti baudžiamąją bylą. Tačiau situacija įdomi tuo, kad iš nukentėjusiojo buvo reikalaujama kyšio iki veiksmų atlikimo, be to, kyšio davimas šiuo atveju nieko nekeičia, nes asmuo, iš kurio kyšis buvo reikalaujamas, veikė suklaidintas. Kaltininkas pasinaudojo situacija savanaudiškiems tikslams įgyvendinti. Tačiau šią situaciją galima modifikuoti ir užduoti svarbiausią klausimą: ar pasikeistų jos vertinimas, jeigu kyšio nebūtų reikalauta, o kyšio davėjas pats kyšį duotų tarnautojui arba tarnautojas pareikalautų kyšio, jau atlikęs veiksmus? Manau, situacijos vertinimas nepasikeistų. Įstatyme kyšio paėmimo baigtumas nesiejamas su kaltininko (kyšio priėmėjo) veiksmais, kurie atliekami už kyšį, todėl nesvarbu, ar kaltininkas priima kyšį prieš veiksmus, už kuriuos duodamas kyšis, ar po jų. Remiantis straipsnio konstrukcija, valstybės pareigūno ar tarnautojo veiksmai, atliekami už kyšį, yra už sudėties ribų, t.y. nesvarbu, pareigūnas įvykdė žadėtus veiksmus ar ne, ketino juos vykdyti ar ne. Kalbant apie kyšio priėmimą už atlikimą ar neatlikimą tam tikrų veiksmų, įstatyme užfiksuota nuostata apima tokių veiksmų atlikimą tiek praeityje, iki kyšio davimo, tiek ateityje, – po jo. Todėl verta sutikti, kad „kyšiu laikomas bet koks neteisėtas atlygis už tarnybos veiksmus, duotas tiek iki tų veiksmų atlikimo, tiek ir po jų atlikimo, tiek kaip sąlygojęs tuos veiksmus, tiek kaip jų sąlygotas“[118].

Svarbi nuostata šiuo klausimu įtvirtinta Europos baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos aiškinamojo rašto 43 punkte: „Nėra nusikaltimas pagal konvenciją priimti naudą po to, kai tarnautojo atlikti veiksmai be išankstinio naudos siūlymo, reikalavimo ar priėmimo. Dar daugiau, žodis „priėmimas“ reiškia laikymą naudos ar dovanos mažiausiai kažkiek laiko, kad jeigu pareigūnas, kuris nereikalavo jos, nedelsiant grąžina dovaną siuntėjui, nepadaro nusižengimo pagal trečią straipsnį. Ši nuostata netaikoma ir naudai tuo atveju, jei visa tai įvyksta ne darbo aplinkybėmis“[119]. Taigi konvencijos požiūriu nusikaltimu laikoma tik tokia veika, kai kyšis esti iš anksto sąlygotas, nesvarbu, kada jis faktiškai priimtas. Vis dėlto negalima aiškinti šios nuostatos supaprastintai. Konvencijos aiškinime numatyta bendriausia taisyklė. Baudžiamasis įstatymas gina teisinius gėrius nuo veikų, kurios juos pažeidžia, tačiau tokios veikos gali turėti įvairių atmainų. Baudžiamojo kodekso 225 straipsnio dispozicija kyšį sieja su specialaus subjekto veika, – kyšis duodamas ir priimamas ne šiaip sau, o už tam tikrus veiksmus ar neveikimą. Tačiau pats kyšio davimo mechanizmas gali būti įvairus, kyšio davimas už jį atliekamos veikos požiūriu gali būti labai įvairus. Todėl, manau, įstatyme netikslinga detalizuoti momento, kada kyšis priimamas.

---

[117] Specialiųjų tyrimų tarnybos baudžiamoji byla Nr.39-1-020-99.
[118] Кучерявый Н. Ответственность за взяточничество. Москва, 1957. P. 75
[119] Explanatory Report on the Criminal Law Convention on Corruption. Strasbourg, 1st December 1998. GMC (98) 40. P. 11.

d) vertinimas veikų, kai priėmus kyšį neatliekami juo sąlygoti veiksmai

Praktikoje kvalifikuojant kyšininkavimo atvejus gali atrodyti problemiškas vertinimas tokių situacijų, kai kyšio ėmėjas priima kyšį, tačiau paskui neatlieka jokių veiksmų, už kuriuos kyšis buvo duotas. Atrodytų, kad nusikalstama veika įgauna kitokį pobūdį. Tačiau iš esmės taip nėra. Baudžiamosios teisės teorijoje šiuo klausimu dažniausiai prieinama prie vienos nuomonės. „Kyšio (jo dalies) priėmimo momentas, kaip baigto nusikaltimo požymis, lemia tai, kad pagal BK kvalifikuojami ir tie atvejai, kai pareigūnas, gavęs kyšį, neįvykdo kyšį duodančiojo asmens norų ar net neketino jų vykdyti arba paėmė vertybes už atlikimą (neatlikimą) veiksmų, kuriuos jis būtų atlikęs (neatlikęs) ir be kyšio“[120]. Tokios pat nuomonės laikosi baudžiamosios teisės specialiosios dalies autoriai[121]. „Kaip kyšio priėmimas turi būti kvalifikuojami pareigūnų veiksmai, kurie gaudami materialines vertybes iš kyšio davėjų ir žadėdami atlikti veiksmus, patenkančius į tarnybos kompetenciją, jų neatlieka (ir net iš anksto žino, kad neatliks)“[122]. Šią poziciją palaiko ir kiti autoriai[123]. Europos konvencijos dėl korupcijos komentare pažymima, kad „nesvarbu, ar tarnautojas faktiškai veikė, ar susilaikė nuo veikimo, kaip buvo numanoma“[124].

Manau, nusikaltimo sudėties požiūriu tokia situacija, kai specialus subjektas priėmė kyšį, tačiau už tai nieko nepadarė, nusikaltimo kvalifikavimui įtakos neturi. Tokia situacija vertintina kaip kyšininkavimas, nes nusikalstama veika kėsinamasi į tą patį nusikaltimo objektą, veika padaroma toje pat socialinėje sferoje. Išoriškai veika pasireiškia lygiai tokiais pat objektyviais veiksmais – kyšio priėmimu, veiką padaro toks pat specialusis subjektas. Veiksmai, kurie atliekami už kyšį, yra svarbus momentas vertinant kyšininkavimą, nes kyšis duodamas būtent dėl jų, tačiau į Baudžiamojo kodekso straipsnio dispoziciją jie nepatenka. Veiksmai, susiję su kyšiu, aktualūs tol, kol kyšis priimamas, bet vėliau jų atlikimo įstatymas nereikalauja. Manau, tokiu atveju veika vertintina kaip nusikaltimas, nes kyšis priimtas už tai, ką asmuo „turėjo padaryti“. Įstatymų leidėjas visų pirma draudžia kyšininkavimą, o tai, ar kyšininkavimas paskatino kokius nors veiksmus, yra išvestinis dalykas. Dažnai kyšio ėmėjas teisėsaugos pareigūnų sulaikomas iš karto, kai priima kyšį, ir nekreipiamas dėmesys, ar jis veiksmus jau atliko, ar tik turėtų atlikti. Todėl ir klausimas dėl veikos atlikimo ar neatlikimo yra išvestinis, nusikaltimo tyrime užima ne svarbiausią vietą.

Manau, galima išskirti keletą situacijos, kai neatliekama kyšiu sąlygota specialaus subjekto veika, atmainų: asmuo, priimantis kyšį, gali būti pasiruošęs atlikti veiką, bet vėliau dėl kokių nors

---

[120] Jovaišas K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai // Teisės problemos. 1996, Nr. 1. P. 147.

[121] Baudžiamoji teisė, specialioji dalis. Vilnius, 2000. P. 285.

[122] Светлов А. Ответственность за должностные преступления. Киев, 1978. P. 209.

[123] Квициния А. Взяточничество и борьба с ним. Сухуми, 1980. P. 77.

[124] Explanatory Report on the Criminal Law Convention on Corruption. Strasbourg, 1 st December 19987 GMC (98) 40. P. 9.

priežasčių jos neatlieka, arba jis gali iš anksto žinoti, kad veikos, už kurią ima kyšį, neatliks[125].

Problemą galima įžvelgti pastaruoju atveju: kaip atriboti kyšio priėmimą nuo sukčiavimo?

S.Bojarinas ir G.Damkauskienė pagal BK 282 str. 2 d. nuteisti už tai, kad būdami valstybės pareigūnais bendrai veikdami reikalavo kyšio stambiu mastu ir priėmė kyšį stambiu mastu už jų, kaip valstybės pareigūnų, pažadą veikti duodančiojo kyšį ir kito asmens naudai. Kaltininkai, bendrai veikdami, reikalavo iš A.P. ir L.Š. 12 500 JAV dolerių (50 000 Lt) kyšio už padėjimą L.Š. išvengti bausmės nagrinėjant jos baudžiamąją bylą Lietuvos apeliaciniame bei Aukščiausiajame Teisme ir laikotarpiu nuo 1999 m. sausio mėnesio iki 2000 m. balandžio 11 d. už pažadą veikti kyšį duodančiojo ir kito asmens naudai per tris kartus iš A.P. ir L.Š. priėmė kyšį stambiu mastu –2800 Lt ir 11 800 JAV dolerių (47 200 Lt), bendrai 50 000 Lt. Aukščiausiasis Teismas kaltininkų veiksmus perkvalifikavo į LR BK 274 str. 3 d. ir 285 str. 2 d. bei 282 str. 1d.[126].

Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas bylą kasacine tvarka, padarė teisingą išvadą, jog kaltininkas negalėjo atlikti veiksmų už priimtą kyšį, todėl jo veiksmai vertintini kaip sukčiavimas, o ne kyšininkavimas (kyšio priėmimas). Apibendrinant galima teigti, kad šio klausimo sprendimas turi būti siejamas su subjektyviaisiais kyšio priėmimo požymiais, detalizuojant kyšio priėmėjo kaltės turinį. Vien objektyviųjų požymių analizė šiuo atveju atsiduria aklavietėje.

2.2.2. Pažadėjimas priimti kyšį

a) bendra veikos teisinio vertinimo problematika

Pažadas priimti kyšį yra viena iš kyšininkavimo veikų. Remiantis įstatymo formuluote, baudžiamoji atsakomybė kyla už pažadą priimti kyšį, t.y. vien pažadas gali būti laikomas baigtine nusikalstama veika. Pažado priimti kyšį, kaip kyšininkavimą sudarančios veikos, kriminalizavimas kėlė nemažai abejonių teisėsaugos pareigūnams, nes pakeitė ilgametę kyšininkavimo sampratą. Tokios nusikalstamos veikos įtvirtinimas baudžiamajame įstatyme, viena vertus, suteikė teisėsaugai daugiau galimybių tiriant kyšininkavimą, kita vertus, pateikė kone neišsprendžiamų įrodinėjimo problemų. Pažado kriminalizavimas buvo grindžiamas tuo, kad esant tam tikrai informacijai apie pareigūno ketinimą kyšininkauti užteks šį ketinimą patvirtinančių duomenų ir nusikalstama veika bus įrodyta. Baudžiamosios teisės vadovėlio autoriai vengia deramai paaiškinti pažadą priimti kyšį apsiribodami teiginiu, kad pažadas priimti kyšį „įstatyme įtvirtintas visų pirma siekiant prevencinių tikslų“[127]. Manau, klausimas yra sudėtingesnis, nei atrodo iš pirmo žvilgsnio.

Įtvirtinimas tam tikros veikos baudžiamajame įstatyme toli gražu neapsiriboja prevenciniais tikslais. Baudžiamojoje normoje įtvirtinta nusikalstama veika sudaro nusikaltimo sudėtį, kuri turi būti įrodinėjama ir yra pagrindas tam tikro asmens baudžiamajai atsakomybei. Todėl pažadas

---

[125] Nusistovėjusios vienos nuomonės šiuo klausimu nėra; viena nuomonių grupė tokias situacijas siūlo laikyti sukčiavimu, tuo tarpu kita teigia, jog kvalifikavimui įtakos tai neturi. Žr. pvz., Яни П.С. Экономические и служебные преступления. Москва, 1997. P. 140 -141. Матвейчук В.К. Уголовно-правовая борьба органов внутренних дел с получением незаконного вознаграждения от граждан, за выполнения работ, связанных с обслуживанием населения. Киев, 1989. P. 55. Аслаханов А. А. Проблемы уголовно-правовой борьбы со взяточничеством // Государство и право. 1993, Но. 4. P. 85.

[126] Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr.2K-1070, 2001 m.

[127] Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Vilnius, 2000. P. 286.

priimti kyšį, kaip baigtinė nusikalstama veika, nėra vien tuščias įstatymo leidėjo sumanymas ar išsamus konvencijos nuostatų atkartojimas nacionaliniame įstatyme. Bet kokia kriminalizacija turi būti įgyvendinama tiriant nusikaltimus; jos buvimas nepateisinamas vien prevenciniais sumetimais. Negalima besąlygiškai atmesti pažado priimti kyšį kriminalizavimo arba sumenkinti tokios veikos, įtvirtintos baudžiamajame įstatyme, reikšmės. Europos baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos 2–12 straipsniuose įvardijamas pavyzdinis sąrašas veiksmų, kuriuos turi kriminalizuoti valstybės, konvencijos narės. Tarp šių veiksmų visais atvejais minimas pažadas duoti ar priimti neteisėtą atlygį. Tai lemia ilgametė kyšininkavimo kriminalizavimo tradicija, susiklosčiusi daugumos užsienio šalių baudžiamojoje teisėje dėl noro kyšininkavimo baudžiamąjį persekiojimą padaryti kiek įmanoma rezultatyvesnį. Konvencijos aiškinamajame rašte „pažadą“ kyšininkaujant siūloma suprasti kaip „situacijas, kai kyšio davėjas įsipareigoja sau duoti neteisėtą naudą vėliau arba kai yra susitarimas tarp kyšio davėjo ir ėmėjo, kad kyšio davėjas duos neteisėtą naudą vėliau“[128]. Pažadas priimti kyšį, kaip baigtinė nusikalstama veika, greta kyšio priėmimo numatyta Vokietijos, Prancūzijos, Šveicarijos, Olandijos, Ispanijos, Skandinavijos šalių baudžiamuosiuose kodeksuose. Pažadas kyšininkaujant, kaip viena iš korupcinių nusikalstamų veikų, numatytas pavyzdiniame federaliniame JAV baudžiamajame kodekse[129].

„Pažado“ sąvoka lietuvių kalboje apibūdinama kaip „davimas žodžio ką padaryti“, „pažadėti“ – „duoti pažadą“[130]. Iš tiesų kalbos atžvilgiu nedaug ką galima paaiškinti. Tačiau kyšininkavimo atveju sąvoka „pažadas“ turi būti siejama su kyšininkavimu, kaip tam tikru reiškiniu. Asmuo kitam asmeniui ar kito asmens akivaizdoje žada ne šiaip „padaryti nusikaltimą“ (tai būtų tyčios atskleidimas), tačiau potencialus kyšio ėmėjas, specialusis subjektas, žada „priimti kyšį“, be to, jis žada konkrečiam asmeniui – kyšio davėjui – ir šį pažadą sieja su konkrečių veiksmų atlikimu arba neveikimu už kyšį. Todėl sąvoka „pažadėjęs priimti kyšį“ baudžiamojo įstatymo dispozicijoje nėra tuščia.

Taigi pirma – negalima šios veikos absoliutinti ir akcentuoti abstraktų pažadą. Pažadas turi būti konkretus: turi būti konkretus asmuo, užimantis tam tikras pareigas, ir turi būti konkretus asmuo ar asmenų grupė, kyšininkavimu siekiantys patenkinti savo interesus. Antra, pažadas priimti kyšį turi išplaukti iš konkrečios situacijos, būti patvirtinamas, o ne paneigiamas konkrečiais asmens veiksmais. Trečia, pažadas turi būti susijęs su kaltininko tyčia kyšininkauti – žadėti priimti tam tikrą atlygį už atliekamus veiksmus žadėtojo naudai ir noras taip elgtis. Todėl galima atmesti prielaidas, kad pažado įrodymas neįmanomas, nes baudžiamojon atsakomybėn traukiamas asmuo už konkrečią socialinę vertę turinčią veiką, o ne už abstrakčius žodžius ar gestus, kurie nieko nereiškia; negali

[128] Explanatory Report on the Criminal Law Convention on Corruption. Strasbourg, 1 st December 19987 GMC (98) 40. P. 10.
[129] Federal Criminal Code and Rules. West Publishing Company, 1996. P. 416.
[130] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 2000. P. 532.

būti atsakomybėn patrauktas asmuo, neturintis jokio ketinimo kyšininkauti. Todėl, manau, pažado priimti kyšį kriminalizavimas yra pagrįstas ir turi būti įrodomas.

Manau, tikslinga pažadėjimą priimti kyšį apibrėžti taip: tai viena ar kita forma asmens išreikštas sutikimas patenkinti kyšio davėjo interesus ir už tai priimti kyšį. Šis pažadėjimas turi būti realus, išplaukiantis iš konkrečios situacijos ir susijęs su konkrečių interesų patenkinimu tam tikrais specialaus subjekto veiksmais. Pažado priimti kyšį įrodinėjimo sunkumai susiję būtent su jo nekonkretumu; iš tiesų teismų praktikoje tokia veika gali būti sunkiai įrodoma, kaip kad sunkiai įrodomas pasikėsinimas priimti kyšį, nes susiduriama su „procesiniais sunkumais, susijusiais su tyčios priimti kyšio dalyką įrodinėjimu, kol dalykas nepateko kaltininko žinion“[131]. Galima įsivaizduoti situaciją: ikiteisminio tyrimo pareigūnui jo darbo kabinete advokatas, suinteresuotas bylos baigtimi, pasiūlo materialinį atlygį; kadangi situacija neapibrėžta, pažadas labai bendro pobūdžio: „Už palankius veiksmus tau bus dosniai atlyginta“; pareigūnas, suprasdamas situaciją ir būdamas suinteresuotas atlygiu, prižada priimti palankius sprendimus jo žinioje esančioje byloje, o bylą nutraukus prižada paimti kyšį. Išaiškėjus tokiai informacijai apie nusikalstamą veiką, nėra jokios galimybės įrodyti jau padarytą nusikaltimą – pažadą priimti kyšį – ir belieka laukti, kol nusikaltimo dalykas bus priimtas. Šioje situacijoje pažadą priimti kyšį, kaip baigtą nusikalstamą veiką, būtų galima įrodyti tik tokiu atveju, jei veikos – pažado davimo – metu kaltininkų veiksmai būtų fiksuojami vaizdo ar garso įrašymo technika. Tokiu atveju būtų akivaizdus pažadas kaip nusikalstama veika, o kartu būtų galima spręsti apie kaltininko tyčią kyšininkauti.

Ikiteisminio tyrimo institucijų ir teismų praktikoje pažadas priimti kyšį, kaip baigtinė nusikalstama veika, kol kas yra itin retas.

b) kyšininkavimo baigtumas esant pažadėjimui priimti kyšį

Tokiu atveju, kada nusikalstama veika pasireiškia pažadu priimti kyšį, nusikaltimas laikytinas baigtu nuo pažado davimo momento. Tokią išvadą galima padaryti sistemiškai aiškinant nusikalstamos veikos požymius. Teismų praktikoje aptikti pažadą priimti kyšį ganėtinai sudėtinga ne tik dėl veikos specifikos, bet ir dėl to, kad pažadas priimti kyšį kartais perauga į kyšio priėmimą:

P.Gudaitis, būdamas valstybės pareigūnu – Kauno VPK kriminalinės policijos Ekonominių nusikaltimų tyrimo skyriaus jaunesniuoju inspektoriumi, – vykdydamas individualios E.N. parduotuvės patikrinimą ir išsireikalavęs patikrinimui reikalingus dokumentus 2000 m. gruodžio 12 dieną savo tarnybiniame kabinete apklausos metu pažadėjo E.N. priimti iš jo 1000 litų kyšį už individualios įmonės finansinės veiklos revizijos nepaskyrimą bei nustatytų apskaitos tvarkos pažeidimų nuslėpimą ir dokumentų sugrąžinimą. Kaip teigiama teismo nuosprendyje, „tęsdamas savo nusikalstamą veiką jis 2000 m. gruodžio 17 dieną apie 18 valandą maisto parduotuvės aikštelėje susitiko su E.N. ir priėmė iš jo sutartą 1000 litų kyšį“[132].

[131] Ляпунов Ю. Должностные преступления. Киев, 1988. P. 75.
[132] Kauno m. apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-1455/2001 m.

Šioje situacijoje nusikaltimą tyrę pareigūnai jį, kaip baigtinę veiką, inkriminavo tik tuomet, kai kyšis buvo perduotas, nors iš esmės nusikaltimas buvo baigtas jau anksčiau, pažadėjus jį priimti. Pažymėtina, kad bendrai teismų praktikoje ir ikiteisminio tyrimo institucijų praktikoje situacijų su pažadu priimti kyšį, kaip baigtu nusikaltimu, sutikti itin sudėtinga dėl minėtų priežasčių. Manau, tam įtakos turi įsišaknijęs tradicinis kyšininkavimo, kaip baigtinio tam tikros materialinės naudos perdavimo ir paėmimo, procesas. Tokia situacija nėra gera, nes įstatymo teikiamos galimybės turi būti išnaudojamos baudžiamajam persekiojimui.

2.2.3. Susitarimas priimti kyšį

a) bendra veikos teisinio vertinimo problematika

Susitarimas priimti kyšį taip pat yra savarankiška nusikalstama veika, kurios padarymas užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Tai tokia situacija, kai kyšio davėjas ir ėmėjas sutaria, kad vienas iš jų ateityje duos, o kitas priims kyšį už tam tikrų veiksmų atlikimą ar neatlikimą. Manau, toks susitarimas gali būti apibūdintas kaip „sandoris“, kai viena šalis įsipareigoja patenkinti kitos šalies interesus, o ši įsipareigoja duoti kyšį. Šiuo atveju tarp kyšio davėjo ir ėmėjo yra abipusis suinteresuotumas veikti tokia tvarka ir realizuoti savo interesus. Kyšis, kaip nusikaltimo dalykas, yra tokio susitarimo pagrindas, nes būtent jis yra abipusį interesą skatinanti ir palaikanti grandis. Susitarimas priimti kyšį glaudžiai susijęs su pažadėjimu priimti kyšį, – dispozicijoje veikos formuluojamos kaip alternatyvios („pažadėjęs ar susitaręs priimti kyšį“), abi veikos susijusios su dviejų „sandorio“ pusių valia. Kaip ir pažadėjimo priimti kyšį atveju, susitarimas turi būti realus, ne tariamas, susijęs tiek su kyšio gavėjo, tiek su davėjo intereso patenkinimu.

Iki 1999 metų įstatymų pakeitimų tokia situacija galėjo būti vertinama kaip rengimasis kyšininkauti, tačiau po šių pakeitimų įstatymų leidėjas tokią veiką laiko baigtu nusikaltimu. Tai, kad veika anksčiau laikyta tik parengtine ir nesudariusi baigtinio nusikaltimo pagal naują koncepciją laikoma baigtine, rodo realų baudžiamosios atsakomybės už kyšininkavimą griežtinimą. Manau, įstatymų leidėjo pozicija šiuo atveju įdomi tuo, kad nusikaltimo socialinis pavojingumas nepriklauso nuo konkretaus materialinio atlygio gavimo. Nusikaltimas laikomas vienodai pavojingu tiek tada, kai kyšis priimamas, tiek tada, kai susitariama jį priimti ateityje. Tokia pozicija nebuvo būdinga Lietuvos baudžiamajam įstatymui ir įsigalėjo tik su Europos konvencijos dėl korupcijos pasirašymu bei ratifikavimu.

Tiek sudėties požiūriu, tiek alternatyvių nusikalstamų veikų atribojimo viena nuo kitos požiūriu kyla klausimas: kuo skiriasi *pažadas* priimti kyšį nuo *susitarimo* priimti kyšį? Pateikti vieną atsakymą šiuo klausimu labai sunku. Įstatymų leidėjas, aprašydamas nusikalstamas veikas, dispozicijoje stengėsi kiek įmanoma išsamiau įvardyti kyšininkavimo apraiškas, suteikti įstatymui aiškumo. Žiūrint formaliai, iš objektyviųjų požymių pozicijų, pažadas gali būti laikomas vienpusiu

elgesio iš specialaus subjekto pusės aktu (asmuo pažada sutikdamas su pasiūlymu); bet susitarimas suponuoja abipusį valios išreikštumą ir suderinimą. Kadangi veikos labai panašios ir turiniu beveik nesiskiria, kvalifikavimo požiūriu konkrečiu atveju reikia nustatyti, kokia veika padaryta.

Iš baudžiamosios teisės pozicijų svarbu tai, kad susitarimas priimti kyšį būtų konkretus. Pirma, turi būti dvi nusikalstamo sandėrio pusės – kyšio davėjas ir ėmėjas; antra, turi būti konkretūs specialaus subjekto veiksmai, už kuriuos susitariama kyšininkauti, ir turi būti abipusis susitarimas dėl konkretaus kyšio dalyko, pareikštas abiejų pusių. Kyšį priimantis asmuo turi suvokti savo veiksmus kaip susitarimą (pažadą) dėl būsimo atlygio.

Verta akcentuoti, kad visais atvejais, kai aiškinant įstatymą susiduriama su kategorijomis, reikalaujančiomis tam tikro įvertinimo, turinio nustatymo, tokiomis kaip „susitarimas“, „pažadas“ ir pan., kyla pavojus, kad vertinimą nustelbs vien objektyvieji požymiai. Tačiau tokiu atveju objektyvieji požymiai dar nėra pakankamas pagrindas vertinant situaciją, nes tampa svarbus realumo momentas. Ar susitarimas, pažadas kyšininkauti realus, konstatuoti galima tik tada, kai objektyvieji požymiai turi pagrindą lyginami su subjektyviaisiais, t.y. objektyvių ir subjektyvių požymių visuma kaip tik patvirtins konkrečios veikos buvimo faktą ir kaltininko norą ją daryti. Todėl susitarimo atveju maža nukentėjusiojo parodymų ar kitų duomenų apie tariamą nusikalstamą veiką, bet reikia nustatyti konkretų kaltininko psichinį santykį.

b) nusikalstamos veikos baigtumas esant susitarimui priimti kyšį

Tokiu atveju, kai kyšininkavimas pasireiškia susitarimu priimti kyšį, nusikalstama veika laikoma baigta nuo susitarimo tarp kyšio davėjo ir ėmėjo momento. Todėl susitarimas, kai išreikšta abiejų pusių valia, turi būti inkriminuojamas kaip baigtas nusikaltimas. Nors 1999 m. liepos 1 dienos įstatymo redakcija ir nenumatė susitarimo priimti kyšį, kaip savarankiškos nusikalstamos veikos, netiksli nuomonė šiuo klausimu pateikiama baudžiamosios teisės specialiosios dalies vadovėlyje: „Jei dėl kyšio buvo susitarta, tačiau pareigūnas ar tarnautojas dėl kokių nors nuo jo priklausančių aplinkybių jo nepaėmė, veika kvalifikuojama kaip pasikėsinimas priimti kyšį“[133]. Be to, priduriama, kad „išankstinis kyšį priimančio (žadančio priimti, reikalaujančio) ir kyšio davėjo susitarimas dėl kyšio pobūdžio ar dydžio nėra būtinasis kyšio gavimo sudėties požymis“[134]. Tokiu būdu autoriai per siaurai traktuoja veiką, kaip nusikalstamos veikos sudėties požymį, – pripažindami veikomis kyšio priėmimą, pažadą jį priimti bei kyšio reikalavimą, veikos baigtumą sieja tik su priėmimu.

[133] Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Vilnius, 2000. P. 285.
[134] Ten pat. P. 288.

2.2.4. Kyšio reikalavimas

a) bendra veikos teisinio vertinimo problematika

Savarankiška nusikalstama veika yra kyšio reikalavimas. Reikalavimas, kaip alternatyvi veika, yra numatytas visose BK 225 straipsnio nusikaltimo sudėtyse, pradedant pagrindine. Reikalavimo požymis įstatyme atsirado įsigaliojus 1999 metų baudžiamojo įstatymo pakeitimams. Iki tol nusikaltimo sudėtyje buvo numatytas kyšio prievartavimo požymis, kuris buvo laikomas kyšio priėmimą kvalifikuojančiu požymiu ir buvo pagrindas sunkinti kaltininko baudžiamąją atsakomybę. Kyšio prievartavimo atvejai teismų praktikoje pasitaikydavo gana dažnai. Štai viena iš tokių situacijų.

R.Stripinis, dirbdamas Valstybinės ligonių kasos Ekspertizės skyriaus vyriausiuoju ekspertu gydytoju, prievartavo duoti kyšį iš UAB „Palangos rugelis" atstovo L.M. už tai, kad šis nepaskelbtų tikrųjų šios įmonės patikrinimo duomenų, kad Valstybės sveikatos draudimo fondui padaryta 290 853 litų žala. Kaltininkas reikalavo 8 tūkstančių JAV dolerių kyšio siūlydamas už tai pateikti suklastotą patikrinimo pažymą, kurioje nebūtų nurodyta valstybei padaryta žala. Tyrimo metu nustatyta, kad kaltininkas prievartavo duoti kyšį užuominomis, o siekdamas pateikti savo reikalavimus kaip realius, surašė kelis patikrinimo pažymos variantus ir juos demonstravo siekdamas įtikinti nukentėjusiuosius patenkinti nusikalstamus reikalavimus[135].

Kaltininko veikimas buvo susijęs su prievartavimu duoti kyšį. Pažymėtina tai, kad teismų nuosprendžiuose kyšio prievartavimas kartais būdavo įvardijamas kaip „kyšio reikalavimas". Kyšio prievartavimas tiriant kyšio priėmimo veikas buvo inkriminuojamas dažnai. Iš keturiasdešimties trijų išnagrinėtų baudžiamųjų bylų kyšio prievartavimas (BK 282 str. 2 d.) inkriminuotas dvidešimt trimis atvejais. Tačiau kaltinamajame teismo nuosprendyje kaltinimas šiuo kvalifikuojančio požymio atžvilgiu pasitvirtino tik keturiais atvejais. Tokią situaciją lėmė skirtingas ikiteisminio tyrimo institucijų ir teismo „kyšio prievartavimo" požymio aiškinimas. Be to, galima manyti, ikiteisminio tyrimo institucijos buvo linkusios inkriminuoti sunkesnę atsakomybę numatančią sudėtį tam tikra prasme „apsidrausdamos" ir palikdamos teismui abejones dėl bylos aplinkybė spręsti kaltinamojo naudai.

Pasikeitus baudžiamajam įstatymui ir toliau galima pastebėti sunkumų aiškinant šiuos požymius, kartais kyšio prievartavimo ir kyšio reikalavimo sąvokos tapatinamos. Nors sąvokos „reikalavimas" ir „prievartavimas" turi tam tikrų panašumų, įstatymo prasme jos skirtingos, nelygiavertė jų teisinė reikšmė. „Kyšio priėmimas, susijęs su prievartavimu duoti kyšį, apima tokius pareigūno veiksmus, kai jis, naudodamasis tarnybine padėtimi, autoritetu, daro psichinį poveikį kyšio davėjui ir, sukeldamas jam baimę, netikrumo ar grėsmės jo teisėms ir teisėtiems interesams jausmą... Prievartavimui būdingi trys elementai: a) pareigūno pasinaudojimas tarnybine padėtimi priešingais tarnybai interesais; b) jo pretenzijų, ketinimų neteisėtumas ir c) psichinio poveikio

[135] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-119, 1999 m.

priemonių taikymas kyšio davėjo atžvilgiu“[136]. Kaip rašė J.Liapunovas, kyšio prievartavimas reiškia pareigūno reikalavimą kyšio grasinant atlikti tokius tarnybos veiksmus, kurie gali padaryti žalą teisėtiems kyšio davėjo interesams arba nurodant, kad jis paklius į tokias sąlygas, kuriomis bus priverstas duoti kyšį, norėdamas užkirsti kelią žalingoms pasekmėms, gresiančioms jo teisėtiems interesams. „Reikia turėti mintyje, kad prievartavimu galima laikyti tik reikalavimą, susijusį su grasinimu padaryti žalą tik teisėtiems kyšio davėjo interesams. Jei pareigūnas grasina pažeisti neteisėtus interesus, prievartavimo nėra“[137]. Būtent tokios pozicijos laikėsi dauguma autorių, ji buvo pripažįstama ir teismų praktikoje.

A.Miniotui ir D.Jankauskui, dirbusiems apsaugos policijos poskyrio prie Raseinių rajono PK apsaugos policininkais, buvo inkriminuojamas prievartavimas duoti kyšį. Jie, sustabdę automobilį ir užuodę nuo vairuotojo sklindantį alkoholio kvapą, už 800 litų nuslėpė administracinio teisės pažeidimo faktą: nesurašė pažeidimo protokolo, grąžino vairuotojo pažymejimą. Pil. S.J. pareiškime teisėsaugai apie kyšininkavimo faktą jo atžvilgiu nurodė, kad policininkai reikalavo kyšio. Tačiau teismas nustatė, kad iniciatyva išvengti administracinės atsakomybės „susitariant“, t.y. neįforminant pažeidimo, kilo iš nukentėjusiojo pusės, tai patvirtino slapto pokalbio įrašo suvestinė. Kaltinimas pagal BK 282 str. 2 d. perkvalifikuotas į 282 str. 1 d., neįrodžius prievartavimo požymio. Teismas sprendimą perkvalifikuoti veiką motyvavo tuo, kad kyšio prievartavimas susijęs su grasinimu padaryti žalą teisėtiems asmens interesams, o kaltininkai reikalavo kyšio grasindami padaryti žalą neteisėtiems interesams – nutylėti teisės pažeidimo faktą, sunaikinant jį fiksuojantį protokolą [138].

Šiuo, kaip ir kitais atvejais, nors ir inkriminuotas, prievartavimas vėliau neįrodytas. Tačiau dėl prievartavimo buvo ir kitokių nuomonių. A.Svetlovas siūlė prievartavimą duoti kyšį traktuoti plačiai – prievartavimu pripažinti grasinimus padaryti žalą tiek teisėtiems, tiek neteisėtiems kyšio davėjo interesams[139]. Tokia pat pozicija pateikiama A.Medvedevo, kuris taip pat siūlė kyšio prievartavimą suprasti plačiai: „Kyšio davėjo interesų skirstymas į teisėtus ir neteisėtus išeina už kyšio prievartavimo ribų, nėra jo sudėtinė dalis... kyšio prievartavimu reikia laikyti situaciją, kai pareigūnas verčia kitą asmenį duoti jam kyšį“[140].

Prievartavimas susijęs su prievarta, t.y. poveikiu prievartaujamo asmens psichikai bei valiai, ir galimomis neigiamomis pasekmėmis atsisakymo atveju. Svarbu pabrėžti, kad prievartavimas yra ne bet koks kyšio reikalavimas, o tik toks, kuris susijęs su grasinimu padaryti žalą teisėtiems interesams.

Situacija pasikeitė įstatymo leidėjui pakeitus nusikaltimo sudėties konstrukciją. Pagal Baudžiamojo kodekso 225 straipsnį reikalavimas yra primygtinis kyšio prašymas, nebūtinai susijęs su jo pastiprinimu neigiamų pasekmių grėsme. Vadinasi, „reikalavimas“ yra bet koks noro gauti kyšį pareiškimas, susijęs su grasinimu padaryti žalą tiek teisėtiems, tiek neteisėtiems interesams, tiek bet koks kitas primygtinis reikalavimas nesant išreikšto grasinimo padaryti žalą. Tai tokia

---

[136] Jovaišas K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai // Teisės problemos. 1996, Nr.1. P. 149-150.
[137] Ляпунов Ю. Должностные преступления. Киев, 1988. P. 86.
[138] Šiaulių apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1[16]-105 1999 m.
[139] Светлов А. Ответственность за должностные преступления. Киев, 1978. P. 218-219.
[140] Медведев А. Вымогательство взятки // Государство и право. 1996. Но. 8. P. 98-99.

situacija, kurią suorganizuoja kyšio reikalaujantis asmuo, kai atsisakyti duoti kyšį asmeniui tampa brangiau negu jį duoti[141]. Tokia išvada peršasi dėl to, kad kyšio reikalavimas, kaip ir kyšio priėmimas, yra savarankiškos, kartu lygiavertės veikos, už kurias numatyta atsakomybė toje pačioje straipsnio dalyje. Šios veikos viena kitos atžvilgiu nepasižymi didesniu pavojingumo pobūdžiu ar laipsniu, jas skiria tik išorinės veikimo apraiškos. Manau, prievartavimo požymio atsisakymas reikalavimo sąskaita buvo sąlygotas naujos, viena vertus, liberalesnės, kita vertus, platesnę socialinės raiškos sritį apimančios kyšininkavimo koncepcijos. Įstatymų leidėjas numatė reikalavimą vietoj prievartavimo dėl to, kad jis lengviau įrodomas, be to, nusikalstamos veikos buvo išplėstos kitų veikų, iki tol nebuvusių nusikalstamų, sąskaita, taigi baudžiamoji atsakomybė neturėjo vien griežtėti: ji kartu ir švelnėjo, ir griežtėjo. Atitinkamai įstatymų leidėjas, panaikindamas kvalifikuojantį prievartavimo požymį, išsprendė didelę dalį painiavos.

Manau, kyšio reikalavimas įstatymo dispozicijos prasme gali būti apibrėžiamas kaip vienokia ar kitokia forma išreiškiamas noras gauti kyšį, kartu informavimas asmens, kad jo interesas gali būti patenkintas tik už kyšį. Reikalavimas turi būti realus, susijęs su konkrečia situacija. Kyšio reikalavimo atveju svarbu nustatyti, kad kaltininkas pats, neskatinamas ir nelenkiamas, rodė iniciatyvą gauti kyšį už veiksmus, kuriuos jis gali atlikti. Šiuo atveju svarbu kaltininko tyčia ne šiaip kyšininkauti, o išreikalauti neteisėtą atlyginimą pačiam. Tais atvejais, kai kyšio davėjo ir ėmėjo vaidmuo vienodai svarbus, neįmanoma nustatyti, iš kieno pusės kyla iniciatyva kyšininkauti, kyšio reikalavimo inkriminuoti negalima. Nors įstatymo dispozicijų kaita apsunkina teismų praktikos apibendrinimus ir besiklostančios teismų praktikos analizę, vis dėlto galima padaryti tam tikras išvadas. Kyšio prievartavimas ir kyšio reikalavimas yra skirtingą teisinę reikšmę turinčios kategorijos. Kyšio prievartavimas – kvalifikuojantis kyšio priėmimą požymis, o kyšio reikalavimas – savarankiška nusikalstama veika. Baudžiamosios teisės teorijoje kyšio reikalavimo klausimu nuomonių nėra gausu, nes kaip savarankiška veika reikalavimas atsirado palyginti neseniai. Kyšio reikalavimo analizė dažniausiai apima galimus jo būdų nurodymus. „Reikalavimo“ sąvoka aiškinama: „1. atkaklus, primygtinis prašymas, vertimas ką atlikti 2. laukimas tam tikro veikimo 3. poreikio turėjimas“[142].

Teismų praktikoje kyšio reikalavimas gana dažnas. Štai viena iš situacijų:

M.Jasevičius, būdamas valstybės pareigūnu – Policijos departamento Kriminalinės policijos organizuoto nusikalstamumo tyrimo tarnybos komisaru, – reikalavo kyšio iš pil. A.B. motyvuodamas tuo, kad jis, darydamas kratą šiam piliečiui anksčiau priklausiusiame automobilyje neva rado narkotinių medžiagų paketą su piršto atspaudu ir galįs jas panaudoti baudžiamajam šio piliečio persekiojimui. Kaltininkas, gerai žinodamas, kad jo turimos medžiagos nėra narkotinės, o piršto atspaudas nepriklauso A.B., paskambino pastarajam ir pateikė reikalavimą duoti 20 tūkstančių JAV dolerių (pagal tuometinį pinigų keitimo kursą – 80 tūkstančių litų) kyšį. Už šį kyšį kaltininkas pažadėjo A.B. perduoti jo neva turimus įrodymus ir „pašalinti asmenį“, neva bendradarbiaujantį su policija ir teikiantį įrodymus prieš A.B. Savo nusikalstamus

[141] Рейсман М. Скрытая лож. Взятки: „крестовые походы“ и реформы. Москва, 1988. P. 80.
[142] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius, 2000. P. 651.

reikalavimus duoti kyšį pareigūnas pateikė nukentėjusiajam tris kartus ir vėliau, A.B. sutikus pinigus duoti, kyšį priėmė per tarpininkę, savo sugyventinę Ž.L. Kaltininkas nusikalstamus veiksmus neigė, tačiau teismas jį pripažino kaltu ir nuteisė už kyšio reikalavimą stambiu mastu[143].

Teismas kaltininko veiksmus įvertino teisingai, kaip kyšio reikalavimą. Iš tiesų, nors ir neigė padaręs nusikaltimą, pareigūnas pripažino turėjęs kontaktų su A.B. Iš ikiteisminio tyrimo metu surinktų įrodymų matyti, kad, būdamas policijos pareigūnu, M. Jasevičius sugalvojo planą, kaip iš piliečio išreikalauti kyšį ir tam sudarė dirbtinius įrodymus – neva turimas narkotines medžiagas bei pirštо atspaudą. Nukentėjusysis jokios kyšio davimo iniciatyvos nerodė, su juo susisiekė ir nusikalstamus reikalavimus pateikė pats kaltininkas. Be to, nukentėjusiajam keletą kartų mėginant atsisakyti nusikalstamo sandorio, kaltininkas pats pakartotinai siūlė neteisėtas „paslaugas" reikalaudamas kyšio. Kaltininkas, siekdamas reikalavimą padaryti realų, panaudojo dirbtinai sukurtus įrodymus, taip ketindamas palenkti asmens valią duoti kyšį.

Manau, kyšio reikalavimas Baudžiamosios teisės teorijoje turėtų būti aiškinamas plačiąja prasme, kaip kaltininko sudarymas tokios situacijos, kurioje potencialus kyšio davėjas lenkiamas duoti kyšį. Europos baudžiamosios tesės konvencijos dėl korupcijos komentaras kyšio reikalavimą aiškina taip: „Reikalavimas" gali, pavyzdžiui, būti vienpusiškas aktas, kuriuo valstybės tarnautojas apibrėžtai ar numanomai leidžia kitam asmeniui suprasti, jog šis turės „sumokėti", norėdamas, kad koks nors oficialus veiksmas būtų padarytas arba susilaikyta nuo jo padarymo. Nesvarbu, ar prašymas buvo įvykdytas, nors jis ir yra nusikaltimo esmė. Kaip ir nėra svarbu tai, ar valstybės tarnautojas prašė neteisėtos naudos sau, ar kažkam kitam"[144]. Manau, kad šiuo požiūriu tai, ar kyšio reikalavimas susijęs su kaltininko grasinimu padaryti žalą kyšio davėjo teisėtiems, ar neteisėtiems interesams, ar jis turi tik primygtinio prašymo formą, nesusijusią su galimos žalos kyšio davėjui įvardijimu, kvalifikavimui reikšmės neturi.

b) kyšininkavimo baigtumas esant kyšio reikalavimui

Kyšio reikalavimo atveju nusikaltimas laikytinas baigtu nuo reikalavimo duoti kyšį pareiškimo.

R.Diržys nuteistas už tai, kad, būdamas valstybės pareigūnu, reikalavo kyšio už jo, kaip valstybės pareigūno, veikimą duodančiojo kyšį naudai ir pažadėjo taip elgtis. Jis, dirbdamas Mokesčių policijos departamento prie VRM Kvotos ir operatyvinės veiklos tarnybos Utenos apskrities skyriaus inspektoriumi ir būdamas valstybės pareigūnu, kartu su Mokesčių policijos departamento prie VRM Kvotos ir operatyvinės veiklos tarnybos Utenos apskrities skyriaus vyr. inspektoriumi L.K., 2000 m. vasario 18 d. atlikęs uždarosios akcinės bendrovės „Intermediena", esančios Ažubalių g.4, Molėtuose, patikrinimą ir surašęs patikrinimo aktą apie tai, kad įmonės buhalterinės apskaitos patikrinimo metu pažeidimų nenustatyta, paėmė bendrovės „Intermediena" ir Jungtinių Amerikos Valstijų Delavero valstijos ribotos turtinės atsakomybės bendrovės „Leadership 2001 LLC" komercinės veiklos dokumentus bei antspaudus, o 2000 m. vasario 19 d. apie 10 val. 26 min. paskambinęs UAB „Intermediena" direktoriui S. N. mobiliojo ryšio telefonu pareikalavo 20 000 JAV dolerių (80 000 litų) kyšio už jo, kaip valstybės pareigūno, veiksmų atlikimą – bendrovės

[143] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-150 2000 m.

[144] Explanatory Report on the Criminal Law Convention on Corruption. Strasbourg, 1 st December 1998 GMC (98) 40. P. 11.

„Intermediena" ir JAV Delavero valstijos ribotos turtinės atsakomybės bendrovės „Leadership 2001 LLC" komercinės veiklos dokumentų bei antspaudų, paimtų patikrinimo metu, grąžinimą. Tęsdamas savo nusikalstamą veiką, R.Diržys 2000 m. vasario 20 d. apie 13 val. 31 min. ir apie 19 val. 24 min. skambino UAB „Intermediena" direktoriui S.N. mobiliojo ryšio telefonu ir šių telefoninių pokalbių metu pakartojo savo reikalavimą duoti jam, t. y. R.Diržiui, 20 000 JAV dolerių (80 000 litų) kyšį, pažadėdamas už tai, kaip valstybės pareigūnas, atlikti veiksmus S.N. naudai – grąžinti bendrovės „Intermediena" ir JAV Delavero valstijos ribotos turtinės atsakomybės bendrovės „Leadership 2001 LLC" komercinės veiklos dokumentus bei antspaudus, paimtus 2000 m. vasario 18 d. Tęsdamas savo nusikalstamą veiką, R.Diržys laikotarpiu nuo 2000 m. vasario 18 d. iki 20 d. reikalavimą pakartojo dar keletą kartų, šie reikalavimai buvo užfiksuoti[145].

Šiuo atveju kaltininkas nuteistas už kyšio reikalavimą, kaip baigtinę nusikalstamą veiką.

Tokiais atvejais, kai iš asmens kyšio yra pareikalauta, ir jis apie tai praneša teisėsaugos institucijoms, tačiau nėra jokių nusikalstamos veikos įrodymų, išskyrus asmens pranešimą, – veikos, kaip jau padaryto nusikaltimo, kvalifikavimas nėra tikslingas. Manau, tokiu atveju asmuo, iš kurio kyšio reikalauta, su teisėsaugos institucijų pareigūnais turi imtis priemonių reikalavimą patenkinti ir tokiu būdu asmenį, reikalavusį kyšio, patraukti atsakomybėn. Tokiu keliu linkusios eiti teisėsaugos institucijos kyšininkavimo bylose. Tai rodo pavyzdys jau minėtoje baudžiamojoje byloje.

P.Gudaitis, būdamas valstybės pareigūnu – Kauno VPK kriminalinės policijos Ekonominių nusikaltimų tyrimo skyriaus jaunesniuoju inspektoriumi, – atlikdamas pavestą patikrinimą Libano piliečio A.N.D. vadovaujamos UAB „Dekosma", reikalavo 500 JAV dolerių kyšio „darydamas psichologinį poveikį, t.y. sakydamas, kad buhalterinės apskaitos dokumentuose yra daug pažeidimų, už ką gali būti iškelta baudžiamoji byla"[146]*. Tęsdamas savo nusikalstamą veiką 2001 m. gegužės 31 dieną jis susitiko su A.N.D. ir priėmė 2000 litų kyšį.*

Akivaizdu, kad asmuo baudžiamojon atsakomybėn patrauktas tik tuomet, kai realizavo savo reikalavimą, realiai priimdamas kyšį. Tokiu būdu nusikaltimo tyrimas įgavo aiškumo, o jo metu surinkti įrodymai – neabejotino svarumo.

2.2.5. Provokavimas duoti kyšį

a) bendra veikos teisinio vertinimo problematika

Baudžiamojo kodekso 225 straipsnyje provokavimas duoti kyšį sudaro savarankišką nusikalstamą veiką. Sistemiškai aiškinant įstatymą galima daryti išvadą, kad provokavimas duoti kyšį susijęs su kyšio reikalavimu, nes šios veikos sudaro alternatyvą – „reikalavęs ar provokavęs jį duoti". Tačiau iš įstatymo dispozicijos neaišku, kur yra riba, skirianti kyšio reikalavimą nuo kyšio provokavimo, ir ką įstatymų leidėjas norėjo numatyti, įvardydamas nusikalstamas veikas būtent tokiomis sąvokomis. Iš tiesų neaišku, ar kyšio provokavimas yra reikalavimo atmaina, ar savarankiška veika, nes sąvoka „provokavimas" artima „kurstymo" sąvokai. Žodynas pateikia tokius šios sąvokos aiškinimus: „Provokuoti – rengti provokacijas, tyčia kelti, kurstyti";

[145] Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr.2K-836/2001.
[146] Kauno apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-1455/2001 m.

„Provokatorius – 1. kas kursto kenkti, 2. slaptas agentas, užsiimantis ardomąja, kenkiamąja veikla organizacijoje“[147].

Nors iš pirmo žvilgsnio kyšio reikalavimas ir provokavimas – susiję dalykai, iš tikrųjų šios sąvokos skirtingos. Sąvoka „provokavimas“ turi kurstymo prasmę. Baudžiamajame įstatyme kyšio provokavimo, kaip savarankiškos veikos, atsiradimas sietinas su 1922 metų RSFSR Baudžiamuoju kodeksu. Lietuvoje nusikaltimo sudėtis, numatanti baudžiamąją atsakomybę už kyšio provokavimą, atsirado 1940 metais, įsigaliojus RSFSR 1926 metų Baudžiamajam kodeksui. Šio kodekso 119 straipsnis įtvirtino du reikšmingus nusikaltimo provokacijos, kaip savarankiško nusikaltimo, požymius: a) pareigūno išankstinį sudarymą situacijos ir sąlygų, provokuojančių kyšio siūlymą, arba gavimą ir b) tokių veiksmų tikslą – vėlesnį davusiojo ar priėmusiojo kyšį asmens išaiškinimą ir patraukimą baudžiamojon atsakomybėn[148]. Nusikalstama veika įstatyme buvo įvardijama kaip „pareigūno tyčinis sudarymas aplinkybių ir sąlygų, sukeliančių kyšio pasiūlymą ar gavimą, siekiant paskiau apkaltinti kyšio davėją ar priėmėją“ [149]. Taigi nusikalstama veika buvo siejama su tikslu – vėliau apkaltinti asmenį nusikaltimo padarymu. Taigi „kyšio provokavimas“ 1926 metų RSFSR baudžiamajame kodekse buvo suprantamas kaip kurstymas padaryti nusikaltimą, turint tikslą sukurstytąjį patraukti atsakomybėn. Nors išoriškai veika – provokavimas arba kurstymas – labai panaši į kyšio prievartavimą arba reikalavimą, ji skyrėsi kaltininko tikslais.

Baudžiamojo kodekso 225 straipsnyje įtvirtintas kyšio provokavimas pagal prasmę labai neapibrėžtas. Sunku pasakyti, ar įstatymų leidėjas, įtraukdamas šį požymį į dispoziciją, norėjo kriminalizuoti kyšio provokavimą, kaip kyšio reikalavimo atmainą ar kaip kurstymą kyšininkauti vėliau patraukiant duodantįjį kyšį asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Pastaroji nuomonė, ko gero, yra teisingesnė, nes kyšio provokavimą aiškinant kaip tam tikrą reikalavimą ar jo atmainą įsivyrauja painiava ir kyla klausimas, ar dispozicijoje nurodytos veikos gali būti apibrėžiamos skirtingais terminais. Be to, iš minėtos žodžio „provokavimas“ reikšmės matyti, kad „provokuoti“ reiškia *rengti provokacijas, tyčia kelti, kurstyti.*

Manau, kyšio provokavimas Baudžiamajame kodekse gali būti suprantamas atsižvelgiant į provokavimo, kaip kurstymo, esmę. Todėl kyšio provokavimas gali būti suprantamas kaip situacija, kurią sudaro asmuo, norintis, kad kitas asmuo duotų kyšį; tačiau kyšio reikalavimas gali būti arba savanaudiškas – kaip priemonė praturtėti, arba kaip priemonė kyšio davėją priversti nusikalsti, o vėliau patraukti jį atsakomybėn. Sunku sutikti su nuomone, kad provokavimas yra toks pat reikalavimas, tačiau išreikštas netiesiogiai, o užuominomis, „patarimų“ forma ar „kitaip duodant suprasti“, – Baudžiamojo kodekso 225 straipsnio dispozicijoje kalbama apie tiesioginį ar

---

[147] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius, 2000. P. 626.

[148] Plačiau šiuo klausimu žr.: Pakštaitis L. Nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio taikymas tiriant kyšininkavimo nusikaltimus // Jurisprudencija. Mokslo darbai. Vilnius, 2001. 23 (15) tomas. P. 87.

[149] RTFSR baudžiamasis kodeksas, galiojąs Lietuvoje. Vilnius, 1954. P. 77.

netiesioginį kyšio priėmimą, pažadėjimą, susitarimą, reikalavimą ar provokavimą duoti kyšį, vadinasi, bet kokia veika gali būti padaryta netiesiogiai, taigi nėra jokio reikalo provokavimą laikyti netiesioginiu reikalavimu.

b) kyšininkavimo baigtumas esant kyšio provokavimui

Kyšio provokavimo atveju nusikaltimas turi būti laikomas baigtu nuo kurstymo veiksmų kyšio davėjo atžvilgiu pareiškimo. Momentas, kai išreiškiami veiksmai, kuriais provokuojama duoti kyšį, turi būti laikomas nusikaltimo pabaiga.

Įstatymų leidėjo valia įtraukti kyšio provokavimą, kaip savarankišką veiką, gali būti paaiškinta noru kuo išsamiau aprašyti visas kyšininkavimo atmainas. Įstatymų leidėjas į straipsnio dispoziciją įtraukė kokybiškai skirtingą veiką. Antra vertus, tokia veika Baudžiamajame kodekse nūdienos požiūriu nėra aktuali ir kelia įrodinėjimo sunkumų. Todėl manau, kad šiuo požiūriu įstatymo dispozicija tobulintina. Tuščiažodžiavimu įstatyme norint kuo išsamiau aprašyti kriminalizuojamo reiškinio atmainas, nukrypstama nuo tikrosios to reiškinio raiškos formos. Tikslinga dispozicijoje panaikinti „provokavimo“ požymį, taip panaikinant neaiškumus taikant baudžiamąjį įstatymą.

2.3. Fakultatyviniai objektyvieji sudėties požymiai ir jų baudžiamoji teisinė reikšmė

2.3.1. Veiksmai ar neveikimas vykdant įgaliojimus, sąlygoti kyšio

Įstatymų leidėjas kyšininkavimo baudžiamumą sieja su tam tikra veika, kurią kaltininkas padaro ar pažada padaryti už kyšį. Todėl normos aiškinimo prasme svarbi kategorija yra veiksmai arba neveikimas, susiję su gaunamu kyšiu. Baudžiamojo kodekso 225 straipsnio 1 dalis įtvirtina kyšio priėmimą už „teisėtą veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus“, 2 dalis – „neteisėtą veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus“, o 3 dalis – „teisėtą ar neteisėtą veikimą vykdant įgaliojimus“. Šiais žodžiais įstatymų leidėjas įtvirtina objektyviuosius požymius, žyminčius objektyviąsias nusikaltimo sudėties aplinkybes.

Kyšininkavimas siejamas su veikimu arba neveikimu vykdant įgaliojimus. Vadinasi, jeigu naudą asmuo priima už veiksmus, kurie nesusiję su įgaliojimais, kyšininkavimo nėra. Be to, įstatymas kalba apie „veikimą ar neveikimą“, taigi turimi galvoje tiek aktyvūs veiksmai, tiek ir neatlikimas veiksmų arba susilaikymas nuo jų. Labai svarbu išskirti du probleminius aspektus:

a) veikos už kyšį atlikimas,

b) veikos, daromos už kyšį, pobūdis ir jos įtaka baudžiamajai atsakomybei.

2.3.1.1. Veikimas už kyšį

Įstatymo prasme veikimas – tai aktyvūs veiksmai, kuriuos specialusis subjektas atlieka už kyšį. „Atlikimas sąlygotų veiksmų (neveikimo) yra už sudėties ribų. Tačiau galimybė atlikti tuos veiksmus (susilaikyti nuo jų) būtinai turi būti sąlygota užimamų pareigų. Tai reiškia, kad konkrečių veiksmų atlikimas patenka į pareigūno kompetenciją arba tampa įmanomas dėl jo tarnybinio autoriteto, tarnybos padėties, asmeninių ryšių“[150]. Veiksmus, daromus už kyšį, iliustruoja pavyzdys.

J.Mulevičienė, dirbdama Kauno Žaliakalnio policijos komisariato viešosios policijos Prevencijos skyriaus jaunesniąja inspektore, tarnybinio reido metu pastebėjo, kaip vieno prekybinio kiosko pardavėja pardavė nepilnamečiui cigaretę. Kadangi tokia veika turi būti vertinama kaip administracinis teisės pažeidimas, cigaretę pardavusiai pardavėjai buvo surašytas administracinio teisės pažeidimo protokolas. Pasinaudodama pardavėjai nepalankia situacija, policijos pareigūnė pažeidėjai pasakė, kad už tokį teisės pažeidimą yra numatyta administracinė nuobauda nuo 500 iki 1000 litų, o pažeidėjai išsigandus ir paklausus, ar yra galimybė kaip nors išvengti atsakomybės, pasakė, kad galima atsipirkti jai atnešant 300 litų ir konjako butelį – tokiu atveju administracinė nuobauda nebūtų skiriama arba būtų labai švelni. Kaip ir buvo žadėjusi, už kyšį ji suklastojo administracinio tesės pažeidimo dokumentus. Pardavėja dėl tokio policijos pareigūnės elgesio kreipėsi į Specialiųjų tyrimų tarnybą, iš jos gavo pinigus ir perdavė policijos pareigūnei. Kaltininkės veiksmai ikiteisminio tyrimo metu buvo kvalifikuoti kaip kyšio reikalavimas (LR BK 282 str. 2 d.) žadant neteisėtais veiksmais, t.y. suklastojant administracinio teisės pažeidimo bylos dokumentus, veikti taip, kad padarytas pažeidimas būtų kvalifikuotas pagal lengvesnę atsakomybę numatantį straipsnį. Teismas veiksmus taip pat įvertino kaip dokumentų klastojimą ir kyšio priėmimą „už jos, kaip valstybės pareigūnės, neteisėtą veikimą, t.y. perkvalifikuojant G.B. veiką iš sunkesnio administracinio teisės pažeidimo į lengvesnį“[151].

Dauguma autorių sutinka, kad būtinas kyšio priėmimo požymis – konkrečių veiksmų už kyšį atlikimas ar neatlikimas, o abstraktus vertybių perdavimas, nesiejamas su konkrečia specialaus subjekto veika, negali būti kyšio priėmimas. Baudžiamosios teisės teorijoje šiuo klausimu išsiskiria dvi pozicijos. Vieni autoriai teigia, kad kyšio priėmimu negalima laikyti situacijų, kai asmuo paperkamas siekiant ne konkretaus rezultato, o abstrakčių tikslų: palankumo, geranoriškumo ateityje, nuolaidžiavimo galimų pažeidimų atveju, „dėl visa ko“ ir pan. Kita grupė laikosi nuomonės, kad kyšį galima priimti ne vien už konkrečius, bet ir už ganėtinai neapibrėžtus veiksmus[152]. Tačiau logiškai ir sistemiškai aiškinant baudžiamojo įstatymo nuostatas galima padaryti išvadą, kad kyšis gali būti priimamas tik už tam tikrą, apibrėžtą veiką.

Paprastai asmens veiksmai vykdant pareigas yra susiję su jo kompetencija, veiklos funkcijomis. Tai yra veiksmai, kuriuos šis asmuo turi atlikti. Ar tokiems veiksmams prilygintini veiksmai, nepatenkantys į kompetenciją, tačiau tokie, kuriuos galima atlikti dėl užimamos padėties – tarnybos ryšių, pažinčių ir pan.? Kai kurie autoriai laikėsi kaip tik tokios nuomonės. J.Liapunovas teigė, kad „pasinaudojimas tarnybine padėtimi suprantamas plačiąja prasme. Tokiais atvejais konkretūs veiksmai duodančiojo kyšį interesais atliekami ne paties kaltininko, pasinaudojančio einamomis autoritetingomis pareigomis, o kito asmens kyšio gavėjo prašymu, be to, nežinančio apie

---

[150] Галахова А. Уголовная ответственность за должностные преступления сотрудников органов внутренних дел. Москва, 1988. P. 43.

[151] Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-1583/2002.

[152] Комментарий к уголовному кодексу РСФСР. Должностные и экономические преступления. Екатеринбург, 1996. P. 82.

neteisėto atlygio priėmimą“[153]. Veiksmai, už kurių atlikimą duodamas kyšis, gali ir nepatekti į pareigūno kompetencijos sferą – tokiu atveju juos atlikti jis gali tik pasinaudodamas savo tarnybos padėtimi, darydamas poveikį kitiems pareigūnams, nuo kurių priklauso atitinkamų veiksmų atlikimas[154]. Panašią poziciją galima rasti baudžiamojo kodekso komentaruose: kai subjektas, vienaip ar kitaip priklausomas nuo pareigūno, perduoda jam materialines vertybes, kas kartą neaptardamas tam tikrų veiksmų atlikimo ir už tai tikėdamasis, „kad esant būtinumui pareigūnas imsis jam naudingų veiksmų arba nesiims trukdyti jo neteisėtai veiklai. Būsimų veiksmų neapibrėžtumas nereiškia, kad jie nekonkretūs. Šie veiksmai išplaukia iš kyšio gavėjo tarnybinės padėties ir jo tarnybos funkcijų ir lemiami kyšio davėjo intereso pasireiškimo. Tuo tarpu kyšio davimo (priėmimo) momentu abi pusės sutinka su tuo, kad esant būtinybei pareigūnas atsižvelgs į kyšio davėjo interesą ir atliks jo naudai reikalingus veiksmus, kurie jau „rezervuoti“ kyšiu („totalusis papirkimas“)[155]. Tokios pat nuomonės šiuo klausimu laikosi V.Kiričenko[156]. A.Kvicinija šiuo klausimu rašė: „Kyšio priėmimo atveju visada reikia kalbėti apie atlygį už konkretų veiksmą, kurio pobūdis žinomas kyšio davėjui ir kyšio ėmėjui, tačiau susitarimas tarp jų gali būti skirtingos formos, skirtingo konkretizavimo laipsnio, susijusio su laiku ir kitomis aplinkybėmis“[157]. Apibendrinus tai, kas pasakyta, manau, veikimas turi būti suprantamas plačiąja prasme: veiksmai, kuriuos asmuo gali atlikti ryšium su kompetencija, ir kiti veiksmai, kurių atlikimas tiesiogiai nepatenka į kompetenciją, tačiau kuriuos pareigūnas gali atlikti dėl pareigų teikiamų galimybių (tarpininkavimo, pažinčių ir pan.). Negalima iškreipti įstatymų leidėjo valios ir dirbtinai susiaurinti įstatymo taikymo srities. Antra vertus, negalima plėstis aiškinant įstatymą. Jei dėmesys bus kreipiamas tik į teisėtus veiksmus, patenkančius į kaltininko kompetenciją, bus nepagrįstai siaurinama kyšininkavimo baudžiamumo sritis. Kiekvienas pareigūnas turi tam tikras teises ir pareigas tarnyboje, kurios sudaro jo tarnybinę kompetenciją. Kiek leidžia ši kompetencija, jis gali daryti įvairius veiksmus. Tačiau ir palaikydamas santykius su kitais pareigūnais jis yra būtent pareigūnas, turintis tam tikras teises. Kiti pareigūnai klausys jo vien dėl to, kad jis – pareigūnas, nors ir kitos srities, o ne eilinis pilietis. Veiksmai, nepatenkantys į kompetenciją, dar nereiškia neteisėto veikimo; pareigūnas gali draugiškai ir geranoriškai dalytis informacija su kolegomis, visiškai neperžengdamas kompetencijos ribų, nepažeisti tarnybos instrukcijų. Tuo pat metu jis gali daryti ir poveikį, veikti kokius nors sprendimus. Taigi tiesiogiai pareigūnas nenusižengs, nepadarys jokio matomo tarnybinio nusižengimo, tačiau galės padaryti poveikį už gautą kyšį. Negalima atmesti ir teisės spragų galimybės: pareigūno kompetencijai priklausys tam tikrų klausimų

---

[153] Ляпунов Ю. Должностные преступления. Киев, 1988. P. 77.
[154] Кучерявый Н. Ответственность за взяточничество. Москва, 1957. P. 91
[155] Комментарий к уголовному кодексу РСФСР. Должностные и экономические преступления. Екатеринбург, 1996. P. 82.
[156] Кириченко В. Виды должностных преступлений по советскому уголовному праву. Москва, 1959. P. 66, 68.
[157] Квициния А. Взяточничество и борьба с ним. Сухуми, 1980. P. 72.

sprendimas, tačiau jo pobūdis ar apimtis nebus detalizuoti, todėl jis privalės elgtis savo nuožiūra; taip besielgdamas jis galės atlikti veiksmus, lyg ir pranokstančius jo kompetenciją, tačiau formaliai neprieštaraujančius jai.

Veiksmai, sąlygoti kyšio, teisėsaugos institucijų bei teismų praktikoje dažnai vertinami nevisiškai tiksliai, nedarant deramo skirtumo. Kartais ikiteisminio tyrimo metu arba teisme nevisiškai teisingai įvertinama, už ką kyšis paimtas – už veiksmus ar už neveikimą. Siekiant teisingai kvalifikuoti aktualiau tai, teisėta ar neteisėta veika yra kyšio paskata; reikėtų tiksliai įvertinti ir pačią veiką, daromą už kyšį.

R.Gudelienė ir A.Katkus buvo kaltinami pagal LR BK 282 str. 1 d. už tai, kad, dirbdami Valstybinėje kokybės inspekcijoje prie Valstybinės konkurencijos ir vartotojų teisių gynimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Klaipėdos skyriaus inspektoriais, darydami psichologinį spaudimą 1997 m. rugpjūčio 13-21 d. UAB „Sereda" direktorių V.B. prievartavo duoti 2000 litų kyšį už šios UAB degalinės naftos produktų kokybės reikalavimų patikrinimo rezultatų pagerinimą ir teigiamo tikrinimo akto surašymą, po to priėmė reikalautą 2000 litų kyšį. Savo nusikalstamą veiką jie pakartojo 1998 m. spalio 28 d., pareikalaudami, o po to ir priimdami 2000 litų kyšį. Dar po metų, 1999 m. spalio 13-18 d., darydami spaudimą reikalavo ir vėl priėmė 2000 litų kyšį. Be to, nukentejusysis nuo nusikalstamų veiksmų buvo priverstas pajusti turįs duoti 2000 litų nesiderėdamas ir pinigai buvo suprantami kaip atsipirkimas nuo kokybės inspekcijos patikrinimų vienerius metus į priekį, - davus kyšį, verslas nebus tikrinamas. Ikiteisminio tyrimo metu kiekvieno iš kaltininkų veiksmai įvertinti kaip „reikalavimas ir priėmimas kyšio už jo, kaip valstybės pareigūno, veikimą duodančiojo kyšį asmens naudai"[158].

Šiuo atveju pažymėtina tai, kad ikiteisminio tyrimo metu surinkti duomenys leidžia kaltininkų veiksmus vertinti keleriopai: pirma, jie iš tiesų atliko veiksmus kyšį duodančiojo asmens naudai, t.y. surašė teigiamus patikrinimo dokumentus, tačiau kitais atvejais kyšio kaltininkai reikalavo kaip „atsipirkimo nuo kokybės inspekcijos patikrinimų" vieniems metams į priekį, taigi iš esmės kyšio reikalavo jau už neveikimą, veiksmų duodančiojo naudai neatlikimą. Panašus netikslumas pastebimas ir kitu atveju.

E.Vaitkevičienė, dirbdama Kauno m. savivaldybės Teisės skyriuje vyriausiąja juriste, atstovaudama Kauno savivaldybei kaip ieškovei civilinėje byloje dėl pripažinimo netekus teisų į gyvenamąjį plotą ir iškeldinimo iš buto, pasibaigus posėdžiui teismo rūmų koridoriuje pasiūlė atsakovui šioje civilinėje byloje A.M. tartis ir pareikalavo iš A.M. 2000 JAV dolerių, arba 8000 litų kyšio, kurio pusė – 1000 dolerių – neva tektų bylą tyrusiai teisėjai, o pusė jai pačiai – už tai, kad ji reikiamai neatstovaus Kauno m. savivaldybės civiliniame procese ir priėmus palankų atsakovui sprendimą nesiims pagal užimamas pareigas jai priklausančių atlikti veiksmų – neapskųs teismo nuosprendžio aukštesniajam teismui ir neperduos teismo nuosprendžio kopijos savo viršininkams, kol nuosprendis įsiteisės; vėliau ji priėmė kyšio dalį iš A.M. – 5000 litų. Ikiteisminio tyrimo metu šie tarnautojos veiksmai įvertinti kaip kyšio reikalavimas ir priėmimas už jos, kaip „valstybės tarnautojos, veikimą duodančiojo kyšį naudai"[159].

Šiuo atveju kyšis buvo reikalaujamas už neveikimą – neatlikimą duodančiojo interesais veiksmų, kuriuos privalu atlikti. Tai, kad kaltininkė žadėjo dalį pinigų perduoti teisėjai papirkti, vykstant tyrimui nepasitvirtino, taigi kaltininkė imdama kyšį žadėjo neveikti sudarydama geresnes sąlygas atsakovui.

---

[158] Specialiųjų tyrimų tarnybos baudžiamoji byla Nr.39-1-109-99.
[159] Specialiųjų tyrimų tarnybos Kauno skyriaus baudžiamoji byla Nr.39-1-113-99.

2.3.1.2. Neveikimas, sąlygotas kyšio

Neveikimas, sąlygotas kyšio, yra veiksmų neatlikimas, kuriuos asmuo gali atlikti dėl užimamos padėties, kompetencijos, tarnybos. Teisėtas neveikimas yra toks, kai asmuo pagrįstai, sutinkamai su instrukcijų ir teisės aktų reikalavimais, neatlieka sąmoningų veiksmų. Toks veikimas nesukelia žalos įstatymo saugomiems interesams. Kyšio priėmimo požiūriu neveikimas, kaip ir veikimas, negali būti suprantamas abstrakčiai; jis turi būti konkretus, susijęs su duodamu kyšiu. Būtent tokiu elgesiu turi būti suinteresuotas kyšio davėjas. Kyšio priėmimo požiūriu asmuo neveikia – neatlieka savo pareiginėmis instrukcijomis nustatytų funkcijų – būtent dėl kyšio. Teismų praktikoje neveikimas už kyšį yra daug retesnis dalykas negu veikimas. Asmenys, duodantys kyšį, dažniau realizuoja savo interesus palenkdami kyšiu veikti negu neveikti. Neveikimo už kyšį veiksmų vis dėlto pasitaiko:

P.Gudaitis, dirbdamas Kauno VPK kriminalinės policijos Ekonominių nusikaltimų tyrimo skyriaus jaunesniuoju inspektoriumi, vykdydamas individualios E.N. įmonės parduotuvės ūkinės bei finansinės veikos patikrinimą ir nustatęs apgaulingo buhalterinės apskaitos tvarkymo faktų, nurodė juos E.N. pokalbio metu ir pažadėjo priimti 1000 litų kyšį už tai, kad nepaskirs ūkinės bei finansinės veiklos revizijos ir nuslėps nustatytus buhalterinės apskaitos tvarkymo pažeidimus. Vėliau žadėtąjį kyšį priėmė[160].

Tuomet, kai kyšis priimamas už neveikimą, neveikimas dažniausiai būna susijęs su tarnybos funkcijų neatlikimu kyšio davėjui naudinga linkme – ikiteisminio tyrimo nepradėjimu, nepatraukimu administracinėn atsakomybėn ir pan.

A.Miniotas ir D.Jankauskas, dirbdami apsaugos policijos skyriuje, priėmė iš S.J. kyšį už tai, kad, sulaikę jį vairuojantį girtą, be to, netvarkingą transporto priemonę, neužregistravo pažeidimų ir neperdavė jų pagal tarnybinį priklausymą; teismas tokius kaltininkų veiksmus įvertino kaip kyšio priėmimą „už neatlikimą S.J. naudai veiksmų, kuriuos jie galėjo ir turėjo atlikti eidami savo pareigas, ... įvykdyto administracinio teisės pažeidimo nuslėpimą ir sudarymą S.J. galimybės išvengti administracinės nuobaudos"[161].

Manau, įstatymų leidėjas labai apdairiai numatė tiek veikimą, tiek neveikimą, kurie siejami su specialiuoju subjektu. Tokiu būdu kiek įmanoma plačiau numatytos visos galimos specialaus subjekto elgesio, susijusio su gaunamu kyšiu, atmainos.

2.3.2. Veikos, daromos už kyšį, pobūdis. Tesisėta ir neteisėta veika

Teisėti ir neteisėti veiksmai bei neveikimas, susiję su gaunamu kyšiu, yra pagrindas diferencijuoti baudžiamąją atsakomybę, numatant neteisėtus veiksmus ar neveikimą kaip kvalifikuojantį požymį. Tokia diferenciacija nauja šiuolaikiniam Lietuvos baudžiamajam įstatymui. Manau, įstatymų leidėjas nusikalstamas veikas diferencijuoja remdamasis šiuo kriterijumi dėl kyšininkavimo preziumuojamos žalos valstybės interesams. Nors kyšininkavimas pats savaime yra neigiamas socialinis reiškinys, neabejotinai dar žalingesnis jis tampa tuomet, kai asmuo, priimantis kyšį, už jį atlieka neteisėtus veiksmus. Tokia pozicija pastebima ir Europos konvencijoje dėl korupcijos, jos aiškinamajame rašte pabrėžiama, kad pareigūno neteisėti veiksmai už kyšį turi

[160] Kauno apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-1455/2001.
[161] Šiaulių apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1[16]-105, 1999 m.

sunkinti baudžiamąją atsakomybę[162]. Toks skirstymas, atsižvelgiant į tai, ar už kyšį daromi teisėti, ar neteisėti veiksmai, turi pagrindą, nors gali kilti sunkumų su nusikaltimo sudėties įrodinėjimu. Valstybės tarnautojo ar kito asmens veiksmų, kurie yra atlikti arba kuriuos ketinta atlikti už kyšį, įrodinėjimas susijęs su jų tarnybos veiklą reglamentuojančiais teisės aktais, iš kurių atsispindi valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens įgaliojimai. Tačiau sunkumų gali kilti, kai tokių teisės aktų nėra arba nors jie yra, jų turinys nėra tiek detalus, kad būtų galima spręsti apie konkretaus asmens veiksmų teisėtumą ar neteisėtumą. Manau, tokiu atveju apie susijusių su kyšiu veiksmų ar neveikimo teisėtumo klausimą turėtų spręsti teismas. Teisėti ir neteisėti veiksmai atliekami už kyšį, buvo pagrindas konstruoti kvalifikuotas sudėtis Rusijos Baudžiamajame statute, galiojusiame Lietuvos Respublikoje 1918-1940 metais, daugelyje užsienio šalių baudžiamųjų įstatymų.

Manau, įstatymo leidėjo valia, susijusi su veikimo atmainomis, turėtų būti aiškinama taip: teisėtas yra toks veikimas, kai asmuo atlieka savo funkcijas pagal teisės aktų nustatytus reikalavimus. Neteisėtas yra toks veikimas, kai asmuo pažeidžia teisės aktų nustatytus reikalavimus, sąmoningai išeina už kompetencijos ribų ar piktnaudžiauja įgaliojimais. Už kyšį atliekamų veiksmų pobūdį galima nustatyti ir taip: jei asmens, priimančio kyšį, veiksmai atitinka teisės aktus ir turi teisinę galią nesant kyšio, jie laikytini teisėtais; jei veiksmai neatitinka teisės aktų ir jiems prieštarauja net ir nesant kyšio, laikytini neteisėtais.

Teismų praktikoje objektyvusis požymis – veiksmai ar neveikimas duodančiojo kyšį ar kito asmens naudai (veiksmai, sąlygoti kyšio) – traktuojamas ne visuomet tiksliai.

M.Januševič ir V.Žabas nuteisti pagal LR BK 282 str. 1 d. (1999 m.liepos 1 d. įst. VIII-1281 redakcija) už tai, kad sustabdę automobilį, kuriame važiavo nuo narkotinių medžiagų apsvaigę asmenys, grasino juos nuvežti ir padaryti medicininį patikrinimą ir siūlydami to išvengti reikalavo 100 JAV dolerių kyšio. Kaltininkai priėmė 65 litus kaip kyšį, po kurio laiko – dar 100 litų. Jų veiksmai buvo kvalifikuoti kaip kyšio priėmimas. Teismas nuosprendžio aprašomojoje dalyje savo nuomonę argumentavo pabrėždamas, kad kaltininkai „...privalėjo juos nuvežti patikrinti, tačiau gavę kyšį šių savo pareigų nevykdė ir atliko veiksmą kyšį duodančiojo asmens – nekentėjusiojo naudai – paleido sulaikytuosius"[163].

Teismas, motyvuodamas savo nuomonę, supainiojo įstatymo pateikiamus požymius ir konstatavo, kad kaltininkai atliko veiksmus kyšį duodančiojo asmens naudai, nors iš tikro kaltininkas neveikė jo naudai – nesulaikė, neatliko veiksmų, būtinų atlikti pagal tarnybos instrukciją tokiu atveju. Panašių situacijų pasitaiko ir kitose baudžiamosiose bylose. Dažnai teismų praktikoje neįsigilinama į įstatymo reikalaujamų požymių prasmę bei turinį, šios sąvokos vertinamos netiksliai arba neteisingai.

Specialaus subjekto veika, susijusi su kyšiu, didele dalimi lemia socialinį kyšininkavimo žalingumą. Valstybės už kyšininkavimą baudžia ne tik dėl to, kad pavojingas pats valstybės

[162] Explanatory Report on the Criminal Law Convention on Corruption. Strasbourg, 1 st December 1998 GMC (98) 40. P. 10.

[163] Vilniaus m. 3-iojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-40-00.

tarnautojo veikimas – iškraipo valstybės tarnybos principus, – bet ir dėl to, kad už kyšį gali būti padaromi kiti neteisėti veiksmai.

Neteisėtų veiksmų atlikimas kyšį duodančiojo asmens naudai:

I.Tiugajevas, būdamas Kalėjimų departamento Pravieniškių I sustiprinto režimo pataisos darbų kolonijos apsaugos ir priežiūros skyriaus inspektoriumi, susitarė su nuteistuoju A.B. už 1000 litų atlygį neteisėtai įnešti į kolonijos teritoriją ir perduoti jam mobiliojo ryšio telefoną bei kortelę, ką vėliau ir padarė, už tai kaip atlygį iš nuteistojo nurodyto asmens priėmęs 600 litų kyšį. Teismas, ištyręs bylos aplinkybes, veiksmus įvertino kaip kyšio priėmimą „už savo, kaip valstybės pareigūno, veikimą duodančiojo kyšį asmens naudai"[164].

Šiuo atveju kaltininkas atliko aktyvius veiksmus kyšį duodančiojo asmens naudai ir tie veiksmai, kadangi prieštaravo jo tarnybos instrukcijoms, buvo neteisėti. Teismas, vertindamas kaltininko veiką, neakcentavo pastarojo fakto.

Neteisėtas neveikimas – tai neatlikimas veiksmų, kuriuos specialusis subjektas turi ar gali atlikti, kuriuos yra įpareigotas, kartu ir kompetentingas atlikti, bet, priešingai savo funkcijoms arba įgaliojimams, jų neatlieka. Neteisėto neveikimo pavyzdžiai – nepradėjimas ikiteisminio tyrimo, klausimo neišsprendimas, prašymo neįregistravimas ir pan. Neteisėtas neveikimas yra toks, kai specialusis subjektas neveikdamas pažeidžia teisės aktų nustatytą tvarką, neatlieka jokių veiksmų, kuriuos privalo atlikti, arba atlieka netinkamai, sabotuoja savo funkcijų vykdymą. Tai neveikimas, kuris aiškiai kertasi su tarnybos kompetencija, pažeidžia tarnybos tvarką reglamentuojančius teisės aktus.

2.3.3. Kyšininkavimo būdai

Baudžiamojo kodekso 225 straipsnyje aprašant kyšininkavimo veikas įvardijamas nusikaltimo padarymo būdas – tiesiogiai ar netiesiogiai. Su šiais būdais siejamos visos aukščiau nagrinėtos nusikalstamos veikos: kyšio priėmimo, pažado priimti kyšį, kyšio reikalavimo ir kyšio provokavimo. Įstatymų leidėjas kiek įmanoma išplėtė kyšininkavimo objektyviąją pusę, įtraukdamas daug kokybiškai skirtingų nusikalstamų veikų, bet jas siedamas su įvairiomis padarymo atmainomis tiesiogiai ir netiesiogiai. Nors toks nusikalstamos veikos aprašymas turi pranašumų, vis dėlto akivaizdūs ir trūkumai, susiję su nusikalstamos veikos įrodinėjimo sunkumais.

Įstatymų leidėjas vartoja konstrukciją „tiesiogiai ar netiesiogiai", tiksliai atkartodamas Europos konvencijos dėl korupcijos formuluotę: „Valstybės pareigūno veiksmai, kai jis tiesiogiai ar netiesiogiai prašo arba gauna bet kokį nepagrįstą atlygį..."[165]. Šios konvencijos aiškinamajame rašte plačiau neaiškinamos sąvokos „tiesiogiai" ir „netiesiogiai", tačiau pažymima, kad „neteisėta nauda nebūtinai perduodama pačiam pareigūnui: ji gali būti perduodama trečiajai šaliai, tokiai kaip giminaitis, organizacija, kuriai pareigūnas priklauso, politinė partija, kurios narys jis yra...

[164] Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-940/2002.
[165] Explanatory Report on the Criminal Law Convention on Corruption. Strasbourg, 1 st December 1998 GMC (98) 40. P. 10.

Nepriklausomai nuo to, ar neteisėtos naudos gavėjas yra valstybės tarnautojas, ar trečioji šalis, perdavimas gali būti vykdomas per tarpininkus“[166].

Pažymėtina, kad iki 1999 m. įstatymo pakeitimų Baudžiamojo kodekso straipsnio, numatančio atsakomybę už kyšininkavimą, dispozicija buvo formuluojama kaip kyšio priėmimas „pareigūno *asmeniškai arba per tarpininkus*“. Nauja baudžiamojo įstatymo formuluotė išplečia nusikalstamas veikas, kai kyšio priėmimas nurodomas tiesiogiai ir netiesiogiai. Įstatymo prasme tiesioginis kyšio priėmimas siejamas su veiksmais, kai asmuo pats asmeniškai, be tarpininkų, priima kyšį. Netiesioginis kyšio priėmimas siejamas su atvejais, kai kyšis priimamas arba paties pareigūno, bet užmaskuotais, akivaizdžiai nematomais būdais, arba ne paties pareigūno, tačiau per tarpininkus.

Problemiškiausios situacijos susijusios su netiesioginio kyšio davimo būdais. „Šalia įprasto davimo–priėmimo pinigų ar kitokių turtinių vertybių kyšio priėmimas gali būti ir kitų, išoriškai užmaskuotų formų: dovanojimas, suteikimas piniginės paskolos be vėlesnio grąžinimo, „pralaimėjimas“ kortomis, gausios vaišės restorane, didelę vertę turinčio daikto pardavimas už aiškiai mažą kainą, pasikeitimas daiktais, aiškiai besiskiriančiais verte, atlikimas imlaus ir gerai mokamo darbo veltui“[167]. „Kyšio priėmimo būdai įvairūs. Kyšis gali būti priimtas be jokios maskuotės arba paslėpta forma (pavyzdžiui, pinigų gavimas „skolon“, negrąžinant; asmeniškai; per tarpininkus (gimines, pažįstamus)“[168]. „Kyšio davimo–priėmimo atveju veikimas gali pasireikšti bet kokiu pavidalu, bet kokia forma ir bet kokiu būdu. Kyšininkavimo sudėčiai svarbu tik tai, kad kyšio dalykas turėtų materialų pobūdį ir būtų neteisėtas pareigūno tarnybinės veiklos užmokestis“[169].

Dažnai baudžiamosios teisės teorijoje kyšio perdavimo būdai grupuojami. „Pagal įteikimo būdus skiriamos dvi kyšių rūšys:

- akivaizdus, kai perduodant kyšio dalyką pareigūnui aptariamos veikos, kurias jis turi įvykdyti už šį atlygį;
- paslėptas, kuris maskuojamas pinigų skolinimu, dovanomis iškilmingomis progomis, fiktyviai sudarytomis draudimo sutartimis, pralaimėjimu kortomis ir t.t.“[170].

„Praktikoje žinomos dvi kyšio priėmimo pagrindinės formos: atvira ir užmaskuota. Esant atvirai, pareigūnui tiesiogiai perduodamas įteikiamas kyšio dalykas. Užmaskuota forma įvelka kyšio priėmimą į išoriškai teisėtus būdus: premijas, vienkartines išmokas... Neatmetama šios sudėties galimybė ir tuomet, kada neteisėtas atlygis perduodamas pareigūno šeimos nariams ar jo artimiesiems (vertingos dovanos, antikvariniai daiktai ir pan.), svarbu tik tai, kad šis atlygis būtų

---

[166] Explanatory Report on the Criminal Law Convention on Corruption. Strasbourg, 1st December 19987 GMC (98) 40. P. 10.
[167] Ляпунов Ю. Должностные преступления. Киев, 1988. P. 76.
[168] Галахова А. Уголовная ответственность за должностные преступления сотрудников органов внутренних дел. Москва. 1988. P.43
[169] Кучерявый Н. Ответственность за взяточничество. Москва, 1957. P. 74.
[170] Комментарий к уголовному кодексу РСФСР. Москва, 1996. P. 80.

perduotas žinant ir sutinkant pareigūnui ir būtent už jo panaudojimą tarnybos kyšio davėjo interesais“[171].

A.Žižilenko šiuo klausimu rašė: „Kyšio gavimo aplinka gali būti tokia, kai kaltininkas tiesiogiai ir betarpiškai priima atlygį, arba tokia, kai gauna atlygį tarpininkaujant kitiems asmenims, kurie jį priima ir turi perduoti arba kurie taip artimai susiję su kaltininku, kad kyšio perdavimas jiems tolygus perdavimui pačiam kaltininkui, nors jis iš tikrųjų tokioje situacijoje pats nieko negavo, pavyzdžiui, kokių nors vertybių suteikimas tarnautojo namiškiams, kartu su juo gyvenantiems; tokio atlygio davimas jiems yra užmaskuotas kyšio davimas pačiam kaltininkui“[172].

Įstatymų leidėjas nedetalizuoja kyšio priėmimo būdų, apibendrintai nurodydamas „tiesiogiai“ ar „netiesiogiai“, nes jie gali būti patys įvairiausi. Teismų praktikoje dažniausias būdas – tiesioginis kyšio priėmimas. Rečiau pasitaiko situacijų, kai kaltininkai priima kyšį maskuodami jį teisėtais sandoriais ar paslaugomis. Kaltininkai, priėmę vertybes kaip kyšį, dažniausiai sako susigrąžinantys skolą. Tačiau kadangi tokie jų parodymai akivaizdžiai prieštarauja susiklosčiusiai situacijai, jie vertinami kritiškai. Vis dėlto pasitaiko situacijų, kai kaltininkai iki kyšio priėmimo arba po jo sudaro dirbtinius tariamo piningų skolinimosi įrodymus. Šiuo požiūriu galima pateikti aktualų pavyzdį:

A.Petrikas, kaltintas kyšio priėmimu ir oficialaus dokumento suklastojimu (LR BK 282 str. 1 d. ir 207 str. 1 d.), už tai, kad būdamas Utenos apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos Visagino skyriaus nusikaltimų tyrimo skyriaus vyriausiuoju mokesčių inspektoriumi–kvotėju, tikrindamas informaciją apie galimai padarytą A.V. nusikaltimą pareikalavo iš pastarojo, o vėliau ir priėmė 1500 JAV dolerių kyšį už atsisakymą kelti baudžiamąją bylą. Išaiškėjus šiems faktams ir pradėjus tyrimą dėl kyšio priėmimo, A.Petrikas, pasinaudodamas tuščiais popieriaus lapais su A.V. parašu, suklastojo paskolos sutartį, pagal kurią A.V. jam neva buvo skolingas 1500 dolerių, ir kad paskolos faktas kyšio priėmimo tyrimo metu atrodytų labiau įtikinamas, kreipėsi į teismą dėl paskolos išieškojimo[173].

Tyrimo metu kaltininko pasirinktas būdas nuslėpti kyšininkavimo faktą buvo įvertintas kritiškai, nes toks jo veikimas paneigė iškart po kyšio priėmimo fakto jo duotus parodymus, be to, tokią įvykių eigą paneigė visi kiti byloje dalyvavę asmenys ir nebuvo nustatyta jokių kaltininko poziciją patvirtinančių duomenų. Kitoje baudžiamojoje byloje ekonominių nusikaltimų tyrimo tarnybos pareigūnas A.Korsakas, reikalaudamas kyšio iš asmens, buvo apdairus ir pasiūlė šiam nuvykti pas notarą sudaryti pinigų paskolos sutarties, kuri turėjo užmaskuoti faktinį kyšio priėmimą iš nukentėjusiojo[174].

Baudžiamosios teisės literatūroje galima aptikti įvairių netiesioginio kyšio davimo ar priėmimo būdų. A.Svetlovas pateikia pavyzdį, kai asmuo, suinteresuotas pareigūno veiksmais, atvyksta į butą, iš anksto žinodamas, kad šio nėra namie; prisistatęs kaip pažįstamas, pasisiūlo palaukti, paskui patenka į tualetą, ten vandens bakelyje pritvirtina neperšlampamą paketą su

---

[171] Уголовное право. Особенная часть. Москва, 1995. P. 388.
[172] Жижиленко А. Должностные (служебные) преступления. Москва, 1924. P. 58.
[173] Specialiųjų tyrimų tarnybos baudžiamoji byla Nr.39-1-001-01.
[174] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-308, 2000 m.

pinigais, tada išeina iš buto. Pareigūnui grįžus namo, paskambina, paprašo pagalbos ir pasiūlo „paieškoti tualeto bakelyje“. Kitais atvejais kyšiai buvo siunčiami paštu laiškais, banderolėmis, telegrafu[175]. Tokių egzotiškų kyšio perdavimo ar priėmimo būdų nūdienos teismų praktikoje aptikti nepavyko.

Manau, reikia apibendrinti, kad objektyvieji požymiai kyšininkavimo nusikalstamos veikos sudėtyje pasireiškia penkiomis alternatyviomis veikomis – kyšio priėmimu, pažadu priimti kyšį, susitarimu priimti kyšį, reikalavimu duoti kyšį ir provokavimu duoti kyšį. Kiekviena veika yra savarankiška ir tai turi esminę reikšmę nusikalstamos veikos kvalifikavimui ir įrodinėjimui. Kiekvienai atskirai veikai būdingas atskiras baigtumo momentas, kuris turi reikšmę įrodinėjant nusikalstamos veikos sudėtį.

Visos kyšininkavimo veikos įstatyme yra siejamos su tam tikrais kyšininkaujančio asmens veiksmais ar neveikimu, todėl esminę reikšmę įrodinėjant turi nustatymas konkrečios specialaus subjekto veikos, kurią jis turi padaryti už gaunamą ar žadamą priimti kyšį.

Nusikaltimo kvalifikavimui esminės reikšmės neturi, kada kyšis priimtas, taip pat tai, ar veika, sąlygota kyšiu, padaryta, ar ne.

Kyšininkavimui būdingi įstatyme numatyti būdai – tiesioginis ir netiesioginis, kurie svarbūs įrodinėjant nusikalstamos veikos sudėtį.

2.4. Kyšio, kaip nusikalstamos veikos dalyko, samprata ir įtaka baudžiamajai atsakomybei

2.4.1. Bendros pastabos

Kyšininkavimo sudėtyje esminę vietą užima nusikaltimo dalykas – kyšis. Baudžiamojo kodekso 225 straipsnyje įstatymų leidėjas neatskleidžia kyšio turinio, ši sąvoka neatskleidžiama ir kodekso 227 straipsnyje įtvirtintoje papirkimo sudėtyje. Taigi išsami kyšio dalyko problematika lieka baudžiamosios teisės teorijos objektas. Baudžiamojo teisinio vertinimo požiūriu svarbu apibrėžti kyšio sampratą, nustatyti galimas ribas, kurios skiria kyšį nuo dovanos, teisėto uždarbio arba nuo kitų atvejų, kurie nėra kyšininkavimas.

Terminas „kyšis“ baudžiamajame įstatyme žinomas nuo seno, teisinėje terminologijoje yra susiklostęs istoriškai priimtas Lietuvos ir daugelio užsienio valstybių įstatymuose. Būtent kyšis dažnai materializuoja šį nusikaltimą, padaro jį lengvai suprantamą, „matomą“. Baudžiamosios teisės teorijoje yra pasitaikę bandymų kyšį vertinti ne vien kaip nusikaltimo dalyką, bet ir kaip nusikaltimo padarymo priemonę. Nūdienos baudžiamosios teisės teorijoje nekyla diskusijų, kad kyšis nusikalstamos veikos sudėties požiūriu vertintinas kaip nusikaltimo dalykas, o ne kaip priemonė padaryti nusikaltimą: kyšio gavėjas priima, o kyšio davėjas perduoda ne nusikaltimo

[175] Светлов А. Ответственность за должностные преступления. Киев, 1978. P. 200.

padarymo priemonę, o tam tikra ekonomine verte pasižyminčius objektus, tenkinančius priėmėjo interesus, tai yra dalykus, dėl kurių daromas pats nusikaltimas[176].

Kyšis, kaip nusikaltimo dalykas, buvo žinomas Lietuvos Respublikoje 1918-1940 metais galiojusiame Rusijos baudžiamajame statute[177]. Sovietinių baudžiamųjų įstatymų redakcijose buvo vartojama formuluotė „kyšio priėmimas bet kokiu pavidalu“. Tai nuolatos sukeldavo sunkumų kvalifikuojat veikas. Kyšis, kaip nusikaltimo dalykas, buvo suprantamas labai plačiai. Aiškinant įstatymą teorijoje tokia įstatymo nuostata kartais būdavo išplečiama iki galimybės kyšio dalyku laikyti bet kokį įsivaizduojamą – tiek materialaus, tiek ir nematerialaus pobūdžio – atlygį. Ilgainiui įstatymas tiesiog įvardijo „kyšį“, šios sąvokos nekonkretizuodamas, arba ji buvo aiškinama sistemiškai, papirkimo nusikaltimo atžvilgiu.

Iki 2000 metų Baudžiamojo kodekso įsigaliojimo „kyšio“, kaip dalyko, aprašymas sudėtyje kito, tačiau niekad dalykas nebuvo išsamiai aprašytas. 1994–2002 metais galiojusiose BK 282 str. redakcijose buvo minimas „kyšis“, tačiau nebuvo atskleistas jo turinys. Sistemiškai aiškinant įstatymą, „kyšio“ sąvoka buvo aiškinama pasitelkiant senojo Baudžiamojo kodekso 284 straipsnį. „Papirkimas“ – „perdavimas arba susitarimas perduoti valstybės pareigūnui ar valstybės tarnautojui *kyšį pinigais ar materialinėmis vertybėmis arba sudaryti sąlygas turėti turtinę naudą* už jo, kaip valstybės pareigūno ar valstybės tarnautojo, palankų veikimą ar neveikimą...“[178]. Prieš tai galiojusioje papirkimo normoje, neminint termino „kyšis“, buvo kriminalizuota veika, pasireiškianti perdavimu valstybės pareigūnui ar tarnautojui „pinigų ar turtinių vertybių arba sudarymas sąlygų turėti tokią turtinę naudą“[179]. Kuriant Baudžiamojo kodekso projektą, kilo būtinybė tiksliau įvardyti nusikaltimo dalyką. Skelbtame visuotinai aptarti projekto variante nusikaltimo dalykas buvo įvardijamas kaip „pinigų, vertybių, kitokio turto ar paslaugų pavidalu kyšis“ („Kyšio priėmimas“, projekto 196 str.)[180]. Šalia numatyta nauja nusikaltimo sudėtis „Dovanos priėmimas“ (projekto 197 str.) kaip nusikaltimo dalyką numatė „dovaną“ – atlygį valstybės pareigūnui ar tarnautojui už jau

---

[176] Кириченко В. Виды должностных преступлений по советскому уголовному праву. Москва, 1959. P. 63.

[177] Įdomu tai, kad ir iki statuto įsigaliojimo, ir jam galiojant kyšininkavimo dalykas buvo apipainiotas tam tikra problematika, dažnai įstatymo nuostatos ir realaus gyvenimo atvejų vertinimas išsiskirdavo. Pasak lenkų istoriko, tyrusio korupcijos bei kyšininkavimo problemas Rusijos imperijoje A.Chwalbos, atlyginimai, duodami biurokratams, buvo skirstyti į dvi sąlygines rūšis: „kyšius“ (vziatki) ir „aukojimus“ (prinošenija), tačiau skirtumas tarp jų nebuvo griežtai nustatytas. Tokios vertybės, kurias valdininkas savanaudišku tikslu vertė „duoti“ už reikalo sutvarkymą ir vėliau paėmė, buvo laikomos kyšiu. Tačiau jei valdininkas nenurodė nei mokėjimo dydžio, nei mokėjimo termino, o naudą suinteresuotajam valdininkui asmuo suteikė po to, kai buvo sutvarkytas jo reikalas, tokia situacija buvo vadinama „aukojimu“. Lygiai taip pat buvo vertinami veiksmai, kai valdininkas gaudavo naudą iš privataus asmens be kokio nors aiškiai matomo sąryšio su to asmens interesais. Tarp „aukojimų“ populiariausios buvo įvairios dovanos, tačiau riba tarp kyšių ir aukojimų esą dažnai išnykdavo. Aukojimai valdininkams buvo laikomi šventais, o kartu ir nebaudžiamais: nei „aukotojas“, nei „aukos gavėjas“ nebuvo traukiami baudžiamojon atsakomybėn. Chwalba A. Imperium korupcji w Rosji I Krolewstwe Polskim w latach 1861-1917, Krakow, 1995. P.119-120.

[178] Valstybės žinios. 1999, Nr. 66-2112.

[179] Valstybės žinios. 1994, Nr. 60-1182.

[180] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projektas. 1996 m. gruodžio 5 d. // Valstybės žinios. 1996, Nr.117. P. 42.

atliktus veiksmus[181]. Vėliau, tobulinant projektą bei sukūrus jam alternatyvų variantą, kyšininkavimo sudėtyse numatyti skirtingi kyšio, kaip dalyko, požymiai: viename kyšis buvo įvardytas konkrečiai – kaip „priėmimas pinigų, vertybių ar kitokio turto ar paslaugų pavidalu“, o kitame buvo siūloma įtvirtinti neapibrėžtą ir plačią formuluotę: „Paėmė neteisėtą turtinę ar asmeninę naudą“[182].

Kyšio, kaip nusikaltimo dalyko, problema baudžiamojoje teisėje nėra nauja ir jos atsiradimas nesietinas su nauju Baudžiamuoju kodeksu. Kyšio, kaip nusikaltimo dalyko, traktavimas buvo aktualus galiojant senajam Baudžiamajam kodeksui ir baudžiamosios teisės teoretikai šiais klausimais yra pareiškę įvairių nuomonių. Manau, problema aktuali lieka todėl, kad baudžiamasis įstatymas nepajėgus numatyti visų kyšio atmainų ir pateikia pačią bendriausią sąvoką. Tačiau, norint teisingai suvokti kyšį, kaip nusikaltimo dalyką, ir kvalifikuoti atskiras kyšininkavimo veikas, reikia atsakyti į tokius klausimus: pirma, kokią neteisėtai gaunamą naudą uždraudžia įstatymų leidėjas apibendrintai ją įvardydamas kaip „kyšį“; antra, kokiomis savybėmis turi pasižymėti konkretūs objektai, kad juos būtų galima laikyti kyšio dalyku; trečia, kuo turi pasižymėti paslaugos, kad būtų pripažįstamos kyšio dalyku. Taip pat aktualūs probleminiai klausimai, susiję su materialių vertybių, perduodamų kaip kyšis, verte ir teisinės padėties ypatybėmis. Svarbus klausimas, susijęs su kyšio dydžiu ir jo įtaka baudžiamajai atsakomybei.

2.4.2. Kyšio samprata

Kyšis pagal prigimtį yra neteisėtas atlygis, duodamas asmeniui už jo atliekamus veiksmus. Sąvoka „kyšis“ pagal kilmę reiškia materialų atlygį ir aiškinamas kaip „turto dovana, tai, kuo paperkama“ ar „paperkamoji dovana“[183]. Šiuolaikinėmis sąlygomis toks supratimas nedaug duoda naudos aiškinant baudžiamąjį įstatymą. Reikia nustatyti kriterijus, kurių pagrindu būtų galima suteikti įstatymui deramą turinį.

Nūdienos kontekste dalyko klausimo sprendimas įgyja naują prasmę dėl to, kad plečiasi visuomeninio gyvenimo vartojimo ir paslaugų sfera, ieškoma naujų kyšininkavimo problemos sprendimo būdų. Vertybės bei veiklos sritys, kurios iki šiol nebuvo pasiekiamos eiliniam vartotojui, tampa kasdienybe. Kartu šios vertybės bei paslaugos gali būti neteisėto valstybės tarnautojų ar kitų asmenų, užimančių specialias pareigas, papirkimo priemonė. Dėl kyšio, kaip nusikaltimo dalyko, nekyla abejonių tais atvejais, kai jis sudaro materialų turtą. Tačiau keblu spręsti apie kyšį tuomet, kai kalbama apie paslaugas arba nematerialaus pobūdžio naudą.

Europos baudžiamosios teisės konvencijoje dėl korupcijos kyšininkavimo dalykas įvardijamas kaip „bet koks nepagrįstas atlygis“. Šios konvencijos komentare „neteisėta nauda“

---

[181] Ten pat. P. 42.
[182] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projektai Nr. P-2143 ir P-2143A, pristatyti Seimui svarstyti.
[183] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius, 2000. P. 274.

apibūdinama kaip ekonominę vertę turinti nauda, tačiau tam tikrais atvejais nematerialaus pobūdžio nauda“[184]. Kaip svarbus momentas pažymima tai, kad kaltininkas ar kitas su juo susijęs asmuo, gaunantis atlygį, patenka į geresnę padėtį, negu buvo prieš nusikaltimo padarymą, ir kad jis neturi jokių teisių į tokios naudos gavimą; nauda gali pasireikšti pinigais, atostogomis, paskolomis, maistu ir gėrimais, paskubintu reikalų sprendimu, geresne profesine perspektyva[185].

Dėl kyšio, kaip nusikaltimo dalyko, baudžiamosios teisės teorijoje nuo seno egzistuoja keletas skirtingų nuomonių. „Kaip kyšio dalykas baudžiamojoje teisėje suprantama viskas, kuo paperkamas valstybės pareigūnas arba kuo jam atsilyginama už atlikimą arba neatlikimą kokio nors tarnybos veiksmo paperkančiojo interesais“, – teigia N.Kučiariavij[186] ir pateikia plačiausią kyšio, kaip nusikalstamos veikos dalyko, apibrėžimą. Tokios pat nuomonės laikosi ir A.Kvicinija, jis teigia, kad „kyšio dalykas gali būti viskas, kuo galima papirkti valstybės pareigūną ir padaryti poveikį jam suteikiant įvairias vertybes, paslaugas, nepriklausomai nuo to, ar jos materialaus, ar nematerialaus pobūdžio“[187].

Tačiau, kitų mokslininkų nuomone, toks dalyko traktavimas yra pernelyg platus. M.Ignotas, nagrinėdamas kyšininkavimo nusikaltimus, teigia, kad „kyšis būna pinigai, įvairūs daiktai, baldai, produktai, materialinio pobūdžio paslaugos, t.y. visa, kas gali patenkinti materialinius asmens poreikius“, tačiau atkreipia dėmesį, kad „kyšio dalykas gali būti tik materialaus pobūdžio paslaugos“[188]. Pastarosios nuomonės laikosi V.Kiričenko: jis teigia, kad nematerialaus pobūdžio vertybių pripažinimas kyšio dalyku pernelyg išplėstų nusikalstamas veikas, patenkančias tarp kyšininkavimo nusikaltimų, ir ištirpdytų tikslią, gana apibrėžtą įstatymo nuorodą apie kyšio gavimą kaip apie savanaudišką valstybės valdininko nusikaltimą, taigi kyšio dalyku nematerialaus pobūdžio paslaugos neturėtų būti laikomos[189]. Tokios pat nuomonės laikosi A.Žižilenko[190], A.Galachova[191], A.Svetlovas[192], K.Jovaišas[193], Baudžiamojo kodekso komentaro autoriai[194], kiti autoriai[195]. Kyšis, kaip materialaus pobūdžio atlygis, buvo suprantamas ir pirmojoje Lietuvos Respublikoje galiojant Rusijos baudžiamajam statutui. V.Stankevičius rašė: „Kyšiu vadinasi turto dovana, būtent paties

---

[184] Explanatory Report on the Criminal Law Convention On Corruption. Strasbourg, 1st December 1998. GMC (98) 40. P. 10.
[185] Ten pat P. 10.
[186] Кучерявый Н. Ответственность за взяточничество. Москва, 1957. P. 64.
[187] Квициния А. Взяточничество и борьба с ним. Сухуми, 1980. P. 34, 178.
[188] Ignotas M. Pareiginiai nusikaltimai. Vilnius, 1983. P. 48.
[189] Кириченко В. Виды должностных преступлений по советскому уголовному праву. Москва, 1959. P. 65.
[190] Жижиленко А. Должностные (служебные) преступления. Москва, 1924. P. 58.
[191] Галахова А. Уголовная ответственность за должностные преступления сотрудников органов внутренних дел. Москва, 1988. P. 42.
[192] Светлов А. Ответственность за должностные преступления. Киев, 1978. P. 198.
[193] Jovaišas K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai // Teisės problemos. 1996, Nr. 1. P. 146.
[194] LTSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 1989. P. 306.
[195] Уголовное право. Особенная часть. Москва, 1995. P. 387. Волженкин Б., Квашис В., Цагикян С. Ответственность за взяточничество; социально правовые и криминологические проблемы. Изд. „Аястан“, 1988. P. 74. Завидов Б.Д. Взяточничество. Уголовно правовой анализ получения и дачи взятки. Москва, 2002. P. 7.

turto arba jo teisės perdavimas arba turto prievolės visiškas arba jos dalies dovanojimas“[196]. Pastaroji pozicija palaikoma nūdienos baudžiamosios teisės teorijoje bei teismų praktikoje. „Baudžiamosios teisės specialioje dalyje“ teigiama, kad „kyšis gali būti bet kokia neteisėtai gaunama turtinė nauda, t.y. materialios vertybės (pvz., pinigai, vertybiniai popieriai, akcijos, brangenybės, antikvariniai daiktai, dailės kūriniai, baldai, rūbai, maisto produktai, brangūs alkoholiniai gėrimai, puotos iškėlimas) arba suteiktos materialinės paslaugos (pvz., nemokamas gydymas, paskola be palūkanų, geresnio sklypo namo statybai parinkimas, nemokamas buto, automobilio remontas, namo, vilos statyba)“[197].

Iš tiesų klausimas labai aktualus, nes nuo to, kaip bus apibrėžtas kyšio dalykas, priklausys daugelio veikų vertinimas. Skirtingai nei ankstesnė įstatymo formuluotė, kur nusikaltimo dalykas buvo aiškinamas atsižvelgiant į papirkimo dispoziciją, kaip „pinigai ar materialios vertybės arba sudarymas sąlygų turėti turtinę naudą“, Baudžiamojo kodekso 225 straipsnis dalyką įvardija kaip „kyšį“. Taigi nėra aišku, ar šalia materialinių vertybių bei materialinę išraišką turinčių paslaugų galima suprasti kitokią naudą, pavyzdžiui, turtinę ar asmeninę. Šiuolaikinėmis sąlygomis tokia nauda gali būti ypač vertinga kyšio gavėjui. Ar kyšio dalyku galima laikyti seksualines paslaugas, suteiktas kyšio gavėjui, palankius atsiliepimus spaudoje, užtarimą bei protekciją reikiamu momentu, prekės kainos sumažinimą išskirtinėmis sąlygomis ir pan.?

Daugumoje baudžiamųjų bylų, kuriose patraukti atsakomybėn kyšius davę ar priėmę asmenys, nusikaltimo dalykas yra pinigai (dauguma atvejų užsienio valiuta – JAV doleriai, kai kuriais atvejais – litai, eurai). Labai retai pasitaiko išimčių – kai nusikaltimo dalykas yra materialinės vertybės arba paslaugos. Įdomu tai, kad šį teismų praktikos dėsningumą netiesiogiai patvirtina įvairūs korupcijos tyrimai. Štai, pavyzdžiui, 2003 metais paskelbtame tarptautinės organizacijos, kovojančios su korupcijos plitimu, „Transparency International“ Lietuvos skyriaus ir Specialiųjų tyrimų tarnybos „Korupcinės situacijos žemėlapyje Lietuvoje 2001-2002 metais“ duomenimis, atlygis valstybės tarnautojams ir kitiems specialiesiems korupcinių veikų subjektams dažniausiai (63% atvejų) duodamas pinigais, rečiau (29-37%) dovanomis (turimos galvoje dovanos – konkrečios materialinės vertybės) ir tik kai kuriais atvejais – paslaugomis (1-4% atvejų)[198]. Minėto tyrimo duomenų negalima vertinti kaip realios padėties, tačiau tam tikros tendencijos iš jų atsispindi.

2.4.3. „Kyšis“ ir „dovana“

Kalbant apie kyšį, kaip nusikaltimo dalyką, manau, tikslinga nustatyti santykį tarp sąvokų „kyšis“ ir „dovana“ norint išvengti nereikalingos painiavos. Baudžiamosios teisės ir kitoje

[196] Stankevičius V. Baudžiamosios teisės paskaitos. Kaunas, 1925. P. 258.
[197] Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Vilnius, 2000. P. 287.
[198] Korupcinės situacijos Lietuvoje žemėlapis. Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2003.

literatūroje šios sąvokos vartojamos labai skirtingai. Neteisinėje literatūroje dažnai šios sąvokos tapatinamos, kartais manoma, kad kyšis nuo dovanos skiriasi dydžiu[199] arba tuo, kad kyšiu siekiama kokios nors naudos (papirkti), o dovana – ne. Kartais populiariojoje publicistikoje teigiama, esą kiekviena nedeklaruota dovana yra kyšis. Pasak Rose-Ackerman, tyrinėjančios korupcijos socialinius aspektus, dovana nuo kyšio skiriasi tuo, kad ji yra „altruistinis perdavimas, nesitikint kokio nors atlygio“, ir dovanos, skirtingai nei kyšiai, nesukuria vykdytinų įsipareigojimų[200].

Sąvokų painiavai pradžią davė patiės baudžiamojo įstatymo formuluotės. 1994 metų liepos 19 dienos įstatymas Nr.I-551[201], gerokai reformavęs visą tuometinį Baudžiamąjį kodeksą, numatė dvi analogiškas nusikaltimų sudėtis: kyšio priėmimą (BK 282 straipsnis) ir dovanos priėmimą (BK 283 straipsnis). Esminis skirtumas tarp šių nusikaltimų buvo formalus – nusikaltimo subjektas: kyšį priimti galėjo valstybės pareigūnas, o dovaną – valstybės tarnautojas. 1995 metų liepos 4 dienos įstatymu Nr.I-1014[202] baudžiamajame įstatyme nebeliko „dovanos“ sąvokos, jos vietą užėmė „neteisėto atlyginimo priėmimas“. Pastaroji norma panaikinta 1999 liepos 2 dienos įstatymu[203] kaip neracionali, kritikuojama specialistų[204].

1996 metais skelbtame Baudžiamojo kodekso projekte „dovanos“ sąvoka numatyta atskiroje nusikaltimo sudėtyje, kriminalizuojančioje situacijas, kai valstybės tarnautojas priima neteistą atlygį už jo veiksmus, dėl kurių tartasi nebuvo. Pagal šį pavyzdį kartais ir nūdienos baudžiamosios teisės teorijoje „dovanos“ sąvoka įvardijamos kyšininkavimo situacijos, kai kyšis perduotas po specialaus subjekto veiksmų atlikimo ir dėl jų nebuvo tartasi iš anksto*. Toks „dovanos“ sąvokos vartojimas pateisinamas teorijos požiūriu, tačiau nėra populiarus ir, deja, kartais klaidinantis.

Nagrinėjant dovanos ir kyšio santykį aktualus ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Civilinio kodekso Šeštosios knygos XXVII skyriaus „Dovanojimas“ 6.470 straipsnio „Galėjimas dovanoti ir priimti dovanas“ 4 dalyje teigiama: „Draudžiama priimti dovanas sveikatos priežiūros, gydymo ar globos (rūpybos) institucijų vadovams ir kitiems darbuotojams iš asmenų, kurie šiose institucijose gydosi ar išlaikomi, taip pat jų artimųjų giminaičių, išskyrus simbolines dovanas, kurių

---

[199] J.Palidauskaitė, aptardama korupcijos etinius aspektus viešojo administravimo srityje, atkreipia dėmesį: „Kartais nedaroma skirtumo tarp kyšio ir dovanos. Bet galima pastebėti, kad dovana mažesnė nei kyšis (puodelis kavos ar kt.)...“. Viešasis administravimas. Kaunas, 1999. P.194. Šiuolaikinės Rusijos baudžiamosios teisės teorijoje kyšio ir dovanos atribojimo klausimai sprendžiami pagal atlygio dydį ir kyšio priėmimo aplinkybes; dovana nelaikomas atlygis, nors nedidelio dydžio, jeigu jis buvo prievartaujamas, jo tikslas buvo papirkti valstybės tarnautoją arba atlygis tarnautojui suteiktas už neteisėtos veikos atlikimą. Завидов Б.Д. Взяточничество. Уголовно правовой анализ получения и дачи взятки. Москва, 2002. P. 10-11.

[200] Rose-Ackerman S. Korupcija ir valdžia: priežastys, padariniai ir reforma. Vilnius, 2001. P.132. Panašias nuomones galima išgirsti iš kitų tyrinėtojų, į kyšį žiūrinčių iš kriminologijos pozicijų, žr., pvz., Noonan J.T. Bribes. Berkeley and Los Angeles, 1984. P. 687.

[201] Valstybės žinios, 1994. Nr.60-1182.

[202] Valstybės žinios, 1995. Nr.59-1477.

[203] Valstybės žinios, 1999. Nr.66-2112.

[204] Korupcinės situacijos Lietuvoje preliminarus įvertinimas bei kovos su korupcija strategijos metmenų parengimas. Baigiamasis pranešimas. Vilnius, 1999. P. 89. Taip pat žr. Piesliakas V. Baudžiamoji politika Lietuvoje po 1990 metų ir jos tendencijos // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 1999, 13 (5) tomas. P. 64.

* Žr. skyrių apie kyšininkavimą sudarančias veikas.

vertė neviršija vieno minimalaus gyvenimo lygio dydžio sumos“. To paties straipsnio 5 dalyje pateikiamas imperatyvus draudimas priimti dovanas tam tikrų kategorijų asmenims: „Draudžiama priimti dovanas politikams, valstybės ir savivaldybių pareigūnams ir kitokiems valstybės tarnautojams bei jų artimiems giminaičiams, kai tai susiję su politiko, pareigūno ar valstybės tarnautojo tarnybine padėtimi ar tarnybinėmis pareigomis“. Taigi Civilinis kodeksas apriboja civilinių teisinių santykių sferą, įsakmiai įvardydamas atvejus, kai dovanojimo santykiai negalimi.

Šiuo klausimu nereikalinga painiava. Manau, visais atvejais, kai kam nors suteikiamas su darbo santykiais, tiesioginių funkcijų realizavimu susijęs atlygis, kuris yra neteisėtas, t.y. negali būti duodamas, ir šis apribojimas atitinka Civiliniame kodekse įtvirtintus atvejus (kai dovanojimas negalimas) yra kyšininkavimas, nepriklausomai nuo to, kada atlygis duodamas – prieš veiksmus, susilaikymą nuo jų ar po jų. Neteisėto atlygio atveju reikia kalbėti apie kyšį, tačiau ne apie dovaną. Manau, galima sutikti ir su teiginiu, kad „kyšis savo esme pasižymi ekvivalentiškumu. Asmuo, kuris duoda, visuomet tikisi kokios nors didesnės ar mažesnės naudos iš priimančiojo pusės“[205]. Vadinasi, vienas iš esminių objektyvių kriterijų atskirti kyšį nuo dovanos, kuri yra privataus, neįpareigojamo pobūdžio materialinė nauda, yra pagrindas, dėl kurio ji duodama: kyšis duodamas neteisėtai, prieš tarnautojo veiksmus ar po jų, o dovana negali būti tiesiogiai susijusi su veiksmais tarnyboje ir gali būti suteikta vien asmeninių santykių pagrindu. Kitas esminis kriterijus šiuo atveju yra duodančiojo bei imančiojo suvokimas savo veiksmų, tyčios kryptingumas. Jei abu veikiantieji asmenys suvokia, kad materialus daiktas ar paslauga suteikiama asmeninėje sferoje, yra neįpareigojamo pobūdžio, niekaip nesusijusi su dovanotojo interesų realizavimu bei apdovanojamojo darbine veikla, tokie veiksmai nelaikytini kyšininkavimu. Tiesa, šiuo atveju aktuali Civilinio kodekso 6.470 straipsnio 4 dalies nuostata, pagal kurią galima dovanoti simbolines dovanas, neviršijančias 1 MGL gydytojams, atsilyginant už suteiktas gydymo ar sveikatos priežiūros paslaugas.

Kalbant apie kyšio ir dovanos santykį, galima pabrėžti, kad kartais dovanojimas yra tiesiog būdas nuslėpti kyšininkavimo faktą. Nūdienos teismų praktikoje tokių situacijų aptikti nepavyko, tačiau negalima atmesti jų galimybės. Kaip pavyzdį galima pateikti situaciją, kai Specialiųjų tyrimų tarnybos pareigūnai gavo informacijos, jog pareigūnas, atlikdamas ikiteisminį tyrimą dėl nusikaltimo, priėmė „dovaną“ iš įtariamojo asmens – auksinę grandinėlę – už palankaus sprendimo jo atžvilgiu priėmimą. Nors nusikalstamos veikos įrodymai rasti nebuvo, galima daryti prielaidą, kad dovanojimas iš esmės yra kyšininkavimas. Kaip teigia M.Ignotas, kyšis gali būti „pridengtas dovanojimu“[206]. K.Jovaišas akcentuoja, kad kyšis gali būti „įteiktas „drapiruojant“ jį išoriškai

[205] Viešasis administravimas. Kaunas, 1999. P. 122.
[206] Ignotas M. Pareiginiai nusikaltimai. Vilnius, 1983. P. 48.

teisėtomis priemonėmis, būdais, pavyzdžiui, į pareigūno sąskaitą pervedant darbo užmokestį,... dovanojant vertybes...“[207].

2.4.4. Kyšis, kaip naudos forma

Kalbant apie kyšininkavimo dalyką, neišvengiamai susiduriama su sąvokų „nauda“, „turtas“, „turtinė nauda“, „asmeninė nauda“ aiškinimu bei atribojimu. „Kyšio“ sąvokos turinys gali būti teisingai atskleistas teisiniame kontekste atskleidžiant šių sąvokų turinį. Kyšininkavimas pasižymi savanaudiškumu, naudos siekimu. Kaip tik todėl tikslinga aptarti „naudą“ ir jos santykį su nusikalstamos veikos sudėtimi.

Manau, plačiausia sąvoka, kuri sietina su nusikaltimo darymu, yra nauda. Kyšininkavimas yra tyčinis, dažniausiai iš savanaudiškų paskatų kylantis nusikaltimas, jis daromas dėl tam tikros *naudos*. Teismų nuosprendžiuose kyšininkavimo bylose kartais teigiama, kad asmuo „priėmė turtinę naudą“. Sąvoka „nauda“ aiškinama taip: „nauda – 1. turtas; 2. tai, kas gaunama iš ko vertinga, reikalinga, pelninga; 3. geri, teigiami, palankūs rezultatai; 4. grūdai, javai“[208]. Kaip ir bet kokia socialinė veikla apskritai, kyšininkavimas daromas tam, kad būtų pasiektas tam tikras socialinis rezultatas, t.y. nauda plačiąja prasme. Tačiau tradiciškai kyšininkavimas siejamas su konkrečia nauda, taigi „naudos“ turinys kyšininkaujant turi būti konkretinamas, siejant su tam tikromis vertybėmis, arba turtu. Kuriama nauda konkrečiu atveju įgyja turtinės arba asmeninės naudos pavidalą. Turtinė nauda (turtas) savo ruožtu gali turėti materialios turtinės naudos pavidalą (daiktai, materialaus pasaulio objektai) arba nematerialios turtinės naudos pavidalą (banko sąskaitos, vertybinio popieriai, kt.). Tad turtinė nauda nepriklausomai nuo konkretaus jos pavidalo yra nauda, turtinti objektyvią išraišką, vertę rinkoje, galimą išreikšti pinigais ar kitokiais mokėjimo ekvivalentais. Asmeninė nauda yra labai abstrakti, susijusi su konkrečiu asmeniu, jo interesų patenkinimu, nebūtinai turinti objektyvią vertę, kurią būtų galima išreikšti pinigais; tai padaryti sunku ar visiškai neįmanoma.

„Turto“ sąvoka operuoja civilinė teisė. Tačiau ji aktuali ir kai kalbama apie nusikaltimo dalyką. „Turtas - nuosavybės teise turimos materialinės gėrybės; 2. turtai; 3. gausus materialinių vertybių turėjimas, turtingas gyvenimas, gerovė; 4. perk. turėjimas; 5. maloningas kreipimasis: turteli; 6. toks indas kam sudėti, laikyti... praturtėti – įgyti vertybių, pasidaryti turtingam“[209]. Atitinkamai aiškinama ir sąvoka turtinis: „1. susijęs su turtu, sąlygojamas turto; 2. turtingas, pasiturintis“[210]. Vadinasi, turtinė nauda turi būti suprantama kaip su turtu susijusios vertybės, priklausančios asmeniui. Tačiau su turtu susijusios vertybės iš tiesų yra ne kas kita, kaip turtas.

[207] Jovaišas K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai // Teisės problemos. 1996, Nr.1. P. 146-147.
[208] Lietuvių kalbos žodynas, VIII. Vilnius, 1970. P. 577-578.
[209] Lietuvių kalbos žodynas, XVII. Vilnius, 1970. P. 162-164.
[210] Ten pat. P. 167.

Civilinėje teisėje sąvoka „turtas“ vartojama siauruoju ir plačiuoju požiūriu: siauruoju požiūriu „turtas“ reiškia daiktą ar daiktų visumą, o plačiuoju – daiktus, turtines teises ir turtines pareigas, išimtines teises, pinigus ir kita (žaliavas, prekes, pastatus, prekių ir paslaugų ženklus, juridinio asmens pavadinimą ir t.t.)[211].

Skirtingai nuo turtinės naudos, asmeninė sietina ne tiek su konkrečiomis vertybėmis, kiek su pačiu asmeniu. Būtent taip apibūdinama sąvoka „asmeninis“: „asmeninis - 1. priklausantis asmeniui, susijęs su asmeniu; 2. žymintis asmenį“[212]. Taigi, skirtingai negu turtinė, asmeninė nauda baudžiamojo įstatymo kontekste turi būti aiškinama kaip su asmeniu, jo socialine padėtimi susijusios vertybės, nebūtinai turinčios materialinę išraišką. Manau, būtent taip reikėtų aiškinti šias sąvokas taikant baudžiamąjį įstatymą.

Svarbus momentas, kalbant apie kyšį, yra tai, kad kyšio, kaip nusikaltimo dalyko, negalima nagrinėti izoliuotai nuo nusikaltimo sudėties konstrukcijos: įstatymas kyšio priėmimą sieja su priimančiojo kyšį asmens teisėtu arba neteisėtu veikimu ar neveikimu vykdant įgaliojimus („priėmęs... kyšį... už teisėtą veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus“). Šiuo požiūriu galima teigti, kad naudos gavimas turi būti kazualus – konkrečiam asmeniui perduodama konkreti nauda už jo atliekamus veiksmus. Kyšis, kaip nusikaltimo dalykas, yra labai konkreti nauda, turinti aiškią išraišką, vadinasi, kyšio dalyku galima pripažinti tik turtinę naudą. Kyšio priėmimo atveju naudos samprata turi būti siaurinama. Nauda gali būti turtinė, tačiau tuo pat metu nemateriali. Nors kyšis tradiciškai suprantamas kaip tam tikras materialus daiktas (gramatiškai aiškinant – „daiktas, kuriuo paperkama“, „paperkamoji dovana“), šiuolaikiniu supratimu kyšis, kaip nusikaltimo dalykas, yra turtinė nauda, galinti ir neturėti materialaus pavidalo. Nekyla jokių abejonių, kad kaip kyšis gali būti pervesti pinigai į kaltininko sąskaitą. Tokiu atveju akivaizdu, kad kaltininkas gauna turtinę naudą; tačiau ši nauda nėra materialinė, nes neturi jokios materialios išraiškos. Kaltininkas, gaudamas kyšį, pinigus, į savo (ar kitų asmenų) banko sąskaitą, gauna naudos, faktiškai praturtėja, tačiau negalima teigti, kad jis gauna materialinės naudos; pinigais, esančiais sąskaitoje, jis gali disponuoti savo nuožiūra jų neišgrynindamas. Pinigai gali judėti sąskaitose niekad neįgaudami materialaus pavidalo.

Turtinė nauda kyšininkaujant yra susijusi su *neteisėtu turtinės naudos* gavimu, asmeninės materialinės ar dvasinės gerovės, vartojamųjų verčių gausinimu, kuris yra priešingas įstatymams. Kyšį priimančio asmens gerovė sukuriama darant žalą visuomenės gerovei, kenkiant jai atstovaujančių institucijų autoritetui ir sąžiningai veiklai. Taigi tikslinga *kyšininkavimo dalyką sieti su turtine nauda*, kuri gali būti tiek *materiali* (turinti materialų pavidalą – daiktai, materialios paslaugos), tiek nemateriali (neturinti materialaus pavidalo, pvz., pinigai sąskaitose). Tokią išvadą galima daryti sistemiškai bei istoriškai aiškinant baudžiamąjį įstatymą.

---

[211] Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Pirmas leidimas. Vilnius, 2001. P. 213.

[212] Lietuvių kalbos žodynas. I dalis. Vilnius, 1968. P. 327-328.

2.4.4.1. Asmeninės naudos pripažinimo kyšio dalyku problema

Kaip jau buvo minėta, rengiant Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projektą, išsiskyrė dvi nuomonės, viena iš jų siūlė kaip kyšio dalyką įstatyme įvardyti „neteisėtą turtinę ar asmeninę naudą“[213], o kita visiškai priešingai siūlė kyšio dalyką apibrėžti įstatyme kaip „pinigų, vertybių, kitokio turto ar paslaugų pavidalu kyšį“[214]. Lietuvos baudžiamojoje teisėje sprendžiant kyšininkavimo dalyko klausimus nuo seno laikomasi nuomonės, pagal kurią dalyku pripažįstama turtinė nauda. Turtinė nauda, būdinga kyšininkavimui, yra konkreti nauda, pasireiškianti tam tikrų vertybių perdavimu. Tačiau galima daryti prielaidą, kad asmeninės naudos suteikimas taip pat efektyviai gali pagerinti asmens, gaunančio tokią naudą, padėtį, vadinasi, asmuo, galintis pasinaudoti tarnyba, ja piktnaudžiaudamas gali siekti ir neturtinio, asmeninio pobūdžio naudos. Pavyzdžiui, asmuo, atliekantis ikiteisminį tyrimą baudžiamojoje byloje, gali priimti palankų sprendimą įtariamojo atžvilgiu už tai, kad pastarasis sutiks įdarbinti šeimos narį; už palankų nuomonės pareiškimą asmuo gali gauti gerai mokamas pareigas ir pan. Neturtinio, asmeninio pobūdžio nauda gali sudaryti sąlygas bei prielaidas ilgainiui įgyti turtinės naudos, paveikti asmens padėtį teigiama linkme, asmeninės naudos įgijimas gali transformuotis į labai konkrečią asmeninę naudą. Todėl kyla pagrįstas klausimas: ar kyšio dalyku nereikėtų laikyti ne tik turtinės, bet ir neturinės naudos, kuria gali būti suinteresuotas specialusis subjektas?

Atsakymas į šį klausimą nėra paprastas. Viena vertus, pasinaudojimas tarnybos teikiamomis galimybėmis ir įgijimas, reikalavimas suteikti asmeninės naudos yra žalingas, pažeidžiantis neatlygintinumo tarnyboje principus, valstybės tarnybos tvarką, antra vertus, jei kyšio dalyku pripažintume asmeninę naudą, galėtume pasiekti dviprasmiškų situacijų. Pavyzdžiui, kaltininkui už jo veikimą užimant pareigas kaip kyšis suteikiama asmeninė nauda – jo šeimos narys įdarbinamas eiti prestižines pareigas naudos davėjo rūpesčiu. Tokioje situacijoje akivaizdus asmeninės naudos plačiąja prasme gavimas. Pripažinę asmeninę naudą kyšio dalyku, turėtume sutikti, kad tokioje situacijoje asmuo, siekiantis asmeninės naudos – palankaus savo giminaičio įdarbinimo, – kyšininkauja? Manau, tokiu atveju akivaizdu, kad nueinama per toli traktuojant kyšininkavimo dalyką, jis nepagrįstai išplečiamas. Nors ir galima įžvelgti asmeninės naudos žalingumą ir galimybę ją priimti kyšininkaujant, iš esmės asmeninė nauda negali būti pripažįstama kyšio dalyku, nes taip būtų iškreipiama kyšininkavimo nusikaltimų esmė: pripažinus dalyku bet kokią naudą, išnyksta svarbus kriterijus atribojant kyšininkavimą nuo kitokio piktnaudžiavimo tarnyba, be to, taip iškraipoma ilgametė šio nusikaltimo kriminalizacijos patirtis. Dėl tokių pokyčių situacija teisėsaugos praktikoje nepagerėtų.

---

[213] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projektas, parengtas Teisingumo ministerijos darbo grupės. LR Seimui pateiktas 1999 m. lapkričio 15 d. Projekto Nr. P-2143.

[214] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projektas, parengtas oficialios darbo grupės. LR Seimui pateiktas 1999 m. lapkričio 18 d. Projekto Nr. P-2143A.

2.4.5. Kyšis, kaip daiktai

2.4.5.1. Daiktų vertė ir jos reikšmė sprendžiant apie kyšio dalyką

Daiktai – tai materialaus mus supančio pasaulio dalykai, esantys kietosios, skystosios ir kitokios fizinės būsenos, taip pat elektros ir šilumos energija[215]. Vertinant kyšio priėmimą, kai susiduriama su materialinių vertybių, pinigų perdavimu arba paslaugų suteikimu, gali iškilti keblumų. Pirmasis iš jų susijęs su klausimu, ar gali būti laikomos kyšio dalyku tik kyšio gavėjui reikšmę turinčios materialinės vertybės? Teorijoje šis klausimas dažnai nutylimas, tačiau nuomones dėl jo galima suskirstyti į dvi grupes. Viena kyšio dalyku pripažįsta bet kokias materialines vertybes, nesvarbu, ar jos turi objektyvią vertę rinkoje, ar tik subjektyvią vertę kyšio davėjui. Kita kyšio dalyku pripažįsta tik daiktus, turinčius objektyviai egzistuojančią vertę. Pagal pastarąją nuomonę kyšio dalyku negali būti laikomi daiktai, neturintys aiškios vertės, brangūs tik kyšio gavėjui (senos nuotraukos, jų negatyvai, seni buities daiktai, laiškai, asmeninės relikvijos ir pan.).

Klausimo sprendimas aktualus tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu. Akivaizdu, kad, norint pripažinti daiktą kyšio dalyku, materialumas, kaip požymis, dar nėra pakankamas. Egzistuoja konkrečių daiktų, neturinčių visuomenėje objektyvios vertės dėl tam tikrų savybių arba dar daugiau – objektyviai vertinamų kaip nenaudingų[216]. Kyšis, kaip nusikaltimo dalykas, priimamas siekiant tam tikros naudos, kitaip tariant, kyšis yra neteisėtas atlygis. Ar baudžiamojo įstatymo požiūriu aktualu, kad šis atlygis būtų objektyviai vertingas, ar pakanka, kad jis būtų vertingas tik priimančiajam?

Pasak pirmosios nuomonių grupės, kyšio dalyku pripažįstančios bet kokius daiktus – tiek turinčius objektyvią vertę, tiek ir neturinčius, – kaltininkas gali būti suinteresuotas gauti tik jam vienam turinčius vertę daiktus, tokius kaip asmeninio pobūdžio, relikvinės, kolekcinės ar meninės vertybės. Kaip teigia A.Kvicinija, „visiškai teisingai kyšio dalyku laikomos vertybės, turinčios vertę tik kyšio priėmėjui“[217].

Antroji grupė baudžiamojoje teisėje gausesnė. Jos laikosi vieno iš BK komentarų autoriai[218], Kiričenko[219]. Kučeriavis teigia: „Kai kalbama apie dalyko materialų pobūdį, turima galvoje ne tik materialinė išraiška, bet ir atitinkama vartojimo vertė, turima galvoje turtinė nauda, o ne vien kažkoks materialus daiktas“[220].

---

[215] Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Pirmas leidimas. Vilnius, 2001. P. 214.

[216] Nūdienos civilinėje teisėje daiktai apibrėžiami kaip materialaus pasaulio dalykai, esantys kietosios, skystosios ir kitokios fizinės būsenos, arba „iš gamtos pasisavinti arba gaminant sukurti materialaus pasaulio dalykai". Civilinė teisė. Vilnius, 1997. P. 238. Tokiu būdu atsisakoma ankstesniajai doktrinai būdingų daikto požymių, tokių kaip galimybės tenkinti žmogaus poreikius ir žmogaus darbo juos sukuriant. Žr. Tarybinė civilinė teisė. Dalis I. Vilnius, 1975. P. 113.

[217] Квициния А. Взяточничество и борьба с ним. Сухуми, 1980. P. 33.

[218] Комментарий к уголовному кодексу РСФСР. Должностные и экономические преступления. Екатеринбург, 1996. P. 80.

[219] Кириченко В. Виды должностных преступлений по советскому уголовному праву. Москва, 1959. P. 65.

[220] Кучерявый Н. Ответственность за взяточничество. Москва, 1957. P. 68.

Manau, šis klausimas turėtų būti sprendžiamas taip. Kalbant apie materialius daiktus, kaip kyšininkavimo dalyką, negalima apsiriboti pačiais daiktais, nes materialus daiktas pats savaime dar nėra vertę turintis objektas. Kad materialus daiktas būtų naudingas, jis turi atitikti tam tikrus kriterijus. Manau, svarbu, kad jis turi turėti vertę, išreiškiamą pinigais, ir turėti tam tikrą naudą. Todėl ir kyšio dalyku galima pripažinti materialius daiktus, turinčius tam tikrą vertę, egzistuojančią objektyviai. Materiali vertė yra kriterijus atskirti daiktą, turintį vertę visuomenėje, nuo šiaip materialaus daikto, kuris jokios vertės neturi. Todėl teorijoje pagrįstai reikalaujama, kad kyšio dalykas gali būti tik vertę turintys daiktai. Tai, kas brangu tik kyšio davėjui, tačiau neturi objektyviai egzistuojančios vertės, negali būti laikoma kyšio dalyku. Galima įsivaizduoti situaciją, kai specialusis subjektas kaip kyšį priima įmantrios formos akmenį, neturintį nei akivaizdžios vertės pinigine išraiška, nei geologinės ar dekoratyvinės vertės, priima vien todėl, kad būtent jo nori; paima sudaužytus mirusio tėvo akinius ar pan.[221] Tokiu atveju gana sunku vertinti situaciją kaip kyšininkavimą, nors yra materialus atlygis; tačiau atlygis yra menkavertis, turintis vien simbolinę vertę. Todėl tokia situacija labiau panaši į nedidelės reikšmės piktnaudžiavimą. Dėl tos pačios priežasties materialūs daiktai, neturintys savarankiškos vertės, negali būti laikomi kyšio dalyku. Kyšiu negali būti prapažinti dokumentai, blankai, antspaudai ir pan., jeigu jie neturi savarankiškos, objektyviai suvokiamos vertės.

Kaip jau minėta, teismų praktikoje dauguma atvejų kyšio dalyku tampa pinigai. Tačiau pasitaiko, kad kyšio dalyku tampa tiesiog daiktai, kuriais suinteresuotas kyšio ėmėjas. Štai vienoje iš baudžiamųjų bylų kyšio dalykas, be pinigų, buvo benzinas:

V.Pachomovas buvo kaltinamas ir nuteistas pagal LR BK 282 str. 1 d. Jis, dirbdamas Vilniaus m. vyriausiojo policijos komisariato Ekonominių nusikaltimų tyrimo skyriuje jaunesniuoju inspektoriumi, už pagalbą sprendžiant iškilusias problemas tarp S.T. ir policijos pareigūnų iš S.T. per tris kartus priėmė kyšį - po 40 litrų benzino A-92, iš viso kainavusius 350 litų. Vėliau iš to paties S.T. už pagalbą sprendžiant problemas policijoje per tris kartus priėmė 3000 litų kyšį; dar vėliau už UAB „Serduva" ir „Sajona" patikrinimo nutraukimą, finansinės veiklos dokumentų grąžinimą iš šių bendrovių darbuotojo S.T. priėmė 2000 litų kyšį[222].

Pasitaiko atvejų, kai kyšio dalyku tampa alkoholiniai gėrimai:

E.Jatulis nuteistas už tai, kad būdamas valstybės pareigūnu - Vilniaus muitinės Vaidotų prekių stoties posto vyriausiuoju inspektoriumi, – šios stoties teritorijoje nustatyta tvarka neužplombavo tranzitu per Lietuvą vykstančio traukinio durų šio traukinio palydovo A.B. prašymu, už tai iš pastarojo priėmė kyšį - 2 dėžes su 36 pusės litro talpos buteliais degtinės „Russkaja", nusikaltimo padarymo metu kainavusios 352, 80 Lt[223].

Pasitaiko atvejų, kai kyšio dalyku tampa įvairūs buities daiktai:

---

[221] Materialūs daiktai, kaip nusikaltimo dalykas, yra aktualūs ir kitų rūšių nusikaltimams, pavyzdžiui, nusikaltimams nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams. Šiuo požiūriu pagrįstą nuomonę pateikia O.Fedosiukas: „Jei daiktas turi vien subjektyvią materialinę reikšmę nukentėjusiajam (pvz., laiškas, mirusio tėvo sudaužytų akinių likučiai, nuotraukos ir pan.) ir neturi jokios, net ir pačios menkiausios piniginės vertės rinkoje, vargu ar galima reikalavimą perduoti tokį daiktą laikyti turtiniu". Fedosiuk O. Turto prievartavimas: reiškinio raida ir teisinio vertinimo problemos. Daktaro disertacija. Vilnius, 2000. P. 72.

[222] Vilniaus m. 1-ojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1^{11}-683/95.

[223] Vilniaus m. 3-iojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1^{2}-146-97.

D.Jazdauskas, dirbdamas Telšių rajono PK kelių policininku, pažeisdamas nustatytus tarnybos ėjimo teisės aktus, 1998 metų birželio-liepos mėnesiais leido pažeidinėti kelių eismo taisykles R.P. – važinėti be vairuotojo pažymėjimo – ir nesiėmė tokiu atveju būtinų atlikti tarnybos pareigų, už tai gavęs iš R.P. kyšį – 980 litų vertės muzikinį centrą „Aiva". Teismas kaltininko veiksmus perkvalifikavo iš LR BK 282 str. 2. į 285 str. 1 dalį, įžvelgdamas ne kyšininkavimą, o piktnaudžiavimą tarnyba[224].

V.Laskevičius, dirbdamas Vilniaus transporto policijos komisariato kriminalinės policijos vyresniuoju inspektoriumi, iš pil. R.Ž. už veikimą pastarojo naudai – baudžiamosios bylos nekėlimą – pareikalavo automobilio BMW variklio, kainuojančio ne mažiau kaip 500 litų, o vėliau jį priėmė[225].

Kitu atveju kyšiu šalia pinigų tapo moteriški kailiniai:

I.Švedienė, dirbdama Kauno rajono policijos komisariato Tardymo skyriaus tardytoja, tirdama nusikaltimą pasinaudojo kaltinamojo situacija ir darė spaudimą reikalaudama 2000 JAV dolerių kyšio, vėliau iš jo priėmė reikalautą kyšį – 1280 litų – ir moteriškus pietų vilko kailinius, kainuojančius 120 JAV dolerių (480 litų)[226].

Visais tais atvejais, kai kyšio dalyku tampa materialūs daiktai, kvalifikuojant veikas sunkumų nekyla. Specialiųjų tyrimų tarnybos praktikoje, pasak operatyvinės tarnybos pareigūnų, yra pasitaikę atvejų, kai už kyšį kaimo vietovėse buvo bandoma naudoti maisto produktus – namų gamybos mėsos gaminius ir pan. Ikiteisminio tyrimo institucijos nebuvo linkusios vertinti tokių situacijų kaip kyšininkavimo dėl „nerimto" nusikaltimo dalyko. Iš tiesų tokia pozicija neteisinga: kyšio dalykas gali būti bet kokie materialinio pobūdžio daiktai ar paslaugos, turintys vertę. Nors dėl didelio kyšininkavimo nusikaltimų latentiškumo ir sunkumų juos aiškinant teismų praktikoje tai neatsispindi, kaip kyšis kartais valstybės tarnautojams apmokamos kelionės į užsienio šalis.

2.4.5.2. Daiktų teisinės padėties reikšmė vertinant juos kaip kyšį

Kai kalbama apie materialius daiktus, gali kilti klausimų, susijusių su tų daiktų teisine padėtimi. Kyšininkavimo nusikaltimų kvalifikavimui įtaką gali turėti perduodamų pinigų ar materialinių vertybių teisinė padėtis. Asmuo kaip kyšį gali duoti tiek asmeninius, tiek jam nepriklausančius daiktus. Nusikaltimo teisiniam vertinimui tai jokios įtakos neturi, išskyrus atvejus, kai kaltininkas prieš duodamas kyšį jį sudarančius daiktus ar pinigus įgijo neteisėtai, pavyzdžiui, pagrobė, pasisavino patikėtus, rado arba užvaldė apgaule. Papirkėjas, veikiantis įmonės interesais, gali panaudoti jam nepriklausančias įmonės lėšas be įmonę valdančių asmenų sutikimo. „Kyšio davėjas gali naudoti kyšio perdavimui jam asmeniškai priklausantį daiktą, organizacijos ar trečiojo asmens nuosavybę. Kyšis – visuomet įgijimas kyšio gavėjui, tačiau ne visuomet praradimas duodančiajam kyšį"[227]. Tokiu atveju kyšio davėjui greta kyšininkavimo turi būti inkriminuojamas ir nusikaltimas, kurio sudėties požymių yra jo faktiškai padarytuose veiksmuose. Kyšininkavimo nusikaltimų sudėtys negali apimti kitų padarytų nusikaltimų sudėties požymių dėl nusikalstamo kėsinimosi pobūdžio ir vertybių, į kurias kėsinamasi, neatitikimo. Nors tokių atvejų teismų praktikoje aptikti neteko, nusikaltimą tiriantys pareigūnai privalo būti atidūs ir teisingai įvertinti

[224] Šiaulių apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1[11]-44, 1999 m.
[225] Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr.2K-329/2003.
[226] Specialiųjų tyrimų tarnybos Kauno skyriaus baudžiamoji byla Nr.39-1-107-99.
[227] Квициния А. Взяточничество и борьба с ним. Сухуми, 1980. Р. 31.

kaltininko veiksmus. Šiuo požiūriu pažymėtini vogti daiktai, galintys būti kyšio dalyku. Kyšio priėmėjui visiškai nesvarbu, kad jis gauna vogtus daiktus. Jis suinteresuotas gauti naudos, tačiau jo kaltė neapima daugelio niuansų, susijusių su daiktų kilme. Šiuo požiūriu kyšio davėjas daro keletą nusikaltimų, o kyšio ėmėjas tik vieną, jei nežino, kad gauna vogtus daiktus.

Kitas klausimas, susijęs su materialiais daiktais, kaip kyšio dalyku: ar gali būti laikomi kyšiu uždrausti apyvartoje laisvai cirkuliuoti daiktai. Specialusis subjektas už savo teisėtą ar neteisėtą veikimą tarnyboje gali priimti daiktus, nesančius laisvoje apyvartoje, ar daiktus, kurių laisva apyvarta draudžiama, pavyzdžiui, narkotines medžiagas, šaunamuosius ginklus, sprogmenis, pornografinio turinio daiktus ir pan. Tokie daiktai atitinka materialaus pobūdžio daiktų sąvoką, tačiau dėl teisinio jų buvimo kyšiu gali kilti keblumų. Problema ta, kad civilinės teisės požiūriu turtas, turtinė nauda yra legalaus, įstatymais nedraudžiamo pobūdžio materialūs daiktai bei teisė į juos. Vadinasi, nusikaltimo dalyku reikėtų laikyti tik legalios apyvartos daiktus ar paslaugas. Vis dėlto manau, toks supratimas baudžiamojoje teisėje akivaizdžiai per siauras ir tai ypač aktualu kalbant apie kyšininkavimo dalyką.

Specialusis subjektas gali būti paperkamas įvairiais daiktais ar paslaugomis, turinčiais vertę rinkoje, nesvarbu, laisvai cirkuliuojantys ar draudžiami jie yra. Specialusis subjektas gali būti suinteresuotas už veiksmų tarnyboje atlikimą ar neatlikimą priimti būtent draudžiamus daiktus. Daikto teisinė padėtis šiuo požiūriu nepaneigia kyšininkavimo sudėties, nes tokie daiktai turi visus kyšio dalykui būdingus požymius. Kvalifikavimo prasme tokių daiktų perdavimas, kaip kyšio dalyko, tam tikrais atvejais, kaip minėta, gali sudaryti kitų nusikaltimų sudėtis. Manau, negalima dirbtinai siaurinti nusikaltimo dalyko ribų siejant materialius daiktus su civilinės teisės teikiamomis ribomis, nes tai iškreiptų veikos teisinį vertinimą – kyšio priėmimas turėtų būti laikomas ne kyšio priėmimu, o kitu nusikaltimu. Šioje situacijoje, manau, galima įžvelgti kyšininkavimo ir kitų nusikaltimų sutaptį.

Vertinat daiktus, kaip kyšį, galima apibendrinti, kad daiktai turi turėti tokius požymius: tam tikrą ekonominę vertę (1) ir teisinės priklausomybės prasme būti svetimi kyšio ėmėjui – teisėtai ar neteisėtai priklausyti kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims (2).

2.4.6. Kyšis, kaip paslaugos

Paslauga civilinėje teisėje aiškinama kaip veiksmai ar veikla, atliekama pagal užsakymą, nesiekiant sukurti materialaus rezultato (pvz., saugojimas) arba sukuriant rezultatą, kai jis neatskiriamas nuo pačios paslaugos (pvz., gydytojas stomatologas sudeda pacientui dantis)[228]. Nuo

[228] Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Pirmas leidimas. Vilnius, 2001. P. 214.

paslaugų civilinėje teisėje skiriami darbai – veiksmai, kuriais siekiama sukurti tam tikrą materialų rezultatą – daiktą, perdirbti daiktą, jį suremontuoti ir panašiai[229].

Baudžiamojoje teisėje paslaugos, kurios gali būti kyšio dalyku, nuo seno suprantamos kaip turinčios materialinę vertę. Jei paslaugos neturi aiškiai apčiuopiamos, objektyviai egzistuojančios vertės, jas sunku vertinti kaip kyšio dalyką. Manau, šiuo požiūriu aktualus tampa paslaugų, kaip turtinės naudos, ir paslaugų, kaip asmeninės naudos, atribojimas. Visiškai pagrįstai kyšio dalyku bus laikoma bet kokia paslauga, kuri turi aiškiai išreikštą vertę – statybos darbai, remontas, suteikiamos grožio terapijos paslaugos, nemokamas transporto priemonių remontas bei priežiūra ir kitos paslaugos, už kurias paprastai mokama[230]. Kaip jau akcentuota, problemiškas klausimas dėl mažiau apibrėžtų dalykų, turinčių paslaugų, kaip asmeninės naudos, pobūdį. Palankūs atsiliepimai spaudoje, palankios recenzijos, „užtarimas" reikiamu momentu, protekcija, reputacijos kūrimas, tarnautojui jo vardu atliekant tam tikrus darbus, publikuojant mokslo ar publicistikos kūrinius ir pan. Akivaizdu, kad ir dėl tokių paslaugų specialusis subjektas turi nemažą naudą. Tačiau tokios neturtinio pobūdžio paslaugos jau išeina už paslaugos sampratos, suprantamos civilinėje teisėje. Vis dėlto galimos situacijos, kai būtent tokios nematerialaus pobūdžio paslaugos, protekcija ir pan. gali būti kaip tik specialaus subjekto siekiami. Kartais labai sunku nesutikti su argumentais, ginančiais nematerialaus pobūdžio kyšio galimybę. „Pavyzdžiui, pareigūnas nori būti garsus ir už jį straipsnius rašo kitas asmuo, kuriam atsilygindamas pareigūnas padeda kilti tarnyboje. Akivaizdu, kad jokios materialinės vertės tokie dalykai kitiems asmenims visiškai neturi. Kyšio gavėjas negauna turtinės naudos, tai asmeninio pobūdžio nauda"[231]. Reikia sutikti ir su tuo, kad kai kurios paslaugų rūšys, teikiamos kyšio gavėjui, neturinčios pinigais išreiškiamos vertės, kaip kai kurios protekcionizmo formos, paskyrimas į atsakingas pareigas ar panašios, gali sudaryti kyšio gavėjui daug didesnį interesą nei tiesioginis pinigų ar materialinių vertybių perdavimas. Taigi kyla problema, kadangi baudžiamojon atsakomybėn negalima patraukti tokių asmenų, nes panašaus pobūdžio paslaugos negali būti laikomos kyšio dalyku, nors valstybės pareigūno ar tarnautojo veiksmai pasižymi aiškiai neteisėtu pobūdžiu.

Kaip jau minėta, negalima beatodairiškai išplėsti kyšininkavimo sampratos kyšio dalyko sąskaita. Kyšininkavimas nuo seno buvo siejamas su materialinės naudos gavimu už tarnybos veiksmo atlikimą, o ne su bet kokiu asmeninės padėties ar asmeninių pozicijų pagerinimu. Asmeninės naudos įtraukimas į kyšininkavimą gerokai išplėstų šį nusikaltimą ir padarytų nusikaltimo sudėtį sunkiai įrodomą. Manau, čia aktuali kyšininkavimo ir kitų korupcinių veikų

---

[229] Ten pat. P. 214.

[230] Яни П.С. Взяточничество и должностные злоупотребления: уголовная ответственность (книга 1). Москва, 2002. P. 35.

[231] Квициния А. Взяточничество и борьба с ним. Сухуми, 1980. P. 34

atribojimo problema; iš tiesų, kai tarnyba tampa pasipelnymo ir asmeninių interesų plačiąja prasme patenkinimo šaltiniu, susiduriama su piktnaudžiavimu tarnyboje, o ne su kyšininkavimu.

2.4.6.1. Neteisėto pobūdžio paslaugos, kaip kyšis

Draudžiamų bei nelegalių paslaugų požiūriu aktualus yra seksualinių santykių, kaip kyšininkavimo dalyko, vertinimas. Šiuo klausimu baudžiamosios teisės teorijoje nuo seno egzistuoja dvi priešingos nuomonės: seksualiniai santykiai su specialiuoju subjektu, siekiant jo palankaus veikimo ar neveikimo, yra kyšininkavimo dalykas; kita nuomonė: seksualiniai santykiai nėra kyšis ar kyšininkavimo dalykas, nes neatitinka dalykui keliamų reikalavimų. Klausimas nėra toks paprastas, kaip atrodo iš pirmo žvilgsnio. Baudžiamojo įstatymo formuluočių neapibrėžtumas palieka teorijai atsakyti į klausimą apie nusikaltimo dalyko ribas. Atsakymą į klausimą rasti nėra paprasta ir nustačius principą, kokia nauda – asmeninė ar turtinė – turi būti pripažinta kyšininkavimo dalyku. Pagrindinė prielaida sprendžiant problemą yra ta, kad įstatymų leidėjas suinteresuotas valstybės tarnautojų nepaperkamumu, sąžiningu savo funkcijų vykdymu. Tačiau papirkti galima labai daug kuo, nes tas, kas gali būti papirktas, gali turėti naudos iš daugelio dalykų. Kyšininkavimas, kaip jau minėta, – turtinės prigimties dalykas, todėl negalima išplėsti nusikaltimo ribų iki begalybės, reikia apibrėžti aiškias ribas.

Daug autorių šiuo klausimu neigia lytinių santykių, kaip nusikaltimo dalyko, pripažinimo galimybę. V.Kiričenko teigia, kad nematerialaus pobūdžio paslaugų pripažinimas pernelyg išplėstų kyšininkavimo sferą, todėl tokie veiksmai, kaip nemokami santykiai su pareigūnu, negali būti laikomi kyšininkavimu[232]. Tokią pat nuomonę buvo išsakęs A.Žižilenko[233], N.Kučeriavij[234], kiti mokslininkai. Manau, tokia nuomonė nebeatitinka laiko realijų. Šiuo požiūriu reikalinga lankstesnė pozicija. Negalima atmesti galimybės, kad kyšio gavėjas gali būti suinteresuotas būtent tokiomis paslaugomis ir dėl to tapti lengvai paperkamas, nes būtent tokių paslaugų jam reikia. Vadinasi, konkrečiu atveju tik toks papirkimo būdas efektyvus, norint priversti veikti tam tikra linkme ar susilaikyti nuo tarnybinių veiksmų atlikimo. Jeigu tarnautojas paperkamas tik lytinių santykių pavidalu suteikiamomis nemokamomis paslaugomis, o tokios paslaugos nelaikomos kyšio dalyku, kyšininkavimo inkriminuoti negalima; bet juk tarnautojas paperkamas. Manau, tokios paslaugos, nors ir amoralios, šiuolaikinėmis sąlygomis niekuo nesiskiria nuo kitokių paslaugų. Įstatymų leidėjo norėta apsaugoti nepaperkamumą ir sąžiningumą, tačiau tada panašios veikos lieka už teisinio reguliavimo ribų. Tokias veikas belieka vertinti kaip piktnaudžiavimą tarnyba. Tačiau taip iškreipiama nusikaltimo esmė, nes tarnautojas ne šiaip piktnaudžiavo, jo piktnaudžiavimas pasireiškė nemokamu priėmimu paslaugų, kurios yra mokamos, be to, brangiai. K.Jovaišas, kuris

[232] Кириченко В. Виды должностных преступлений по советскому уголовному праву. Москва, 1959. P. 65.
[233] Жижиленко А. Должностные (служебные) преступления. Москва, 1924. P. 59
[234] Кучерявый Н. Ответственность за взяточничество. Москва, 1957. P. 67.

kyšininkavimą sieja su turtine nauda ir atmeta neturtinio pobūdžio paslaugų galimybę pripažinti kyšininkavimu, teigia: „Jeigu suinteresuotas asmuo sumoka už lytines paslaugas, kurias pareigūnui suteikia brangiai mokamos prostitutės ar prostituojantys vyrai, jos gali būti prilygintos nemokamai suteiktoms mokamoms paslaugoms, t.y. kyšio dalykui“[235]. Vadinasi, mokami lytiniai santykiai su šia veikla užsiimančiais asmenimis iš esmės yra paslaugos. Galima sutikti, kad lytiniai santykiai su tarnybiškai priklausomu asmeniu, šiam siekiant prielankumo, nesudaro kyšininkavimo sudėties, nes nėra dalyko, kartu nėra ir nusikalstamos veikos. Tačiau tada, kai suteikiamos mokamos lytinės paslaugos veltui, turimas reikalas su kyšininkavimu, pasireiškiančiu asmenine nauda. Vieno iš baudžiamojo kodekso komentarų autoriai tokius veiksmus sieja su „mokamomis materialinio pobūdžio paslaugomis, suteikiamomis tarnautojui nemokamai“[236]. Jų teigimu, „jei tarnautojui suteikiama vyras ar moteris, kurių tokio pobūdžio paslaugos yra mokamos, apie tai subjektas žino, tai tokios paslaugos priėmimas, be abejonių, turi būti kvalifikuojamas kaip kyšio priėmimas. Analogiškai turi būti sprendžiamas klausimas ir tuo atveju, jei pilietė (pilietis), nuolatos užsiimantis prostitucija, pradeda lytinius santykius su tarnautoju nemokamai, norėdamas pasiekti reikiamų tarnybos veiksmų“[237]. Kaip teigiama teorijoje, tokios pozicijos buvo laikomasi Ukrainos teismų praktikoje[238].

Baudžiamojo įstatymo konstrukcija tam tikrais atvejais, kai suteikiamos pareigūnui paslaugos pasireiškia nemokamais lytiniais santykiais su tokia veikla profesionaliai besiverčiančiais asmenimis, netrukdo tokių paslaugų pripažinti nusikaltimo dalyku. Tačiau jeigu lytiniai santykiai su pareigūnu pradedami asmeniniais pagrindais arba į tokius santykius pakliūva šiaip asmuo, norėdamas patenkinti tam tikrą savo interesą, tokie santykiai negali būti laikomi paslauga nusikaltimo dalyko prasme.

2.4.7. Kyšio dydis ir jo reikšmė

2.4.7.1. Bendros pastabos

Remiantis Baudžiamuoju kodeksu, kyšio dydis teisiškai reikšmingas dviem atvejais: atribojant kyšininkavimą kaip nusikaltimą nuo baudžiamojo nusižengimo (BK 225 str. 4d.) ir atribojant kyšininkavimą kaip nusikaltimą nuo nusikaltimo, padaryto esant kvalifikuojamam požymiui – didesnės negu 250 MGL vertės dydžio kyšiui (BK 225 str. 3d.). Be to, kaip jau buvo

---

[235] Jovaišas K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai // Teisės problemos. 1996, Nr.1. P. 147.

[236] Комментарий к уголовному кодексу РСФСР. Должностные и экономические преступления. Екатеринбург, 1996. P. 80.

[237] Ten pat. P. 80.

[238] „Kyšis gali būti gautas „bet kokia forma“. Kyšio gavėjo ar prievartautojo tikslas – patenkinti savo poreikius arba perkant kaip kyšiu gautais pinigais, arba betarpiškai gautais produktais, daiktais ir pan., arba betarpiškai patenkinti savo lytinius poreikius, gauti viena ar kita forma fizinį pasitenkinimą“. Кучерявый Н. Ответственность за взяточничество. Москва, 1957. P. 65.

minėta, pagal Civilinį kodeksą galimas dovanojimas simbolinių, neviršijančių 1 MGL dydžio dovanų sveikatos priežiūros, gydymo ar globos institucijų darbuotojams ir tokia veika nelaikoma įstatymo pažeidimu.

Dėl kyšio dydžio įtvirtinimo įstatymuose ir jo teisinio vertinimo tiriant nusikalstamas veikas nuolatos kyla problemų. Galiojant 1961 metų Baudžiamajam kodeksui kyšio dydis turėjo įtakos kaip kvalifikuojantis nusikaltimą požymis: tiek nuo 1961 metų galiojusio kodekso 180 straipsnio 2 dalies redakcija, tiek po 1994 metų reformos kodekso 282 straipsnio 2 dalis numatė kyšio priėmimą stambiu mastu. 1961 metų kodekso 180 straipsnio 3 dalis numatė kyšio priėmimą itin stambiu mastu. Iš pradžių stambaus masto sąvoka buvo aiškinama atsižvelgiant į stambų mastą grobiant. Įstatymo komentaras siūlė stambaus masto požymį sieti su pinigine išraiška, lygia 2500–10 000 rublių[239]. Po 1994 metų reformos ir vėlesnių pakeitimų stambaus masto sąvoka buvo paaiškinta kodekso 290 straipsnyje ir kyšio priėmimas laikytas stambiu mastu, kai „pinigų suma, turtinės vertybės ar turtinė nauda viršija 150 minimalaus gyvenimo lygių (MGL) dydžio sumą“. Tačiau kyšio, kaip nusikaltimo dalyko, dydis buvo aktualus visą laiką ir žemiausios ribos prasme, nes teorijoje nebuvo sutariama, ar galima dėl menkos kyšio sumos kyšininkavimą pripažinti mažareikšme veika (kyšininkavimo atvejai, kai valstybės tarnautojui įteikiama puokštė gėlių, cigarečių ar saldainių dėžutė, menkavertis suvenyras ar pan.). Vieni autoriai teigė, esą „jeigu pagal bylos aplinkybes neginčijamai nustatoma, kad konkretus nusikaltimas ne tik nesukėlė, bet ir negalėjo sukelti realios žalos, tai asmens patraukimas baudžiamojon atsakomybėn už šią veiką turėtų formalų pobūdį ir neatitiktų teisėsaugos institucijų uždavinių“[240]. Buvo daroma išvada, kad susidūrus su nedidelio masto kyšininkavimo atvejais taikytinos bendros įstatymo nuostatos, t.y. taikytina baudžiamojo kodekso 8 straipsnio 2 dalis[241]. Be to, teisinėje literatūroje kartais būdavo pateikiami tam tikri kriterijai, kuriais remiantis išvedama takoskyra tarp nusikaltimo ir įvairių kitų pažeidimų: (1) materialinio atlygio dydis (požymiai, apibūdinantys nusikaltimo dalyką) ir (2) pareigūno atliktų veiksmų už šį atlygį rūšis (pažeistų tarnybinių interesų vertingumas ir svarbumas)[242]. Kiti autoriai siūlė numatyti administracinę atsakomybę už nedidelį kyšininkavimą[243] arba privilegijuotą kyšininkavimo sudėtį Baudžiamajame kodekse [244]. Kai kurie autoriai teigė, kad netikslinga kyšio dydį sieti su veikos teisiniu vertinimu – ir kelių kapeikų, ir didelės pinigų sumos perdavimas turi būti laikomas kyšiu. Nors teisėsaugos institucijų praktikoje mažareikšmio

---

[239] LTSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 1989. P. 171, 309.

[240] Лысов М. Ответственность должностных лиц по советскому уголовному праву. Казань, 1972. P. 173.

[241] Кириченко В. Виды должностных преступлений по советскому уголовному праву. Москва, 1959. P. 65.

[242] Лысов М. Ответственность должностных лиц по советскому уголовному праву. Казань, 1972. P. 173

[243] Ten pat. P. 175. Be to, buvo manoma, kad toks atsakomybės diferencijavimas užtikrintų stambesnio masto kyšininkavimo nusikaltimų prevenciją.

[244] Светлов А. Ответственность за должностные преступления. Киев, 1978. P. 235, 242. Квициния А. Взяточничество и борьба с ним. Сухуми, 1980. P. 179.

kyšininkavimo pavyzdžių pastarąjį dešimtmetį aptikti nepavyko, iš principo įstatymo požiūriu tokios situacijos buvo įmanomos[245].

Pagal 2000 metų Baudžiamojo kodekso 225 straipsnį kyšininkavimas laikomas nusikaltimu tuomet, kai kyšio materialinės išraiškos ribos viršija vieną minimalaus gyvenimo lygio dydį (MGL). Tokiu atveju, kai kyšininkavimo dalyko ribos neviršija 1 MGL, kyšininkavimas laikomas baudžiamuoju nusižengimu. Manau, tokia įstatymo konstrukcija labiau pagrįsta ir priimtina nei iki šiol galiojusi. Iš tiesų sudėtinga spręsti, kokia kryptimi pasuks nusikalstamų veikų tyrimas ir kokia susiformuos teismų praktika, tačiau naujojo įstatymo reglamentavimas yra pagrįstas. Įstatymas aprašo nusikalstamą veiką, kuri išoriškai yra tokia pati. Specialusis subjektas priimdamas kyšį pakenkia tiems patiems įstatymo saugomiems interesams, vadinasi, ši veika priklauso baudžiamosios teisės teisinio reguliavimo sričiai, yra pavojinga ir priešinga teisei. Tuo tarpu nusikalstamas atlygis – kyšis gerokai mažesnis, objektyviai mažesnis nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnis, tokia veika nusipelno švelnesnio teisinio vertinimo. Vadinasi, kyšininkavimo veikų, įskaitant kyšio priėmimą, pažadą, susitarimą, reikalavimą ar provokavimą jį duoti, pavojingumas yra mažesnis dėl kyšio dydžio. Pavyzdžiui, valstybės tarnautojas, paėmęs butelį vyno už 11 litų, turi atsakyti už kyšininkavimą, kaip už pavojingą ir priešingą teisei veiką. Kokią reikšmę turi nusikaltimo dalyko vertė? Nusikaltimo dalyko vertė turi lemiamą reikšmę. Šiuo atveju nusikaltimo dalykas, o ne veikimo pobūdis nulemia nusikalstamo kėsinimosi mažesnį pavojingumą. Esminis momentas šiuo požiūriu yra kyšio, kaip nusikaltimo dalyko, susiejimas su subjektyviaisiais požymiais, nes tik jų buvimas leis laikyti veiką baudžiamuoju nusižengimu, o ne nusikaltimu. Vien objektyviųjų požymių buvimas dar nėra pakankamas pagrindas veiką laikyti baudžiamuoju nusižengimu. Asmuo, priimantis nedidelės vertės kyšį, turi tai suprasti, kartu tai suprasti turi ir duodantysis. Jų abiejų tyčia turi būti nukreipta padaryti nedidelės vertės kyšininkavimą. Asmuo, duodantis kyšį, mano, kad toks atlygis yra adekvatus už gaunamą paslaugą, kaip ir kyšio ėmėjas mano, kad atlygis pakankamas. Jeigu tokios subjektyviosios pusės charakteristikos nustatyti negalima, akivaizdu, kad kyšio ėmėjas norėjo priimti aiškiai didesnę pinigų sumą, tačiau priėmė tik dalį, nesudarančią 1 MGL, veika dėl subjektyviųjų požymių turi būti kvalifikuojama kaip pasikėsinimas kyšininkauti. Tačiau vien objektyvaus požymio įtvirtinimas įstatyme gali pastūmėti teismų praktiką kreipti dėmesį tik į kyšio dydžio požymį. Galima įsivaizduoti situaciją, kai policijos patrulis sustabdo transporto priemonę, kurios vairuotojas padaro pažeidimą važiuodamas girtas; policijos patrulis už pažeidimo nuslėpimą pasiūlo „susitarti“ už aštuonis šimtus litų; kadangi vairuojas turi mažiau, perduodama šimtas litų, o likusi dalis pažadama pristatyti vėliau. Kaip buvo pabrėžta kalbant apie kyšio priėmimo veikos baigtumą, nusikaltimas laikomas baigtu priėmus bent

[245] Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. Vilnius, 1996. P. 23. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Vilnius, 2000. P. 287.

dalį vertybių. Šiuo atveju vertybių dalies priėmimas daro baigtą ne baudžiamąjį nusižengimą, o nusikaltimą. Nesvarbu, kad objektyvusis požymis atitinka baudžiamajam nusižengimui keliamus reikalavimus, dėmesys turi būti kreipiamas į galutinę, t.y. aštuonių šimtų litų, sumą. Objektyvusis kriterijus šiuo atveju yra tik išoriškai sutampantis su įstatyme numatyta 1 MGL suma; subjektyvieji požymiai byloja apie kyšio, kaip nusikaltimo, buvimą. Tokią nuostatą patvirtina ir tai, kad įstatyme pateikiamoje baudžiamojo nusižengimo sudėties formuluotėje atsispindi subjektyvieji požymiai: „Valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo... priėmęs, pažadėjęs ar susitaręs priimti mažesnės negu 1 MGL vertės kyšį, reikalavęs ar provokavęs jį duoti...".

Kasdieniniame gyvenime pasitaiko itin menkaverčių kyšių, kyšio davėjo ir ėmėjo jie vertinami ne kaip kyšis, o kaip simbolinis padėkos ženklas. Iš tiesų itin smulkaus kyšio – kelių ar keliolikos litų vertės – priėmimas (saldainių dėžutės, nebrangaus alkoholinio gėrimo butelio, puokštės gėlių) vargu ar gali būti vertinamas kaip *turtinės naudos* gavimas. Žiūrint formaliai, bet koks kyšis iki 1 MGL yra baudžiamasis nusižengimas. Šiuo atveju, nors formaliai veika yra kyšininkavimas, esant itin menkam kyšio dydžiui, turėtų būti pagrindas taikyti BK 37 straipsnio nuostatas – atleisti nuo atsakomybės asmenį dėl veikos mažareikšmiškumo.

Nežymus kyšio dydis kai kuriais atvejais toli gražu nereiškia menko veikos pavojingumo visuomenei. Pavyzdžiui, remiantis operatyviniais duomenimis, Pagėgių pasienio kontrolės punkte buvo nusistovėjusi tokia tvarka: pilietis, eidamas pėsčias per pasienio punktą, kad nebūtų dedamas spaudas į pasą, „sumoka" vieną JAV dolerį pasieniečiui. Asmenys perduodamą dolerį laikydavo iš anksto įdėję į pasą ir pareigūnas, jį tikrindamas, pinigus be žodžių paimdavo, o už tai nedėdavo žymos pase. Turint galvoje pereinančiųjų pasienio ruožą skaičių, net menkavertis atlygis per tam tikrą laiką tampa žymus. Vienoje baudžiamojoje byloje buvo bandoma įrodyti, kad pasienio kontrolės tarnybos pareigūnai už deklaracijų blankų išdavimą tranzitu vykstančio traukinio keleiviams iš jų reikalaudavo taip pat po dolerį. Tokie veiksmai buvo įvertinti kaip kyšininkavimas, vėliau perkvalifikuoti į piktnaudžiavimą[246].

Įsigaliojus naujam BK, pagal kyšio dydį diferencijuojančiam veikas į nusikaltimą ir baudžiamąjį nusižengimą, teisėsaugos praktikoje pasitaiko nedidelės vertės kyšio atvejų:

A.Keraitis ir S.Anužis buvo kaltinami tuo, kad būdami valstybės tarnautojais – dirbdami Klaipėdos miesto vyriausiojo policijos komisariato Apsaugos skyriaus kuopos policininkais, 2003 m. liepos 29 dieną Klaipėdos mieste, prie „Senukų" prekybos centro, iš piliečio K.S. už jų, kaip valstybės tarnautojų, neveikimą – nesurašymą administracinio teisės pažeidimo protokolo ir nenubaudimą administracine tvarka – dėl pažeidimų vairuojant transporto priemonę reikalavo kyšio nenurodydami sumos ir 2003 m. rugpjūčio 2 d. 21 val. 30 min. iš K.S. priėmė mažesnės negu 1 MGL vertės kyšį – 80 litų. Kaltininkų veiksmai kvalifikuoti pagal LR BK 225 str. 4 d.[247].

Šiuo atveju, situacijos, kaip baudžiamojo nusižengimo vertinimas teisingas tik tuo atveju, jeigu kaltininkai norėjo priimti 80 litų, arba priimdami tokią sumą su ja sutiko. Kaip teigiama

[246] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-34, 1997.
[247] Klaipėdos apygardos prokuratūros baudžiamoji byla Nr.30-9-016-03.

kaltinamajame akte, kaltininkai „pareikalavo kyšio nenurodydami sumos“. Tačiau vėliau kaltinamajame akte nurodoma, kad nukentėjusysis kaltininkams „perdavė 100 litų kupiūrą, o šie atidavė 20 litų grąžos K.S., t.y. priėmė 80 litų kyšį“. Tokia detalė išsklaido abejones dėl priimto kyšio dydžio ir kaltininkų noro priimti būtent tokį atlygį.

Negalima atmesti galimybės, kad kaltininkas kyšį gali priimti keliais skirtingais veiksmais iš to paties ar skirtingų asmenų. Abejonių nekyla, kad tokiais atvejais veika laikytina tęstine, o apie kyšio, kaip dalyko, dydį turėtų būti sprendžiama sudėjus atskirais atvejais gautas sumas (daiktus, paslaugas).

Svarbu prisiminti 1 MGL ribą, įtvirtintą Civiliniame kodekse. Civilinio kodekso 6.470 straipsnio 4 dalis draudžia sveikatos priežiūros, gydymo ar globos institucijų vadovams ir kitiems darbuotojams priimti dovanas iš asmenų, besigydančių tokiose institucijose, jose išlaikomų bei jų artimųjų giminaičių, tačiau daro išimtį simbolinėms dovanoms, neviršijančioms 1 MGL dydžio. Iš esmės tokia veika, kai gydytojas ar kitas asmuo, dirbantis sveikatos priežiūros, gydymo ar globos institucijoje, priima nepagrįstą ar nepriklausantį atlygį, gali būti vertinama kaip kyšininkavimas. Tačiau Civilinis kodeksas daro išlygą. Manau, tokia situacija pagrįsta ne tiek teisingumu, kiek socialiniu tikslingumu. Nors teismų praktika to neatspindi, įvairios „padėkos“ gydytojams, pasireiškiančios dovanomis, yra visuotinai paplitęs dalykas. Tokias veikas laikant priešingomis teisei, kyla grėsmė pernelyg išplėsti baudžiamosios atsakomybės ribas. Todėl įstatymų leidėjas civiliniame kodekse numatė tam tikrą išlygą. Vis dėlto situacijos vertinimas lieka dviprasmis, nes baudžiamosios atsakomybės klausimus sprendžia Baudžiamasis kodeksas, o Civilinio kodekso normos, leidžiančios priimti dovanas iki 1 MGL, neturi deramo santykio su Baudžiamuoju kodeksu. Manau, šiuo klausimu galima padaryti tokią išvadą: Civilinio kodekso numatytų asmenų atžvilgiu baudžiamoji atsakomybė neturi būti taikoma, nes vienos teisės šakos normai leidžiant, o kitai draudžiant reikėtų taikyti leidžiančiąją normą, abejones aiškinant kaltininko naudai. Kitu atveju būtų pažeidžiamos asmenų teisės, įtvirtintos civiliniame kodekse.

Problemiškas klausimas, ką galima pripažinti „simbolinėmis dovanomis“. Civilinis kodeksas pateikia keletą skirtingų kriterijų: formalųjį (1 MGL) ir vertinamąjį („simbolinės dovanos“). Tiriant konkretų atvejį gali kilti neaiškumų nustatant, kokia dovana laikytina simboline, o kokia ne. Manau, įstatymų leidėjas, įtvirtindamas nagrinėjamas nuostatas Civiliniame kodekse, numatė praktikoje labai paplitusį atsidėkojimą gydytojams vertingais alkoholiniais gėrimais, konditerijos gaminiais, suvenyrais, namų apyvokos daiktais bei pinigais. Todėl šiuo atveju pirmenybė teiktina formaliajam 1 MGL kriterijui. Galima daryti prielaidą, kad pareigūnams, tiriantiems nusikalstamas veikas, daug lengviau įvertinti materialų objektą pagal jo materialinę vertę, tačiau ne simbolinę reikšmę. Formalusis kriterijus svarbesnis už vertinamąjį dar ir todėl, kad skirtingais atvejais kaip kyšis gali būti perduotas toks pats arba panašus daiktas, kurio vertė skirtinga: pavyzdžiui, kaip kyšis valstybės

tarnautojui perduodamas dovanų kuponas, kurio vertė vienu atveju yra šimtas litų, kitu atveju – du šimtai litų.

Kyšio dydis yra pagrindas išskirti kvalifikuotą nusikaltimo sudėtį. Baudžiamojo kodekso 225 straipsnio 3 dalis numato kyšio dalyką, didesnį negu 250 MGL. Nors įstatymų leidėjas nevartoja „stambaus masto" sąvokos, tradiciškai kyšininkavimas įvardijamas būtent tokiu terminu. Kyšio dydis yra lemiamas momentas konstruojant sunkiausią atsakomybę numatančią nusikaltimo sudėtį, nes nesvarbu, ar kyšis priimamas už teisėtus, ar už neteisėtus veiksmus. Tokios situacijos teismų praktikoje itin retos. Štai vienoje byloje kyšis laikytas stambiu mastu, tinkamai neištyrus objektyvių sudėties aplinkybių:

S.Bojarinas ir G.Damkauskienė pagal BK 282 str. 2 d. nuteisti už tai, kad būdami valstybės pareigūnais, bendrai veikdami, reikalavo kyšio stambiu mastu ir priėmė kyšį stambiu mastu už jų, kaip valstybės pareigūnų, pažadą veikti duodančiojo kyšį ir kito asmens naudai. Kaltininkai, bendrai veikdami, reikalavo iš A.P. ir L.Š. 12 500 JAV dolerių (50 000 Lt) kyšio už padėjimą L.Š. išvengti bausmės nagrinejant jos baudžiamąją bylą Lietuvos apeliaciniame bei Aukščiausiajame Teisme ir nuo 1999 m. sausio mėnesio iki 2000 m. balandžio 11 d. už pažadą veikti kyšį duodančiojo ir kito asmens naudai per tris kartus iš A.P. ir L.Š. priėmė kyšį stambiu mastu – 2800 Lt ir 11 800 JAV dolerių (47 200 Lt),iš viso – 50 000 Lt sumą. Aukščiausiasis Teismas kaltininkų veiksmus perkvalifikavo į LR BK 274 str. 3 d. 285 str. 2 d. bei 282 str. 1d.[248].

Taigi kvalifikuota kaip stambaus masto kyšio priėmimas situacija, ištirta iš esmės, perkvalifikuota į paprastą kyšio priėmimą, sukčiavimą bei piktnaudžiavimą tarnyba. Kitoje byloje kaltininkas reikalavo stambaus masto kyšio:

R.Diržys nuteistas už tai, kad, būdamas valstybės pareigūnu, reikalavo kyšio už jo, kaip valstybės pareigūno, veikimą duodančiojo kyšį naudai ir pažadejo taip elgtis, – dirbdamas Mokesčių policijos departamento prie VRM Kvotos ir operatyvinės veiklos tarnybos Utenos apskrities skyriaus inspektoriumi, paskambinęs UAB „Intermediena" direktoriui S.N. pareikalavo 20 000 JAV dolerių (veikos darymo metu - 80 000 litų)[249].

Iš visų aptartų baudžiamųjų bylų kyšis, kaip nusikaltimo dalykas, stambaus masto požymį atitiko 3 procentais iš visų išnagrinėtų atvejų[250].

2.4.7.2. Kyšio, kaip dalyko, reikšmė įrodinėjant nusikalstamos veikos sudėtį

Žiūrint iš praktinių kyšininkavimo tyrimo pozicijų, aptarimo nusipelno problemiška situacija, kai nusikaltimo tyrimo metu nerandamas nusikaltimo dalykas tais atvejais, kai jis buvo perduotas kyšio ėmėjui. Įrodinėjant nusikaltimo sudėtį, įrodyti nusikaltimo dalyko buvimą yra svarbu, ypač tais atvejais, kai nusikaltimas padaromas perduodant dalyką; svarbu perdavimo ir priėmimo faktą įrodyti. Dalykas tampa įrodytinas sudėties požymis. Teismų praktikoje pasitaikė situacijų, kai kaltininkas išteisintas neradus kyšio dalyko. Teismo nuomone, buvo neįmanoma įrodyti nusikaltimo, kurio galbūt ir nebuvo.

---

[248] Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr.2K-1070, 2001 m.
[249] Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr.2K-836/2001 m.
[250] Vienoje baudžiamojoje byloje kyšio dydis atskiriems pareigūnams už veiksmų atlikimą buvo 15 000 ir 50 000 JAV dolerių. Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr.2K-137/2003 m.

Vilniaus rajono policijos komisariato Tardymo skyriaus viršininko pavaduotojas buvo kaltinamas už tai, kad per tarpininkus reikalavo kyšio iš asmens, kurio byla buvo tardymo skyriuje, giminaičių. Šie, neturėdami išeities, pinigus perdavė, po to apie tai pranešė Specialiųjų tyrimų tarnybai. Buvo organizuotas asmens sulaikymas, tačiau pinigų aptikti nepavyko. Po ilgalaikio tyrimo Specialiųjų tyrimų tarnyboje baudžiamoji byla buvo nutraukta, neįrodžius asmens dalyvavimo nusikaltimo padaryme[251].

Kitoje panašioje situacijoje teismas pateikia argumentus dėl nusikaltimo dalyko nebuvimo:

A.Lovčis, R.Svirnelis, A.Valukois ir A.Špakauskas, dirbdami valstybės sienos apsaugos tarnybos Kenos pasienio kontrolės punkto apsaugos kontrolieriais, neteisėtai per pasienio punktą praleido į Lietuvą Rusijos piliečius V.Kurbanovą, F.Jamurovą, A.Falelichiną ir padarė jų pasuose žymą apie atvykimą į Lietuvos Respubliką, pažeisdami numatytas tarnybos statuto taisykles. Pasak neteisėtai į Lietuvą patekusių Rusijos piliečių, iš jų buvo pareikalauta 150 JAV dolerių, o vėliau nusileista iki 100 JAV dolerių. Vienas iš kaltinamųjų pareigūnų paėmė pinigus. Tačiau teismas nuosprendyje konstatavo, kad „bylos tyrimo metu nesurinkta pakankamai įrodymų apie tai, kad teisiamieji priėmė kyšį, tai yra kad iš V. Kurbanovo, F.Jamurovo, A.Falelichino gavo 100 JAV dolerių. Pas teisiamuosius nebuvo rasti JAV doleriai, kitų duomenų taip pat nėra"[252].

Manau, nusikaltimo dalyko tiriant nusikaltimą neradimas neturėtų būti pakankamas pagrindas visais atvejais išteisinti įtariamąjį. Iš tiesų gali susiklostyti situacijų, kai kaltininkas, veikdamas labai apdairiai, paslepia nusikaltimo dalyką ar perleidžia jį kitiems asmenims. Nepavykus rasti ir įrodyti nusikaltimo dalyko, jeigu nusikaltimo faktas pagrindžiamas kitais įrodymais, yra pagrindas asmenį traukti baudžiamojon atsakomybėn. Be to, kyšio priėmimas yra tik viena iš kyšininkavimą sudarančių veikų greta pažado priimti kyšį, susitarimo priimti kyšį, reikalavimo duoti kyšį bei provokavimo duoti kyšį. Visos veikos vienodai svarbios ir kiekvienos iš jų buvimą įstatymų leidėjas vertina kaip baigtą nusikaltimą. Todėl, manau, kvalifikuojant ir įrodinėjant veiką kyšio dalyko nebuvimas neturi besąlygiškai atimti galimybės įrodyti nusikaltimo sudėtį.

Apibendrintai galima teigti, kad Baudžiamajame kodekse įtvirtintas „kyšis", kyšininkavimo dalykas turi atitikti tokius kriterijus:

- kyšis turi pasireikšti kaip turtinė nauda – tiek materiali, tiek nemateriali;
- kyšį sudaranti nauda turi turėti ekonominę vertę rinkoje;
- kyšį sudarantys dalykai turi būti svetimi kyšio ėmėjui ir teisėtai ar neteisėtai priklausyti kyšio davėjui;
- kyšį sudaranti nauda turi pagerinti ją gaunančiojo turtinę situaciją ar patenkinti kitus jo interesus;
- kyšio, kaip naudos, gavimas turi būti susijęs su ją gaunančiojo veiksmais ar neveikimu jo tarnyboje.

Manau, kad kiekvienu konkrečiu atveju tiriant nusikalstamą veiką ir įrodant nusikalstamos veikos sudėtį šie kriterijai yra esminiai, charakterizuojantys nusikaltimo dalyką.

---

[251] Specialiųjų tyrimų tarnybos baudžiamoji byla Nr.39-1-025-98.
[252] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-93, 1996 m.

2.5. Kyšininkavimo nusikalstamų veikų subjektas ir jo požymiai

2.5.1. Bendra kyšininkavimo subjekto charakteristika

Nagrinėjant kyšininkavimo nusikalstamų veikų sudėtis ypač svarbią vietą užima problematika, susijusi su kyšininkavimo subjektu. Nustatymas asmenų, kuriuos galima pripažinti kyšininkavimo subjektais, turi didelę teorinę bei praktinę reikšmę tiek kuriant baudžiamųjų įstatymų sistemą, tiek teisingai kvalifikuojant veikas bei skiriant bausmes. Specialaus subjekto kategorija svarbi ir tuo, kad nusikalstamos veikos valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams įstatymų leidėjo išskirtos į atskirą skirsnį remiantis ne vien nusikalstamo kėsinimosi objektu, bet ir subjektu. Specialusis subjektas yra nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams išskyrimo iš bendrų nusikalstamų veikų kriterijus. Kaip teigia A.Pivoriūnas, „nusikaltimų valstybės tarnybai klasifikavimo pagrindas esti ne tiek nusikalstamo kėsinimosi objektas, kiek specialusis subjektas...“[253]. Baudžiamosios teisės teorijoje galima rasti nuomonių, kad nusikaltimų tarnybai subjekto problema turi būti sprendžiama remiantis nuostatomis apie šių nusikaltimų objektą, kurio pobūdis ir požymiai atskleidžia subjekto požymius bei jų turinį[254].

Įsigaliojus naujajam Baudžiamajam kodeksui, kyšininkavimo subjekto klausimai tapo dar aktualesni dėl naujo požiūrio į nusikalstamų veikų tarnybai ir viešiesiems interesams subjektą. Baudžiamojoje teisėje įrodinėjant nusikalstamos veikos sudėties subjektą, aktualūs du jo požymiai – subjekto amžius ir specialaus subjekto požymis. Paprastai aptariant nusikalstamų veikų tarnybai ir viešiesiems interesams subjektą dėmesys sutelkiamas ties specialaus subjekto požymiu. Tačiau tikslinga tarti keletą žodžių ir dėl subjekto amžiaus.

Galiojant 1961 metų Baudžiamajam kodeksui, kyšininkavimo subjekto amžius šio kodekso komentare, remiantis bendromis nuostatomis apie subjekto amžių, buvo 16 metų: „Pareiginių nusikaltimų subjektais gali būti asmenys, turintys 16 metų. Tačiau paprastai šių nusikaltimų subjektai – pareigūnai – būna pilnametystės sulaukę asmenys“[255]. Iš tiesų tapimas tarnautoju įstatymų nustatyta tvarka siejamas su pilnametyste (pvz., į tarnybą policijoje priimami asmenys, ne jaunesni nei 18 metų amžiaus). Pagal 2000 metų Baudžiamąjį kodeksą nusikalstamos veikos subjektu gali būti valstybės tarnautojas, kandidatas į tokias pareigas, taip pat jam prilygintas asmuo, kuris dirba bet kokioje valstybinėje, nevalstybinėje ar privačioje įstaigoje, įmonėje ar organizacijoje ar verčiasi profesine veikla ir turi atitinkamus viešojo administravimo įgaliojimus ar teikia viešąsias paslaugas visuomenei. Kadangi asmenims nedraudžiama dirbti iki pilnametystės, galima daryti prielaidą, kad nevalstybinėse institucijose dirbantys asmenys gali būti nesulaukę pilnametystės.

---

[253] Pivoriūnas A. Nusikaltimai valstybės tarnybai ir korupcija – problemos bei jų sprendimo būdai // Justitia. 1997, Nr.6. P. 15.

[254] Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis, 2 knyga. Vilnius, 2000. P. 281. Павлов В. Субъект преступления. Санкт-Петербург, 2001. P. 198.

[255] Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 1989. P. 298.

Todėl galima teigti, kad nusikalstamos veikos valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjekto amžius yra 16 metų.

Įrodinėjimo požiūriu svarbiausias ir aktualiausias yra specialaus subjekto požymis. Nagrinėjant kyšininkavimo nusikalstamas veikas, specialusis subjektas yra įvardijamas straipsnių, numatančių atsakomybę už kyšininkavimą, dispozicijose. Pagal LR BK 225 str. baudžiamojon atsakomybėn už kyšininkavimą gali būti patrauktas *valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo.* Taigi specialaus subjekto požymis įvardija 2 asmenų kategorijas:

1. valstybės tarnautoją,
2. jam prilygintą asmenį.

Įstatymų leidėjas kriminalizuodamas kyšininkavimo veikos subjektą kaip sudėties požymį įvardija BK 225 straipsnyje. Tačiau įstatymų leidėjas pateikia autentišką įstatyme vartojamų sąvokų „valstybės tarnautojas" ir „valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo" išaiškinimą Baudžiamojo kodekso 230 straipsnyje. Nors įstatymų leidėjas šiame BK straipsnyje pateikia specialaus subjekto sąvokų, nurodytų 225 straipsnyje, apibrėžimus, ne visais atvejais aiškūs įstatymo įvardijami požymiai, todėl taikant įstatymą gali būti susiduriama su keblumais. Šių požymių aiškinimui didelę įtaką turi ikiteisminio tyrimo bei teismų praktika, tačiau pasikeitus baudžiamajam įstatymui dalis specialiajam subjektui būdingų požymių pakito, tik kai kurie išliko nepakitę.

2.5.2. Trumpa istorinė problemos apžvalga

Kyšininkavimo nusikaltimų subjekto samprata baudžiamajame įstatyme nuėjo ilgą kelią. Pagal 1961 metų Baudžiamąjį kodeksą už kyšio priėmimą buvo baudžiamas valstybės pareigūnas, kuris įstatyme (1961 metų red. BK 177 str. 3 d.) buvo apibrėžiamas kaip „asmuo, kuris nuolat arba laikinai vykdo valdžios atstovo funkcijas, taip pat kuris valstybinėse ar visuomeninėse įmonėse, įstaigose ar organizacijose nuolat arba laikinai eina tarnybą, susijusią su organizacinių-tvarkomųjų ar administracinių-ūkinių pareigų vykdymu, arba kuris tokias pareigas vykdo tose įmonėse, įstaigose ar organizacijose pagal specialų įgaliojimą". Baudžiamojo įstatymo komentare valstybės pareigūnas buvo aiškinamas kaip „valstybinio ar visuomeninio aparato darbuotojas, kuris vykdo valdžios atstovo funkcijas arba atlieka organizacines-tvarkomąsias ar administracines-ūkines pareigas"[256]. Įstatyme įtvirtinti svarbiausi pareigūno požymiai buvo tokie: asmuo dirbo valstybinėje ar visuomeninėje įmonėje, įstaigoje ar organizacijoje; toks asmuo buvo valdžios atstovu arba vykdė organizacines-tvarkomąsias arba administracines-ūkines funkcijas. Pagal įstatymą asmenys, nors ir dirbantys valstybės tarnyboje, tačiau neatitinkantys šių kriterijų, pareigūnais nebuvo. Eiliniai įstaigų tarnautojai nebuvo laikomi pareigūnais ir baudžiamojon atsakomybėn negalėjo būti patraukti. Pareigūnai įstatymo prasme nebuvo ir kiti asmenys, vykdantys profesines funkcijas (gydytojai,

[256] LTSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 1989. P. 296.

dėstytojai, advokatai), jeigu jie nėjo administracinių pareigų[257]. Nors nusikaltimo subjektu galėjo būti tik valstybės pareigūnas, iki pat 1990 metų nuolatos kildavo diskusijų, koks asmuo pripažintinas valstybės pareigūnu, o koks ne, nes apibrėžime pateikiami kriterijai – organizacinių-tvarkomųjų arba administracinių-ūkinių pareigų vykdymas – buvo paslankūs ir atskirais atvejais pritaikomi daugumai asmenų, kurių veikla buvo susijusi su valstybės valdymo tarnyba. Problemą komplikavo ir tai, kad įstatyme buvo vartojamos sąlyginės kategorijos „nuolat ar laikinai", kurios sunkino įstatymo pritaikymą.

Esminiai pokyčiai, susiję su kyšininkavimo nusikaltimų subjektais, padaryti 1993 metų sausio 28 dienos įstatymu Nr.I-57[258]. Skirsnis „Pareiginiai nusikaltimai" papildytas 181^1 straipsniu „Dovanos priėmimas", numatančiu baudžiamąją atsakomybę valstybės tarnautojams. Baudžiamajame įstatyme šalia „valstybės pareigūno" atsirado „valstybės tarnautojo" sąvoka. Kaip minėta darbo dalyje apie kyšininkavimo nusikaltimų kriminalizavimo raidą, šiuo įstatymu iš esmės buvo kriminalizuotas toks pats kyšio priėmimas, tačiau padarytas ne valstybės pareigūno, o valstybės tarnautojo. 1994 metų liepos 19 įstatymu Nr.I-551 iš esmės reformavus 1961 metų Baudžiamąjį kodeksą, šalia kyšininkavimo bei dovanos priėmimo, kaip nusikaltimų valstybės tarnybai, atsirado normos, kriminalizuojančios kyšininkavimo veikas komercinės veiklos sferoje: Baudžiamojo kodekso skyriuje „Nusikaltimai ūkininkavimo tvarkai" buvo kriminalizuotos veikos „Komercinis papirkimas" (BK 319 str.) ir „Neteisėto atlyginimo priėmimas" (BK 320 str.). Šios veikos pasižymėjo specialiuoju subjektu – asmeniu, tarnaujančiu komercinėje, ūkinėje įmonėje ar finansinėje įstaigoje arba užsiimančiu profesine veikla. Taigi baudžiamajame įstatyme iš esmės buvo įtvirtintas dviejų lygmenų kyšininkavimas: valstybės tarnyboje, kurio subjektai buvo valstybės pareigūnai arba tarnautojai, ir komercinis kyšininkavimas, kurio subjektai galėjo būti asmenys, užsiimantys komercine ar profesine veikla. Baudžiamojo kodekso 290 straipsnio 2 dalis valstybės pareigūną apibrėžė kaip asmenį, „kuris dirbdamas valstybės valdžios, valdymo, teisėsaugos, valstybės kontrolės ar priežiūros institucijose įgyvendina jų funkcijas arba turi administracinius įgalinimus". BK 290 straipsnio pirmoji dalis valstybės tarnautoją apibrėžė kaip asmenį, „kuris dirba valstybės valdžios, valdymo, teisėsaugos, valstybės kontrolės ar priežiūros institucijose, įgyvendina jų funkcijas, tačiau neturi valdžios atstovo ar administracinių įgalinimų". Vėliau 1995 m. liepos 4 dienos įstatymu Nr.I-1014[259] valstybės tarnautojo sąvoka dar praplėsta – valstybės tarnautoju laikomas asmuo, kuris atlieka tam tikras pareigas (išskyrus ūkines ir technines funkcijas) įstaigoje, įmonėje, organizacijoje ir kuriam atlyginimas mokamas iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų, tačiau kuris neturi valstybės pareigūno įgaliojimų.

---

[257] Piesliakas V. Nusikaltimai tarnybai Lietuvos baudžiamojoje teisėje // Tarptautinis seminaras „Korupcijos prevencija". Vilnius, 1997.
[258] Valstybės žinios. 1993, Nr.5-90.
[259] Valstybės žinios. 1995, Nr.59-1477.

Baudžiamojo įstatymo konstrukcija, numatanti diferencijuotą valstybės pareigūno ir valstybės tarnautojo atsakomybę už kyšio (dovanos, neteisėto atlyginimo) priėmimą, išsilaikė iki 1999 m. liepos 1 dienos, kai įstatymu Nr.VIII-1281[260] atsakomybė valstybės pareigūnui ir tarnautojui suvienodinta, pakeitus kodekso 290 straipsnyje įtvirtintas sąvokas. Tuo tarpu valstybės pareigūnų ir tarnautojų bei asmenų, tarnaujančių komercinėje, ūkinėje įmonėje ar finansinėje įstaigoje arba užsiimančių profesine veikla, atsakomybė už kyšininkavimo veikas diferencijuota buvo iki 2002 metų, kai 2002 m. sausio 25 dienos įstatymu Nr.IX-737[261] pripažinti netekusiais galios BK 319 ir 320 straipsniai, tuo pat metu praplėsta kodekso 282 straipsnio galiojimo sfera, specialiaisiais subjektais numatanti ir asmenis, dirbančius bet kokioje sferoje ir turinčius administracinius įgaliojimus ar teikiančius viešąsias paslaugas. Šiuo įstatymu Baudžiamojo kodekso 282, 290 straipsniai iš esmės buvo priderinti prie naujo Baudžiamojo kodekso konstrukcijos.

Kyšininkavimo nusikaltimų subjektas, iki 2003 metų galiojant 1961 metų Baudžiamajam kodeksui, pamažu evoliucionavo nuo vienos, tačiau nevisiškai apibrėžtos „valstybės pareigūno“ sąvokos iki savarankiškų „valstybės pareigūno“ bei „valstybės tarnautojo“ sąvokų ir baigėsi „valstybės tarnautojo“, kaip bendros specialųjį subjektą apibūdinančios sąvokos, įtvirtinimu. Be to, įstatymas buvo papildytas atskira asmenų kategorija – asmenimis, tarnaujančiais komercinėje, ūkinėje įmonėje ar finansinėje įstaigoje arba užsiimančiais profesine veikla. Ilgainiui, reformavus 1961 m. Baudžiamąjį kodeksą ir atsisakius kyšininkavimo skirstymo pagal veiklos sferą, atsirado universali norma, kurioje valstybės tarnautojas buvo įtvirtintas kaip specialusis subjektas arba jam prilygintas asmuo – tai apėmė bet kokioje srityje dirbantį asmenį, turintį viešojo administravimo įgaliojimus ar teikiantį viešąsias paslaugas. Panašios schemos įstatymų leidėjas laikėsi aprašydamas subjektą naujajame Baudžiamajame kodekse.

Nėra abejonių, kad naujausiai kyšininkavimo subjekto sampratai turėjo įtakos Europos baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos. Kaip jau minėta, šios konvencijos pasirašymas ir ratifikavimas veikė nacionalinį baudžiamąjį įstatymą. Joje aptariami konkretūs kyšininkavimo nusikalstamų veikų subjekto klausimai. Konvencijos 1 straipsnis „Vartojamos sąvokos“ įtvirtina tokias sąvokas: „a) valstybės pareigūnas“ – tai „pareigūnas“, „valstybės tarnautojas“, „meras“, „ministras“ arba „teisėjas“, kaip šie terminai apibrėžiami tos valstybės, kurioje atitinkamas asmuo vykdo minėtas funkcijas, nacionalinėje teisėje ir kaip yra taikomi tos valstybės baudžiamojoje teisėje; b) šio straipsnio a punkte minima sąvoka „teisėjas“ apima prokurorus ir teismines pareigas einančius asmenis“. Konvencijoje skiriama daug dėmesio ir tarptautinėse organizacijose dirbančių asmenų (9, 10, 11 straipsniai), taip pat asmenų, dirbančių užsienio šalių organizacijose (5, 6 straipsniai), veikoms įvertinti.

[260] Valstybės žinios. 1999, Nr.66-2112.
[261] Valstybės žinios. 2002, Nr.15-555.

Kalbant apie subjekto problematiką reikia pabrėžti, kad Europos baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos, 2002 metais papildyta papildomu protokolu, kurio esmė – išplėsti pasirašiusiųjų valstybių vidaus įstatymuose baudžiamąją atsakomybę tam tikrų kategorijų asmenų atžvilgiu. Papildomame protokole numatyta, kad baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimo ir papirkimo veikas turi būti numatyta vietos ir užsienio šalių arbitrams, sprendžiantiems bylas arbitraže, taip pat valstybės vidaus ir užsienio prisiekusiesiems, kolegialiai sprendžiantiems asmens kaltumo klausimus teisminio nagrinėjimo metu. Lietuvos Respublika kol kas neprisijungė prie šio protokolo, tačiau keliamas klausimas dėl prisijungimo. Jei būtų nuspręsta šį dokumentą pasirašyti ir jis būtų ratifikuotas, būtų reikalingos pataisos baudžiamajame įstatyme, numatančio atsakomybę minėtų kategorijų asmenims.

2.5.3. Valstybės tarnautojas ir jam prilygintas asmuo, kaip kyšininkavimo nusikalstamų veikų subjektai

2.5.3.1. Valstybės tarnautojas

2000 metų Baudžiamojo kodekso 225 straipsnyje įtvirtintas kyšininkavimo nusikaltimų subjektas yra valstybės tarnautojas. Kaip jau buvo minėta kalbant apie nusikalstamo kėsinimosi objektą, kyšininkavimas visų pirma daro žalą valstybės tarnybai, iškreipdamas jos paskirtį, pažeisdamas sąžiningumo ir nepaperkamumo ją einant principus, taip pat žemindamas jos autoritetą bei prestižą piliečių ir kitų asmenų akyse. Atitinkamai, kyšininkavimo subjektas yra asmuo, užimantis tam tikras pareigas valstybės tarnyboje. 2000 metų Baudžiamojo kodekso 230 straipsnio pirmojoje dalyje teigiama, kad *„valstybės tarnautojai yra asmenys, dirbantys valstybės tarnyboje – valstybės politikai, viešojo administravimo valstybės tarnautojai pagal Valstybės tarnybos įstatymą bei kiti asmenys, kurie, dirbdami valstybės ar savivaldybių institucijose ar įstaigose, teisminėse, teisėsaugos, valstybės kontrolės bei priežiūros ir joms prilygintose institucijose, atlieka valdžios atstovo funkcijas arba turi administracinius įgaliojimus“*. Taigi pagal Baudžiamąjį kodeksą nagrinėjant valstybės tarnautojo sampratą aktualūs du pagrindiniai momentai:

a) darbo sritis, kurioje asmuo dirba – tai politikai, viešojo administravimo tarnautojai, asmenys, dirbantys valstybės ar savivaldybių institucijose ar įstaigose, teisminėse, teisėsaugos, valstybės kontrolės bei priežiūros, joms prilygintose institucijose,

b) įgaliojimai, apibrėžiami baudžiamajame įstatyme, – valdžios atstovo funkcijų arba administracinių įgaliojimų turėjimas.

Pagal darbo sritis, kuriose dirba valstybės tarnautojai, sąlyginai galima išskirti tam tikras valstybės tarnybos kategorijas ir jose tam tikras funkcijas atliekančius asmenis – (a) politikus, (b) viešojo administravimo tarnautojus, (c) asmenis, dirbančius valstybės ir savivaldybių institucijose ir

įstaigose, (d) dirbančius teisminėse ir teisėsaugos įstaigose, (e) asmenis, dirbančius kontrolės ir priežiūros bei joms prilygintose institucijose.

Be darbo srities, išskiriami tarnautojo turimi įgaliojimai – (1) valdžios atstovo funkcijos arba (2) administraciniai įgaliojimai.

Skirtingai nuo BK, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje pateikiamas kiek kitoks valstybės tarnautojo apibrėžimas: „valstybės tarnautojas – fizinis asmuo, einantis pareigas valstybės tarnyboje ir atliekantis šio straipsnio 1 dalyje nurodytą viešojo administravimo veiklą“. Pagal valstybės tarnybos įstatymą valstybės tarnautojui būdingi du požymiai: 1) asmuo turi eiti pareigas valstybės tarnyboje ir 2) atlikti viešojo administravimo veiklą arba turėti viešojo administravimo įgaliojimus nepavaldžių asmenų atžvilgiu. Sprendžiant patraukimo baudžiamojon atsakomybėn klausimus svarbiausia yra Baudžiamojo kodekso numatytas valstybės tarnautojo, kaip specialaus subjekto, apibrėžimas, todėl jam skirtinas didžiausias dėmesys. Tačiau aiškinant įstatymą sistemingai tikslinga atkreipti dėmesį ir valstybės tarnybą reglamentuojančius teisės aktus.

2.5.3.1.1. Valstybės tarnautojų rūšys BK 230 str. 1 d.

(a) *Politikas*. Pagal Valstybės tarnybos įstatymą (2 str. 11 d.), „valstybės politikai“ yra asmenys, įstatymų nustatyta tvarka išrinkti arba paskirti į Respublikos Prezidento, Seimo Pirmininko, Seimo nario, Ministro Pirmininko, ministro, savivaldybės tarybos nario, savivaldybės mero, savivaldybės mero pavaduotojo pareigas. Kitaip tariant, tai asmenys, kurie verčiasi politine veikla ir eina tam tikras pareigas, susijusias su valstybės valdymu. Šios kategorijos asmenų ypatumas tas, kad jų atžvilgiu netaikomas valstybės tarnybos įstatymas, nors jie yra valstybės tarnautojai. Baudžiamojo kodekso prasme valstybės politikai laikomi valstybės tarnautojais.

Valstybės politikai neatsitiktinai išskirti į atskirą kategoriją: jų veiklos pobūdis, palyginti su kitais valstybės tarnautojais, yra kitoks. Visų pirma šie asmenys pareigas užima įstatymų nustatyta tvarka remiantis tam tikra procedūra – rinkimais ir pan. Antra, jų veiklos kryptys yra susijusios su valstybės valdymu, nuo jų veiklos tiesiogiai priklauso svarbiausių valstybės gyvenimo, strateginių sprendimų priėmimas. Trečia, šių asmenų atskaitingumas yra kitoks, jie veikia asmeniškai (Seimo nariai), o jų veikla susijusi su politinių partijų programų įgyvendinimu. Taip pat šiems asmenims taikomi imunitetai, siekiant užtikrinti jų veiklos nepriklausomumą ir sudaryti geras sąlygas įgyvendinti tokią veiklą. Atitinkamai įstatymų leidėjas baudžiamajame įstatyme išskiria tokią valstybės tarnautojų kategoriją. Galima pateikti išsamų asmenų, sudarančių *„politikus“, kaip specialiuosius subjektus,* sąrašą: Prezidentas, Seimo narys, Seimo pirmininkas, Ministras Pirmininkas, ministras, savivaldybės meras, savivaldybės mero pavaduotojas, savivaldybės tarybos

narys. Teismų praktikoje nepasitaikė baudžiamųjų bylų, kuriose kyšininkavimu būtų kaltinamas politikas, kaip valstybės tarnautojas[262].

(b) *Viešojo administravimo tarnautojas pagal valstybės tarnybos įstatymą.* Baudžiamojo kodekso normoje įtvirtinta tiesioginė nuoroda į Valstybės tarnybos įstatymą – 230 str. 1 d. kalbama apie „viešojo administravimo valstybės tarnautojus pagal Valstybės tarnybos įstatymą". Valstybės tarnybos įstatymo nauja redakcija nenumato „viešojo administravimo valstybės tarnautojo" kategorijos. Manau, pagal pradinį sumanymą įstatymų leidėjas šiuo požymiu norėjo aprašyti tam tikrą valstybės tarnautojų kategoriją. Senosios redakcijos valstybės tarnybos įstatyme „viešojo administravimo valstybės tarnautojas" buvo apibrėžiamas kaip „valstybės tarnautojas, dirbantis valstybės ar savivaldybės institucijoje ar įstaigoje ir atliekantis įstatymų ir jų pagrindu priimtų teisės aktų nustatytas viešojo administravimo funkcijas". Taip buvo apibrėžtas tarnautojas, kuris turi suteiktas teises įgyvendinti teisės aktus, valdyti, tvarkyti visuomenei skirtas paslaugas. Tai valstybės tarnautojas, dirbantis valstybės institucijose ir turintis įgaliojimus praktiškai įgyvendinti vykdomąją valdžią. Šiuo metu aiškinant viešojo administravimo valstybės tarnautoją susidaro dviprasmiška situacija: ši kategorija netenka prasmės, nes Baudžiamajame kodekse esanti nuoroda į valstybės tarnybos įstatymą niekur neveda – galiojančioje šio įstatymo redakcijoje nerasime „viešojo administravimo valstybės tarnautojo" kategorijos, antra vertus, tiriant kyšininkavimo bylas ir sprendžiant apie specialųjį subjektą turi būti taikomos Baudžiamojo kodekso, o ne kitų įstatymų nuostatos, nes tik baudžiamasis įstatymas numato nusikalstamas veikas, apibrėžia kitus patraukimo baudžiamojon atsakomybėn pagrindus. Panaikinus apibrėžiamąją sąvoką valstybės tarnybos įstatyme, be valstybės politikų ir viešojo administravimo tarnautojų, pagal valstybės tarnybos įstatymą BK 230 str. 1 dalis numato ir „kitus asmenis, kurie dirbdami valstybės ar savivaldybių institucijose ar įstaigose...". Baudžiamajame kodekse pateikiama „viešojo administravimo tarnautojų pagal valstybės tarnybos įstatymą" kategorija turi būti aiškinama kaip *valstybės tarnautojai, dirbantys valstybės institucijose ir atliekantys viešojo administravimo veiklą. Viešojo administravimo tarnautoju,* kaip specialiuoju subjektu, turi būti pripažįstamas viceministras, ministerijos valstybės sekretorius, ministerijos sekretorius, ministerijų struktūrinio padalinio (departamento, kontrolės ar apskaitos funkcijas atliekančios tarnybos, agentūros, inspekcijos ar kitos įstaigos) vadovas (direktorius, viršininkas), jo pavaduotojas, skyriaus darbuotojas.

(c) *Asmuo, dirbantis valstybės ar savivaldybių institucijose ar įstaigose.* Valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos yra visų grandžių bei lygių institucijos, kurios atlieka valstybės valdymą, realizuodamos savo funkcijas – teisėkūros, įstatymų ir kitų teisės aktų leidybos ir jų įgyvendinimo. BK prasme asmuo, dirbantis šiose institucijose, yra bet koks asmuo, nesantis

[262] Seimo narys A.Butkevičius nuteistas už pasikėsinimą sukčiauti stambiu mastu, nors jo nusikalstami veiksmai turėjo kyšininkavimui būdingų bruožų.

politikas ar viešojo administravimo tarnautojas, tačiau atliekantis kitas funkcijas. *Valstybės ar savivaldybių institucijos ir įstaigos* gali būti aiškinamos taip: tai atstovaujamosios valdžios institucijos – Seimas ir jo kanceliarija, savivaldybės taryba; valdymo – vykdomosios valdžios: prezidentūra, Vyriausybė, Vyriausybės kanceliarija, įvairios vyriausybės įstaigos, vyriausybės komisijos, ministerijos, įstaigos prie ministerijų (komitetai, departamentai, tarnybos, agentūros, inspekcijos), apskrities viršininkai ir jų administracijos, savivaldybės meras, valdyba, savivaldybių sudarytos administracijos, apskričių įstaigos, savivaldybių tarnybos ir seniūnijos. Todėl *asmeniu, dirbančiu valstybės ar savivaldybių institucijose ar įstaigose,* turi būti laikomas prezidentūros kanceliarijos vadovas, Ministro Pirmininko vyriausiasis patarėjas, kuris koordinuoja Ministro Pirmininko politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojų veiklą, atstovauja Ministrui Pirmininkui pristatydamas Ministro Pirmininko sprendimus (pagal Vyriausybės įstatymo[263] 44 str.), vyriausybės kancleris, vyriausybės įstaigos generalinis direktorius, direktorius, viršininkas, jo pavaduotojas, apskrities viršininkas, apskrities viršininko pavaduotojas, savivaldybės administratorius, savivaldybės struktūrinio padalinio vadovas, darbuotojas, savivaldybės seniūnijos seniūnas, savivaldybės įmonės vadovas.

Kalbant apie asmenis, dirbančius valstybės institucijose bei įstaigose, pažymėtinas Lietuvos bankas. Jo padėtis yra išimtinė. Iš esmės Lietuvos bankas yra valstybės institucija, tačiau pagal atliekamas funkcijas ir padėtį išsiskiriantis iš kitų valstybės institucijų. Pagal Lietuvos banko įstatymo[264] 3 straipsnio 2 dalį jis yra nepriklausomas nuo Lietuvos Respublikos valstybės institucijų ir įstaigų bei kitų įmonių, įstaigų ir organizacijų. Šiam bankui vadovauja banko valdyba ir valdybos pirmininkas. Todėl valdybos pirmininkas ir jos nariai turi būti laikomi valstybės tarnautojais Baudžiamojo kodekso prasme, kaip *asmenys, dirbantys valstybės institucijoje*. Pažymėtina, kad, be asmens veiklos sferos, labai svarbūs jo įgaliojimai – jie asmenį leidžia pripažinti specialiuoju subjektu.

Aiškinant Baudžiamojo kodekso sąsają su Valstybės tarnybos įstatymu, reikia atkreipti dėmesį, kad ne visi asmenys, dirbantys valstybės tarnyboje, yra valstybės tarnautojai pagal Valstybės tarnybos įstatymą. Pavyzdžiui, pagal darbo sutartį dirbantis asmuo toje pačioje valstybės tarnyboje, kurio veikla ir funkcijos iš esmės nesiskiria nuo šalia dirbančių asmenų, nelaikomas valstybės tarnautoju pagal Valstybės tarnybos įstatymą. Tačiau BK 230 straipsnio 1 dalies prasme asmenį reikia laikyti valstybės tarnautoju, jeigu jis atitinka požymius – dirba valstybės ar savivaldybės institucijoje ir atlieka valdžios atstovo funkcijas ar turi administracinius įgaliojimus. Taigi toks asmuo yra valstybės tarnautojas ir jo veiksmai atitinka BK 225 ir 230 straipsniuose įtvirtintą požymį „valstybės tarnautojas“. Vertinant tokio asmens veiksmus, išvada daroma

[263] Valstybės žinios. 1994, Nr.43-772.
[264] Valstybės žinios. 1994, Nr.99-1957.

remiantis ne Valstybės tarnybos įstatymu, o Baudžiamuoju kodeksu, nes iš Valstybės tarnybos įstatymo apibrėžimo galima išvada, kad nusikaltimo subjektu asmuo, dirbantis valstybės institucijoje, gali būti ne kaip valstybės tarnautojas, o kaip *asmuo, dirbantis valstybinėje įstaigoje ir turintis atitinkamus viešojo administravimo įgaliojimus ar teikiantis viešąsias paslaugas* (BK 230 str. 3 d.). Štai, pavyzdžiui, sprendžiant asmenų patraukimo atsakomybėn problemą iškyla tokia situacija: valstybės įmonė Valstybės turto fondas pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. kovo 24 d. nutarimo Nr.341 „Dėl valstybės įmonės Valstybės turto fondo steigimo“[265] 8 punkto nuostatas atlieka funkcijas, įgyvendindamas labai svarbius valstybės interesus: privatizuoja valstybei nuosavybės teise priklausantį turtą pagal Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymą, atstovauja valstybės interesams valdant, naudojant jam patikėjimo teise perduotas valstybei nuosavybės teise priklausančias akcijas ir ilgalaikį materialųjį turtą bei jais disponuojant. Turto fondas, kaip valstybės įmonė, atstovaudamas valstybės interesams valdant, naudojant jam patikėjimo teise perduotas valstybei nuosavybės teise priklausančias akcijas ir kitą turtą, įgyvendina valstybei priklausančių akcijų suteikiamas teises, nuomoja ir Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka investuoja bei perleidžia ilgalaikį materialųjį turtą, įstatymų nustatyta tvarka organizuoja žemės sklypų, priskirtų privatizuojamiems objektams, pardavimą ir t.t. Tačiau Turto fondo darbuotojai dirba pagal darbo sutartis, kurias su jais (ši nuostata netaikoma vyriausiajam finansininkui (buhalteriui)), remdamasis minėtu Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu, sudaro Turto fondo generalinis direktorius. Šie darbuotojai nėra valstybės tarnautojai valstybės tarnybos įstatymo prasme. Vyriausybės nutarimu patvirtintų Valstybės įmonės Valstybės turto fondo įstatų 51 punkte nustatyta, kad Turto fondo administracijos darbo reglamente gali būti nustatytos veiklos sritys, kuriose savarankiškai veikti ir sudaryti Turto fondo sandorius turi teisę kiti įgalioti Turto fondo administracijos darbuotojai. Remdamiesi tokia išvada, teisėsaugos institucijų darbuotojai teigia negalintys patraukti atsakomybėn asmenų, nes jie nėra valstybės tarnautojai. Tokia išvada yra sąlygota įstatymų tarpusavio neatitikimo ir nulemia netinkamą įstatymų taikymą. Iš esmės valstybės įmonės darbuotojai yra *asmenys, dirbantys valstybės įstaigoje* ir *turintys administracinius įgaliojimus*. Esant kitokių aplinkybių, tokie asmenys gali būti *valstybės tarnautojui prilyginamais asmenimis, jeigu jie dirbdami valstybinėje įmonėje turi atitinkamus viešojo administravimo įgaliojimus*. Todėl reikia pabrėžti, kad Baudžiamajame kodekse vartojama „valstybės tarnautojo“ sąvoka yra platesnė, apimanti įvairių sričių asmenis, dirbančius valstybės tarnyboje *plačiąja prasme*. Kartu apibrėžimas yra pasenęs, nes neatitinka Valstybės tarnybos įstatymo, kurio naujoje redakcijoje nenumatyta „viešojo administravimo valstybės tarnautojų“ kategorija.

[265] Valstybės žinios. 1998, Nr.29-782.

(d) *Asmuo, dirbantis teisminėse, teisėsaugos institucijose*. Įstatymų leidėjas, pateikdamas atskirų kategorijų institucijas, kuriose dirbantys asmenys turi atitinkamus įgaliojimus, išskiria teismines ir teisėsaugos institucijas. Tai tokios institucijos, kurių veikla susijusi su teisingumo vykdymu apskritai, baudžiamųjų, administracinių, civilinių klausimų bei ginčų sprendimas, taip pat kompetencija spręsti įstatymų ir Konstitucijos (Konstitucinis Teismas) atitikimą. Tai institucijos, sudarančios teisminę valdžią ir veikiančios nepriklausomai nuo kitų valstybės institucijų. Tokio asmens, kaip subjekto, buvimą iliustruoja pavyzdys:

E.Miliniene, dirbdama Vilniaus 4-ojo apylinkės teismo teisėja, per tris kartus priėmė kyšį stambiu mastu už pil. S.Š. civilinio ieškinio dėl gyvenamojo namo varžytinių akto pripažinimą negaliojančiu, palankaus sprendimo S.Š. atžvilgiu priėmimą – už veiksmų atlikimą, kuriuos ji galėjo atlikti eidama savo pareigas. Teismas, spręsdamas specialaus subjekto klausimą pažymėjo, kad teisiamoji veikos padarymo metu dirbo teisėja, todėl buvo pareigūnė, nes pagal įgaliojimus vykdė valdžios atstovo funkcijas; teismas taip pat padarė nuorodą į tuo metu galiojusio teismų įstatymo 49 straipsnį, pagal kurį „Teisejų ir teismų reikalavimai, kai jie vykdo teisingumą, yra privalomi visiems fiziniams asmenims, įmonėms, įstaigoms, organizacijoms"[266].

Aiškinant teisminių institucijų sampratą galima pateikti baigtinį šių institucijų sąrašą: tai veikiantys visų kategorijų teismai – Konstitucinis Teismas, Aukščiausiasis Teismas, aukštesnysis administracinis teismas, apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai. Tokių institucijų darbuotojai yra teisėjai bei pagalbinis personalas. Tačiau teisingumo vykdymo funkcijas tiesiogiai įgyvendina asmenys, turintys įgaliojimus priimti sprendimus, – teisėjai. Todėl BK numatytas požymis „asmuo, dirbantis teisminėje institucijoje" turi būti aiškinamas kaip bet kokio teismo *teisėjas*.

Kaip teisėsaugos institucijos turi būti suprantamos institucijos, užtikrinančios teisėtvarką valstybės viduje ir vykdančios nusikalstamų veikų tyrimą, įgyvendinančios viešosios tvarkos apsaugą bei kitas su teisėtvarkos palaikymu susijusias funkcijas. Tokios institucijos yra visų lygių prokuratūros įstaigos, kitos ikiteisminio tyrimo institucijos ir operatyvines veiklos subjektai – Vidaus reikalų ministerijos padaliniai, policijos tarnybos, Valstybės saugumo departamentas, Specialiųjų tyrimų tarnyba.

Teisėsaugos institucijose dirbantys asmenys gana dažnai tampa kyšininkavimo nusikaltimų subjektais. Ypač tai pasakytina apie policijos pareigūnus, ikiteisminio tyrimo institucijų pareigūnus.

K.Ramanauskas nuteistas už kyšio priėmimą pagal LR BK 282 str. 1 d. Dirbdamas Kaišiadorių rajono apylinkės prokuratūros prokuroru ir pagal šias pareigas galėdamas priimti sprendimą tiriamojoje byloje, kurioje baudžiamojon atsakomybėn buvo patrauktas M.N., už atlikimą pastarojo interesais palankių veiksmų – bylos nutraukimą – per du kartus Kaišiadorių mieste priėmė iš A.Z. kyšį – 1500 ir 1000 JAV dolerių. Baudžiamojoje byloje kaltininkas pripažintas valstybės pareigūnu todėl, kad galėjo priimti sprendimą nepavaldaus asmens atžvilgiu. Šiuo požiūriu akivaizdus BK įvardytas požymis „valdžios atstovas", nes asmuo, dirbdamas prokuroru ir atlikdamas tyrimą baudžiamojoje byloje, turi valdžios atstovo įgaliojimus ir gali priimti teisiškai reikšmingus sprendimus nepavaldžių asmenų atžvilgiu[267].

---

[266] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1[1]-29/2000.
[267] Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr.2K-804, 2000 m.

Šioje situacijoje kaltininko darbas prokuratūroje vertintinas kaip tik kaip asmens, dirbančio teisėsaugos institucijoje, požymis.

(e) *Asmuo, dirbantis valstybės kontrolės ir priežiūros ir joms prilygintose institucijose*. Tai tokios institucijos, kurių pagrindinė (vienintelė) ar viena iš veiklos krypčių yra tam tikros visuomeninio gyvenimo srities priežiūra bei kontrolė[268]. Pagal atliekamas funkcijas tokios institucijos gali būti sukurtos specialiai kontrolės, priežiūros funkcijoms atlikti arba šalia kitos veiklos vykdyti tam tikrų visuomeninio gyvenimo sričių kontrolę. Atlikdamas kontrolės bei priežiūros funkcijas, tokios institucijos tarnautojas paprastai turi teisę surašyti administracinių teisės pažeidimų protokolus arba bausti už nustatytus pažeidimus. Tai reiškia, kad šių institucijų tarnautojai turi įgaliojimus nepavaldžių asmenų atžvilgiu. Kai kurios kontrolės institucijos veikia savarankiškai, kitos – kaip padaliniai prie tam tikrų institucijų. Šių institucijų veiklos sritys apibrėžiamos teisės aktuose, kartu jie nustato šių institucijų kompetenciją (pvz., Valstybės kontrolės įstatymas). Tokių institucijų išsamaus sąrašo pateikti neįmanoma dėl jų gausos, pavyzdžiui, Valstybės kontrolė, Seimo kontrolierių įstaiga, Vyriausioji tarnybinės etikos komisija, Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierius, savivaldybės kontrolierius, kontroliuojančios institucijos prie vykdomosios valdžios subjektų – Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba, Valstybinė kokybės inspekcija, Aplinkos ministerija, Valstybinė atominės energetikos saugos inspekcija, Valstybinė darbo inspekcija, Viešųjų pirkimų tarnyba, Valstybinė konkurencijos ir vartotojų teisių gynimo tarnyba, Valstybinė paminklosaugos komisija, Valstybinė tabako ir alkoholio kontrolės tarnyba prie LR Vyriausybės, Kultūros vertybių apsaugos departamentas prie Kultūros ministerijos, Civilinės saugos departamentas, Valstybinė draudimo priežiūros tarnyba, Valstybinė lošimų priežiūros taryba, Muitinė, Priešgaisrinės saugos ir gelbėjimo departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, Valstybinė draudimo priežiūros tarnyba, Valstybinė visuomenės sveikatos priežiūros tarnyba, Valstybinė mokesčių inspekcija, Valstybinė statybos inspekcija, kitos inspekcijos bei tarnybos. Kaip tam tikra išimtis kontrolės institucija turi būti pripažįstamas ir Lietuvos bankas.

„Valstybės kontrolės bei priežiūros prilygintoms institucijoms priskirtinos tokios institucijos, kurios, be kitų profiliuojančių (pagrindinių) funkcijų, vykdo įstatymų, nustatytų taisyklių ir tvarkos laikymosi kontrolę bei priežiūrą joms priskirtose reguliavimo srityse“[269]. Tokių institucijų pavyzdžiai gali būti Ūkio ministerijos, Susisiekimo ministerijos, Sveikatos apsaugos ministerijos įstaigų tarnautojai, Žemės ūkio ministerijos padalinių tarnautojai, tokias funkcijas taip pat vykdo Vertybinių popierių komisija (vertybinių popierių emisijos ir viešosios apyvartos srityje), Vyriausioji rinkimų komisija (rinkimų organizavimo ir priežiūros srityse), Lietuvos bankas

---

[268] „Kontroliuoti“ – tikrinti, vykdyti kontrolę; „kontrolė“ – 1. tikrinimas, 2. asmenys, kurie tikrina; „prižiūrėti“ – saugoti (tvarką), rūpintis saugumu, gyvenimu. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius, 2000. P. 325, 622.

[269] Jovaišas K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai // Teisės problemos. 1996, Nr.1. P. 142.

(bankinių operacijų, kreditinės veiklos srityje). Štai, pavyzdžiui, Lietuvos banko įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 6 punkte numatyta, kad Lietuvos bankas „išduoda bei atšaukia licencijas Lietuvos Respublikos kredito įstaigoms ir prižiūri jų veiklą, taip pat išduoda ir atšaukia leidimus steigti užsienio valstybių kredito įstaigų skyrius bei atstovybes ir jiems veikti bei prižiūri užsienio valstybių kredito įstaigų skyrių, veikiančių Lietuvos Respublikoje, veiklą įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka“. Todėl asmenys, dirbantys aukščiau išvardytose institucijose, turi būti vertinami kaip *asmenys, dirbantys valstybės kontrolės institucijose,* tais atvejais, kai kontrolė bei priežiūra yra pagrindinė, esminė, institucijų veikla (Valstybės kontrolė, Maisto ir veterinarijos kontrolės tarnyba), arba kaip asmenys, dirbantys valstybės kontrolės ir priežiūros institucijoms prilygintose (Vertybinių popierių komisija, Lietuvos bankas) institucijose.

Teismų praktikoje tiriant kyšininkavimo bylas pasitaiko valstybės tarnautojų, dirbančių valstybės kontrolės ir priežiūros ar joms prilygintose institucijose:

R.Stripinis, dirbdamas Valstybinės ligonių kasos Ekspertizės skyriaus vyriausiuoju ekspertu gydytoju, 1998 m. spalio 21 d. surašydamas akcinės bedrovės „Palangos rugelis“ tikrinimo pažymą suklastojo Ligonių kasos Organizacinio skyriaus viršininkės V.D. pašus – pasirašė už ją. Ši pažyma buvo būdas prievartauti kyšį už tai, kad būtų nurodyta mažesnė, negu nustatyta tikrinimu, žala, iš UAB „Palangos rugelis“ atstovu prisistačiusio L.M. Kaltininkas prievartavo, o vėliau ir priėmė 8000 JAV dolerių (32 000 litų) kyšį.

Specialaus subjekto klausimai baudžiamojoje byloje ištirti ir įtvirtinti labai nuosekliai. Teismas, įvertinęs kaltininko veiklos sritį, pažymėjo, kad „Valstybės kontrolės ir priežiūros prilygintoms institucijoms priskiriamos tokios institucijos, kurios, be kitų profiliuojančių (pagrindinių) funkcijų, vykdo įstatymų ir numatytų taisyklių laikymosi kontrolę bei priežiūrą joms priskirtose reguliavimo srityse. Iš Valstybinės ligonių kasos veiklą reglamentuojančių įstatymų ir poįstatyminių aktų matyti, kad ši įstaiga priskiriama valstybės kontrolės bei priežiūros prilygintoms institucijoms“. Be to, „Valstybinės ligonių kasos Ekspertizės skyriaus vyriausiojo eksperto gydytojo R.Stripinio pareiginiuose nuostatuose, be kitų funkcijų, nurodyta, kad jis kontroliuoja teritorinių kasų veiklą ir dalyvauja tikrinant medicininį bei finansinį asmens sveikatos priežiūros įstaigų paslaugų, teikiamų draudžiamiems asmenims, prieinamumą, tinkamumą, kiekį ir kokybę, asmens sveikatos priežiūros įstaigų paslaugų, apmokamų iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto, lėšų panaudojimą pagal poreikį bei jų efektyvumą“. Iš šių pareiginių nuostatų matyti, kad R.Stripiniui yra suteikti valdiniai įgaliojimai, jis vykdo būtent tas Valstybinės ligonių kasos funkcijas, kurios priskirtos Valstybės kontrolės bei priežiūros prilygintoms institucijoms, tai yra jis vykdo valdžios atstovo funkcijas. Atsižvelgdamas į tai, teismas daro išvadą, kad R.Stripinis, dirbdamas Valstybinės ligonių kasos Ekspertizės skyriaus vyriausiuoju ekspertu gydytoju ir vykdydamas jam suteiktus įgaliojimus, buvo valstybės pareigūnas[270].

[270] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-119, 1999 m.

2.5.3.1.2. Valstybės tarnautojo įgalinimai

1) Valdžios atstovo funkcijos

Sąvoka „valdžios atstovas“ atėjo iš senųjų baudžiamojo įstatymo formuluočių. 1961 metų BK 177 straipsnio 2 dalyje apibrėžiant pareigūno sąvoką buvo vartojamas žodžių junginys „valdžios atstovas“. Teorijoje ši kategorija buvo aiškinama gana vienodai ir nekėlė diskusijų. „Valdžios atstovai – tai asmenys, turintys teisę ir pareigą duoti įsakymus, nurodymus, išleisti potvarkius, privalomus tiek pavaldiniams, tiek kitiems piliečiams, su kuriais jie nėra susiję tarnybiniais ryšiais (...) šių pareigūnų veikla neapsiriboja ta organizacija, įstaiga, žinyba, kurios atstovai jie yra“, – teigiama Baudžiamojo kodekso komentare[271]. „Valdžios atstovo įgaliojimai – tai teisė duoti privalomus nurodymus formaliai nepavaldiems asmenims. Policininkai, muitininkai, prokurorai, mokesčių ir kiti valstybės inspektoriai yra valstybės pareigūnai dėl to, kad jie gali duoti privalomus vykdyti nurodymus darbo santykių prasme nepavaldiems asmenims. „Valdžios atstovai – tai asmenys, kurie (...) turi teisę ir pareigą jiems suteiktų įgaliojimų ribose duoti įsakymus, nurodymus, išleisti nutarimus, potvarkius, priimti kitus sprendimus, privalomus įstaigoms, įmonėms, organizacijoms nepriklausomai nuo jų žinybinės priklausomybės ir pavaldumo. Šių pareigūnų kompetencija ir veikla neapsiriboja ta įstaiga, organizacija ir žinyba, kurios atstovai jie yra. Be to, valdiniai įgaliojimai esant reikalui gali būti vykdomi prievartos (administracinės, drausminės, finansinės, fizinės ir kt.) priemonėmis“[272]. „Valdžios atstovai yra asmenys, kurie įgyvendina valdžios funkcijas. Valdžios funkcijos ir atitinkamai valdžios atstovo veiksmų pobūdis lemiami uždavinių, keliamų konkrečiam organui. Pavyzdžiui, valdžios atstovas – policijos darbuotojas – vykdo viešosios tvarkos apsaugos funkcijas. (...) Visa jo veikla yra santykiai su nepavaldžiais asmenims. Tai neapibrėžtai platus asmenų ratas, su kuriais valdžios atstovas yra teisniuose santykiuose dėl jam įstatymo suteiktų įgaliojimų“[273].

Valdžios atstovo įgaliojimai, nors ir taikomi „neapibrėžtam asmenų ratui“, turi tam tikras ribas priklausomai nuo valdžios atstovo veiklos pobūdžio: policininkas gali duoti nurodymus dėl viešosios tvarkos palaikymo ir užtikrinimo, mokesčių inspektorius – tik susijusius su mokestiniais teisniais santykiais, teisėjai – tik su santykiais, sprendžiamais teismo. „Valdžios atstovo“ funkcijos ir statusas tiriant kyšininkavimo veikas vertinami nevienodai, tačiau dauguma atvejų teismai ir ikiteisminio tyrimo pareigūnai šį požymį vertina tinkamai, tik vengia detalizuoti teismo nuosprendyje. Analizuojant baudžiamąsias bylas pasitaiko įvairaus šio požymio traktavimo:

A.Urbonaitis, dirbdamas Vilniaus miesto socialinės paramos centro Globos ir rūpybos skyriaus vyresniuoju inspektoriumi ir turėdamas teisę asmenims nemokamai skirstyti Globos ir rūpybos skyriuje

---

[271] LTSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 1989. P. 296-297.

[272] Jovaišas K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai // Teisės problemos. 1996, Nr.1. P. 72.

[273] Галахова А. Уголовная ответственность за должностные преступления сотрудников органов внутренних дел. Москва, 1988. P. 12.

esančią invalidų kompensacinę techniką, 2001 m. spalio 5 d. savo darbo kabinete pažadėjo V.K. už 150 litų kyšį skubiai, be eilės, išduoti invalido vežimėlį[274].

Ikiteisminio tyrimo institucija veiksmus kvalifikavo kaip kyšio priėmimą pagal LR BK 1999 metų liepos 1 d. įstatymo Nr.VIII-1281 redakcijos 282 str. 1 d. A.Urbonaitis įvardytas kaip valstybės tarnautojas, kuris, būdamas Socialinės paramos centro vyresniuoju inspektoriumi, turėjo teisę asmenims nemokamai skirstyti Globos ir rūpybos skyriuje esančią kompensacinę techniką. Pagal minėto įstatymo redakcijos BK 290 straipsnį valstybės tarnautoju buvo laikomas asmuo, atliekantis tam tikras pareigas įstaigoje, įmonėje ar organizacijoje, kuriam atlyginimas mokamas iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų, tačiau kuris neturi valstybės pareigūno įgaliojimų.

V.Norvaišienė, dirbdama LR kultūros ministerijos Kultūros vertybių apsaugos departamento Klaipėdos apygardos vyresniąja specialiste, būdama komisijos, paskirtos Klaipėdos apskrities administracijos viršininko 2000 09 29 įsakymu Nr.2222, nare, 2001 m. lapkričio mėnesio 10 d. už tai, kad pripažintų tinkamu naudotis piliečio A.C. rekonstruotą butą, iš šio piliečio pareikalavo 300 litų kyšio, o 2001 m. lapkričio 13 d. kyšį priėmė. Baudžiamojoje byloje V.Norvaišienė pripažinta valstybės pareigūne[275]*. Byloje matyti, kad kaltininkė galėjo atlikti teisiškai reikšmingus veiksmus nepavaldžių jai asmenų atžvilgiu, priimti sprendimą, nuo jos priklausė akto pasirašymas.*

Baudžiamajame kodekse sąvoka „valdžios atstovas" yra tradicinė, tačiau kituose šiuolaikiniuose teisės aktuose „valdžios atstovo" sąvoka, išskyrus Baudžiamojo kodekso 230 straipsnį[276] ir galiojantį Administracinių teisės pažeidimų kodeksą, nevartojama. Nei valstybės tarnybos, nei viešojo administravimo įstatyme, nei Konstitucijoje sąvokos „valdžios atstovas" nėra. Ji gali būti vertinama kaip reliktas, kurio turinys šiuolaikinių įstatymų kontekste dviprasmiškas. Antai Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnis skelbia: „Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Valdžios galias riboja Konstitucija. Valdžios įstaigos tarnauja žmonėms". Taigi pagal Konstitucijos 5 str. 1 d. išskiriamos keturios pagrindinės valdžios institucijos: Seimas, Prezidentas, Vyriausybė, teismas. Vadinasi, pažodžiui sąvoka „valdžios atstovas" turėtų būti suprantama kaip kažkurioje iš šių institucijų dirbančio asmens ir turinčio atitinkamus įgaliojimus, statusas ar dar paprasčiau: valdžios atstovas yra tas, kuris tiesiogiai reprezentuoja šias institucijas – Seimo narys, Prezidentas, ministras ar teisėjas. Tačiau toks supratimas tolimas BK 230 str. 1 d. įtvirtintos sąvokos turiniui.

Kita vertus, pasakymas „valdžios atstovo funkcijos" siejamas su abstrakčia valdžia; taigi toks pasakymas nesuderinamas su Viešojo administravimo įstatymu. Pažodžiui „valdžios atstovas" reikštų kurios nors iš išvardytųjų institucijų atstovą, tačiau pagal įstatymo prasmę taip nėra: valdžios atstovu laikomas nebūtinai išvardytųjų institucijų atstovas, o tas, kas gali duoti nurodymus jam nepavaldiems asmenims (visų pirma) ir tiesiogiai įgyvendinti valdžią. Manau, ši sąvoka nėra gera ir dėl jai būdingo autoritarinio atspalvio – „valdžios atstovas, duodantis nurodymus". Tačiau ji taip

[274] Specialiųjų tyrimų tarnybos baudžiamoji byla Nr.39-1-022-01.

[275] Specialiųjų tyrimų tarnybos Klaipėdos skyriaus baudžiamoji byla Nr.39-1-215-01.

[276] Baudžiamojo kodekso XLI skyriuje „Nusikaltimai valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens veiklai" nėra „valdžios atstovo" sąvokos; čia vartojama sąvoka „valstybės tarnautojas ar viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo", nors iš esmės kalbama apie tuos pačius asmenis, tik ne kaip specialiuosius subjektus, o kaip kėsinimosi dalyką.

tvirtai įaugusi į sąmonę, kad jos buvo sunku atsisakyti konstruojant Baudžiamojo kodekso apibrėžimus. Vadinasi, „valdžios atstovas“ turėtų būti suprantamas plačiąja prasme, kaip „asmuo, atstovaujantis valstybės valdymo institucijoms ir jų vardu įgyvendinantis valstybės valdymą (valdžią), kurio sprendimai privalomi vykdyti kitiems asmenims“. Laikausi tos nuomonės, kad aprašant tarnautojo įgaliojimus Baudžiamajame kodekse reikėtų vengti „valdžios atstovo“ sąvokos ir ją keisti „asmeniu, turinčiu administracinius įgaliojimus nepavaldžių asmenų atžvilgiu“ arba „valstybės pareigūno“ sąvoka. Pastaroji tinkama tuo, kad savaime reiškia asmenį, turintį įgaliojimus pavaldžių ir nepavaldžių asmenų atžvilgiu, taigi apima ir valdžios atstovo sampratą.

Konstruojant specialaus subjekto apibrėžimus Baudžiamajame kodekse, atsisakyta *valstybės pareigūno* sąvokos, kuri ilgą laiką buvo pagrindinė apibūdinanti specialųjį subjektą. Manau, tam įtakos turėjo noras suvienodinti terminologiją ir supaprastinti įstatymą. Šios sąvokos labai artimos: „pareigūnas“ apibrėžiamas kaip asmuo, kuris „eina valdžios ar administracijos atstovo pareigas“, o „tarnautojas“ – „tas, kas tarnauja, pareigūnas“[277]. Vien vertinamieji BK vartojami apibrėžimo požymiai skyrė sąvokų turinį. Tačiau valstybės pareigūno kategorija apibrėžimo požiūriu BK buvo labai gera ir net tikslinga. Pareigūnas, kaip jau minėta ankstesnėje apžvalgoje, buvo susiklosčiusi specialų subjektą apibrėžianti kategorija 1961 metų BK. „Valstybės pareigūnas“, kaip požymis, buvo įrodinėjamas ir baudžiamosiose bylose, pvz., „parengtinio tyrimo metu nustatyta, kad R. Uždavinys ir J. Maciulevičius, būdami valstybės pareigūnais – R. Uždavinys Pasienio policijos departamento prie LR VRM Varėnos pasienio policijos rinktinės Trišonių užkardos sargybų būrio pasieniečiu, o J.Maciulevičius Pasienio policijos departamento prie LR VRM Varėnos pasienio policijos rinktinės Trišonių užkardos sargybų būrio vyresniuoju pasieniečiu, visur ir visada turėdami valdžios atstovo teisinį statusą bei pareiginį laipsnį, veikdami bendrai...“[278]. Valstybės pareigūno sąvoka apibrėžiama galiojančio viešojo administravimo įstatymo 3 straipsnio 5 dalyje: „Pareigūnas – valstybės tarnautojas, turintis administravimo įgaliojimus pagal pareigas pavaldiems ir nepavaldiems asmenims“. Vadinasi, pareigūnas yra tas, kuris turi valdžios atstovo statusą ar administracinius įgaliojimus BK 230 str. 1 d. prasme. Šiuo požiūriu valstybės pareigūno sąvoka yra priimtinesnė ir labiau atitinkanti šiuolaikinę teisėkūrą bei teisės principus nei sąvokos „valdžios atstovas“ ar „valdžios atstovo funkcijos“. „Pareigūno“ sąvoką galima sutikti ir konkrečių institucijų veiklą reglamentuojančiuose statutuose. Štai Specialiųjų tyrimų tarnybos statuto 6 straipsnio „Tarnybos pareigūnas“ 1 dalyje teigiama: „Tarnybos pareigūnas yra statutinis valstybės tarnautojas, paskirtas į tam tikras pareigas Specialiųjų tyrimų tarnyboje ir pagal savo kompetenciją turintis administracinius įgaliojimus jam nepavaldiems asmenims“. Analogiška nuostata įtvirtinta Vidaus tarnybos statute. Taigi terminu „pareigūnas“ tiksliai apibrėžiama asmens statusas bei įgaliojimai.

---

[277] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius, 2000. P. 379.
[278] Specialiųjų tyrimų tarnybos baudžiamoji byla Nr.39-1-007-00.

Administracinių teisės pažeidimų kodekse, apibrėžiant specialųjį subjektą, vartojama „valstybės pareigūno“ sąvoka. ATPK 14 straipsnio 1 dalyje sakoma: „Pareigūnais šiame kodekse laikomi tokie asmenys, kurie nuolat ar laikinai vykdo valdžios atstovų funkcijas, taip pat kurie valstybinės ar kitų nuosavybės formų įmonėse, įstaigose ar organizacijose nuolat arba laikinai eina tarnybą, susijusią su organizacinių-tvarkymo ar administracinių-ūkinių pareigų vykdymu, arba kurie tokias pareigas eina minėtose įmonėse, įstaigose ar organizacijose pagal įgaliojimą“. Tokia sąvoka iš esmės tapati 1961 metų redakcijos Baudžiamajame kodekse pateikiamai pareigūno sąvokai. Manau, akivaizdu, kad ATPK vartojamas apibrėžimas yra aiškus anachronizmas įstatymų leidyboje. Administracinių teisės pažeidimų projekte[279] pareigūno ar valstybės tarnautojo sąvokos neapibrėžiamos.

2) Administraciniai įgaliojimai

Sąvoka „administraciniai įgaliojimai“ baudžiamosios teisės teorijoje iki šiol apibrėžiama kaip galimybė duoti nurodymus pagal pareigas pavaldiems asmenims ar darbo santykių prasme pavaldiems asmenims. „Asmuo, turintis administracinius įgalinimus“ reiškia bet kokio lygio viršininką, administratorių“, – teigia prof. V.Piesliakas[280]. Baudžiamojo kodekso komentaruose administraciniai įgaliojimai apibrėžiami kaip „vadovavimas institucijų ar jų struktūrinių padalinių veiklai (atskiroms jos sritims), šios veiklos planavimas ir kontroliavimas, pavaldinių darbo organizavimas, drausmės palaikymas, planinių ir operatyvinių užduočių vykdymas, taip pat darbuotojų priėmimo, perkėlimo, atleidimo funkcijų vykdymas ir pan.“[281].

Administraciniai įgaliojimai įstatymų leidėjo išskirti į atskirą kategoriją norint numatyti specialiuoju subjektu ne šiaip asmenį, dirbantį valstybės tarnyboje, o atsakingą asmenį, administruojantį instituciją, tvarkantį jos vidaus reikalus bei užtikrinantį veiklos įgyvendinimą ir jai keliamų tikslų pasiekimą. Skirtingai negu Baudžiamajame kodekse, Valstybės tarnybos ir Viešojo administravimo įstatymuose vartojama sąvoka „viešojo administravimo įgaliojimai pavaldžių asmenų atžvilgiu“ (Valstybės tarnybos įst. 2 str. 1 d.) ir „administravimo įgaliojimai pagal pareigas pavaldiems ir nepavaldiems asmenims“ (Viešojo administravimo įst. 3 str. 5 d.). Be to, Viešojo administravimo įstatymo 3 straipsnio 3 dalis pateikia „vidaus administravimo“ apibrėžimą: „vidaus administravimas – administravimo veikla, kuria užtikrinamas valstybės ar vietos savivaldos konkrečios institucijos, įstaigos, tarnybos ar organizacijos savarankiškas funkcionavimas (struktūros tvarkymas, personalo valdymas, turimų materialinių-finansinių išteklių valdymas ir naudojimas, raštvedybos tvarkymas), kad jos galėtų tinkamai vykdyti joms priskirtus viešojo administravimo ar kitos valstybinės veiklos uždavinius“. To paties įstatymo 11 straipsnis apibrėžia vidaus

[279] Projektas skelbtas Teisingumo ministerijos interneto tinklalapyje adresu http://www.tm.lt/?item=taktproj.

[280] Piesliakas V. Nusikaltimai tarnybai Lietuvos baudžiamojoje teisėje // Tarptautinis seminaras „Korupcijos prevencija“. Vilnius, 1997.

[281] Jovaišas K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai // Teisės problemos. 1996, Nr.1. P. 73.

administravimo tikslą – „užtikrinti, kad institucijoje būtų laiku parengiami, priimami ir įgyvendinami administraciniai sprendimai“. Iš tiesų, šiuose apibrėžimuose atsekama *administracinių įgaliojimų* samprata, suprantama jau minėta tradicine BK 230 str. 1 d. prasme, ir dera su kitomis nagrinėjamose teisės aktuose vartojamomis sąvokomis. Vistik tam tikra prasme šios sąvokos skirtingos. Tiriant kyšininkavimo nusikalstamas veikas pagrindu imama baudžiamojo įstatymo pateikiama „administracinių įgaliojimų“ samprata.

Administracinių įgaliojimų požymis baudžiamosiose bylose pasitaiko, tačiau jis yra retesnis nei valdžios atstovo funkcijų požymis. Manau, tai suprantama, kadangi subjektai duodantys kyšius dažniausiai juos duoda valstybės tarnautojams, siekdami patenkinti savo interesus, o tarp kyšio davėjo ir ėmėjo nėra jokių pavaldumo santykių, - valstybės tarnautojas už kyšį atlieka veiksmus, turėdamas valdžios atstovo funkcijas – galimybę priimti sprendimus privalomus kitiems asmenims.

E.Papreckis, nuteistas už tai, kad, dirbdamas Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos Kauno skyriaus viršininko pavaduotoju, 1999 m. sausio 21, 22 ir 25 dienomis savo kabinete prievartavo duoti 3000 litų kyšį UAB „Oida“ generalinę direktorę D.U. už pažymos apie statinių, kuriuos statyti nereikalingas leidimas, priėmimą naudoti, išdavimą – už atlikimą veiksmų, kuriuos jis turėjo ir galėjo atlikti eidamas pareigas, o 1999 m. sausio 25 d. priėmė prievartautą kyšį.

Baudžiamojoje byloje E.Papreckis pripažintas specialiuoju subjektu – valstybės pareigūnu, Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos skyriaus viršininko pavaduotoju. Teismo nuosprendyje pažymima, kad „E.Papreckis priimtas į darbą Valstybinės statybos inspekcijos Kauno skyriaus viršininko pavaduotoju. Iš galiojančių Valstybinės statybos inspekcijos Kauno m. skyriaus nuostatų, patvirtintų 1996 11 06 Kauno apskrities valdytojo įsakymu Nr. 5378, ir Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos Kauno m. skyriaus darbo plano matyti, kad skyriaus viršininko pavaduotojas yra valstybės pareigūnas, turintis administracinius įgaliojimus[282].

Kaltininkas turėjo teisės aktų numatytą galimybę atlikti teisiškai reikšmingus veiksmus pavaldžių ir nepavaldžių asmenų atžvilgiu, todėl šiuo atveju yra įstatymo numatytas požymis „administraciniai įgaliojimai“.

R.Areliūnienė, K.Lanauskas, M.Mažutavičius buvo kaltinami pagal LR BK 282 str. 1 d. dėl kyšio priėmimo iš piliečių faktų – būdami Šiaulių pirmosios medicininės socialinės ekspertizės komisijos nariais (R.Areliūnienė – pirmininke), pažeisdami teisės aktų nustatytą tvarką savanaudiškais tikslais už invalidumo grupės nustatymą iš piliečių ėmė pinigus – tyrimo nustatyti 45 kyšio priėmimo faktai. Kaltininkai apibrėžti kaip valstybės pareigūnai – Medicininės socialinės ekspertizės komisijos nariai, į kurių pareigas įejo invalidumo nustatymas; pagal Valstybinės medicininės socialinės ekspertizės nuostatus ši komisija yra valstybės įstaiga, veikianti prie Socialinės apsaugos ministerijos, nustatanti asmenų invalidumą, o šios komisijos veikla finansuojama iš valstybės biudžeto lėšų[283].

Tačiau, ikiteisminiam tyrimui kaltininkus apibrėžiant kaip valstybės pareigūnus, tikslinga išskirti jiems būdingus požymius: veiklos sritį bei įgaliojimus – ikiteisminio tyrimo metu tai nebuvo padaryta. Visi asmenys, padarę nusikalstamas veikas minėtoje byloje, buvo valstybės tarnautojai, dirbantys valstybės valdymo institucijoje, ir turėjo valdžios atstovo funkcijas, t.y. galimybę atlikti teisiškai reikšmingus veiksmus nepavaldžių asmenų atžvilgiu. R.Areliūnienė, kuri tyrimo metu neigė esanti pareigūnė, nors buvo minėtos komisijos pirmininke, be valdžios atstovo funkcijų, turėjo ir administracinius įgaliojimus.

---

[282] Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-159, 1999 m.

[283] Specialiųjų tyrimų tarnybos Šiaulių skyriaus baudžiamoji byla Nr.39-1-306-01.

Kartais administracinių įgaliojimų požymis traktuojamas neteisingai.

S.Prokopovičius, dirbdamas Tardymo skyriaus prie Vilniaus trečiojo policijos komisariato tardytoju, priėmė 500 JAV (tuo metu 2000 litų) dolerių kyšį už veiksmus kyšio davėjo naudai – už tai, kad nutraukė baudžiamąją bylą jo atžvilgiu dėl vagystės. Nuosprendyje teigiama, kad kaltininkas laikytinas valstybės pareigūnu, nes nusikalstamos veikos padarymo metu dirbo laisvai samdomu tardytoju, „buvo asmuo, dirbantis teisėsaugos institucijoje ir turintis administracinius įgalinimus"[284].

Šiuo atveju požymis „administraciniai įgaliojimai" supainiotas su požymiu „valdžios atstovo funkcijos". Teismų praktikoje galima aptikti atvejų, kai subjekto požymis tapo kliūtimi įrodyti nusikaltimo sudėtį:

A.Lovčis, R.Svirnelis. A.Valukonis, A.Špakauskas, dirbdami Krašto apsaugos ministerijos Valstybinės sienos apsaugos tarnybos Vilniaus apskrities pasienio posto Kenos pasienio kontrolės posto kontrolieriais, 1994 m. birželio 3 d. ryte Vilniaus rajone, Kalvelių kaime, neteisėtai per pasienį praleido į Lietuvą Rusijos piliečius V. K., F. J., A. F., padarydami jų pasuose tarnybiniu spaudu žymas apie atvykimą į Lietuvos Respubliką, ir už tai iš minėtų Rusijos piliečių gavo 100 JAV dolerių. Kaltinamiesiems buvo inkriminuotas nusikaltimas pagal LR BK 282 str. 2 d. (1993 metų įst. redakcija). Bylos tyrimo metu nesurinkta pakankamai įrodymų apie padarytą nusikalstamą veiką, be to, kaip nuosprendyje konstatuota:„Teismas laikosi tos nuomonės, kad teisiamieji nėra pareigūnai. Jie tarnavo kariais KAM pasienio tarnyboje sutinkamai su vidaus tarnybos statuto taisyklėmis ir jas pažeidė. Todėl (...) veiksmai perkvalifikuojami į LR BK 267 str." (Vidaus tarnybos statuto pažeidimas)[285].

Teismas, argumentuodamas specialaus subjekto požymio nebuvimą, turėjo nurodyti, kodėl kaltininkai nelaikytini pareigūnais, tai keltų mažiau abejonių; manau, šiuo požiūriu teismas darydamas išvadą nenustatė, kad kaltininkai nedirbo valstybės tarnyboje ir neatliko valdžios atstovo funkcijų.

Nėra gerai tai, kad Baudžiamajame kodekse vartojamos sąvokos turiniu skiriasi nuo kituose teisės aktuose vartojamų sąvokų. Taikant baudžiamąjį įstatymą, nusikalstamas veikas tiriantys asmenys dažnai klaidinami panašių, bet skirtingos reikšmės sąvokų. Kai kuriais atvejais tam pačiam dalykui apibrėžti vartojamos panašios, bet nevisiškai tapačios sąvokos – „administraciniai įgaliojimai" ir „viešojo administravimo veikla". BK kalbama apie „valdžios atstovo funkcijas", o valstybės tarnybos įstatyme pateikiama „administravimo įgaliojimų nepavaldžių asmenų atžvilgiu" sąvoka. BK 230 straipsnio 1 dalyje pateikiama „ administracinių įgaliojimų", o to paties straipsnio 3 dalyje „administravimo įgaliojimų" sąvoka. Baudžiamojo kodekso 230 straipsnyje įtvirtinta valstybės tarnautojo sąvoka nevisiškai atitinka tą pačią sąvoką Valstybės tarnybos įstatyme.

2.5.3.1.3. Kandidatas į valstybės tarnautojo pareigas

Nauja tendencija Lietuvos baudžiamajame įstatyme yra įtvirtinti ne tik asmens, jau užimančio tam tikras pareigas, baudžiamąją atsakomybę, bet ir kandidato į jas. Pirmą kartą kandidatas, kaip nusikaltimo subjektas tiriant kyšininkavimo nusikaltimus, įtvirtintas 2000 metų Baudžiamajame kodekse. Tokia įstatymų leidėjo pozicija įdomi, tačiau kartu išskirtinė: nagrinėdami užsienio šalių patirtį neaptiksime kandidato, laikomo specialiuoju subjektu. Europos baudžiamosios

[284] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-155, 1996 m.
[285] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-93, 1996 m.

teisės konvencijoje dėl korupcijos taip pat neminimas „kandidatas“. Ši sąvoka lingvistiniu požiūriu reiškia „asmenį, rinkimais, konkursu ar panašiu būdu siekiantį pareigų, tarnybos, vietos, narystės (kandidatas į deputatus, komitetą, komisiją); kandidatauti, kandidatuoti – būti kandidatu“[286].

Kandidato, kaip prilyginto asmeniui, jau einančiam pareigas ir įgyvendinančiam įpareigojimus, numatymas subjektu gali būti vertinamas teigiamai iš keleto pozicijų: pirma, kyšininkaujant galima žadėti priimti ar priimti kyšį, vadinasi, galima žadėti kažką dar nesant, neužimant pareigų, ar priimti už tai, kas bus padaryta, užėmus pareigas ir tokia veika jau yra pavojinga. Antra vertus, kandidato įtvirtinimas kaip savarankiško subjekto, aktualus prevencijos požiūriu ir gerai dera prie valstybės baudžiamosios politikos: valstybės politikai esant prioritetinei korupcijos užkardymo ir prevencijos požiūriu, toks atsakomybės plėtimas subjekto sąskaita yra teigiamas poslinkis.

Baudžiamojo įstatymo prasme kandidatas – tai asmuo, kuris jau yra susijęs tam tikrais teisniais santykiais su valstybės tarnyba ar kitomis institucijomis, realizuojančiomis viešąsias funkcijas, pareikšdamas norą eiti pareigas oficialiu pareiškimu ir jį įformindamas nustatyta tvarka. „Kandidato“ sąvokos šiuo atveju traktuoti pernelyg plačiai negalima, nes demokratinėje visuomenėje iš esmės visi asmenys, atitinkantys įstatymų reikalavimus ir neturintys teisių suvaržymų, gali būti kandidatais į bet kokias viešąsias ar valstybės tarnybos pareigas. Kandidato numatymas kyšininkavimo subjektu išplečia baudžiamosios atsakomybės taikymo sritį ir tai įstatymo leidėjo padaryta sąmoningai, siekiant įtvirtinti įstatyme kuo efektyvesnį kyšininkavimo persekiojimą. Tačiau tokia normos konstrukcija gali sukelti įrodinėjimo problemų.

Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas[287] numato kandidatų į Seimo narius kėlimo tvarką bei kandidato į Seimo narius teisinę padėtį. Šio įstatymo 37 ir 38 straipsniai numato kandidatų kėlimo tvarką. To paties įstatymo 39 straipsnio 4 dalis numato, kad, patikrinusi pateiktus pareiškinius dokumentus, Vyriausioji rinkimų komisija priima sprendimą dėl kandidato registravimo per 10 dienų, bet ne vėliau kaip likus 31 dienai iki rinkimų. Pagal Seimo rinkimų įstatymo 45 straipsnį Vyriausioji rinkimų komisija paskelbia rinkimuose dalyvaujančių kandidatų sąrašus. Kandidatas į Seimo narius rinkimų agitacijos kampanijos metu iki pirmojo naujai išrinkto posėdžio be Vyriausiosios rinkimų komisijos negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, jam negali būti taikomos administracinės nuobaudos teismine tvarka už veiksmus, padarytus rinkimų agitacijos kampanijos metu. Vadinasi, kandidatas turi tiksliai apibrėžtą padėtį ir tam tikras lengvatas. Tuo pat metu neatmetama galimybė, kad asmuo, būdamas kandidatu, galės susitarti dėl kyšio priėmimo už veiksmus, kuriuos jis galės padaryti ateityje. Tokiu būdu atskirais

[286] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius, 2000. P. 281.
[287] Valstybės žinios. 1992, Nr.22-635; 1996, Nr.62-1467; 2000, Nr.59-1760.

atvejais baudžiamoji atsakomybė kandidatui turi būti veiksminga priemonė, sulaikanti asmenį nuo neteisėtų veikų darymo.

Asmuo nustoja būti kandidatu nuo to momento, kai tampa valstybės tarnautoju – užima tam tikras pareigas. „Asmuo įgauna tarnybinių teisių ir įpareigojimų kompleksą nuo dienos, nurodytos įsakyme dėl jo priėmimo į darbą arba rinkimų akte, net tais atvejais, kai reikalingas paskesnis paskyrimo patvirtinimas. Jeigu aukštesnis valstybinio valdymo organas išreiškia nepritarimą paskyrimui, tai asmuo vis dėl to pripažįstamas pareigūnu, tačiau tik laikotarpiu nuo įsakymo paskelbimo dėl priėmimo į darbą iki momento, kada išreikštas nepritarimas“[288]. Pagal statutus priimamus tarnautojus reglamentuoja įvairūs statutai, pvz., Vidaus tarnybos statutas[289] ar Specialiųjų tyrimų tarnybos statutas[290]. Tokiuose statutuose įtvirtinta speciali tapimo tarnautoju (pareigūnu tvarka), o pradžios momentas dažniausiai siejamas su priesaikos davimu.

Renkamo asmens tapimas valstybės tarnautoju susijęs su konkrečia rinkimų bei jų rezultatų skaičiavimo procedūra. Pagal Seimo rinkimų įstatymo 93 straipsnio 1 dalį galutinius rinkimų rezultatus skelbia Vyriausioji rinkimų komisija, o pagal 94 str. 1 dalį po rinkimų rezultatų paskelbimo Vyriausioji rinkimų komisija per 3 dienas išrinktiems kandidatams įteikia Seimo nario pažymėjimus. Pagal Seimo statuto[291] 2 straipsnį Seimo narių įgaliojimų laikas pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kurią naujai išrinktas Seimas susirenka į pirmąjį posėdį. Nuo šio posėdžio pradžios baigiasi anksčiau išrinktų Seimo narių įgaliojimų laikas; išrinktas Seimo narys visas teises įgyja tik po to, kai Seimo posėdyje prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai. Nors asmuo realiai negali atlikti jokių funkcijų, nes neina pareigų nuo išrinkimo momento (rezultatų paskelbimo ir pažymėjimo gavimo), jau susiklosto teisiniai santykiai, leidžiantys jam atlikti socialiai reikšmingus veiksmus. Taigi tiriant nusikalstamą veiką konkrečiu atveju reikia nustatyti tikslų asmens teisinį statusą ir jį detalizuoti procesiniuose dokumentuose.

Vis dėlto manau, kandidatas į tam tikras pareigas, kaip specialusis subjektas, yra daugiau išimtis negu taisyklė ir ikiteisminio tyrimo institucijų bei teismų praktikoje nebus dažnas.

2.5.3.2. Asmens, prilyginto valstybės tarnautojui, samprata ir požymiai

2.5.3.2.1. Dėl sąvokos „prilygintas“ priimtinumo

Baudžiamojo kodekso 230 str. 3 d. teigiama, kad „valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo, kuris dirba bet kokioje valstybinėje, nevalstybinėje ar privačioje įstaigoje, įmonėje ar organizacijoje ar verčiasi profesine veikla ir turi atitinkamus viešojo administravimo įgaliojimus, ar teikia viešąsias paslaugas, išskyrus ūkines technines funkcijas atliekantį asmenį“.

[288] Галахова А. Уголовная ответственность за должностные преступления сотрудников органов внутренних дел. Москва, 1988. P. 10.
[289] Valstybės žinios. 2003, Nr.42-1927.
[290] Valstybės žinios. 2003, Nr.38-1656.
[291] Valstybės žinios. 1999, Nr.15-249.

Kalbant apie kyšininkavimo subjektą, šių kategorijų asmenų statuso įvertinimas sudaro daugiausia problemų. Šiuo klausimu nėra jokios teismų praktikos, kurios analizė padėtų susidaryti vaizdą apie įstatymo taikymą. Antra, nagrinėjant BK 230 str. 3 d., iškyla sąvokų problematika. Įstatyme vartojama sąvoka „prilyginti asmenys", kurios turinys dviprasmiškas ir nebūdingas baudžiamajam įstatymui. Nėra aiškus sąvokų „bet kokioje valstybinėje, nevalstybinėje ar privačioje įstaigoje, įmonėje ar organizacijoje" turinys, tokios sąvokos nevartojamos kituose įstatymuose.

Baudžiamajame kodekse terminas „prilygintas asmuo", kalbant apie specialųjį subjektą, yra naujovė. Baudžiamojoje teisėje laikomasi nuomonės, kad sąvokos, reikalaujančios vienodo traktavimo, turi būti apibrėžtos, nes, kaip rodo teismų praktika, jos sukelia daug sunkumų kvalifikuojant veikas. Neapibrėžta sąvoka sudaro prielaidas neadekvačiam – per siauram arba per plačiam – aiškinimui. Atitinkamai nusikaltimų tarnybai subjektą ligšiolinėje kriminalizavimo praktikoje įstatymų leidėjas stengėsi apibrėžti, tačiau apibrėžimai turėjo trūkumų ir sunkino vienareikšmį sąvokų traktavimą. Naujajame BK vartojama sąvoka „prilyginta" iš teorijos pozicijų vertinama gana skeptiškai: kiekviena kategorija, taikant baudžiamąjį įstatymą, turi konkretų turinį, tad prilyginti kokį nors asmenį kitam lengva tik teoriškai, o realiai tai padaryti veikos tyrimo metu sudėtinga, nes lyginamųjų sąvokų turinys gali neatitikti apimties prasme. Šiuo atveju, kai valstybės tarnautojui prilyginamas bet koks asmuo, nesantis tarnautoju, atsiranda specialusis subjektiškumas. Lingvistiškai ši sąvoka aiškinama taip: „Prilygintas, prilyginti – 1. prilyginti: laipsniu jis buvo prilygintas eskadrono vadui; 2. nurodyti panašumą: mergelė dainose prilyginama žaliai rūtai"[292].

Manau, nesant susiklosčiusios teismų praktikos bei nusistovėjusių kvalifikavimo tradicijų, tokios sąvokos kaip „prilyginama", pateikimas įstatyme, kaip bus bandoma atskleisti tolesnėje analizėje, neišvengiamai lems plečiamąjį įstatymo aiškinimą. Ikiteisminio tyrimo institucijų praktikoje pasitaiko atvejų, kai specialusis subjektas įvardijamas kaip *valstybės tarnautojui prilygintas asmuo*, tačiau ne visais atvejais tai daroma tinkamai:

B.Miknevičius buvo kaltinamas pagal LR BK 282 str. 4 d. už tai, kad dirbdamas viešosios įstaigos Vilniaus universitetinės ligalaikio gydymo ir slaugos ligoninės nervų ligų gydytoju, 2003 m. kovo 14 ir 17 dienomis pasinaudodamas tarnyba ligoninėje ir tuo, kad buvo pažįstamas su Medicininės socialinės ekspertizės komisijos nariais, pareikalavo iš V.K. 400 litų kyšio už tai, kad apsiėmė perduoti pinigus ir paveikti komisijos, pripažįstančios invalidumo būseną, narius, kad šie pripažintų S.A. visiškos negalios būklę. Vėliau savo darbo kabinete priėmė reikalautus pinigus[293].

Šiuo atveju ikiteisminio tyrimo institucija, vertindama kyšininkavimo veiką pagal 2002 metų sausio 25 dienos įstatymo Nr. IX -737 redakcijos 1961 metų BK 282 straipsnio 4 dalį, neatkreipė dėmesio, kad šioje dalyje numatyta veika buvo tarpininko kyšininkavimas (2000 metų BK 226 str.), kuriai būdingas bendrasis, o ne specialusis subjektas. Be abejonės, tam įtakos turėjo įstatymų leidėjo veikla, kuria be deramo pagrindo, dirbtinai, tame pačiame BK straipsnyje numatomos skirtingos pagal esmę veikos.

---

[292] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius, 2000. P. 609.
[293] Specialiųjų tyrimų tarnybos baudžiamoji byla Nr.39-1-004-03.

2.5.3.2.2. Darbas valstybinėje, nevalstybinėje ar privačioje įstaigoje, įmonėje ar organizacijoje ar vertimasis profesine veikla, kaip įstatymo reikalaujamas požymis

Baudžiamasis įstatymas, aprašydamas asmenį, prilygintą valstybės tarnautojui, išskiria keturias veiklos sritis, kuriose asmuo dirba: valstybinę, nevalstybinę, privačią įstaigą, įmonę ar organizaciją ir įgaliojimus – viešojo administravimo įgaliojimus ar viešųjų paslaugų teikimą. Šiuo požiūriu svarbu išaiškinti minėtas darbo sritis bei įgaliojimų turinį ir esmę.

Nekyla abejonių, kad posakis „įstaigoje, įmonėje, organizacijoje" taip pat atkeliavo iš senųjų baudžiamojo įstatymo formuluočių, juo buvo įvardijamos valstybinio pavaldumo įstaigos, atliekančios skirtingus uždavinius ir priklausomai nuo atliekamų funkcijų įvardytos kaip įstaigos, įmonės bei organizacijos, jei joms buvo būdingos administracinio pobūdžio funkcijos, gamybos veikla, kontroliuojama valstybės, kitos veiklos kryptys. Šiuolaikinė tokių sąvokų samprata turėtų būti kiek kitokia. Lingvistiškai aiškinant sąvokas, galima daryti išvadą, kad „įstaiga" apibrėžiama kaip organizacija, atliekanti kurios nors srities darbą[294], „įmonė" – gamybos ar prekybos ūkinis vienetas[295], „organizacija" – struktūra, sutvarkymas, sujungimas į vieną visumą, sutvarkymas į sistemą, žmonių ar visuomeninių grupių susivienijimas[296]. Aiškinant šias sąvokas prieinama prie išvados, kad jos vartojamos tik baudžiamajame įstatyme, o kitiems teisės aktams nebūdingos. Tačiau nelengva nustatyti, kokios institucijos patenka į BK reguliuojamą sritį. Manau, formuluojant BK apibrėžimus, įstatymų leidėjas nevisiškai atsakingai pasitelkė kontekste sunkiai suderinamas sąvokas.

Kaip teigiama baudžiamosios teisės „Specialiojoje dalyje" aiškinant senojo BK 290 straipsnį, „formuluotė, įstaigoje, įmonėje, organizacijoje" likusi iš anksčiau galiojusios šių nusikaltimų subjekto sampratos. Minėta formuluote buvo apibrėžiama pareiginių nusikaltimų padarymo sfera, nurodant, kad šie nusikaltimai galimi ir suvalstybintose SSKP partijoje bei profsąjungose, ir kitose „visuomeninėse" organizacijose. Loginis, sisteminis nurodytos formuluotės (...) aiškinimas rodo, kad ji reiškia valstybines ir savivaldybių įstaigas, institucijas"[297]. Tačiau įsigaliojus naujajam Baudžiamajam kodeksui toks šių sąvokų aiškinimas nebėra teisingas. Naujasis Baudžiamasis kodeksas labai stipriai išplečia subjekto sferą už valstybinių institucijų veiklos ribų.

Taigi pagal Baudžiamąjį kodeksą valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo, teisiniais ryšiais nesusijęs su valstybės tarnyba, kurio veikla reikšminga įgyvendinant visuomenės interesus. Toks asmuo turi: 1) dirbti kažkokioje įstaigoje ar užsiimti profesine veikla; 2) turėti viešojo administravimo įgaliojimus arba teikti viešąsias paslaugas.

---

[294] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV Leidimas. Vilnius, 2000. P. 222.
[295] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV Leidimas. Vilnius, 2000. P. 211.
[296] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV Leidimas. Vilnius, 2000. P. 463.
[297] Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis, 2 knyga. Vilnius, 2001. P. 281.

Pagal šį požymį reikalaujama, kad asmuo *dirbtų*, t.y. teisės aktais nustatyta tvarka būtų susijęs darbo santykiais su tam tikra įstaiga ir jos naudai atliktų tam tikrą veiklą, užduotis ir pan. Vadinasi, asmuo turi būti teisiškai įformintas kaip tam tikros institucijos darbuotojas. Pagal Darbo kodekso 16 straipsnio 1 dalį darbdaviu gali būti „įmonė, įstaiga, organizacija ar kita organizacinė struktūra, nepaisant nuosavybės formos, teisinės formos, rūšies bei veiklos pobūdžio pagal šio kodekso 14 str. turinčios darbinį teisnumą ir veiksnumą“[298]. Vadinasi, požymis, kad asmuo „dirba“ pagal turinį atitinka darbo teisinius santykius. Tačiau norint dirbantį asmenį pripažinti specialiuoju subjektu, be paties darbo, aktualios jo atliekamos konkrečios funkcijos, dėl kurių sulygstama sudarant darbo sutartį (Darbo kodekso 95 str.1 d.). Konkrečios darbo funkcijos, atliekamo darbo pobūdis atsispindi iš pareiginių instrukcijų, detalizuojančių atliekamą darbą. Todėl, tiriant kyšininkavimo veiką, privalu nustatyti darbo sutarties sąlygas bei pareiginių instrukcijų turinį.

Aiškinant požymį „valstybinėje, nevalstybinėje ar privačioje įstaigoje, įmonėje ar organizacijoje“, galima padaryti išvadą, kad Baudžiamojo kodekso prasme turimos mintyje bet kokios institucijos, įsteigtos valstybės, savivaldybių ar privačių asmenų tam tikrai veiklai atlikti. Įstatymas šiuo požiūriu pateikia kiek įmanoma platesnę traktuotę. Todėl šį požymį atitiks valstybės įmonės, specialios paskirties įmonės, akcinės bendrovės, uždarosios akcinės bendrovės, individualiosios įmonės. Tai, kokio kapitalo pagrindu šie subjektai įsteigti bei veikia, siekia pelno ar ne, baudžiamojo įstatymo prasme reikšmės neturi. Požymis „valstybinė įstaiga, įmonė ar organizacija“ turi būti aiškinamas kaip valstybės pavaldumo, įsteigta valstybės ar jos institucijos, kaip pagalbinis padalinys, padedantis įgyvendinti funkcijas, atlikti tam tikrą veiklą; veiklos pagrindą sudaro valstybės turtas. Atitinkamai „nevalstybinė įstaiga, įmonė ar organizacija“ – ne valstybės pavaldumo, įsteigta ne valstybės turto pagrindu, ne valstybės institucijų. „Nevalstybinei įstaigai, įmonei ar organizacija“ artimas požymis yra „privati įstaiga, įmonė ar organizacija“. „Privatus - 1. priklausantis atskiram asmeniui, nuosavas; 2. netarnybinis, neoficialus – asmuo, laiškas, reikalas“[299]. Vadinasi, tai tokia įstaiga, kuri įsteigta privataus asmens (asmenų) ir atliekanti tam tikrą veiklą. Tačiau darbas šiose įstaigose – tik formalus požymis; jis nėra pakankamas pripažinti asmenį prilygintu valstybės tarnautojui. Šiuo atveju, manau, lemiamas yra kitas požymis, suteikiantis šioms sąvokoms, apibrėžiančioms asmenis, esmę. Tai turimi įgaliojimai arba veiklos sritis: viešojo administravimo įgaliojimai arba viešųjų paslaugų teikimas. Todėl kalbant apie privačias ir nevalstybines institucijas reikia pasakyti, kad lemiamas turėtų būti požymis viešojo administravimo įgaliojimai ar viešųjų paslaugų teikimas.

Profesinė veikla. Alternatyvus įstatymo reikalaujamas požymis – asmens vertimasis profesine veikla. Aiškinant lingvistiškai: „Profesinis – iš profesija – specialaus išsilavinimo

[298] Valstybės žinios. 2002, Nr.64-2569.
[299] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius, 2000. P. 621.

reikalaujantis užsiėmimas, verslas“[300]. „Veikla – veikimas, darbas: visuomeninė veikla, mokslinė veikla, kūrybinė veikla“[301]. Vadinasi, profesinė veikla gali būti apibūdinama kaip specialaus išsilavinimo reikalaujantis veikimas ar verslas. Šiuolaikinė valstybė stengiasi nustatyti įvairios veiklos sričių priežiūrą, siekdama kokybiškai tokią veiklą įgyvendinti, surinkti iš tokia veikla užsiimančių asmenų mokesčius. Todėl dauguma veiklos sričių yra reglamentuojama valstybės. Prie profesinės veiklos apibūdinimo galima pridurti, kad tai veikla, kuria užsiimti nustatytais atvejais reikalingas leidimas. Aiškinant baudžiamąjį įstatymą, galima sutikti tokių šios sąvokos apibrėžimų: „Veikla – tai tam tikrų darbų vykdymas, kai iš to darbo gaunamos pajamos yra pagrindinis ar papildomas, bet pastovus pragyvenimo šaltinis“, „profesinė veikla – tai teisininko, gydytojo veikla bei kai kurių paslaugų teikimas, reikalaujantis profesinių įgūdžių“[302]; „profesinė veikla – tai tam tikros profesijos asmens teikiamos savo profesijos srities paslaugos“[303]. Bendra termino „veikla“ samprata pateikiama Mokesčių administravimo įstatymo[304] 2 straipsnyje: „Veikla - visokia asmens veika, kurios dėka asmuo galėjo gauti arba gavo pajamų“.

Valstybė reguliuoja užsiėmimo bet kokia komercine veikla sąlygas, siekdama kad jos būtų palankios ir vienodos visiems subjektams, besiverčiantiems tokia veikla. Kaip teigia prof. V.Piesliakas, „šio reguliavimo esmė yra ta, kad valstybė įstatymais nustato užsiėmimo visų rūšių veikla tvarką ir kartu riboja įvairių ūkio subjektų galimybes užsiimti tam tikru verslu“[305]. Komercinės, įskaitant ir profesinę, veiklos vykdymo tvarką reguliuoja tokie pagrindiniai teisės aktai: Įmonių, Įmonių rejestro, Investicijų, Komercinių bankų, Farmacinės veiklos, Laisvųjų ekonominių zonų pagrindų įstatymai. Lietuvos Respublikos įmonių įstatymas reglamentuoja vertimąsi profesine veikla. Pagal šio įstatymo 12 str. įmonė turi teisę užsiimti bet kokia komercine-ūkine ar kitokia veikla, nesuvaržyta šio ar kitų įstatymų, įmonės steigimo dokumentų, ar kitaip neuždrausta įstatymų nustatyta tvarka. Pagal 13 str. įmonė gali verstis licencijuojama komercine-ūkine veikla turėdama licenciją. Licencijuojamos tos komercinės-ūkinės veiklos sritys, kurios yra susijusios su padidėjusiu pavojumi žmogaus gyvybei, sveikatai, aplinkai, ginkluotės gamyba ir įsigijimu, taip pat prekėmis ir paslaugomis, kurioms įstatymai gali nustatyti specialią prekių pardavimo ar paslaugų teikimo tvarką.

Apibrėžiant profesinę veiklą galima teigti, kad tai specialaus išsilavinimo reikalaujantis užsiėmimas, kuriuo užsiimti nustatyta tvarka yra išduotas leidimas. Profesinė veikla baudžiamojo įstatymo prasme nebūtinai yra komercinė, tačiau ja siekiama naudos. Tokia veikla yra advokatų,

---

[300] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius 2000. P. 623.
[301] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius 2000. P. 917.
[302] Piesliakas V. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai ekonomikai (4) // Teisės problemos. 1994, Nr. 2. P. 39-40.
[303] Baudžiamoji teisės. Specialioji dalis. 2 knyga. Vilnius, 2000. P. 375.
[304] Valstybės žinios. 1995, Nr. 61-1525.
[305] Piesliakas V. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai ekonomikai (4) // Teisės problemos. 1994, Nr. 2. P. 39.

teismo antstolių, notarų, gydytojų, draudimo agentų, konsultantų, architektų, dizainerių, vertėjų bei kitų asmenų veikla. BK 230 straipsnio prasme esminis dalykas yra tai, kad kai kuriais atvejais tokie asmenys veikdami turi viešojo administravimo įgaliojimus ar teikia viešąsias paslaugas. Pavyzdžiui, pagal naują reglamentavimą, numatytą Lietuvos Respublikos antstolių įstatyme[306], teismo antstolis laikytinas asmeniu, kuris verčiasi profesine veikla ir turi viešo administravimo įgaliojimus. Galiojant senajam reglamentavimui, teismo antstoliai buvo pripažįstami valstybės pareigūnais, nes dirbo valstybės institucijose (antstolių kontorose prie apylinkių teismų) ir turėjo valdžios atstovo statusą:

V.Meljanenkovas nuteistas už tai, kad dirbdamas antstoliu Teismo antstolių kontoroje prie Vilniaus m. 1-ojo apylinkės teismo šios kontoros, esančios Vilniuje, 2000 m. rugpjūčio 9 d. pareikalavo iš S. G. 1000 Lt kyšio ir pažadėjo už jį atidėti priverstinio išieškojimo nukreipimo į S.G. turtą terminą iki 2000 m. spalio 20 d., o 2000 m. rugpjūčio 16 d. apie 14.10 val. Teismo antstolių kontoros prie Vilniaus miesto 1-ojo apylinkės teismo patalpose reikalautą 1000 Lt kyšį iš S.G. priėmė[307].

Iš esmės prie asmenų, užsiimančių profesine veikla, galima priskirti notarus. Tačiau notaro padėtis kėlė ir vis dar kelia neaiškumų. Dėl išskirtinumo, pasireiškiančio funkcijų atlikimu valstybės vardu, notarus bandoma prilyginti valstybės tarnautojams. Lietuvos Respublikos notariato įstatyme[308], 16 straipsnio 2 dalyje, įtvirtinta nuostata, kad už įstatymų pažeidimus, padarytus atliekant notarinius veiksmus, už kuriuos taikoma baudžiamoji ar administracinė atsakomybė, notaras atsako kaip valstybės pareigūnas. Tačiau pagal savo tikrąją padėtį notaras nėra valstybės tarnautojas (pareigūnas) ir tokia įstatymo nuostata iš esmės yra neteisinga. Pagal notariato įstatymo 2 straipsnio 1 dalį notaras yra „valstybės įgaliotas asmuo, atliekantis įstatyme numatytas funkcijas, užtikrinančias, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų". Pagal to paties straipsnio 2 dalį notaras veikia įsteigęs biurą, tačiau jo biuras nėra komercinės ūkinės veiklos subjektas. Notaro padėtis teisiniu požiūriu yra išskirtinė. Jo negalima pavadinti nei „tarnautoju", nei „pareigūnu", nes jis neturi BK 230 straipsniuose įvardytų būtinų požymių – nedirba valstybės tarnyboje ir atitinkamose kodekse įvardytose institucijose, neturi viešojo administravimo įgaliojimų.

Aukščiausiasis Teismas, komentuodamas notaro, kaip specialaus subjekto, padėtį, konsultacijoje remiasi Notariato įstatymu ir teigia, kad notaras yra valstybės pareigūnas[309]. Tačiau manau, kad tokia pozicija iškreipia situaciją ir sudaro prielaidas taikyti analogiją, nes baudžiamosios teisės reguliavimo klausimai yra pateikiami Baudžiamajame kodekse, o Notariato įstatymas Baudžiamojo kodekso atžvilgiu negali būti taikomas; negalima papildomu, šalutiniu, įstatymu išplėsti baudžiamosios teisės teisinio reglamentavimo srities.

---

[306] Valstybės žinios. 2002, Nr.53-2042.
[307] Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr.2K-1002, 2001 m.
[308] Valstybės žinios. 1994, Nr.78-1463.
[309] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1997 m. balandžio 16 d. konsultacija teismams // Teismų praktika. 1997, Nr.7. P. 88.

Atskirą problemą sudaro advokato teisinis statusas. Kaip turi būti vertinamas advokatas, jei jis kyšininkauja? Advokatas nėra valstybės tarnautojas. Advokatas veikia kaip privatus asmuo, o jo veikla yra nukreipta siekti pelno. Tačiau tokios veiklos negalima įvardyti kaip komercinės. Advokatas teikia teisines paslaugas ir atitinkami jo veiksmai baudžiamojoje ar civilinėje byloje yra teisiškai reikšmingi, sukelia teisiškai reikšmingas pasekmes. Pagal galiojantį Baudžiamąjį kodeksą advokatą galima būtu laikyti asmeniu, prilygintu valstybės tarnautojui, kuris verčiasi profesine veikla ir turi viešojo administravimo įgaliojimus. Tačiau šiuo atveju svarbi viešųjų įgaliojimų sampratos išaiškinimo problema. Ar advokatas iš tiesų gali kyšininkauti? Kyšis imamas specialaus subjekto už tam tikrų veiksmų atlikimą ar neatlikimą tarnyboje. Advokatas yra privatus asmuo, kuris už atlyginimą teisiškai atstovauja kitiems asmenims, yra nepriklausomas savo kliento patarėjas ir atstovas teisės klausimais, jo veiklai netaikomi komercinę-ūkinę veiklą reglamentuojantys įstatymai[310]. Tai yra asmuo, besiverčiantis profesine veikla, tačiau keblu apibrėžti jo įgaliojimus.

Teismų praktikoje advokato veiksmai, pasireiškiantys kyšininkavimu ar susiję su kitų asmenų kyšininkavimu, gana reti, tačiau tokių situacijų pasitaikė.

V.Braziūnas, būdamas advokatu A.A. baudžiamojoje byloje, išrašęs bei pateikęs advokato orderį, atsisakė pasirašyti sutartį su A.A. motina J.A. dėl teisinės pagalbos ginant A.A. Jis pareikalavo ir priėmė 500 litų atlyginimą už teisinę pagalbą, nors, būdamas tardytojo paskirtu advokatu ir nesudaręs sutarties, neturėjo pagrindo reikalauti atlyginimo. Be to, jis pareikalavo iš L.P. sumokėti 1000 JAV dolerių atlyginimą už teisinę pagalbą ginant O.B., nors tam neturėjo pagrindo, ir priėmė šią sumą. Ikiteisminio tyrimo metu kaltininko veiksmai buvo kvalifikuoti pagal LR BK 320 str. kaip nepagrįsto atlyginimo priėmimas (nusikalstamos veikos padarymo metu galiojo LR BK 320 str., numatantis atsakomybę už nepagrįsto atlyginimo priėmimą asmens, tarnaujančio komercinėje, ūkinėje ar finansinėje įmonėje arba užsiimančio profesine veikla)[311]. Tačiau prokuratūra su tokiu advokato veiksmų vertinimu nesutiko ir nusikalstamas veikas perkvalifikavo į LR BK 323 str., kaip apgaulingą apskaitos tvarkymą.

Naujasis baudžiamasis įstatymas šios problemos neišsprendė. Iš esmės tokių situacijų vertinimas ir lieka problemiškas, kadangi advokatas nėra valstybės tarnautojas, o jeigu jis laikomas asmeniu, užsiimančiu profesine veikla, – kokius įgaliojimus jis turi? Ar galima manyti, kad advokatas yra asmuo užsiimantis profesine veikla, kuris turi viešojo administravimo įgaliojimus ar teikia viešąsias paslaugas. Manau, tiksliai atsakyti į tokį klausimą neįmanoma. Tradiciškai advokato veikla nepatenka nei į viešųjų paslaugų kategoriją, nei į viešojo administravimo veiksmų kategoriją. Advokato veiksmai, kai jis ima kyšį, žadėdamas už jį paveikti tam tikrą asmenį, kad šis atliktų tam tikrus veiksmus, gali būti vertinami kaip tarpininko kyšininkavimas pagal LR BK 226 str.

---

[310] Valstybės žinios. 1998, Nr.64-1840.

[311] Specialiųjų tyrimų tarnybos baudžiamoji byla Nr.39-1-007-01.

2.5.3.2.3. Asmens, prilyginto valstybės tarnautojui, įgaliojimai

1) Viešojo administravimo įgaliojimai

Baudžiamojo kodekso 230 straipsnio 3 dalyje kalbama apie „atitinkamus viešojo administravimo įgaliojimus“. BK 230 straipsnio 1 dalyje, apibrėžiant valstybės tarnautojo įgaliojimus, vartojama sąvoka „administraciniai įgaliojimai“, reiškianti vadovavimą institucijai ar atskiriems jos padaliniams, o 230 str. 3 d. „viešojo administravimo įgaliojimai“, kuriuos turi asmenys, dirbantys valstybinėse, nevalstybinėse, privačiose įstaigose, įmonėse ar organizacijose. Taigi svarbu išaiškinti viešojo administravimo įgaliojimų sampratą ir jos turinį.

„Viešojo administravimo įgaliojimai“ pagal šiuo metu galiojančius kitų teisės šakų teisės aktus (Viešojo administravimo įstatymą, Valstybės tarnybos įstatymą) išvedami iš viešojo administravimo, kaip veiklos, ir viešąjį administravimą įgyvendinančių asmenų apibrėžimų. Pagal tai išeitų, kad „viešojo administravimo įgaliojimai“ turi būti apibrėžiami kaip *suteikta teisė įgyvendinti teisės aktus ir valdyti, tvarkyti visuomenei skirtas paslaugas*. Kitaip viešojo administravimo įgaliojimai gali būti apibrėžiami kaip *įgaliojimai praktiškai įgyvendinti vykdomąją valdžią* (Viešojo administravimo įstatymo 3 str. 1 ir 4 dalys). Viešojo administravimo, kaip veiklos, apibrėžimas skirtinguose teisės aktuose kito. Be Valstybės tarnybos įstatymo, viešojo administravimo veiklos apibrėžimas pateikiamas Viešojo administravimo įstatyme[312]: „Viešasis administravimas – įstatymais ir kitais teisės aktais reglamentuojama valstybės ir vietos savivaldos institucijų, kitų įstatymais įgaliotų subjektų vykdomoji veikla, skirta įstatymams, kitiems teisės aktams, vietos savivaldos institucijų sprendimams įgyvendinti, numatytoms viešosioms paslaugoms administruoti“ (3 str. 1 d.); „viešojo administravimo subjektai – institucijos, įstaigos, tarnybos, valstybės tarnautojai (pareigūnai), turintys įstatymų suteiktas viešojo administravimo teises ir praktiškai įgyvendinantys vykdomąją valdžią ar atskiras vykdomosios valdžios funkcijas“ (3 str. 4 d.); viešojo administravimo sistemą sudaro valstybinio administravimo subjektai, savivaldybių administravimo subjektai ir kiti administravimo subjektai, kuriems „įstatymai ar jų pagrindu priimti kiti teisės aktai suteikia viešojo administravimo įgaliojimus“ (3 str. 8 d.). Šio įstatymo 3 str. 3 d. pateikiamas ir „vidaus administravimo“ apibrėžimas: „Vidaus administravimas – administravimo veikla, kuria užtikrinamas valstybės ar vietos savivaldos konkrečios institucijos, įstaigos, tarnybos, ar organizacijos savarankiškas funkcionavimas (struktūros tvarkymas, personalo valdymas, turimų materialinių-finansinių išteklių valdymas ir naudojimas, raštvedybos tvarkymas), kad jos galėtų tinkamai vykdyti joms priskirtus viešojo administravimo ar kitos valstybinės veiklos uždavinius“.

Taigi pagal įstatymą viešasis administravimas – vykdomoji veikla (1) teisės aktams bei sprendimams įgyvendinti (2) ir viešosioms paslaugoms administruoti (3). Detalizuojant įstatyme užfiksuotų sąvokų turinį ir aiškinant viešojo administravimo, kaip veiklos, turinį, aiškėja, kad

[312] Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1945.

„vykdomoji veikla“ turi būti suprantama kaip „veikimas, darbas, skirtas vykdyti teisės aktus, nutarimus“[313] (1), teisės aktams bei nutarimams įgyvendinti (2) ir valdyti, tvarkyti visuomenei skirtas paslaugas[314]. Įstatyme viešasis administravimas apibrėžiamas ne tik kaip *valstybės ir vietos savivaldos institucijų*, bet ir kaip *kitų įstatymais įgaliotų subjektų* veikla[315], kitos įstatymo nuostatos viešąjį administravimą reglamentuoja kaip valstybės valdymo institucijų bei savivaldos institucijų veiklą. Tokia viešojo administravimo samprata būdinga ir administravimo teorijai, viešąjį administravimą aiškinančiai kaip valdžios sprendimų administravimą, vadovavimą žmonėms ir materialinėms vertybėms, siekiant įgyvendinti valstybės tikslus, detalų ir sistemingą viešosios teisės vykdymą[316], valstybės tarnybos veiklą, „organizacinius susitarimus, įgyvendinant svarbias, valstybinės reikšmės viešąsias programas“[317]. Be to, teorijoje paryškinami viešojo administravimo (viešųjų institucijų administravimo) ir verslo administravimo skirtumai, – institucijų veiklos tikslas ir veiklos vertinimas susijęs su pelno siekimu ir administravimo efektyvumo pagal pelną vertinimu, sprendimų priėmimo procesas (demokratiškas ir pamatuotas viešajame sektoriuje ir labiau rizikingas, greitesnis privačiame), viešumo buvimas (viešajame sektoriuje viešumas privalomas, o privačiame jo gali nebūti)[318].

Manau, aiškinant Baudžiamajame kodekse pateikiamą „viešojo administravimo įgaliojimų“ sampratą reikia eiti tokia linkme. Šiuolaikinėje valstybėje praktiškai įgyvendinti valdžią gali ne vien valstybės institucijos, bet ir asmenys, dirbantys bet kokiose – tiek valstybinėse, tiek ir nevalstybinėse institucijose, ir asmenys, užsiimantys profesine veikla. Vaizdžiai tariant, valstybė „privatizuoja“ tam tikras savo funkcijas. Tai reiškia, kad valstybė perleidžia tam tikriems asmenims vykdyti labai svarbias ar gyvybiškai būtinas, arba reikalaujančias didelės atsakomybės funkcijas ne valstybės sferoje dirbantiems asmenims. Pavyzdžiui, valstybinę transporto priemonių registraciją Lietuvoje vykdo valstybės įmonė „Regitra“[319], o transporto priemonių techninę apžiūrą atlieka

---

[313] Žodynas pateikia tokius sąvokų aiškinimus: „Vykdomoji – iš vykdyti, vykti. 2: vykdyti įsakymą, nutarimą, sumanymą, darbą kontrolę, testamentą. Vykdomoji valdžia“. „Veikla – veikimas, darbas: visuomeninė, mokslinė, meninė, kūrybinė veikla; nervinė veikla, veiklos žmogus“. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius, 2000. P. 932, 917.

[314] „Administruoti – 1. valdyti įstaigą, tvarkyti; 2. biurokratiškai, nesigilinant į esmę, konkrečiai nevadovaujant, tvarkyti“. „Viešas – 1. visiems skirtas, visuomenės naudojamas: viešas kelias, viešoji biblioteka, valgykla; 2. atviras, neslaptas: viešas susirinkimas, viešoji nuomonė; viešai paskelbti“. „Paslauga – patarnavimas, pagalba: padaryti, suteikti, pasiūlyti paslaugą. Ačiū už paslaugą; paslaugų biuras“. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius, 2000. P. 2, 931, 514.

[315] Viešojo administravimo įstatymo 3 str. 13 d. sąvoką „kiti viešojo administravimo subjektai“ aiškina taip: „Kiti viešojo administravimo subjektai – viešosios įstaigos bei nevyriausybinės organizacijos, kurioms įstatymų nustatyta tvarka suteikti viešojo administravimo įgaliojimai“.

[316] Palidauskaitė J. Viešojo administravimo etika. Kaunas, 2001. P. 27.

[317] Viešasis administravimas. Kaunas, 1999. P. 6, 9.

[318] Viešasis administravimas. Kaunas, 1999. P. 13-14.

[319] „Regitra“ yra valstybės įmonė, tačiau nebiudžetinė organizacija, išlaikoma iš pajamų už fiziniams ir juridiniams asmenims teikiamas paslaugas. Įmonės padaliniai registruoja ir išregistruoja transporto priemones, kartu atlikdami jų ir jų savininkų duomenų, esančių duomenų bazėse, atitikimą, nustato, ar transporto priemonė neieškoma, neareštuota, ar neapribota teisė ja disponuoti ir pan. Klientų prašoma, ši valstybės įmonė teikia ir kitas paslaugas. Visos įmonės teikiamos paslaugos yra mokamos.

uždaroji akcinė bendrovė „Tuvlita“. Pagal veiklos pobūdį, šios įstaigos atlieka keletą svarbių funkcijų, kurios ilgą laiką buvo pačios valstybės žinioje. Tačiau ilgainiui valstybė atsisakė jas atlikti ir pasitelkė minėtus asmenis. Pagal atliekamų funkcijų reikšmę bei turinį tokios bendrovės atlieka viešąjį administravimą, o kai kurie juose dirbantys asmenys turi administravimo įgaliojimus, nes atlieka teisiškai reikšmingas ir visuomenei gyvybiškai svarbias funkcijas, nuo kurių kokybės tiesiogiai priklauso visuomenės gyvenimo kokybė ir saugumas, o šias funkcijas vykdyti valstybė atsisakė ekonominiais sumetimais: ji perleido savo funkcijas kitiems asmenims, kuriems reikia veikti atsakingai, o padarius pažeidimus jie turi atsakyti taip, kaip atsakytų valstybės tarnautojai. Kitas pavyzdys – mokymo, švietimo ir mokslo institucijos. Kai kurios iš jų, būdamos privačios, teikia paslaugas, turinčias visuomenei reikšmingą pobūdį, – suteikia asmenims išsilavinimą, kuris turi atitikti tam tikrus standartus ir būti kokybiškas nepriklausomai nuo asmens socialinės padėties ir statuso, pagrįstas objektyvių asmens žinių įvertinimu ir sertifikuotas pagal asmens gebėjimus. Toks žinių sertifikavimas sukuria teisiškai reikšmingas pasekmes: sertifikato (diplomo, atestato) pagrindu kiti asmenys daro išvadas apie asmens gebėjimus ir toks įvertinimas turi būti visuotinai pripažintas. Kadangi kai kurios iš šių mokymo ir auklėjimo įstaigų yra nevalstybinės, reikalingas jų kontrolės mechanizmas. Už pažeidimus teikiant šios rūšies paslaugas reikia numatyti adekvačią teisinę atsakomybę. Kartu tokia atsakomybė turi būti panaši į numatytąją valstybės tarnautojams. Tas pats pasakytina ir apie sveikatinimo bei sveikatos priežiūros veiklą. Tokia veikla yra didelės atsakomybės ir aukštos kvalifikacijos reikalaujantis užsiėmimas ir todėl turi būti numatyti realūs svertai (baudžiamoji atsakomybė) tokios veiklos vykdymo reikalavimus pažeidusiems asmenims. Be to, gydytojai, atlikdami savo profesines funkcijas, ne tik suteikia *paslaugą,* bet ir tam tikrais atvejais savotiškai *įgyvendina valdžią*, duoda privalomus vykdyti kitiems asmenis paliepimus: išrašydami receptą vaistui, duoda paliepimą vaistininkui parduoti vaistą ligoniui; išrašydami receptą kompensuojamam vaistui, duoda nurodymą parduoti ligoniui vaistą už dalį kainos, o likusią kainos dalį apmoka valstybė iš biudžeto; išrašydami nedarbingumo pažymėjimą, jie atleidžia asmenį nuo darbo, o darbdavys įpareigojamas mokėti sergančiam darbuotojui vidutinį darbo užmokestį. Vadinasi, gydytojo veikla (nepriklausomai nuo to, kur jis dirba) sudaro sąlygas judėti valstybės biudžeto lėšoms. Atitinkamai už pažeidimus turi būti numatyta atsakomybė, nes pažeidžiami tiesiogiai visos valstybės, viešieji interesai, nors padaręs veiką asmuo dirba ne valstybės valdymo sferoje.

Tačiau „viešojo administravimo įgaliojimais“ negalima laikyti įgaliojimų, kuriuos turi privačiose įstaigose ar įmonėse dirbantys asmenys jiems pavaldžių asmenų atžvilgiu ir tas yra akivaizdi BK 320 str. 3 dalies spraga. Tokie įgaliojimai, nors neabejotinai svarbūs įstaigos ar įmonės veiklai, neturi „viešo“ pobūdžio.

2) Viešųjų paslaugų teikimas

Baudžiamasis kodeksas (230 str. 3 d.) kalba apie asmenį, kuris dirba bet kokioje institucijoje ir teikia viešąsias paslaugas. Pagal viešojo administravimo įstatymo 3 str. 20 d. viešoji paslauga – „valstybės ar savivaldybių įsteigtų specialių įstaigų bei organizacijų veikla, teikianti gyventojams socialines, švietimo, mokslo, kultūros, sporto ir kitas įstatymų numatytas paslaugas. Įstatymų numatytais atvejais bei tvarka viešąsias paslaugas gali teikti ir privatūs asmenys". Sąvoka „viešoji paslauga", be jos turinio atskleidimo įstatyme, yra labai plati. Bet kokia veikla visuomenės ar atskirų jos narių labui, vykdoma viešai, gali būti vertinama kaip viešoji paslauga.

Nagrinėjant viešąsias paslaugas, kaip sąlygą baudžiamajai atsakomybei kilti, įstatyme įtvirtinti du svarbūs momentai: 1. paslauga teikiama valstybės ar savivaldybių institucijų (įstatymų numatytais atvejais ir privačių subjektų); 2. paslauga turi konkretų turinį – yra socialinė, švietimo, mokslo, kultūros ar kitokia pagalba visuomenei. Viešojo administravimo įstatymo 14 straipsnio 1 dalis įtvirtina reikalavimą viešąsias paslaugas atitinkamai įteisinti: „Viešojo administravimo subjektai atsako už jų administruojamų paslaugų teikimo teisėtumą (veikla turi būti reglamentuojama teisės aktų, nustatyta tvarka įregistruota, turėti reikalingus leidimus, licencijas ir kt.)". To paties įstatymo 15 str. 1 d. teigiama, kad „Įstatymų numatytą viešųjų paslaugų teikimą valstybiniu lygiu reguliuoja centrinės valstybinio administravimo institucijos, kiekviena pagal įstatymų ar nuostatų priskirtą viešojo administravimo (valdymo) sritį.

Kalbant apskritai, toks dalykas, kaip paslaugos teikimas visuomenei, yra reglamentuotinas, tačiau baudžiamasis įstatymas saugo tik išskirtinę reikšmę turinčių paslaugų teikimą. Paslaugos teikimo režimo pažeidimas nėra savaime tolygus valstybės tarnybos ar viešųjų interesų pažeidimui. Tačiau kadangi ji įtvirtinta šiuose įstatymuose, vadinasi, yra reikšminga ir nusipelno atitinkamos apsaugos. Paslaugų teikimas gali išeiti už valstybės institucijų sferos kompetencijos ribų, todėl reikia nustatyti, kas atsakys, pažeidus nustatytą paslaugų teikimo režimą.

Jeigu „viešųjų paslaugų teikimą" suprasime plačiai, padarysime išvadą, kad viešąsias paslaugas teikia bet koks asmuo privačiame sektoriuje, taigi ir restorano padavėja, o už suteiktas paslaugas priimdama daugiau pinigų, negu nustatyta, ji daro šios rūšies nusikalstamą veiką. Tačiau taip aiškinti sąvokos negalima. Viešojo administravimo įstatymas įtvirtina ne bet kokias paslaugas, o tik reikšmingas, gyvybiškai svarbias visuomenei. Sąvoka „viešoji paslauga" labai priklauso nuo aiškinimo, jos turinys, manau, turi būti aiškinamas siaurinamai.

„Viešas – 1. visiems skirtas, visuomenės naudojamas: viešas kelias, viešoji biblioteka, valgykla; 2. atviras, neslaptas: viešas susirinkimas, viešoji nuomonė; viešai paskelbti"[320]. „Paslauga – patarnavimas, pagalba: padaryti, suteikti, pasiūlyti paslaugą. Ačiū už paslaugą; paslaugų

[320] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius, 2000. P. 931.

biuras“[321]. Atsižvelgiant į sąvokų reikšmę, galima daryti išvadą, kad „viešosios paslaugos“ turi būti suprantamos kaip „patarnavimas ir pagalba visuomenei“ įgyvendinant įvairiarūšius jos interesus ir patenkinant poreikius, kuris dėl reikšmės nusipelno valstybinio reglamentavimo ir įtakos, siekiant užtikrinti tokių paslaugų kokybę ir prieinamumą visiems visuomenės nariams. Tokių paslaugų pavyzdys gali būti sveikatinimo veikla, administruojama sveikatos apsaugos ministerijos ir kitų institucijų. Kitas aktualus pavyzdys – mokslo bei švietimo veikla.

Pagal Vietos savivaldos įstatymo[322] 3 straipsnio 8 dalį „savivaldybių funkcijos – šio ir kitų įstatymų savivaldybėms priskirtos viešojo administravimo ir viešųjų paslaugų teikimo funkcijos“. To paties įstatymo 5 str. 2 d. teigiama, kad „viešąsias paslaugas teikia savivaldybių įsteigti paslaugų teikėjai arba pagal su savivaldybėmis sudarytas sutartis – kiti fiziniai ir juridiniais asmenys“. Vietos savivaldos įstatymo 10 straipsnyje teigiama, kad savivaldybė yra atsakinga už viešųjų paslaugų teikimą gyventojams, šios paslaugos teikiamos už užmokestį ir nemokamai; savivaldybė organizuoja viešųjų paslaugų teikimą per viešųjų paslaugų teikėjus (biudžetines ir viešąsias įstaigas, savivaldybės įmones, akcines bendroves ir kitus subjektus), steigdama naujus viešųjų paslaugų teikėjus (viešąsias ir kitas įstaigas bei įmones) arba sudarydama viešųjų paslaugų teikimo sutartį su fiziniais ir juridiniais asmenimis. 10 str. 6 dalyje teigiama, kad, „steigdama naujus viešųjų paslaugų teikėjus, savivaldybė turi siekti, kad už užmokestį teikiamos viešosios paslaugos būtų ekonomiškai racionalios ir kad nustatytas užmokestis už jas padengtų tų paslaugų teikimo bei kitas su jų teikimu susijusias teikėjo išlaidas, *bet šių paslaugų teikimas nevirstų pelno siekiančia veikla*“. Vietos savivaldos įstatymo 10 str. 7 d. Teigiama: „Savivaldybė turi siekti, kad viešosiomis paslaugomis galėtų naudotis visi savivaldybės gyventojai ir kad šios paslaugos būtų teikiamos nuolat“. Iš čia aiškėja viešųjų paslaugų turinys. Tai ne šiaip kokia nors veikla, o veikla, būtina visuomenei užtikrinant jos poreikius. Viešojo administravimo įstatyme pateiktame apibrėžime yra pavyzdinis viešųjų paslaugų sąrašas, į kurį patenka *socialinės, švietimo, mokslo, kultūros, sporto ir kitos paslaugos*. Kaip „kitos paslaugos“ turėtų būti suprantama gydymas, aprūpinimas vandeniu bei šilumos energija, nuotėkų pašalinimas, kitų buitinių reikmių tenkinimas – atliekų utilizavimas, parkų priežiūra ir kt. Tai yra tokia veikla, kurią organizuoja vietos savivalda, norėdama užtikrinti gyventojų poreikius, bet ne gauti pelno; viešųjų paslaugų teikėjas atitinkamai veikia pirmiausia patenkindamas poreikius, tačiau ne siekdamas pelno. Antra vertus, privačių subjektų veikla, nesuderinta su savivaldybe, gali būti vertinama kaip komercinė veikla, kuria siekiama pelno. Vis dėlto manau, kad tokia veikla, jeigu ji bus sankcionuojama savivaldybės, sąlygota būtinybės teikti tokias paslaugas, pateks į „viešųjų paslaugų“ sampratą.

[321] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius, 2000. P. 514.
[322] Valstybės žinios. 2000, Nr.91-2832.

Aiškinantis viešųjų paslaugų sąvokos turinį, reikia atkreipti dėmesį į Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymą[323]. Pagal šį įstatymą viešosios paslaugos gali būti teikiamos viešosios įstaigos – ne pelno organizacijos, „veikiančios socialinėje, švietimo, mokslo, kultūros, sporto ar kitose panašiose srityse ir viešai teikiančios šių sričių paslaugas visuomenės nariams, taip pat savivaldybės tarybos sprendimu iš savivaldybės turto įsteigta ne pelno organizacija, teikianti paslaugas keleivinio transporto, ryšių, elektros, šilumos, dujų, vandentiekio, komunalinio ūkio ar kitose panašiose srityse“ (Viešųjų įstaigų įst. 2 str.1 d.). Pagal įstatymo nuostatas aiškėja, kad viešosioms paslaugoms būdinga:

- konkreti visuomenei reikšminga socialinė veikla (švietimas, mokymas, kultūrinės paslaugos, sportas, kt.);
- ne pelno siekimo pobūdis (viešosios paslaugos yra paslaugos, tačiau ne verslas, pelno siekimas);
- tokios paslaugos steigiamos (paslaugų teikėjai steigiami) su valstybės valdymo institucijų žinia ar iniciatyva.

Viešąsias paslaugas gali teikti ne vien viešosios įstaigos, bet ir kiti subjektai. Kaip pavyzdį galima pateikti uždarąją akcinę bendrovę „Vilniaus vandenys“, kurios įstatinį 270,1 mln. litų kapitalą sudaro Vilniaus miesto, Vilniaus rajono, Švenčionių bei Šalčininkų savivaldybių lėšos; akcinę bendrovę „Lietuvos dujos“, kurios 58 procentus akcijų valdo valstybės įmonė Valstybės turto fondas. Pažymėtina tai, kad įmonių veikla yra nukreipta teikti viešąsias paslaugas, tačiau juose dirbančių asmenų funkcijos gali būti nesusijusios su paslaugų teikimu.

Aiškinant Baudžiamojo kodekso 230 str. 3 d. pateikiamą požymį „viešosios paslaugos“, manau, galima daryti išvadą, kad *viešosios paslaugos yra paslaugos visuomenei ar atskiriems jos nariams įgyvendinant gyvybiškai reikšmingus socialinius poreikius, kurių įgyvendinimą organizuoja ar kontroliuoja valstybė*.

Kalbant apie asmens įgaliojimus ir atliekamą veiklą, įstatymas tradiciškai išskiria asmenis, atliekančius ūkines ar technines funkcijas[324]. Šiam klausimui, kaip savaime suprantamam, neskiriama jokio dėmesio, tačiau, sistemiškai aiškinant įstatymą, kyla klausimas, ar verta išskirti šiuos asmenis? Tokia nuostata buvo būdinga ir senosioms Baudžiamojo kodekso redakcijoms. Tokia įstatymų leidėjo nuostata aiškinama tuo, kad kai kurie darbai valstybės, savivaldybių institucijose bei kitose institucijose, atliekančiose viešojo administravimo įgaliojimus ar teikiančiose viešąsias paslaugas, neturi savarankiškos reikšmės atliekamų funkcijų požiūriu – nuo jų nepriklauso sprendimų priėmimas, teisės aktų įgyvendinimas, kita veikla, kaip intelektinio darbo

[323] Valstybės žinios. 1996, Nr.68-1633.

[324] „Ūkinis – 1. skirtas ūkio reikalams: ūkiniai pastatai. 2. ekonominis: ūkinė gerovė, ūkinė veikla, ūkiniai metai, ūkinė sutartis“; „Techninis – iš technika 1: techninė kūryba, techninė estetika, techninis greitis, techniniai augalai (vartojami kaip žaliava pramonei)“. Lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 1968.

rezultatas, kuri atliekama realizuojant konkrečios institucijos tikslus. Nuo tokios veiklos nepriklauso visuomenės gyvenimo tvarkymas, institucijos funkcijų realizavimas. Tad ją atliekantys asmenys neturi jokių specialių įgaliojimų, negali padaryti ir nusikalstamų veikų.

Nusikalstamas veikas tarnybai ir viešiesiems interesams gali padaryti tik asmuo, dirbantis toje tarnyboje ar realizuojantis tuos interesus, nes jis yra atsakingas, turi tam tikrus įgaliojimus, nuo jo veiksmų priklauso sprendimų, teisės aktų priėmimas ar jų įgyvendinimas. Kadangi kyšininkavimo sudėtys BK 225 str. suformuluotos taip, kad asmuo už priimamą, pažadamą ar sutariamą kyšį turi atlikti kokius nors veiksmus ar neveikti kyšio davėjo naudai, akivaizdu, kad tas, kuris atlieka aptarnaujančio pobūdžio veiklą, negali priimti jokių reikšmingų sprendimų ar atlikti veiksmų. Tokiu atveju kyla klausimas, ar verta numatyti įstatyme asmenį, kuris „atlieka ūkines–technines funkcijas“, jeigu jis realiai dėl užimamos padėties nieko padaryti negali. Manau, šiuo atveju įstatymų leidėjas vadovavosi susiklosčiusia subjekto aprašymo praktika, tačiau iš esmės būtinybės daryti tokią nuorodą nėra. Nerasime tokios išlygos nei užsienio įstatymuose, nei istoriniame kriminalizavimo Lietuvos įstatymų pavelde.

Antra vertus, nūdienos sąlygomis techninės funkcijos apima ne vien primityvius darbus – spausdinimą mašinėle ar patalpų valymą, – bet ir informacinių technologijų diegimą ir taikymą, o tai neatsiejama nuo viešojo administravimo veiklos. Galima įsivaizduoti situaciją, kai informatikos tarnybos darbuotojas institucijoje įdiegia arba pritaiko informacinę programą kompensuojamųjų vaistų kainoms apskaičiuoti, kuri veikia automatiškai. Nuo šio asmens veiksmų kokybės priklausys galutinis rezultatas ir jo veikla yra sąlyga tinkamai viešojo administravimo veiklai vykdyti. Vadinasi, informatikas yra techninis darbuotojas, tačiau jis prisideda vykdydamas administravimo veiklą.

2.5.4. Baudžiamosios atsakomybės už kyšininkavimą tobulinimo aspektai. Kyšininkavimo privačios veiklos srityje kriminalizavimo klausimas

Naujasis BK vienoje universalioje normoje numato kyšininkavimo veikas, padarytas tiek valstybinio valdymo, tiek kitokių viešųjų interesų įgyvendinimo srityje, tiek ir privataus verslo srityje. Idėja taip kriminalizuoti kyšininkavimą kilo dar rengiant naujo Baudžiamojo kodekso projektą. Po „Korupcinės situacijos Lietuvoje preliminarinio įvertinimo bei kovos su korupcija strategijos metmenų parengimo“ tyrimo, apibendrinę baudžiamųjų įstatymų, reglamentuojančių atsakomybę už korupcinius nusikaltimus, lyginimo rezultatus, jame dalyvavę ekspertai pateikė pasiūlymą kai kuriuos nusikaltimus, laikomus nusikaltimais ūkininkavimo tvarkai, kuriais, jų nuomone, kėsinamasi į viešųjų funkcijų vykdymą (komercinį papirkimą, BK 319 str., nepagrįsto atlyginimo priėmimą, numatytą BK 320 str., piktnaudžiavimą pasitikėjimu komercinėje, ūkinėje finansinėje ar profesinėje veikloje, numatytą BK 321^1 str.), reglamentuoti kartu su nusikaltimais

valstybės tarnybai, įvardijant juos visus kaip nusikaltimus valstybės tarnybai ir viešosioms funkcijoms[325]. Autoriai siūlymą grindė tuo, kad ūkinė, komercinė, finansinė ir profesinė veikla daugeliu atvejų yra viešosios funkcijos ir todėl, nors ir sąlyginai, galėjo būti prilygintos valstybės tarnybai, kaip kartais pasitaikė Europos Sąjungos šalyse. Remiantis tokia išvada, buvo siūloma suformuluoti bendras papirkimo bei kyšio priėmimo sudėtis, atitinkamai išplečiant ir nusikaltimų subjektus – kyšininkavimo subjektais pripažinti ne tik pareigūnus bei tarnautojus, bet ir kitus asmenis, vykdančius viešąsias funkcijas, nors jie nėra nei pareigūnai, nei tarnautojai (asmenys, kuriems suteikta teisė tvarkyti kitų asmenų juridinius, finansinius reikalus, atstovauti jiems ir pan.), numatyti šių asmenų kategorijų sąrašą Baudžiamajame kodekse[326]. Šios formulės įstatymų leidėjas laikėsi subjektą aprašydamas kaip valstybės tarnautojui prilygintą asmenį.

Didžiąja dalimi įgyvendinus šias nuostatas baudžiamajame įstatyme, problemų tik padaugėjo. Iš tikro tokia kriminalizacija tik atrodo racionali teisinės technikos požiūriu, tačiau netiksli, nes neatspindi realios situacijos, ir patraukti asmenų baudžiamojon atsakomybėn už kyšininkavimą komercinėje sferoje pagal galiojantį BK arba iš viso neįmanoma, arba labai sunku. Manau, įstatyme nusikalstamos veikos subjekto formuluotė nebuvo pakankamai gerai apgalvota ir tai gali turėti neigiamų padarinių baudžiamosios teisės priemonėmis sprendžiant korupcijos ir kyšininkavimo problemą. Korupcija privačiame sektoriuje, atskiriama vien pagal subjektą, gali likti nuošaly, o jos baudžiamasis persekiojimas bus sudėtingas. Korupcijos privačiuose santykiuose aptikti neįmanoma, nes visos šalys ja suinteresuotos, arba jei ir įmanoma, kai viena iš šalių pareiškia apie padarytą kyšininkavimo veiką, kita (kitos) ginčys davusi dovaną ar atlygį privačiame versle.

Manau, tikslinga išryškinti keletą svarbių probleminių momentų, susijusių su šia koncepcija. Pagal kėsinimosi objektą kyšininkavimas kėsinasi į sąžiningo ėjimo tarnybos principus ir viešųjų interesų įgyvendinimą, o seno BK 320 str. „Nepagrįsto atlyginimo priėmimas“ kėsinosi tiesiogiai į sąžiningo ūkininkavimo principus, kaip visuotinai pripažįstamą kėsinimosi kryptį[327]. Numatant kyšininkavimą viešojoje ir privačioje srityse viename straipsnyje ir atribojant tik pagal subjektą, sukurtas „perkrautas“ teorinis modelis, kuris dėl to praktikoje gali neveikti. Taip yra dėl to, kad ta pati BK norma ima apsaugon per daug vertybių, kurių apsaugos reglamentavimas numatytas ir kituose skyriuose, vadinasi, toks apėmimas gana dirbtinis. Kaip rodo šio pobūdžio nusikalstamas veikas tiriančių institucijų pateikiama statistika, jų praktiškai nepasitaiko. Neatmestina galimybė, kad baudžiamojo įstatymo struktūros keblumai yra viena iš priežasčių, lemiančių tokią padėtį.

Kita problema – praktinio pobūdžio, susijusi su nusikalstamų veikų įrodinėjimu. Korupcija ir kyšininkavimas viešajame sektoriuje yra visuotinai pripažįstami dalykai ir dėl jų aptikimo

---

[325] Korupcinės situacijos Lietuvoje preliminarinis įvertinimas bei kovos su korupcija strategijos metmenų parengimas. Baigiamasis pranešimas. Vilnius, 1999. P. 87.
[326] Ten pat. P. 87-88.
[327] Baudžiamoji teisė, specialioji dalis. 2 knyga. Vilnius, 2000. P. 425.

problemos daugiausia nekyla, bet kyšininkavimas versle yra ypatinga visuomeninių santykių kategorija. Versle kyšininkaujama siekiant patenkinti ūkinės, komercinės veiklos interesus, o Baudžiamasis kodeksas į galimą kyšininkavimą privačioje srityje dėmesį kreipia tik tada, kai privatus verslininkas turi viešojo administravimo įgaliojimus ar teikia viešąsias paslaugas. Tačiau kyšininkauti galima ir sudarant verslo sandorius: priimti kyšį už nepalankaus savo bendrovei sandorio sudarymą, darant jai žalą ir nusižengiant *sąžiningam ūkininkavimui*, tačiau jokiu būdu ne viešiesiems interesams. Gana dirbtina tokią situaciją įvardyti kaip „viešųjų interesų pažeidimą" ar vertinti kaip asmens, atliekančio viešąjį administravimą, veiksmus. Tokia norma gali būti pasmerkta būti neveiksminga dėl dirbtinumo, o korupcija privačiame sektoriuje ja nepaveikiama. Taip veika išeina už straipsnio apsaugos sferos ribų. Abejones dėl tokios kriminalizacijos pareiškė ir kai kurie mokslininkai. Štai A.Abramavičius pagrįstai abejoja tikslingumu atsisakyti „tarnybinių sudėčių ūkininkavimo tvarkai", taip pat tuo, ar valstybės tarnautojui prilyginti asmenys, padarantys šias veikas verslo sferoje, galės būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn[328]. Kartu jis siūlo reglamentuoti „tarnybines nusikalstamas veikas", tarp jų ir kyšio priėmimą verslo srityje, nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai skyriuje[329]. Kitu atveju įstatymų leidėjo pozicija subjektais laikyti dalį asmenų, dirbančių privačiame sektoriuje, vadinama „abejotina"[330]. Palyginti seno BK 320 straipsnio dispozicija buvo suformuluota aiškiai, nurodant specialųjį subjektą, neteisėtą atlygį ir juos lemiančius veiksmus, kartu neapsunkinta klaidžiu traktavimu ir pritaikoma: *„Asmens, tarnaujančio komercinėje, ūkinėje ar finansinėje įmonėje arba užsiimančio profesine veikla, priėmimas nepagrįsto atlyginimo už palankių sprendimų priėmimą ar atlikimą atlyginimą duodančiojo asmens naudai kitų veiksmų, įeinančių į jo tarnybines pareigas, ar susilaikymą nuo tokių veiksmų"*.

Taigi 1961 metų BK 320 buvo saugomi sąžiningo ūkininkavimo principai, o naujo BK 225 str. ir 230 str. 3 d. dirbtinai „pritempus" naująją normą pagal subjektą saugomi tik viešieji interesai, bet ne sąžiningumas versle. Todėl tai, kas konstruojant įstatymą atrodė įstatymo supaprastinimas ir priimtina naujovė, iš esmės gerokai pakoregavo kriminalizavimo tradiciją, manau, neigiama linkme. Pavyzdžiui, UAB direktorius, priimantis žmogų į darbą ir įgyvendinantis teisinius darbo santykius ar sudarantis sandorį su kitu privataus verslo subjektu ar valstybės institucija, neatlieka *viešojo administravimo veiksmų*, bet tokie jo veiksmai reikšmingi, kaip padaryti viešajame sektoriuje, todėl gali būti svarbūs vertinant kyšininkavimo veikas. Tuo tarpu BK 230 str. 3 dalyje kalbama apie asmenis, dirbančius bet kur, kurie turi viešojo administravimo įgaliojimus. Manau, tokiu atveju tikslingiau kalbėti ne apie viešojo administravimo įgaliojimus, bet apie viešuosius interesus plačiąja

[328] Abramavičius A. Kai kurie baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus ūkininkavimo (verslo) tvarkai klausimai pagal naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą // Teisė. 2003, Nr.48. P. 12.
[329] Ten pat. P. 13.
[330] Абрамавичюс А., Дракшене А., Павилонис В. Основные положения уголовного кодекса Литовской Республики // Новое уголовное законодательство стран СНГ и Балтии. Москва, 2002. P. 210.

prasme, arba kitaip – pagal viešosios teisės reglamentuojamus santykius tarp asmenų. Galima manyti, kad įstatymas subjektą turėtų skirstyti ne pagal atliekamas funkcijas, o pagal sferą, kurioje jis veikia. Todėl subjektą galima būtų atriboti ne pagal įgaliojimus, o pagal socialinės veiklos sferą ar pagal santykius, reglamentuojamus teisės šakų: jei nukenčia santykiai, reguliuojami viešosios teisės, tokia veika turi būti laikoma nusikalstama; jei nukečia santykiai, reguliuojami privatinės teisės, veika neturi būti laikoma nusižengimu viešiesiems interesams.

Tai, kad BK norma apima kyšininkavimo veikas ne tik valstybės tarnyboje, bet ir privačioje sferoje, nėra gerai ir todėl, kad šiose skirtingose sferose egzistuoja savotiški „skirtingi standartai“: valstybės tarnyboje ar realizuojant viešuosius interesus negalimos jokios dovanos ar dėmesio ženklai už suteiktas paslaugas ar priimtus sprendimus, o verslo aplinkoje dovanos, dėmesio ženklai ir panašūs įvairaus atlygio dalykai yra visiškai priimtini ir suprantami. Bendrovės vadovas iš kito bendrovės vadovo už sandorio sudarymą gali priimti dovaną ir tai jokios teisės normos jam nedraudžia.

Apibendrinat tai, kas pasakyta, manau, BK reikalingos korekcijos. Skyriuje, numatančiame baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas sąžiningam verslui, reikalinga norma, panaši į seno BK 320 str. Neatmetama galimybė normą įvardyti kaip „kyšininkavimą komercinėje veikloje“. Problema dar diskutuotina, bet, mano nuomone, tikslinga BK XXXI skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“ numatyti normą, kriminalizuojančią kyšininkavimą komercinėje ūkinėje ar finansinėje veikloje:

> **„...straipsnis. Kyšininkavimas komercinėje ūkinėje ar finansinėje veikloje**
>
> 1. Tas, kas dirbdamas komercinėje, ūkinėje ar finansinėje veikloje ar užsiimdamas profesine veikla turėdamas įgaliojimus atlikdamas viešo pobūdžio veiksmus, kyšininkavo – priėmė, susitarė ar pažadėjo priimti kyšį už palankių sprendimų priėmimą ar atlikimą duodančiojo asmens naudai kitų veiksmų, įeinančių į jo tarnybos pareigas ar susilaikymą nuo tokių veiksmų,
>
> baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.
>
> 2. Už šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką atsako ir juridinis asmuo.“

2.5.5. Asmuo, turintis įgaliojimus užsienio valstybės organizacijoje

Nauja nuostata įtvirtinta baudžiamajame įstatyme aprašant kyšininkavimo subjektą yra tai, kad valstybės tarnautojui prilyginami *asmenys, turintys atitinkamus įgaliojimus užsienio valstybės institucijose, tarptautinėse viešosiose organizacijose ar tarptautinėse teisminėse institucijose, taip pat oficialūs kandidatai į tokias pareigas*. Akivaizdu tai, kad įtvirtinant tokius nusikalstamų veikų subjektus išplėstos baudžiamosios atsakomybės ribos, atitinkamai išplėsta valstybės baudžiamoji jurisdikcija veikų, padaromų už valstybės ribų, atžvilgiu. Pagal Baudžiamojo kodekso 230 str. 2 dalį galima išskirti tokias kyšininkavimo specialiojo subjekto atmainas ne valstybės viduje: tai asmuo, turintis atitinkamus įgaliojimus:

- užsienio valstybės institucijoje,
- tarptautinėje viešojoje organizacijoje,

- tarptautinėje teisminėje institucijose,
- kandidatas į tokias pareigas.

Aiškinantis asmens, dirbančio užsienio valstybių organizacijose ar tarptautinėse organizacijose, kaip specialaus subjekto, požymį, pirmiausia kyla klausimas, ką įstatymų leidėjas norėjo baudžiamajame įstatyme įtvirtinti nurodydamas terminą „atitinkami įgaliojimai“: ką jie atitinka? Ar tokio asmens įgaliojimai atitinka BK 230 str. 1 dalyje nurodytų asmenų įgaliojimus, ar tai *tam tikri įgaliojimai organizacijoje*, įgaliojimai, susiję su organizacijos tikslų įgyvendinimu?

Aiškinant šį požymį, manau, įstatymų leidėjo valia buvo nukreipta kriminalizuoti veikas asmenų, *turinčių įgaliojimus* užsienio valstybių institucijose, tarptautinėse viešosiose organizacijose bei tarptautinėse teisminėse institucijose. Taigi, mano nuomone, esminis dalykas šiuo atveju turėtų būti tai, kad norėta numatyti asmenis, turinčius įgaliojimus, o ne šiaip dirbančius bet kokį darbą (pagalbinį, techninį, aprūpinimo) organizacijoje. BK 230 str. 2 d. neturėtų būti aiškinama kaip įgaliojimai, atitinkantys valstybės pareigūno požymius – darbą institucijoje, valdžios atstovo funkcijas arba administracinius įgaliojimus. Pagal Europos baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos 5 straipsnį „Užsienio valstybės pareigūnų kyšininkavimas“ „kiekviena šalis priima reikiamus teisės aktus ir imasi kitų būtinų priemonių, kad pagal jos nacionalinę teisę baudžiamuoju nusikaltimu būtų laikoma 2 ir 3 straipsniuose nurodyti veiksmai, kai į juos įsitraukia bet kurios kitos valstybės pareigūnas“. Konvencijos 6 straipsnis „Užsienio viešųjų susirinkimų narių kyšininkavimas“ atitinkamai įpareigoja valstybes kriminalizuoti kyšininkavimo veiksmus, kurie padaromi „bet kokio viešojo susirinkimo, turinčio įstatymų leidimo arba administracinius įgaliojimus bet kurioje kitoje valstybėje“.

Svarbu nustatyti, ką Baudžiamojo kodekso prasme reiškia „užsienio valstybės institucija“ (1) „tarptautinė viešoji organizacija“ (2), „tarptautinė teisminė institucija“ (3), „oficialūs kandidatai į tokias pareigas“ (4).

(1) Užsienio valstybės institucija. Terminu „užsienio valstybės institucija“ yra įvardijama bet kokia oficiali užsienio šalyje esanti valstybinė (valstybės ar vietos savivaldos) įstaiga, kurios veikla susijusi su viešuoju administravimu, t.y. tokia institucija, kuri organizuoja, valdo visuomeninį gyvenimą, realiai įgyvendina valstybės valdžią toje šalyje. Aiškinant BK įtvirtintą sąvoką „užsienio valstybės institucijoje“, manau, svarbus momentas yra tas, kad, norint pritaikyti šią normą, reikia nustatyti santykį tarp užsienio valstybės institucijoje dirbančio asmens ir požymių, keliamų valstybės tarnautojui ar jam prilygintam asmeniui pagal Lietuvos BK 230 str. 1 ir 3 d. Asmuo, dirbantis užsienio valstybės institucijoje, turi atitikti BK įtvirtintus požymius – vykdyti valdžios atstovo funkcijas ar turėti administracinius įgaliojimus, arba turėti viešojo administravimo įgaliojimus, ar teikti viešąsias paslaugas. Suprantama, visiško atitikimo dėl teisės aktų bei sistemų skirtumų nustatyti nebus įmanoma, tačiau asmuo užsienio šalyje turi būti susijęs su viešųjų interesų

įgyvendinimu ar įgaliotas priimti teisiškai reikšmingus sprendimus, realizuojančius viešuosius interesus. Manau, negalima tokiai institucijai priskirti „viešųjų paslaugų teikimo“ funkcijos, numatytos Lietuvos įstatymuose, nes toks įstatymo aiškinimas pernelyg išplėstų baudžiamojo įstatymo galiojimo sferą; įstatymas aiškintinas siaurinamai, nes paslaugos, Lietuvoje laikomos viešosiomis, užsienio šalyje gali būti tiesiog komercine veikla.

2) Tarptautinė viešoji organizacija. Įstatymų leidėjas suinteresuotas apsaugoti viešąsias tarptautines organizacijas ir jų veiklą nuo neteisėtų veikų. BK požymis „tarptautinėje viešojoje organizacijoje“ aiškintinas pasitelkiant tarptautinės teisės teoriją. Joje „tarptautinė organizacija“ apibrėžiama kaip „organizacija, įsteigta susitarus dviem arba daugiau valstybių“[331] arba kaip „valstybių susivienijimas, įsteigtas tarptautine sutartimi tam tikriems tikslams siekti, turintis nuolatinių institucijų sistemą, tarptautinės teisės subjekto statusą, sukurtas ir veikiantis pagal tarptautinę teisę“[332]. Tarptautinė organizacija („tarpvalstybinė organizacija“) skiriama nuo „tarptautinės nevyriausybinės organizacijos“ arba privataus pobūdžio tarptautinės organizacijos (pvz., „Amnesty International“, „Transparency International“, „Medecins Sans Frontieres“, „Greenpeace“), kurią steigia privatūs asmenys arba asmenų grupės, nors kai kurios iš jų veikia vykdydamos valstybių patikėtas funkcijas (pavyzdžiui, Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus komitetas)[333]. Tarptautinės organizacijos steigiamos tam tikriems tikslams įgyvendinti, joms suteikiamos galios, jos finansuojamos iš valstybių organizacijos steigėjų lėšų, turi tarptautinį teisinį subjektiškumą. Išskiriami tokie pagrindiniai bruožai, apibūdinantys tarptautines organizacijas: 1) steigiamasis dokumentas, kuriame nurodomi pagrindiniai organizacijos tikslai, veiklos kryptys ir būdai, vidaus struktūra; 2) nuolatinis veiklos pobūdis ir esamos nuolatinės organizacijos institucijos; 3) lygiateisių subjektų savanoriška narystė; 4) pagrindinis veikos metodas – daugiašalės derybos ir problemų aptarimas, sprendimų priėmimas balsuojant ar susitarimu; 5) sprendimai paprastai yra rekomendaciniai[334]. Šiuo metu priskaičiuojama apie 500 labai įvairaus pobūdžio tarptautinių organizacijų, toks jų kiekis ir didėjimas yra nulemtas tarptautinės bendruomenės integracijos bei poreikio bendradarbiauti[335]. Svarbiausia iš tarptautinių organizacijų pripažįstama Jungtinių Tautų Organizacija. Joje veikia daug „specializuotų įstaigų“ (Tarptautinė darbo organizacija, Tarptautinė civilinės aviacijos organizacija, Pasaulinė sveikatos apsaugos organizacija, Pasaulinė pašto sąjunga, JT švietimo, mokslo ir kultūros organizacija, Tarptautinė jūrų organizacija, Tarptautinė atominės energetikos agentūra, kitos). Be šių organizacijų, egzistuoja politinio ir ekonominio pobūdžio regioninės organizacijos, susijusios su Jungtinėmis Tautomis (pavyzdžiui, Amerikos valstybių organizacija (OAS), Centrinės Amerikos valstybių organizacija (ODECA), Afrikos vienybės

[331] Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas. Vilnius, 2000. P. 127.
[332] Žalimas D. ir kiti. Tarptautinės organizacijos. Vilnius, 2001. P. 43.
[333] Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas. Vilnius, 2000. P. 127.
[334] Žalimas D. ir kiti. Tarptautinės organizacijos. Vilnius, 2001. P. 37.
[335] Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas. Vilnius, 2000. P. 129.

organizacija (OAU)). Ypatingu aktualumu pasižymi Europos Sąjunga, kuri įkurta tarptautinių organizacijų – Europos bendrijų – pagrindu. Šiame tarpvalstybiniame junginyje galima išskirti tokias institucijas: Europos Parlamentą, Europos Tarybą, Europos Komisiją, Europos viršūnių tarybą. Taip pat aktualios Baudžiamojo kodekso prasme ir kitos institucijos – Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, Regionų komitetas, Europos audito rūmai, Europos ombudsmeno tarnyba, Europos centrinis bankas, Europos investicijų bankas. Kalbant apie Europos Sąjungos institucijas pažymima, kad institucijos nėra stabilios, o „institucijų struktūrai būdingiausia tai, kad nėra aiški tolesnė jų raida“[336]. Kitos aktualios tarptautinės organizacijos – Šiaurės Atlanto sutarties organizacija NATO (Šiaurės Atlanto taryba, Gynybos planavimo komitetas, Vyriausiasis politikos komitetas, Politikos komitetas ir kt.), Baltijos jūros valstybių taryba, Baltijos taryba.

BK 230 str. 2 d. nereikalaujama, kad valstybė būtų tarptautinė organizacijos narė. Tačiau konvencijos 9 straipsnis baudžiamąją atsakomybę sieja su valstybės naryste tarptautinėje organizacijoje. Manau, narystė tarptautinėje organizacijoje yra vienas iš esminių požymių kalbant apie tarptautinę organizaciją BK 230 str. 2 d. požiūriu. Valstybė turi turėti tam tikrus ryšius su tarptautine organizacija – būti jos visateise, asocijuotąja ar daline nare arba kandidate į tokios organizacijos nares. Kitokiu atveju traukimas baudžiamojon atsakomybėn už veikas, padarytas asmens, dirbančio tarptautinėje organizacijoje, kuri neturi jokių ryšių su Lietuvos Respublika ar jos puoselėjamais interesais, būtų nelogiškas ir netikslingas, nes valstybė be pagrindo plėstų savo jurisdikcijos ribas.

BK 230 str. 2 dalyje kalbama apie „asmenį, *turintį atitinkamus įgaliojimus* (...) tarptautinėje viešojoje organizacijoje“ arba „kandidatus į tokias pareigas“. Baudžiamosios teisės konvencijoje dėl korupcijos įtvirtintas „*pareigūnas ar kitas pagal pareiginius nuostatus samdomas darbuotojas ir bet kuris į organizaciją paskirtas asmuo, kuris vykdo funkcijas, atitinkančias tas, kurias vykdo minėti pareigūnai ar samdomi darbuotojai*“. Tokiu būdu konvencija subjektą traktuoja plačiau. Pagal LR BK subjektu gali būti tik įgaliojimus turintis asmuo, t.y. tik tas, kuriam suteikti oficialūs įgaliojimai atlikti tam tikras užduotis arba vykdyti tam tikrą veiklą. Konvencija subjektu leidžia laikyti pareigūnus, kitus samdomus darbuotojus ir paskirtus asmenis; konvencijoje nekalbama apie „įgaliojimus“, suteiktus valstybės narės ar pačios organizacijos, tačiau daroma nuoroda ir į veiklos pobūdį, kuris yra kriterijus laikyti asmenį specialiuoju subjektu. BK nediferencijuoja, bet pagal konvencijos 10 straipsnį valstybė turi kriminalizuoti kyšininkavimo veikas, padaromas „tarptautinių ar viršnacionalinių organizacijų, kurių narė yra šalis, bet kokie parlamentinių asamblėjų nariai“. Asamblėja – visuotinis kurios nors tarptautinės organizacijos atstovų susirinkimas[337]. Kadangi

[336] Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas. Vilnius, 1999. P. 77.
[337] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius, 2000. P. 42.

asamblėja yra daugelio tarptautinių organizacijų sudėtinė dalis, turinio prasme BK 230 str. 3 dalis apima ir šių kategorijų asmenis.

(3) Asmuo, dirbantis tarptautinėse teisminėse institucijose. Kaip atskira kategorija BK išskiriamas asmuo, turintis įgaliojimus tarptautinėse teisminėse institucijose. Teisminės institucijos – tai specialios institucijos ginčams tarp valstybių narių ir susijusiems su organizacijos veikla ginčams nagrinėti[338]. „Teisminės" institucijos dar vadinamos „teisinėmis", skiriamos tokios jų rūšys: teisminės institucijos, administraciniai tribunolai, arbitražo institucijos, kitos ginčų sprendimo institucijos[339]. Pagrindinė Jungtinių Tautų organizacijos teisminė institucija yra Tarptautinis Teisingumo Teismas, veikiantis Hagoje, o jo veikla reglamentuojama Tarptautinio Teismo statutu, kuris yra Jungtinių Tautų Organizacijos įstatų dalis ir Tarptautinio Teismo reglamentas. Šis teismas sprendžia ginčus tarp valstybių, teikia konsultacines išvadas teisės klausimais. Kita didžiausią įtaką turinti tarptautinė teisingumo institucija yra Europos Teisingumo Teismas, kuris priima sprendimus dėl Europos bendrijų steigiamųjų sutarčių aiškinimo ir taikymo, bendrijų institucijų ginčus, valstybių narių ginčus, fizinių ar juridinių asmenų ir bendrijų institucijų ginčus. Be to, šis teismas nagrinėja arbitražines bylas, vykdo konsultacines funkcijas. Paminėtinas ir Europos žmogaus teisių teismas Strasbūre, kurio kompetencija yra spręsti žmogaus teisių įgyvendinimo klausimus.

Baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos 11 straipsnyje įtvirtintas įpareigojimas kriminalizuoti kyšininkavimo veikas, padarytas „teismines pareigas turinčio asmens arba bet kokio tarptautinio teismo, kurio jurisdikciją priima šalis, pareigūnai." Įdomu tai, kad konvencijoje išskiriami „teismines pareigas einantys asmenys" ir „bet kokio tarptautinio teismo pareigūnai". Tuo norėta nustatyti atsakomybę ne tik teisėjams, bet ir teismo administracijos tarnautojams. Tačiau BK 230 str. 2 d. kalbama *asmenį, turintį atitinkamus įgaliojimus (...)* tarptautinėse teisminėse institucijose". Taigi ir šiuo atveju Baudžiamasis kodeksas pateikia siauresnį sąvokos traktavimą. Manau, taikant įstatymą ir iškilus sunkumų gali atsitikti taip, kad reikės plečiamai aiškinti BK nuostatas, taikant konvencijos nuostatas.

Kalbant apie kandidatą į visas išvardytas institucijas pažymėtina, kad asmuo turi būti oficialus kandidatas, tarptautinės organizacijos ar teisminės institucijos nustatyta tvarka oficialiai įregistruotas kaip asmuo, siekiantis eiti pareigas tokioje organizacijoje.

2.5.6. Juridinio asmens, kaip kyšininkavimo subjekto, problema

Kalbant apie kyšininkavimo nusikaltimų subjektą trumpai reikia paminėti juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės problemą. Pirmą kartą juridiniams asmenims baudžiamoji atsakomybė

[338] Žalimas D. ir kiti. Tarptautinės organizacijos. Vilnius, 2001. P. 211.
[339] Žalimas D. ir kiti. Tarptautinės organizacijos. Vilnius, 2001. P. 211.

numatyta 2000 metų rugsėjo 26 dieną patvirtintame Baudžiamajame kodekse. Iki įsigaliojant šiam kodeksui 2003 m. gegužės 1 dieną, 2002 metų sausio 25 dienos įstatymu Nr.IX-737[340] pakeisti tuo metu galiojusio Baudžiamojo kodekso straipsniai, kuriuose buvo numatyta atsakomybė už kyšininkavimo bei papirkimo veikas. Viena iš svarbiausių naujovių buvo tai, kad baudžiamoji atsakomybė numatyta juridiniams asmenims už kyšininkavimo, papirkimo ir pinigų plovimo nusikalstamas veikas. Per tą laikotarpį, kai galioja naujasis įstatymas, teismų ar teisėsaugos institucijų praktikoje nepavyko sutikti baudžiamųjų bylų, kuriose kyšininkavimu būtų įtariami ar kaltinami juridiniai asmenys.

Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė siejama su tuo, kad šiuolaikinė valstybė turi numatyti realius svertus įvertinti nusikalstamą elgesį (o kadangi korupcija bei kyšininkavimas daro didelę žalą) globaliniu mastu, reikia numatyti realią atsakomybę ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims. Vis dėlto juridinis asmuo, kaip baudžiamosios atsakomybės subjektas, yra išvestinis, jo subjektiškumas baudžiamąją teisine prasme nesiderina su nusistovėjusiais baudžiamaisiais teisiniais principais[341], realus jos pritaikymas susijęs su objektyvaus ir subjektyvaus pobūdžio sunkumais, kuriuos pažymi šiuo klausimu rašę autoriai[342].

Europos baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos numato atsakomybę už korupcines veikas ir juridiniams asmenims. Konvencijoje iš esmės norėta nustatyti baudžiamąją atsakomybę juridiniams asmens už aktyvųjį kyšininkavimą, t.y. už papirkimą – konvencijos 18 straipsnyje „Juridinio asmens atsakomybė“ teigiama: „Kiekviena šalis priima reikiamus teisės aktus ir imasi kitų būtinų priemonių, kad užtikrintų galimybę patraukti atsakomybėn juridinius asmenis už pagal šią konvenciją nustatytus aktyviojo kyšininkavimo, prekybos poveikiu ir pinigų plovimo baudžiamuosius nusikaltimus, kuriuos jų naudai įvykdo fizinis asmuo, veikdamas individualiai arba kaip juridinio asmens organo dalis, juridiniame asmenyje užimantis vadovaujamą padėtį...“ Tarp konvencijoje vartojamų sąvokų aiškinimo juridinis asmuo apibrėžiamas kaip „kiekvienas subjektas, tokį statusą turintis pagal taikytiną nacionalinę teisę, išskyrus valstybes ar kitas valstybės įgaliojimus vykdančias valstybės institucijas ir viešąsias tarptautines organizacijas“ (Konvencijos 1 str. d punktas). Kaip pažymima juridinių asmenų atsakomybei už korupcines veikas Vidurio ir Rytų Europoje aptarti skirto seminaro medžiagoje[343], „nusikalstamos organizacijos vis dažniau

---

[340] Valstybės žinios. 2002, Nr.15-555.

[341] Šulija V., Šulija G. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje // Jurisprudencija, 2003, 41(33) tomas. P. 95-97.

[342] Šulija V., Šulija G. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2003, 41(33) tomas. P. 95-97. Sinkevičius E. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos // Teisė. Mokslo darbai. 2000, Nr.36. Никифоров А.С. Юридическое лицо как субъект преступления // Коррупция и борьба с ней. Москва, 2000. P. 146, P. 150. Soloveičikas D. Legal person as a perpetrator: developments from company law to criminal law // Teisė. Mokslo darbai. 2003, Nr.48. P. 144. Малиновский А.А. Сравнительное правоведение в сфере уголовного права. Москва, 2002. P. 87.

[343] Seminaras, surengtas pagal programą „Octopus“. Ši programa yra Europos Komisijos ir Europos Tarybos jungtinė programa, skirta kovai su korupcija ir organizuotu nusikalstamumu pereinamojo laikotarpio valstybėse; programoje

pasinaudoja juridiniais asmenimis darydamos nusikalstamas veikas, norėdamos apsunkinti tokių veikų tyrimą... Vis dėlto juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė už rimtus teisė pažeidimus (ypač juridinių asmenų atsakomybė) nėra lengvai pasiekimas tikslas. Iš tikrųjų ji kertasi su kai kuriais tradicinės baudžiamosios teisės principais, įtvirtintais maksimoje *„societas delinquere non potest“*[344].

Pagal LR BK 20 straipsnį juridinis asmuo atsako tik už nusikalstamas veikas, už kurių padarymą šio kodekso specialiojoje dalyje numatyta juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė. BK 225 straipsnio 5 dalyje numatyta, kad „už šiame straipsnyje nurodytas veikas atsako ir juridinis asmuo“. BK 20 str. 2 ir 3 dalyse įtvirtintos konkrečios sąlygos juridinio asmens baudžiamajai atsakomybei atsirasti: juridinis asmuo atsako už fizinio asmens padarytus veiksmus, jei fizinis asmuo padarė veikas juridinio asmens naudai arba interesais, jeigu jis, eidamas vadovaujamas pareigas, turėjo teisę atstovauti juridiniam asmeniui, priimti sprendimus juridinio asmens vardu arba turėjo teisę kontroliuoti juridinio asmens veiklą. Taip pat juridinis asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn tuo atveju, jeigu nusikalstamas veikas juridinio asmens naudai padarė kitas juridinio asmens darbuotojas ar įgaliotas atstovas dėl juridiniam asmeniui vadovaujančio ar atstovaujančio asmens nepakankamos priežiūros arba kontrolės. Juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė nepašalina fizinio asmens, kuris padarė, organizavo, kurstė arba padėjo padaryti nusikalstamą veiką baudžiamosios atsakomybės. Tačiau 20 str. 5 d. įtvirtinta nuostata, pagal kurią kaip juridinis asmuo neatsako valstybė, valstybės ar savivaldybės institucija ir įstaiga bei tarptautinė viešoji organizacija. Akivaizdu tai, kad didžioji dalis šių nusikalstamų veikų padaroma valstybės tarnybos bei su ja susijusiose sferose. Jas padaro asmenys, dirbantys valstybės ar savivaldybių institucijose ir tik retais atvejais, beveik išimtinai, asmenys, kitaip įgyvendinantys viešuosius interesus. Vadinasi, apie juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę už kyšininkavimą galima kalbėti tik tuomet, kai kyšininkauja kitų – nevalstybinių juridinių asmenų darbuotojai ir tai jie daro juridinio asmens interesais. Kadangi tokios situacijos itin retos, juridinių asmenų atsakomybė už kyšininkavimą yra daugiau teorinė galimybė negu realiai gresianti atsakomybės forma. Todėl galima sutikti su autoriais, teigiančiais, kad šiai atsakomybės rūšiai lieka labiau prevencinis vaidmuo ir bauginimo nedaryti tokių veikų galimybė[345]. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė aktualesnė papirkimo atveju, nes tada kiti juridiniai asmenys, kurie nėra valstybės institucijos, suinteresuoti realizuoti savo, kaip juridinių asmenų, interesus, pasitelkdami korupcines papirkimo veikas.

Apibendrinant kyšininkavimo subjekto klausimą galima pateikti tokias išvadas:

---

dalyvauja septyniolika Centrinės ir Rytų Europos valstybių, įskaitant Pabaltijo šalis ir Lietuvą, kuriai atstovavo Generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo tarnybos pareigūnai.

[344] OCTOPUS II PROGRAMME. Corporate Liability. Report on activity 6S: Seminar in Corporate Criminal Liability Sinaia/Romania, 1-3 March 2000. P. 5.

[345] Šulija V., Šulija G. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2003, 41(33) tomas. P. 96.

Valstybės tarnautojas charakterizuojamas dviem požymių grupėmis: veiklos sritimi ir turimais įgaliojimais. Pagal veiklos sritį valstybės tarnautojas gali būti politikas – *asmuo, besiverčiantis politine veikla ir einantis tam tikras pareigas, susijusias su valstybės valdymu*, viešojo administravimo valstybės tarnautojas – *tarnautojas, dirbantis valstybės institucijose ir atliekantis viešojo administravimo veiklą*, taip pat kitas tarnautojas, *dirbantis valstybės ar savivaldybės institucijose*, asmuo, dirbantis teisminėse institucijose, – *bet kokios kategorijos teisėjas*, *asmuo, dirbantis teisėsaugos institucijose*, asmuo, dirbantis valstybės kontrolės bei priežiūros ir joms prilygintose institucijose – *institucijose, kurių pagrindinė ar papildoma funkcija susijusi su valstybės institucijų veiklos priežiūra ir kontrole*. Pagal turimus įgaliojimus valstybės tarnautojas charakterizuojamas valdžios atstovo funkcijomis: *galimybe duoti nurodymus ir atlikti teisiškai reikšmingus veiksmus nepavaldžių asmenų atžvilgiu* – ir administraciniais įgaliojimais: *vadovauti, priimti sprendimus teisiškai pavaldžių asmenų atžvilgiu.*

Baudžiamasis kodeksas kaip specialų nusikaltimo subjektą numato kandidatą į valstybės tarnautojo pareigas. Kandidatas Baudžiamojo kodekso prasme turi būti suprantamas kaip *asmuo, pretenduojantis į konkrečias pareigas valstybės tarnyboje ir šis pretendavimas yra įformintas teisės aktų nustatyta tvarka*. Nuo pradėjimo eiti pareigas momento arba priesaikos davimo momento kandidatas tampa tarnautoju.

BK 230 str. 3 d. pateikiama sąvoka „valstybės tarnautojui prilyginti asmenys“ sulaužo iki šiol galiojusią kriminalizavimo tradiciją. Valstybės tarnautojui prilygintu asmeniu BK laikytini asmenys, kurie dirba bet kokiose institucijose ir turi viešojo administravimo įgaliojimus ar teikia viešąsias paslaugas.

Viešojo administravimo įgaliojimai BK prasme turi būti suprantamai kaip įgaliojimai suteikti ne valstybės tarnautojams įgyvendinti teisės aktus ir atlikti visuomenei reikšmingus veiksmus. Viešosios paslaugos BK prasme turi būti suprantamos kaip konkreti visuomenei reikšminga ne pelno siekianti socialinė veikla, steigiama ir reglamentuojama valstybės ar vietos savivaldos visuomenės labui, atliekama ne valstybės institucijų.

Naujas BK nepateisinamai atsisako kyšininkavimo nusikalstamų veikų sudėties komercinėje ar ūkinėje veiklos sferoje, tokias veikas numatydamas vienoje normoje. Kadangi norma numato kelių nevisiškai suderinamų vertybių apsaugą ir sukelia grėsmę, kad ne visos kyšininkavimo veikos bus deramai įvertintos, tikslinga BK XXXI skyrių papildyti norma „Kyšininkavimas komercinėje, ūkinėje ar finansinėje veikloje“.

Asmuo, turintis įgaliojimus užsienio valstybės organizacijoje, turi būti suprantamas kaip asmuo, einantis pareigas užsienio valstybės institucijoje, kurio požymiai atitinka LR BK 230 str. 1 ir 3 dalyse nurodytus požymius. Asmuo, turintis įgaliojimus tarptautinėje viešojoje organizacijoje, turi būti suprantamas kaip asmuo, kuris dirba bet kokioje tarptautinėje valstybinėje (vyriausybinėje)

organizacijoje, kurios narė yra Lietuva, samdomu, renkamu, skiriamu darbuotoju ar turi atstovaujančiosios valstybės suteiktus įgaliojimus. BK 230 str. 2 d. pildytina ir taisytina, nes numato siauresnes patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sąlygas, negu yra numatytos Europos konvencijoje dėl korupcijos. LR BK 230 str. 2 dalis koreguotina, nes numato tik asmenis, turinčius atitinkamus įgaliojimus, ir neapima tokių institucijų administracijos darbuotojų.

Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimo nusikalstamas veikas vertintina kaip teigiama naujovė. Tačiau jos realizavimas yra prieštaringas ir šiuo metu gali būti vertinamas vien kaip teorinė galimybė, bet ne kaip reali grėsmė tokias veikas darantiems juridiniams asmenims.

III skyrius. Kyšininkavimo sudėties subjektyvieji požymiai

3.1. Bendra kyšininkavimo subjektyviųjų požymių vertinimo problematika

Tiriant kyšininkavimą, svarbią vietą užima nusikaltimo sudėties subjektyviųjų požymių įrodinėjimas. Teoriniu bei praktiniu požiūriu aktualiausias klausimas tiriant kyšininkavimo nusikaltimus susijęs su kaltės nustatymu. Baudžiamosios teisės teorijoje kyšininkavimo kaltės klausimu dažniausiai konstatuojama, kad šio nusikaltimo „subjektyvioji pusė apibūdinama tik tiesiogine tyčia. Kaltininkas suvokia, kad materialinė nauda, kurią jis gauna iš kyšio davėjo, yra neteisėtas atlyginimas už kokių nors su tarnybine padėtimi susijusių veiksmų atlikimą ar neatlikimą duodančiojo kyšį asmens (jo giminaičių, artimųjų, draugų) interesais“[346]. Kartu pabrėžiama kad tai savanaudiškas nusikaltimas, „nes imdamas kyšį pareigūnas supranta, kad tokiu būdu jis praturtėja ir jis to nori“[347]. Iš tiesų toks subjektyviųjų požymių aptarimas yra pernelyg paviršutiniškas vien jau todėl, kad įstatymas numato kelias alternatyvias, iš esmės skirtingas veikas. Asmuo jas darydamas priklausomai nuo to, kokia veika ir kaip ji padaroma, turi skirtingą psichinį santykį su šia veika. Baudžiamasis kodeksas kyšininkavimą apibrėžia įvardydamas konkrečias veikas, kuriomis nusikaltimas padaromas: kyšio priėmimas, pažadas priimti kyšį, susitarimas priimti kyšį, kyšio reikalavimas, kyšio provokavimas. Bet kuri iš šių veikų yra sąmoninga ir valinga žmogaus veika, ją darydamas asmuo veikia kaltai. Kiekviena iš įstatyme išvardytų veikų pasižymi individualia kaltės charakteristika – intelektualiniu ir valiniu kriterijais. Subjektyvieji klausimai kyšininkaujant įdomūs ir tuo, kad galima susidurti su situacijomis, kai nėra savanaudiškos motyvacijos; asmuo gali priimti kyšį vedamas nesavanaudiškų arba jam atrodančių naudingų tikslų.

3.2. Tyčia, jos kriterijai ir turinys kyšininkaujant

3.2.1. Tyčia ir jos turinys kyšio priėmimo atveju

Kyšininkavimo dispozicijose Baudžiamojo kodekso 225 straipsnyje nėra nurodyta galima kaltės forma. Tačiau, remiantis bendra taisykle, kad nesant aprašytai kaltės formai baudžiamojo įstatymo straipsnio dispozicijoje kaltė yra tyčinė, ir aiškinantis kyšio priėmimo esmę, be didelių sunkumų galima padaryti išvadą, kad priimti kyšį galima tik tyčia. Tam, kad gautum atlygį už veikimą ar neveikimą, pasinaudojant savo tarnybine padėtimi reikia veikti tyčia, be to, tiesiogine tyčia. Kyšio priėmimas ar kita kyšininkavimo veika neįsivaizduojama padaryta netiesiogine tyčia arba neatsargiai. Tačiau norint teisingai patraukti asmenis, padariusius šias nusikalstamas veikas,

[346] Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 2 knyga. Vilnius, 2000. P. 287.
[347] Ten pat. P. 287.

baudžiamojon atsakomybėn, reikia tiksliai nustatyti ne tik kaltės formą, bet ir jos turinį, konkretizuoti jį kiekvienu atskiru atveju.

Baudžiamojo įstatymo komentare teigiama: „Pareigūnas suvokia, kad materialinė nauda, kurią jis gauna iš kyšio davėjo, yra neteisėtas atlyginimas už atlikimą ar neatlikimą duodančiojo asmens interesais kokių nors su tarnybine padėtimi susijusių veiksmų. Tai savanaudiškas nusikaltimas, nes, imdamas kyšį, pareigūnas supranta, kad tokiu būdu jis praturtėja, ir to nori. Pareigūnas turi suvokti ir tai, kad kyšio davėjas supranta, jog materialines vertybes už savo tarnybinių veiksmų atlikimą (neatlikimą) davėjo interesais jis gauna neteisėtai“[348].

Manau, galima teigti, kad specialusis subjektas, dirbantis valstybės tarnyboje ar kitaip realizuojantis viešąsias funkcijas, iš esmės gerai suvokia savo padėties specifiką – tai, kad iš kitų asmenų jis išsiskiria specialiais įgaliojimais, kurie leidžia jam atlikti teisiškai reikšmingus veiksmus kitų asmenų atžvilgiu. Asmuo, užimantis tam tikras pareigas, iš esmės yra potencialus nusikalstamos veikos tarnybai ar viešiesiems interesams subjektas. Susiklosčius tam tikrai situacijai, specialusis subjektas įvertina savo galimybę *pasinaudoti tarnyba* įgaunant neteisėto, nepriklausančio atlygio. Vadinasi, asmuo iki nusikalstamos veikos padarymo turi psichinį santykį su savo padėtimi bei atliekamomis funkcijomis. Susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, asmuo dar prieš veikdamas suvokia, kad gali pelnytis naudos. Nusikalstamas ketinimas susiformuoja suvokiant savo padėties galimybes. Kaltės prielaidos kyšininkavimo atveju asmens sąmonėje glūdi iki nusikalstamos veikos. Veikdamas asmuo realizuoja savo nusikalstamą ketinimą ir supranta veikimo pobūdį – tai, kad priima neteisėtą atlygį ir nori taip elgtis. Tačiau kalbant apie valinį kriterijų svarbu pabrėžti, kad asmuo ne šiaip nori abstrakčiai veikti, o nori priimti kyšį. Paprastai tiriant nusikalstamas veikas nekyla didelių keblumų nustatant asmens kaltę, kaltininkas dažnai ją pripažįsta:

N.Stankevičius, dirbdamas Kauno Panemunės policijos komisariato Tardymo skyriaus vyresniuoju tardytoju, būdamas valstybės pareigūnas, atlikdamas parengtinį tardymą baudžiamojoje byloje dėl 6000 JAV dolerių vagystės iš D. D. buto, darydamas psichologinį spaudimą D. D., - pasinaudodamas tuo, kad vagyste iš buto buvo kaltinamas jos sūnus V. D., duodamas suprasti, kad baudžiamąją bylą sūnaus atžvilgiu gali nutraukti, reikalavo už tokio sprendimo priėmimą 1000 litų kyšio ir nurodė, kad negavęs kyšio bylą perduos į teismą. Vėliau, tęsdamas nusikalstamus veiksmus, savo kabinete per keletą kartų priėmė 400 ir 600 litų kyšį. Kaltininko veiksmai kvalifikuoti pagal LR BK 282 str. 1 d. (1999 įst. Nr.66-2112 redakcija). Ikiteisminio tyrimo metu duodamas parodymus bei apklaustas kaip kaltinamasis dėl inkriminuojamos veikos, asmuo kaltu prisipažino visiškai, atskleisdamas padarytos veikos aplinkybes, tačiau pridūrė, kad kyšį priėmė dėl sunkios materialinės padėties[349].

Kaip matyti iš pavyzdžio, kaltininkas ne šiaip suprato pavojingą savo veikimo pobūdį ir norėjo taip veikti – priimti kyšį, tačiau realizuodamas tiesiogines savo funkcijas numatė galimybę pasipelnyti, panaudoti savo tarnybos padėtį realizuoti nusikalstamą sumanymą, pasiekti nusikalstamus tikslus.

---

[348] LTSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, 1989. P. 307-308.

[349] Specialiųjų tyrimų tarnybos Kauno skyriaus baudžiamoji byla Nr. 39-1-104-01.

Baudžiamosios teisės teorijoje dažniausiai akcentuojama pati tyčia, tačiau iš principo ji nedetalizuojama. Kaip teigia Jovaišas, „Kyšio priėmimo subjektyvioji pusė – tiesioginė tyčia. Būtinas subjektyviosios pusės požymis yra savanaudiškos paskatos – pareigūno veiklos motyvas ir tikslas“[350]. Panašios nuomonės laikosi ir kiti autoriai. Štai A.Svetlovas rašo: „Iš subjektyviosios pusės kyšio gavimas gali būti padarytas tik tiesiogine tyčia. Kitos kaltės formos šiame nusikaltime negalimos. Tais atvejais, kai pareigūnas gaudamas iš piliečių materialines vertybes supranta (ar mano), kad jos duodamos ne kaip kyšis, kyšio priėmimo sudėties nebus. Įskaitant tai, kad šis nusikaltimas susijęs su neteisėtu materialinių vertybių įgijimu, jis visuomet padaromas dėl savanaudiškų motyvų“[351]. Tyčią akcentuoja ir kiti autoriai: „Kyšio priėmimas dėl paties nusikaltimo specifikos gali būti apibūdinamas tik kaip tiesioginė tyčia. Netiesioginė tyčia ir neatsargumas priimant kyšį, suprantama, negalimi. (...) Nėra reikalo įrodinėti, kad esant kyšio priėmimui yra savanaudiški motyvai“[352]. „Kyšininkavimas – tyčinė nusikalstama veikla. Norint baudžiamojon atsakomybėn patraukti asmenis už kyšininkavimą, reikia įrodyti, kad abi pusės – ir gaunanti materialines vertybes ar materialaus pobūdžio paslaugas, ir ta, kuri perduoda vertybes arba suteikia paslaugas, suprato, kad šios vertybės ar paslaugos perduodamos būtent kaip kyšis, t.y. kaip neteisėtas atlygis tarnautojui už jo veiksmus ar neveikimą tarnyboje“[353]. „Asmuo supranta, kad gauna atlygį už atlikimą ar neatlikimą duodančiojo interesais kokio nors veiksmo, kurį jis turėjo ar galėjo atlikti pasinaudodamas savo tarnybos padėtimi, ir nori jį gauti. Jo tyčia apima ir tai, kad ir kyšio davėjas suvokia visas nurodytas aplinkybes. Kyšio priėmimo motyvas savanaudiškas“[354]. Panaši nuomonė pateikiama ir kituose negausiuose šiuo klausimu šaltiniuose[355]. Iš tiesų šiam klausimui, kaip savaime suprantamam ir nereikalaujančiam išsamių diskusijų, dažniausiai neskiriama daugiau dėmesio. Tiesa, kartais pabrėžiama būtinybė nustatyti detalų kaltės turinį, tačiau taip pat giliai nekonkretizuojama: „Svarbu nustatyti kyšio davėjo ir ėmėjo tyčios turinį. Pirmasis turi suprasti, kad perduoda kyšį pareigūnui tam, kad tas veiks reikiama linkme jo interesais. Gavėjas turi suprasti, kad priimdamas kyšį įsipareigoja veikti kyšio davėjo interesais“[356].

Vis dėlto teorijoje galima sutikti autorių, skiriančių daugiau dėmesio kaltei kyšininkaujant, neapsiribojama šabloniška kaltės formuluote, o stengiamasi atskleisti jos turinį. J.Liapunovas,

---

[350] Jovaišas K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai // Teisės problemos. 1996, Nr.1. P. 149.

[351] Светлов А. Ответственность за должностные преступления. Киев, 1978. P. 212.

[352] Кириченко В. Виды должностных преступлений по советскому уголовному праву. Москва, 1959. P. 74.

[353] Волженкин Б., Квашис В., Цагикян С. Ответственность за взяточничество; социально правовые и криминологические проблемы. Изд. „Аястан“, 1988. P. 75.

[354] Галахова А. Уголовная ответственность за должностные преступления сотрудников органов внутренних дел. Москва, 1988. P. 45.

[355] Уголовное право. Особенная часть. Москва, 1995. P. 391. Жижиленко А. Должностные (служебные) преступления. Москва, 1924. P. 60. Гармаев Ю.П. Должностные преступления в таможенных органах. Москва. 2002. P. 53. Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. Москва, 2003. P. 707.

[356] Комментарий к уголовному кодексу РСФСР. Должностные и экономические преступления. Екатеринбург, 1996. P. 82.

aptardamas kaltę priimant kyšį, pernelyg plačiai traktuoja kaltę sudarančius požymius. Jis rašo: „Kyšio priėmimas laikomas savanaudišku nusikaltimu, padaromu tiesiogine tyčia: kaltininkas supranta, kad gauna materialinį atlygį pažeisdamas visuomeninį-teisinį darbo užmokesčio pobūdį už atliekamus veiksmus (neveikimą) duodančiojo interesais pasinaudodamas tarnybos padėtimi ir nori priimti kyšio dalyką turėdamas tuo pat metu nedarbinio praturtėjimo tikslą. Tačiau tam, kad būtų konstatuotas kaltės buvimas, būtent priimti kyšį išvardytųjų požymių buvimas dar nėra pakankamas. Konkretus kaltininko tyčios turinys šiame nusikaltime turi sudėtingesnį pobūdį. Kyšio priėmimo objektyviai negalima atskirti nuo jo davimo ir nagrinėti izoliuotai, nepaisant jų organinio vieno su kitu ryšio. Todėl konkretus tyčios turinys turi apimti ir suvokimą to fakto, kad asmuo, įteikiantis jam atlygį, supranta šį aktą būtent kaip kyšio davimą. Jei pilietis, duodantis vertybes pareigūnui, to nesupranta, nėra ir subjektyviosios kyšio priėmimo pusės, nors neatmestina kito tarnybinio nusikaltimo galimybė“[357]. Pastebėtina, kad šis autorius išskiria tokius momentus kaip kyšio priėmėjo supratimas, kad jis pažeidžia darbo užmokesčio tvarką (1), tuo pat metu turi tikslą praturtėti (2) ir supranta, kad ir kyšio davėjas susidariusią situaciją vertina kaip kyšio davimą (3); kartu pabrėžiamas visų šių požymių buvimo būtinumas. Manau, negalima dirbtinai apsunkinti situacijos papildomais požymiais. Viena, toks detalus suvokimo nustatymas visiškai nereikalingas kvalifikuojant ar vertinant padarytą veiką. Antra, asmuo, darydamas nusikalstamą veiką, suvokia besikėsinąs į tam tikras vertybes, tačiau kyšininkavimo atveju nebūtinai turi suprasti darbo apmokėjimo tvarkos pažeidimą. Trečia, kaltininkas gali priimti kyšį neturėdamas tikslo praturtėti, nes negalima atmesti galimybės, kad jis suinteresuotas kitų asmenų gerove.

Iš pateiktų nuomonių galima išskirti tokius svarbiausius bruožus, susijusius su asmens, priimančio kyšį, tyčia:

a) asmuo supranta gaunąs neteisėtą atlygį,
b) asmuo supranta, kad atlygis jam duodamas už tarnybos veiksmų atlikimą ar neatlikimą,
c) asmuo supranta, kad atlygio davėjo suvokimas taip pat atitinka išvardytus momentus,
d) asmuo nori gauti atlygį.

Iš šių momentų ryškėja intelektinis ir valinis kriterijai. Manau, kyšio priėmimo atveju, kai asmuo priima tam tikras vertybes, kaltės kriterijus galima detalizuoti taip:

- intelektinis kriterijus: asmuo supranta, kad priima tam tikras vertybes kaip kyšį – priima jam duodamą neteisėtą atlygį už tarnybos veiksmo atlikimą ar neatlikimą ir duodantysis atlygį supranta kaip neteisėtą;
- valinis kriterijus: asmuo nori taip elgtis, nori priimti šias vertybes.

Šiuo požiūriu esminis dalykas kalbant apie intelektinį kriterijų, manau, yra asmens suvokimas pavojingo savo veikos pobūdžio, pasireiškiantis suvokimu, kad jis (a) *neteisėtai priima*

[357] Ляпунов Ю. Должностные преступления. Киев, 1988. P. 79.

vertybes ir jas priima *kaip kyšį,* t.y. kaip neteisėtą jau iš anksto, savaime, *a priori,* atlygį; be to, asmens suvokimas turi apimti ir tai, kad (b) vertybės priimamos *už jo veiksmus ar neveikimą* tarnyboje. Manau, labai svarbus momentas yra tai, kad kaltininkas – kyšio priėmėjas – supranta ir kad perduodantis vertybes asmuo (davėjas) taip pat suvokia tai darantis neteisėtai, (c) *supranta duodantis kyšį.* Vadinasi, su intelektiniu kriterijumi sietinas asmens supratimas, kad jis neteisėtai, neatlygintinai ir negrąžintinai priima vertybes savo ar kitų jam žinomų asmenų naudai (ne pasaugoti, perduoti kitiems asmenims, pasinaudoti ir pan.) ir vertybių priėmimas sietinas su jau atlikta ar atliksima veika jo tarnyboje (suvokimas apima tai, kad nauda duodama už veiką, o ne dėl draugystės, asmeninių priežasčių ar dėl geranoriškumo). Nors šie kaltės intelektinio kriterijaus momentai iš esmės teorinio pobūdžio, jie reikšmingi kvalifikuojant nusikalstamas veikas bei įrodinėjant sudėtį, nes tais atvejais, kai kaltininkai neneigia faktinių aplinkybių – to, kad jie priėmė naudą, – tačiau neigia, kad gauta nauda buvo kyšis, intelektinio kriterijaus detalizavimas gali padėti nustatyti, ką konkrečiai kaltininkas suprato darydamas veiką. Lyginant kaltininko parodymus su objektyviais duomenimis, kaip tik ir galima padaryti teisiškai reikšmingas išvadas dėl kaltės.

Kyšininko tyčios intelektinį kriterijų reikia nustatyti baudžiamosiose bylose nepriklausomai nuo to, ar asmuo pripažįsta nusikalstamą veiką, ar ją neigia.

A.Korsakas, dirbdamas Ekonominių nusikaltimų tyrimo skyriaus inspektoriumi ir turėdamas žinių, kad A.Š. atžvilgiu iškelta baudžiamoji byla, susitikęs su pastaruoju kavinėje pareiškė, kad yra įrodymų, kuriais remiantis šioje byloje dėl nepagrįstai rizikingos paskolos išdavimo A.Š. būtų galima pateikti kaltinimą dėl sunkesnio nusikaltimo padarymo, ir remdamasis šia informacija pareikalavo 24 000 litų už minėtų įrodymų sunaikinimą. Vėliau, susitikęs su A. Š. žmonos automobilyje, sumažino reikalautą sumą iki 18 000 litų ir priėmė dalį šios sumos – 6000 litų – už tariamą įrodymų sunaikinimą. Tiek ikiteisminio, tiek ir teisminio tyrimo metu kaltininkas neigė priėmęs kyšį, o pinigų paėmimo iš A.Š. faktą įvardijo kaip ankstesnės skolos iš A. Š. susigrąžinimą. Kaltininkas iš tiesų iki pinigų priėmimo momento buvo sudaręs notariškai patvirtintą paskolos sutartį; be to, jis teigė, kad A.Š. nenorėdamas grąžinti skolos kreipėsi į Specialiųjų tyrimų tarnybą, o šios tarnybos pareigūnai, „siekdami susidoroti", iškėlė baudžiamąją bylą. Teismas tokius kaltininko parodymus atmetė ir pripažino asmenį kaltu[358].

Nekyla abejonių, kad nustatant asmens kaltę objektyvių ir subjektyvių įrodymų visuma rodo (a) supratimą, kad neteisėtai priimamos tam tikros vertybės, kaip kyšis (6000 litų), (b) jos priimamos už įrodymų sunaikinimą ir (c) tai, kad ir kyšio davėjas supranta duodantis pinigus už neteistai jo naudai atliekamą veiksmą.

Nustatant intelektinį tyčios kriterijų kyšininkavimo bylose, kaltininkai kartais neigia supratę, kad vertybės priimtos kaip kyšis. Jie teigia „nesupratę", kad tai – kyšis, paimtus pinigus kaltinamasis ar jo gynėjas bando pateikti kaip teisėtą atlygį prie honoraro, teigia, esą pinigai paimti laikinai pasaugoti ar perduoti tretiesiems asmenims. Tokiais atvejais intelektinio kriterijaus pažinimą lemia surinkti objektyvūs įrodymai.

Valinis kaltės kriterijus ir jo nustatymas kyšio priėmimo atveju ne mažiau svarbus. Kaip jau pabrėžta, valinis kriterijus pasireiškia asmens noru atitinkamai elgtis, noru priimti tam tikras

[358] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-308, 2000 m.

vertybes. Kyšio priėmimo atveju specialusis subjektas priima kažką neteisėto ir tai daro sąmoningai, neatsitiktinai, jis nori priimti tai, ką supranta esant neteisėta ir jam nepriklausant. Valinis kriterijus tiesiogiai susijęs su intelektiniu ir galima teigti, kad iš jo išplaukia. Noras elgtis vienaip ar kitaip turi būti padiktuotas konkrečios situacijos supratimo. Kartu pažymėtina, kad norėjimas turi būti nuoširdus, o ne sukurstytas ar kitaip inspiruotas. Kyšio priėmimo atveju asmens suvokimas to, kad jis daro neteisėtą veiką, papildomas tuo, kad jis nori ją daryti, jo veika nėra atsitiktinė, o sąlygota valios, jis yra suinteresuotas ją daryti ir pabaigti. Kyšininkavimo sudėtys yra formalios, tačiau svarbus momentas tas, kad asmuo taip elgiasi ir nori taip elgtis dėl tam tikro rezultato, tam tikro tikslo, kurie šiuo atveju yra už sudėties ribų. Todėl reikia sutikti, kad valinis kriterijus susijęs ne su abstrakčiu, neapibrėžtu noru „priimti kyšį“, bet su noru gauti konkretų neteisėtą atlygį. Noras gauti neteisėtą atlygį iš esmės yra šio nusikaltimo varomoji jėga.

Gana problemiška situacija iš subjektyviosios pusės pozicijų yra susijusi su vertinimu veiksmų, kai priėmus kyšį neatliekami juo sąlygoti veiksmai. Kaip atkreipia dėmesį A.Kvicinija, „Valinis kyšio gavėjo tyčios momentas susijęs su noru gauti neteisėtą atlygį, o tai nebūtinai turi būti susiję su noru atlikti tuos veiksmus, kurie prižadėti kyšio davėjui ir jo siekiami“[359]. Reikia sutikti su minėtu autoriumi ir dėl to, kad noras gauti neteisėtą atlygį dar nereiškia noro atlikti kyšiu sąlygojamą veiką. Asmens, priimančio kyšį, valia nukreipta pirmiausia į neteisėto atlygio priėmimą, o veiksmai ar neveikimas, sąlygoti kyšio, yra antraeilis dalykas vertinant kyšio ėmėjo suvokimą. Situacija tokiu atveju gali būti dvejopa. Pirma, asmuo, priimdamas kyšį, žino ir supranta, kad neatliks jokių veiksmų. Jis priima kyšį pasinaudodamas tarnybos teikiama galimybe neteisėtai praturtėti, tačiau realiai neketina vykdyti kyšio davėjo interesų. Antra, asmuo, priimantis kyšį, jo priėmimo metu mano atliksiąs veiksmus arba jo psichinis santykis šio požymio (veiksmų) atžvilgiu dar nėra konkretus. Manau, teisinis vertinimas tokiose situacijose turėtų būti toks: jeigu asmuo jau priimdamas kyšį žinojo, kad jį priima tik tariamai, veika turi būti kvalifikuojama kaip sukčiavimas, nes asmuo apgauna ir supranta, kad apgauna bei to nori. Tačiau jei nusikaltimo metu (nusikaltimas baigtas nuo priėmimo momento) asmuo dar nėra apsisprendęs, ar įvykdys kyšio davėjo valią – veiks ar neveiks, veika kvalifikuotina kaip kyšio priėmimas. Manau, tyčios intelektinio ir valinio kriterijų detalizavimas patvirtina tokią išvadą.

Baudžiamosios teisės teorijoje atskleidžiant kyšininkavimo kaltę pateikiamose nuomonėse galima pastebėti vieną svarbų skirtumą: vieni autoriai aptardami kaltę dėmesį skiria kyšio priėmėjo supratimui, kiti kaip privalomąjį požymį įtraukia ir kyšio davėjo supratimą. Kai kurie autoriai kyšininkavimą nagrinėja kaip sudėtingą kyšio davimo ir priėmimo sudėtį. Žiūrint iš pastarosios pozicijos, kyšio priėmimą galima vertinti kaip tam tikrą sandėrį. Todėl kyšio davėjui irgi tenka tam tikras vaidmuo. Kaip jau buvo pabrėžta anksčiau, kyšio ėmėjas priimdamas naudą turi suprasti, kad

[359] Квициния А. Взяточничество и борьба с ним. Сухуми, 1980. Р. 83.

ją gauna kaip kyšį, kaip svetimą, jam nepriklausantį turtą už savo veiksmus. Baudžiamasis įstatymas, atsakomybę už kyšio davimą ir priėmimą numatantis atskirais straipsniais, pasak šios teorijos autorių, dirbtinai išskaido nusikaltimą į kelias sudėtis, tačiau jos vertintinos siejant. „Vertinant subjektyviai, kyšio priėmimas suponuoja kaltę tiesioginės tyčios forma, kurios turinys turi apimti pareigūno supratimą visų objektyviųjų aptariamo nusikaltimo požymių. (...) Aplinkybių suvokimas sąlygoja suvokimą ir to, kad savo veiksmais pareigūnas pažeidžia teisingą valstybės aparato veiklą, žemina jo autoritetą ir prestižą piliečių akyse. Todėl būtinas kyšio priėmimo subjektyviosios pusės požymis yra pareigūno įsitikinimas dėl to, kad perduodantis atlygį asmuo taip pat supranta savo veiksmų pobūdį, t.y. kad jo perduodamos vertybės yra būtent kyšis, duodamas už atitinkamų veiksmų atlikimą ar neatlikimą“[360]. Manau, teisingiausia šiuo požiūriu pozicija yra ta, kad kyšio priėmėjas turi suprasti, kad ir davėjas supranta duodąs kyšį, o ne šiaip vertybes. Toks kyšio davėjo supratimas nėra be pagrindo, nes vertybių perdavimas turi būti susijęs su asmens, priimančio kyšį, tarnybine veikla. Tačiau negalima kyšio priėmėjo tyčios turinio besąlygiškai sieti su kyšio davėjo supratimu, nes nustatomas priėmėjo, o ne davėjo suvokimas.

Kaltei nustatyti baudžiamosiose bylose skiriama nevienodai dėmesio. Ikiteisminio tyrimo metu surinkta informacija išdėstoma kaltinamajame akte, kur kaltė dažniausiai nėra detalizuojama. Išanalizavus kaltės nustatymo problematiką, galima teigti, kad dauguma atvejų nuosprendžio aprašomojoje dalyje kaltei neskiriamas didelis dėmesys, tačiau kai kuriais atvejais teismas pažymi kaltės buvimą. Kartais teismai įdomiai interpretuoja kaltės turinį. Štai vienoje baudžiamojoje byloje teismas, konstatuodamas padarytą nusikaltimą ir asmens, jį padariusio, kaltę, pabrėžė, kad „imdamas kyšį teisiamasis, kaip pareigūnas, suprato, jog tokiu būdu jis praturtėja, ir to norėjo“[361]. Iš tiesų tokia formuluotė teisinga tik paviršutiniškai. Kaltės turinys kyšio priėmimo atveju, kaip jau minėta, pasireiškia tuo, kad kaltininkas supranta priimantis kyšį ir nori jį priimti, nori gauti jam teikiamą naudą. Tačiau kaltininkas nebūtinai turi suprasti, kad jis *praturtėja*. Kyšio priėmimas gali būti visiškai nesusijęs su praturtėjimu, nes kyšis gali būti priimamas įvairiais, ne vien praturtėjimo motyvais. Todėl nuosprendyje nurodyti šalutinius, tyčiai nebūdingus momentus netikslinga. Kitoje baudžiamojoje byloje teismas konstatavo, kad „teisiamasis, reikalaudamas ir priimdamas iš D. U. 3000 Lt, suprato, kad priėmęs šiuos pinigus turės neteisėtą turtinę naudą, ir to siekė, t.y. veikė tiesiogine tyčia, tai įrodo reikalavimo ir pinigų priėmimo būdas“[362]. Manau, pastaruoju atveju teismo motyvacija teisinga, nes teisiamasis imdamas kyšį supranta turtinės naudos gavimo faktą ir to nori; be to, argumentacijai pasitelkiama nuoroda į nusikaltimo būdą tik sustiprina kaltės detalizavimą, nes objektyviųjų požymių nurodymas kaip tik pagrindžia subjektyviuosius požymius. Tam tikrais atvejais būtent objektyviųjų požymių visuma leidžia padaryti neginčijamą išvadą apie

[360] Квициния А. Взяточничество и борьба с ним. Сухуми, 1980. P. 82.
[361] Kauno apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-1455/2001 m.
[362] Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-159, 1999 m.

asmens kaltę, ypač tais atvejais, kai kaltininkas savo kaltę neigia arba atsisako duoti parodymus. Šiuo požiūriu aktuali jau minėta A.Korsako byla, kurioje kaltininkas kyšio priėmimą mėgino pateikti kaip paskolos susigrąžinimą, nurodydamas aiškiai išgalvotus duomenis, o vėliau atsisakydamas duoti parodymus. Teismas, nuosekliai išvardijęs visus surinktus įrodymus, konstatavo, kad „tyrimo metu surinktais ir teisme patikrintais įrodymais nustatyta, jog A.Korsakas savo veiksmais – reikalaudamas turtinės naudos iš A.Š. už atliktus veiksmus, kuriuos jis galėjo atlikti dėl savo tarnybinės padėties ir kurie siejosi su jo darbo pobūdžiu bei funkcijomis, norėjo šios naudos ir ją gavo, t.y. įvykdė savanaudišką nusikaltimą, numatytą BK 282 str.“[363].

Manau, kaltės nustatymo problemos dažnai sąlygotos objektyvių priežasčių – šio klausimo sudėtingumo ir ribotų galimybių išsamiai bei visapusiškai įvertinti subjektyviuosius momentus ir juos fiksuoti procesiniuose dokumentuose. Nepaisant sunkumų, tiek ikiteisminio tyrimo institucijos, tiek ir teismai dažnai visapusiškai ir teisingai įvertina asmenų, padariusių nusikalstamas veikas, kaltę, net ir tais atvejais, kai kaltininkai neigia padarę nusikalstamą veiką. Štai vienas iš akivaizdžių pavyzdžių:

T.Juoziūnienė kaltinta pagal LR BK 282 str. 1 d. (1999 metų įst. Nr.66-2112 redakcija) už kyšio priėmimą. Ji, būdama valstybės tarnautoja – Kauno savivaldybės Pastatų priežiūros ir nuomos skyriaus Negyvenamųjų patalpų nuomos poskyrio vyriausioji inžinierė, – iš poskyrio viršininkės J.Bartkuvienės priėmė 200 JAV dolerių kyšį už tai, kad savivaldybėje vykusioje nuomos konkurso komisijoje priėmė palankų sprendimą paskelbti vienintelį konkurso dalyvį laimėtoju dėl patalpų nuomos. Pinigų paėmimo faktas buvo fiksuotas vaizdo įrašymo priemonėmis, byloje surinkta kita medžiaga, grindžianti kaltininkės kaltę. Tačiau kaltinamojoje išvadoje teigiama, kad T.Juoziūnienė, pateikus kaltinimą, kaltės nepripažino ir teigė, jog paimdama pinigus suprato, kad tai padėka už tai, kad J.Bartkuvienės pažįstamas laimėjo konkursą. Gautus pinigus apžiūrėjo ir laikė savo namuose, pinigus „paėmė iš draugiškumo“, išankstinio susitarimo apie pinigų gavimą su J.Bartkuviene nebuvo[364].

Nors kaltininkė neigė priėmusi kyšį, faktinės bylos aplinkybės ne tik nepaneigė nusikaltimo fakto, bet ir jį patvirtino. Kyšio priėmimą liudija ne vien objektyvūs įrodymai – vaizdo įrašai, pinigų radimas po kelių dienų kaltininkės namuose bei jų poėmis ir kt., – bet ir kaltininkės pateikta įvykių vertinimo versija. Imdama pinigus, ji suprato gaunanti atlygį už atliktus veiksmus ir tą atlygį priimti norėjo – paėmė pinigus ir juos pasisavino, parsinešė namo ir laikė, turėjo galimybę elgtis su jais savo nuožiūra. Subjektyvus kaltininkės veiksmų vertinimas kaip „padėkos už laimėtą konkursą“ iš esmės nepaneigia, o patvirtina nusikalstamos veikos faktą, atskleidžia jos intelektinį (supratimą, kad pinigai gauti kaip kyšis už palankius veiksmus organizuojant konkursą) bei valinį (norą priimti pinigus kaip kyšį) kriterijus priimant kyšį.

Faktų neigimas dažnai neatitinka kitų byloje surinktų duomenų. Iš subjektyviųjų požymių įrodinėjimo pozicijos svarbu nustatyti tai, kiek objektyvūs įrodymai ir reali situacija atitinka kaltininko duodamus parodymus. Kad ir ką sakytų kaltininkas, negalima paneigti tyčios, kai objektyvių įrodymų visuma rodo jos buvimą. Nustatinėjant tyčią kyšininkauti ir detalizuojant jos

[363] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-308, 2000 m.
[364] Specialiųjų tyrimų tarnybos baudžiamoji byla Nr.39-1-106-01.

turinį, gali būti svarbu tai, ką kaltininkas neigia: patį pinigų priėmimo faktą ar neneigdamas fakto neigia tyčią pinigus pasisavinti ar gauti naudos. Tais atvejais, kai piningų ar kitokių vertybių judėjimas užfiksuotas vaizdo ar garso įrašais, taip pat užfiksuotas išankstinis kalbėjimas apie būsimą kyšį, kaltininko tyčią įrodyti nekyla sunkumų.

E.Jatulis buvo kaltinamas priėmęs kyšį (282 str. 1 d. 1994 metų įst. Nr.60-1182 redakcija), kai dirbdamas Vilniaus muitinės Vaidotų prekių stoties vyriausiuoju inspektoriumi stoties teritorijoje neužplombavo tranzitu per Lietuvą vykstančio traukinio vagono, paprašius vagonų palydovui A.B., ir leido šiam pasilikti vagone su kroviniu, už tai iš jo gavo dvi dėžes su 36 buteliais degtinės (kiekvieno butelio vertė – 9,80 lito, iš viso 352,80 lito). Tačiau kaltininkas kaltu neprisipažino ir paaiškino, kad pažeisdamas instrukciją neužplombavo vagono ir leido pasilikti jame palydovui ketindamas užplombuoti vėliau, o pasilikti palydovui prekiniame vagone leido, nes buvo labai šalta. Neužplombavęs vagono, stotyje sutiko savo kolegą B.S., nešantį kartonines dėžes, po to buvo sulaikytas policijos. Pasak kyšį davusio A.B., E.Jatulis neužplombuodamas vagonų pasiūlė „susitarti" ir įvardijo „susitarimo" kainą – dvi dėžes degtinės. Kiti liudytojai patvirtino, kad E. Jatulis kalbėjosi su palydovu, paskui paprašė kolegos paimti ir panešti kartonines dėžes[365].

Šiuo atveju akivaizdu, kad kaltininkas neigia priėmimo faktą, kartu neigdamas savo kaltę. Jis teigia nesuprantąs, kodėl yra kaltinamas. Tačiau objektyvių įrodymų, susijusių su įvykiu, visuma leidžia daryti išvadą, kad asmuo turėjo tyčią priimti neteisėtą atlygį ir tai padarė. Šiuo atveju akivaizdus asmens, priėmusio kyšį, nors tai neigusio, santykis su objektyviomis situacijos aplinkybėmis: jis pažeidė instrukcijų reikalavimus ir neužplombavo vagono, o tai atitiko kyšį davusio asmens prašymą ir sudarė jam galimybę atlikti norimus veiksmus; be to, pareigūnas leido asmeniui pasilikti vagone. Už šiuos veiksmus kaip atlygis buvo nurodytas, o vėliau ir perduotas kyšis – degtinė. Iš situacijos akivaizdu, kad kaltininkas gerai suvokė savo veikimo pobūdį ir norėjo taip elgtis. Tačiau keblu tais atvejais, kai objektyvių duomenų labai mažai, o kyšio priėmimo faktas grindžiamas vien subjektyviais davusiojo kyšį parodymais.

A.Barškietis buvo kaltinamas tuo, kad, būdamas valstybės pareigūnu, dirbdamas LR VRM Vidaus tarnybos 1 –ojo pulko Personalo skyriaus viršininku, 1999 m. kovo-balandžio mėnesiais savo darbovietėje, 1–jame pulke, darbo kabinete, iš M.S. priėmė 1100 JAV dolerių (4400 litų) kyšį už tai, kad pastarajam būtų išduota pažyma apie jo neva atliekamą tarnybą 1-jame pulke, nors M.S. realiai tarnybos neatliko. Tų pačių metų gruodžio mėnesį M. S. buvo išduota pažyma Nr.34/723, kurioje patvirtintas tikrovės neatitinkantis faktas, jog M. S. atlieka karo prievolę, be to, valstybinei įmonei „Sodra" perduoti melagingi faktai apie neva atliekamą M. S. karo tarnybą. Ikiteisminio tyrimo metu kaltininko veiksmai kvalifikuoti pagal LR BK 282 str. 1 d. ir 289 str. 1 d (LR BK 1996). Ikiteisminio tyrimo metu A.Barškietis savo kaltę neigė, neigė padaręs jam inkriminuojamas nusikalstamas veikas. Ikiteisminio tyrimo metu apie priimtą kyšį bylojo tik M. S. subjektyvūs parodymai, kad jis kreipęsis į pažįstamus asmenis, šie jam nurodę Personalo skyriaus viršininką A.Barškietį, per pokalbį pastarasis tarnybiniame kabinete ant balto popieriaus lapelio užrašęs skaičių 1000, o paklaustas „ko?", atsakęs „žalių" – taip buvo suprasta, kad reikalaujamo kyšio suma yra 1000 JAV dolerių ir perduota nurodyta suma. Po kurio laiko perduota dar 100 JAV dolerių. Ikiteisminio tyrimo metu surinktų įrodymų visuma leido daryti išvadą, kad asmuo kaltas priėmęs kyšį, tačiau teisminio nagrinėjimo metu M .S. pakeitus parodymus ir konstatavus, kad jis melavo priverstas ikiteisminio tyrimo metu, M.S. išteisintas pagal LR BK 282 str. nesant nusikaltimo įvykio[366].

Tokiais atvejais ikiteisminio tyrimo institucijos nenoriai imasi tirti nusikalstamas veikas vien dėl tos priežasties, kad neįmanoma nustatyti asmens, padariusio veiką, tyčios. Iš tikrųjų situacijose,

---

[365] Vilniaus 3-iojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1[2]-146-97.

[366] Specialiųjų tyrimų tarnybos Kauno skyriaus baudžiamoji byla Nr.02-1-036-00. Kauno apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-70/2002.

kuriose nėra pakankamai įrodymų, beveik neįmanoma nustatyti, jog kaltininkas veikdamas suprato, kad priima kyšį, ir norėjo taip elgtis. Kaltės nustatymas, tam tikrais atvejais nesukeliantis sunkumų, tam tikromis aplinkybėmis tampa kliūtimi įrodant nusikaltimo sudėtį.

3.2.2. Kaltės turinys pažadėjimo priimti kyšį atveju

Baudžiamojo kodekso 225 straipsnyje po kyšio priėmimo įtvirtinta veika – pažadėjimas priimti kyšį: „Tarnautojas, *pažadėjęs* priimti kyšį už veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus...“. Kaip matyti iš įstatymo dispozicijos, ši veika yra alternatyvi, iš esmės besiskirianti nuo kyšio priėmimo. Atitinkamai skiriasi ir kaltės turinys esant pažadui priimti kyšį nuo kyšio priėmimo. Svarbiausias momentas nagrinėjant pažadėjimą priimti kyšį, mano nuomone, tas, kad šiuo atveju konkreti nauda neperduodama vieno asmens kitam, tačiau asmenų sąveika, bendravimu sudaromos prielaidos tokią naudą priimti ateityje. Nusikalstama veika šiuo atveju padaroma ne tiek fiziniu, kiek intelekto aktu – pažadėjimu, davimu žodžio ateityje priimti kyšį. Įdomu tai, kad nusikaltimo padarymo atveju teisinį veikos vertinimą turi nulemti būtent nusikalstamos veikos subjektyvioji pusė, asmens kaltė. Tai, kas matoma išoriškai, dar nereiškia nusikalstamos veikos; nusikalstamą veiką reiškia šį išorinį aktą papildantis darančiųjų veiką asmenų suvokimas, kuris ir yra lemiamas faktorius sprendžiant apie veikos buvimą, reiškia nusikaltimą. Manau, šis momentas yra esminis faktorius, užkertantis kelią kvalifikuoti pažadu pasireiškiančias veikas.

P.Gudaitis, būdamas valstybės pareigūnu – Kauno VPK kriminalinės policijos Ekonominių nusikaltimų tyrimo skyriaus jaunesniuoju inspektoriumi – ir vykdydamas individualios E.N. parduotuvės patikrinimą bei išsireikalavęs jam reikalingus dokumentus, 2000 m. gruodžio 12 d. tarnybiniame kabinete apklausos metu pažadejo E.N. priimti 1000 litų kyšį už jo individualios įmonės finansinės veiklos revizijos nepaskyrimą bei nustatytų apskaitos tvarkos pažeidimų nuslėpimą ir dokumentų sugrąžinimą. Kaip teigiama teismo nuosprendyje, „tęsdamas savo nusikalstamą veiką, jis 2000 m. gruodžio 17 dieną apie 18 valandą maisto parduotuvės aikštelėje susitiko su E.N. ir priėmė iš jo sutartą 1000 litų kyšį“[367].

Kaip jau buvo minėta nagrinėjant pažadėjimo priimti kyšį objektyviuosius požymius, teisėsaugos institucijos dažnai linkusios laukti pažado įgyvendinimo, nes pats savaime pažadas ar susitarimas yra giliai subjektyvus asmenų tarpusavio elgesio aktas, kurį nustatyti remiantis vien išoriniais įrodymais labai sudėtinga. Dar daugiau, objektyvūs duomenys kartais negalimi. Tuo tarpu subjektyvūs tokių asmenų parodymai yra melagingi arba asmenys iš viso atsisako juos pateikti. Tokiu atveju kaltei nustatyti iš esmės užkertamas kelias.

Kaip ir kitų veikų, pažadėjimo priimti kyšį atveju reikia išskirti intelektinį ir valinį kriterijus. Atsižvelgiant į nusikalstamos veikos specifiką, manau, šie kriterijai atrodytų taip.

- intelektinis kriterijus: asmuo suvokia, kad tam tikrais savo veiksmais pažada priimti kyšį už tam tikrą veiką tarnyboje ateityje,
- valinis kriterijus: asmuo žadėdamas nori priimti kyšį ateityje.

[367] Kauno m. apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1-1455/2001 m.

Intelektinis kriterijus pasireiškia tuo, kad kaltininkas supranta daromos veikos aplinkybes. Pažadėjimo priimti kyšį atveju kaltininkas suvokia, kad savo akivaizdžiais ar neakivaizdžiais, užmaskuotais veiksmais pareiškia kyšio davėjui savo valią priimti kyšį ateityje. Kaltininko suvokimas apima tai, kad jis *žada priimti kyšį*. Asmens suvokimas pavojingo savo veikos pobūdžio pasireiškia suvokimu, kad jis žada *neteisėtai priimti* vertybes, ir tuo, kad jis vertybes priima *kaip kyšį*, t.y. kaip neteisėtą savaime atlygį; be to, asmens suvokimas turi apimti ir tai, kad žadamos priimti vertybės bus priimamos *už jo veiksmus ar neveikimą* tarnyboje. Taip pat svarbu, kad asmuo, kuriam žadama priimti vertybes, suvokia tai darantis neteisėtai, supranta duosiantis kyšį. Vadinasi, su intelektiniu kriterijumi sietinas asmens supratimas, kad jis žada neteisėtai, neatlygintinai ir negrąžintinai priimti vertybes savo ar kitų jam žinomų asmenų naudai, ir vertybių priėmimas sietinas su jau atlikta ar atliksima veika jo tarnyboje. Intelektinis kriterijus apima ir kaltininko suvokimą, kad žadama priimti nauda yra kyšis, t.y. jam nepriklauso, ir kad asmuo, kuriam žadama priimti, irgi supranta duosiantis kyšį. Teismų praktikoje dėl sudėtingumo įrodyti pažadą priimti kyšį ir nenusistovėjusios veikų kvalifikavimo praktikos beveik neįmanoma aptikti pažado priimti kyšį pavyzdžių, dėl to labai sudėtinga pateikti praktikos įvertinimus ir apibendrinimus. Tačiau jeigu kreiptume dėmesį į minėtą pavyzdį, galėtume teigti, kad kaltininkas suprato, jog su kyšio davėju aptarė būsimą kyšį ir prižadėjo jį priimti. Šiuo atveju viena veika peraugo į kitą (pažadas į priėmimą), todėl kvalifikavimui reikšmės beveik neturėjo. Manau, galima daryti teorinę prielaidą, kad būtent dėl tokios aplinkybės ikiteisminio tyrimo pareigūnai, tiriantys kyšininkavimą, vengs pažado kvalifikavimo atvejų dėl įrodymų surinkimo problemų ir stengsis kaltininkui suteikti galimybę įgyvendinti pažadą realiai priimant kyšį.

Daug keblesnis teoriniu požiūriu yra valinis kriterijus įrodinėjant pažadėjimą priimti kyšį. Kadangi nusikaltimo sudėtis formali, kaltininkas veikdamas ne tik supranta savo veikimą (intelektinis kriterijus), bet ir *nori taip veikti* (valinis kriterijus). Esminis klausimas – kaip turi būti konkretizuojamas šis teiginys pažado atveju. Kaltininkas supranta, kad žada priimti kyšį, ir nori taip veikti, vadinasi, nori žadėti. Kai asmuo supranta savo veikimo pobūdį, nori taip veikti, valinis kriterijus apibūdina kryptingas valios pastangas kontroliuoti asmens elgesį ir jį lydėti. Todėl, paimta izoliuota, formuluotė „žada ir nori žadėti“ yra suprantama ir teisinga. Tačiau, sistemiškai aiškinant įstatymą ir praktiniu požiūriu nustatant asmens kaltę įstatymų leidėjo valios įtvirtinimo požiūriu, toks aiškinimas nėra pagrįstas ir neturi jokios naudos. Iš tiesų situaciją galima vertinti net kaip gana paradoksalią: asmuo veikia tyčia, žada priimti kyšį (gauti neteisėtos naudos) ir nori žadėti. Manau, pažadėjimo priimti kyšį atveju valinis kriterijus turi būti konkretizuojamas kitaip. Asmuo ne šiaip žada ateityje priimti kyšį. Jis ketina įgyvendinti norą gauti kyšį, kuris ir lemia nusikaltimo padarymą. Todėl valinis kriterijus pažado atveju turi būti konkretizuojamas kaip asmens, žadančio priimti kyšį, noras jį priimti ateityje. Vadinasi, šis kriterijus pasireiškia ne vien noru veikti, bet ir

noru realiai priimti kyšį. Tik toks valios kryptingumas skatina asmenį daryti nusikalstamą veiką. Įstatymų leidėjas įtvirtindamas pažadą ne šiaip kriminalizavo kaip pavojingą veiką, o pažadą, kaip kyšio priėmimo ateityje atmainą. Aiškinant įstatymą galima padaryti išvadą, kad įstatymų leidėjas pavojinga veika laiko ne šiaip abstraktų pažadą, o pažadą kyšininkauti. Pavojingas ne pažadas, kaip veika, o pažadas, kuris vėliau bus realizuotas. Įstatymų saugomoms vertybėms pavojinga tik daranti žalą arba sukelianti grėsmę tokiai žalai atsirasti veika, todėl šiuo atveju valinis kriterijus turi būti pajungiamas atskleisti realų kaltininko valios kryptingumą, susijusį su noru priimti naudą ateityje, o ne abstraktų ir neapibrėžtą norą žadėti.

3.2.3. Kaltės turinys susitarimo priimti kyšį atveju

Toks pat keblus teoriniu požiūriu klausimas yra susijęs su susitarimu priimti kyšį. Iš esmės susitarimas priimti kyšį pagal objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius labai artimas pažadėjimui priimti kyšį. Baudžiamojo kodekso 225 straipsnyje teigiama: „...tarnautojas... susitaręs savo ar kitų naudai tiesiogiai ar netiesiogiai priimti kyšį...“. Vertinant situaciją iš kaltės pozicijų akivaizdu, kad susitarimas, kaip ir pažadas iš esmės talpina savyje asmenų tarpusavio valios suderinimą intelekto pagalba. Asmenys – iš vienos pusės kyšio davėjas, iš kitos kyšio ėmėjas – suderina tarpusavio valią, turėdami tikslą realizuoti savo nusikalstamus ketinimus. Tačiau toks kyšio požiūriu konkretizuotas valios suderinimas įstatymo laikomas baigtine nusikalstama veika. Kaip pasireiškia kaltės turinys susitarimo priimti kyšį atveju? Kaip ir kyšio priėmimo ar pažadėjimo priimti kyšį atveju, detalizuojant kaltės turinį reikia išskirti intelektinį ir valinį kriterijus. Manau šiuo atveju intelektinis ir valinis kaltės kriterijai turėtų būti aiškinami taip:

- Intelektinis kriterijus: asmuo supranta, kad savo veiksmais su kitu asmeniu susitaria dėl kyšio priėmimo ateityje ir tam tikros veikos už šį kyšį atlikimo,
- Valinis kriterijus: asmuo nori taip veikti – susitarti, kad ateityje priimtų kyšį.

Intelektinis kriterijus. Šiuo požiūriu galima teigti, kad asmuo, darantis nusikalstamą veiką, supranta, jog susitaria su kyšio davėju priimti kyšį. Detalizuojat intelekto kriterijų susitarimo atveju, galima išskirti tokius svarbius momentus: asmens suvokimas, kad jo veika pavojingo pobūdžio, pasireiškia suvokimu, kad jis susitaria su kitu asmeniu neteisėtai priimti vertybes ateityje, tai, kad jis vertybes priims *kaip kyšį,* t.y. kaip neteisėtą iš anksto atlygį; be to, asmens suvokimas turi apimti ir tai, kad vertybės bus priimtos *už jo veiksmus ar neveikimą* tarnyboje. Susitarimo atveju ypač svarbus momentas yra tai, kad kaltininkas supranta, jog ir kitas asmuo suvokia susitariantis duoti kyšį. Aiškinant sąvoką „susitarimas“ galima daryti išvadą, kad tai – abipusis valios suderinimas, vadinasi, šiuo atveju aktuali ir kito asmens, su kuriuo kaltininkas susitaria, suvokimo reikšmė. Vadinasi, su intelektiniu kriterijumi sietinas asmens supratimas, kad jis susitaria neteisėtai, neatlygintinai ir negrąžintinai priimti vertybes savo ar kitų jam žinomų asmenų naudai, o

susitarimas grindžiamas jau atlikta ar atliksima veika kaltininko tarnyboje (suvokimas apima tai, kad nauda duodama už veiką, o ne dėl draugystės, asmeninių priežasčių ar geranoriškumo).

Detalizuojant valinį kriterijų galima teigti, kad asmuo nori taip veikti, t.y. susitarti. Tačiau toks detalizavimas susitarimo atveju būtų neišsamus. Nėra susitarimo dėl susitarimo. Negalima tikslo tapatinti su priemone. Todėl, kaip ir pažado atveju, kaltininkas nori ne tik susitarti, bet susitaria, norėdamas priimti. Susitarimas suprastinas kaip valios suderinimas, santykių nustatymas. Galima padaryti išvadą, kad reikšmę turi ne vien priėmėjo vaidmuo, bet abiejų pusių valia. Šiuo atveju, manau, tikslinga iškelti ir kyšio davėjo suvokimo svarbą. Žadantis priimti kyšį asmuo ne tik supranta, kad susitaria, bet ir nori susitarti, kad vėliau priimtų. Kartu kaltininkas supranta, kad ir kita pusė (kyšio davėjas) supranta valios suderinimą. Manau, būtent šiuo atveju svarbus kaltininko žinojimas, kad ir kitas asmuo žino. Būtent taip teorijoje kai kurių autorių (Jovaišas, Svetlovas, Kučeriavij, kt.) aiškinama tyčia kyšio priėmimo atveju. Šiuo atveju galima pritaikyti teorijoje siūlomą abipusio supratimo modelį: „Aš žinau, kad tu žinai, kad aš žinau“. Ši gana keistai skambanti formuluotė iš tiesų atspindi dviejų nusikalstamo sandėrio dalyvių valią. Tačiau tokiu atveju kyla problema: jei du (ar daugiau) nusikalstamą veiką darantys asmenys supranta veikią bendrai, ar tokia veika nėra bendrininkavimas?

3.2.3.1. Susitarimo vertinimas, kaip bendrininkavimo problema

Tais atvejais, kai kyšininkavimas pasireiškia susitarimu priimti kyšį, gali kilti klausimas, ar tokia kelių asmenų veika nesudaro bendrininkavimo. Bendrininkavimo definicijoje Baudžiamojo kodekso 24 str. 1 d. yra įtvirtintas subjektyvusis požymis – susitarimas: „Bendrininkavimas yra tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką“. Taigi kalbant apie susitarimą priimti kyšį, kaip dviejų asmenų valios suderinimą, kyla klausimas, ar šie keli asmenys nebendrininkauja. Susitarimas suponuoja tyčią veikti bendrai. Manau, susitarimas bendrininkaujant gali būti vertinamas formos ir turinio požiūriu. Viena vertus, susitarimas, kaip abipusis valios suderinimas, gali pasireikšti objektyviai, kaip kelių asmenų bendrų interesų nustatymas, kuris gali pasireikšti išoriškai, ir būti matomas iš jų kalbos, gestų ir pan. Antra vertus, susitarimas yra subjektyvus dalykas, susijęs su kiekvieno iš susitariančių asmenų psichiniu santykiu su jų interesais ir su kitu asmeniu. Todėl tyčia bendrininkaujant apima ne tik asmens suvokimą, kad daroma veika pavojingo pobūdžio, ir norą taip veikti, bet ir suvokimą to, kad jis veikia kartu su kitu asmeniu, darydamas pavojingą veiką.

Kaip jau minėta, susitarimo priimti kyšį atveju asmens, susitariančio priimti kyšį, tyčios intelektinis kriterijus pasireiškia veikos pavojingo pobūdžio suvokimu, t.y. to, kad jis susitaria priimti kyšį už savo tarnybos veiką ateityje, o valios – kad jis nori susitarti ir priimti kyšį.

Susitarimo priimti kyšį atveju intelektinis kriterijus apima ir tai, kad kitas asmuo, su kuriuo susitariama, supranta, jog susitariama dėl kyšio perdavimo ateityje.

Manau, nors „susitarimas“, kaip požymis, skamba tapačiai bendrininkavimo ir susitarimo priimti kyšį atveju, iš esmės tai yra skirtingo pobūdžio susitarimai. Vienu atveju susitarimas yra objektyvusis požymis – susitarimo priimti kyšį atveju baudžiamajame įstatyme aprašyta nusikalstama veika „susitarimas priimti kyšį“. Kitu atveju bendrininkaujant susitarimas visų pirma yra subjektyvusis požymis, susijęs su bendrai veikiančių asmenų tyčia. Bendrininkavimo atveju susitarimas patenka į tyčią veikti bendrai, asmenys supranta, kad susitaria (žodžiu, gestu ar pan.) daryti nusikalstamą veiką bendrai. Manau, galima teigti, kad tyčios bendrininkaujant intelektinis kriterijus apima asmens žinojimą, kad jis su kitu asmeniu veikia bendrai. Toks žinojimas yra abipusis iš kiekvieno bendrininko pozicijų. Susitarimas bendrininkaujant aktualus ne kaip veikimas, o kaip intelektinė, proto būsena. Todėl susitarimas bendrininkaujant pasireiškia per bendrininkų žinojimą, kad jie veikia bendrai.

Susitarimą, kaip kyšininkavimo požymį, galima aiškinti kaip priimančio kyšį asmens ir duodančiojo kyšį tam tikrą nelegalų sandorį, įsipareigojimų prisiėmimą, kartu pareiškimą apie savo teises ir pareigas. Susitarimas šiuo atveju pirmiausia yra kaip veikimas, objektyvus požymis. Tas, kas susitaria priimti kyšį, išreiškia kitam asmeniui savo valią už kyšį patenkinti jo interesą. Todėl galima daryti išvadą, kad nors susitarimas kyšininkaujant yra panašus į bendrininkavimą, kyšininkavimo atveju bendrininkavimo nėra. Kyšininkavimo sudėties požymis „susitarimas“ nėra tapatus bendrininkavimo kontekste suprantamam požymiui.

3.2.3.2. Susitarimo reikšmė kyšininkavimo sudėties įrodymui

Kyšininkavimo veika gali būti padaroma su išankstiniu susitarimu (susitariama dėl kyšio sumos ir juo sąlygotų veiksmų, – pavyzdžiui, už penkis šimtus litų išduodamas leidimas tam tikrai veiklai; deramasi dėl kyšio dydžio ir dėl jo sutariama, vėliau jis priimamas). Tačiau negalima atmesti *kyšininkavimo be išankstinio susitarimo* galimybės – kyšis duodamas be jokio išankstinio davėjo ir ėmėjo valios suderinimo, konkrečioje situacijoje. Pavyzdžiui, policijos patrulis už kelių eismo taisyklių pažeidimą sustabdo transporto priemonę, kurios vairuotojas, norėdamas išvengti atsakomybės, paduoda pareigūnui dokumentus su juose įdėtais pinigais – 200 litų kupiūra; policijos pareigūnas, iš situacijos suprasdamas, kad taip perduodamas kyšis už jo neveikimą – teisės pažeidimo neįforminimą ir pažeidėjo nenubaudimą, – su tuo sutikdamas paima pinigus.

Kyšininkavimo metu susitarimas gali būti kaip preliudija kyšio priėmimui, *rengimosi stadija priimant kyšį*, tačiau gali būti ir kaip baigtinė nusikalstama veika. Kaip tokiu atveju turi būti vertinama situacija? Manau, atsakymą pateikia įstatymų leidėjas, dispoziciją aprašydamas plačiai, apimant keletą nusikalstamų veikų, tarp jų ir susitarimą priimti kyšį. Todėl susitarimo priimti kyšį,

kai priėmimas vyks vėliau, nebelieka prasmės skirstyti *į rengimąsi priimti kyšį* ir *baigtinę veiką*. Manau, tokiu atveju veiksmai kvalifikuotini kaip baigtinė nusikalstama veika.

Pagal susitarimo kyšininkavimo metu buvimą galima kelti teorinę problemą, susijusią su kyšio priėmimo laiku ir susitarimu priimti kyšį. Baudžiamosios teisės teorijoje galima rasti nuomonių, kad susitarimas buvo svarbus, sprendžiant apie kyšio buvimą, tuo atveju, jei kyšis priimtas po specialaus subjekto veiksmų atlikimo (vadinamasis „kyšis-atlyginimas"). Pagal šią poziciją, jei po veiksmų atlikimo priimtas atlygis, dėl kurio nesitarta, ir specialusis subjektas apie tai nežinojo, o atlygis jam perduotas kaip atsidėkojimas, kyšininkavimo nėra, o tokios situacijos įvardijamos kaip „dovana" ar „dovanos priėmimas". Kita nuomonė teigia, kad nepriklausomai nuo to, kada kyšis priimtas – prieš specialaus subjekto veiksmus ar po jų – situacija vertinama kaip *kyšio priėmimas nepriklausomai nuo to, buvo susitarimas jį priimti po veiksmų ar ne*. Manau, pastaroji pozicija yra teisingesnė ir šią nuomonę pagrindžia tokie pagrindiniai argumentai. Įstatymo dispozicija nedaro skirtumo dėl kyšio priėmimo laiko – kyšininkavimu laikomas kyšio priėmimas ar susitarimas priimti kyšį už veikimą ar neveikimą vykdant įgaliojimus. Taigi pati normos konstrukcija paneigia tokį dirbtinį skirstymą. Antra, jei specialusis subjektas priima jam nepriklausantį atlygį, tai jis daro sąmoningai, o tai reiškia, kad jis *suvokia savo veikimo, kaip priėmimo, esmę: priima vertybes kaip atlygį už jau atliktą veiksmą, nors ir nesitarė dėl jo* (intelektinis kriterijus), *ir tai suvokdamas taip elgtis nori* (valinis kriterijus) – *nori priimti atlygį, kuris jam perduodamas*. Šiuo atveju sudėtį paneigia tik faktas, galintis paneigti intelektualųjį kriterijų, – specialusis subjektas vertybes priima ne kaip atlygį, o kaip kitokią naudą, pavyzdžiui, gimtadienio dovaną, kuri tiesiog sutapo su jo veiksmais kažkieno naudai; ir nors priimdamas jis norėjo priimti, suprato, kad priima ne atlygį už veiksmą, o asmeninę dovaną.

3.2.4. Kaltės turinys kyšio reikalavimo atveju

Kaip alternatyvi veika Baudžiamojo kodekso 225 straipsnyje yra numatytas kyšio reikalavimas. Asmuo daro šią veiką tyčia. Tačiau aktualu nustatyti tyčios turinį. Manau, kyšio reikalavimo atveju asmens psichinis santykis su veika pasireiškia taip:

- intelektinis kriterijus: asmuo supranta, kad savo veiksmais reikalauja kyšio už savo veikimą ar neveikimą tarnyboje;
- valinis kriterijus: asmuo nori reikalauti kyšio, kad jį priimtų.

Intelektinis kriterijus šių veikų atveju pasireiškia suvokimu daromos veikos pavojingo pobūdžio, t.y. kad asmuo supranta, jog reikalauja kyšio, taip pat supranta, jog reikalauja neteisėtai, ir supranta, jog reikalauja už tam tikrų savo veiksmų atlikimą ar neatlikimą. Reikalavimo atveju asmuo, vaizdžiai tariant, „primeta savo valią" kitam asmeniui, kurio atžvilgiu nukreiptas reikalavimas.

Nustatant asmenį, padariusį šias veikas, susiduriama su problema. Tais atvejais, kai vartojamos vertinamosios kategorijos, tokios kaip „grasino“, „žadėjo“, „vertė“, „provokavo“, kyla pavojus, kad vertinimą nustelbs vien nusikalstamos veikos objektyvieji požymiai. Tačiau tokiu atveju, manau, svarbus tampa realumo momentas, susijęs su kaltininko tyčia. Vertinant tokias veikas reikia kelti pagrindinį klausimą: ar kyšio reikalavimo veika yra reali. Ji reali yra tada, kai objektyvieji ir subjektyvieji požymiai sutampa. Toks sutapimas ir suponuoja realumą. Maža to, ką teigia nukentėjusysis, reikia nustatyti ir tai, ką darydamas veiką suprato kaltininkas.

Kyšio reikalavimo ar provokavimo atveju valinis tyčios kriterijus pasireiškia noru reikalauti arba noru provokuoti duoti kyšį ir noru priimti reikalaujamą ar provokuojamą kyšį. Šiuo požiūriu, kaip ir pažadėjimo atveju, svarbus yra ne tik noras taip veikti, bet ir noras realiai priversti asmenį, iš kurio reikalaujama ar provokuojama duoti kyšį, nes kitokiu atveju veika netektų prasmės, kryptingos asmens valios pastangos būtų nukreiptos vien dėl veikos, tačiau ne dėl ta veika pasiekiamo nusikalstamo sumanymo.

3.2.5. Kaltės turinys kyšio provokavimo atveju

Kaip aptarta kalbant apie kyšininkavimą sudarančias veikas, kyšio provokavimas Baudžiamajame kodekse gali būti suprantamas atsižvelgiant į provokavimo, kaip kurstymo, esmę. Todėl kyšio provokavimas gali būti suprantamas kaip situacija, kurią sudaro asmuo, norėdamas, kad kitas asmuo duotų kyšį, tačiau kyšio davimas gali būti panaudojamas arba savanaudiškais tikslais, praturtėjimo prasme, arba kaip priemonė kyšio davėją priversti nusikalsti, o vėliau jį patraukti atsakomybėn. Manau, neverta sutikti su nuomone, kad provokavimas yra toks pats reikalavimas, tačiau išreikštas netiesiogiai, o užuominomis, „patarimų“ forma ar „kitaip duodant suprasti“, nes Baudžiamojo kodekso 225 straipsnio dispozicijoje kalbama apie tiesioginį ar netiesioginį kyšio priėmimą, pažadėjimą, susitarimą, reikalavimą ar provokavimą duoti kyšį, vadinasi. bet kokia veika gali būti padaryta netiesiogiai, taigi nėra jokio reikalo provokavimą laikyti netiesioginiu reikalavimu. Atsižvelgiant į tai, kyšio provokavimo atveju galima išskirti būdingą tyčios turinį. Manau, kyšio provokavimo atveju tyčios kriterijai pasireiškia taip:

- intelektinis kriterijus: asmuo supranta, kad savo veiksmais provokuoja duoti kyšį už tai, ką gali atlikti tarnyboje ir padaryti žalą provokuojamojo asmens interesams;
- valinis kriterijus: asmuo nori taip veikti, provokuoti kyšį, kad jį priimtų arba duodantysis kyšį būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn.

Intelektinis kriterijus šios veikos atveju pasireiškia suvokimu, kad daroma veika pavojingo pobūdžio, t.y. to, kad asmuo supranta, jog reikalauja kyšio arba provokuoja jį duoti, taip pat supranta, jog reikalauja neteisėtai, ir supranta, jog reikalauja už tam tikrų savo veiksmų atlikimą ar

neatlikimą. Provokavimo atveju asmuo primeta savo valią kitam asmeniui, sudarydamas specifines sąlygas, kuriomis pastarasis turi duoti kyšį.

Valinis kriterijus pasireiškia noru taip veikti. Kyšio provokavimo atveju valinis tyčios kriterijus pasireiškia noru provokuoti duoti kyšį ir noru priimti provokuojamą kyšį. Tačiau, atsižvelgiant į provokavimo, kaip kurstymo, esmę, galima manyti, kad valinis kriterijus gali apimti ir kitus atvejus, pavyzdžiui, patraukti išprovokuotąjį baudžiamojon atsakomybėn. Šiuo požiūriu, kaip ir pažadėjimo atveju, svarbus yra ne tik noras taip veikti, bet ir noras realiai priversti asmenį, kuris provokuojamas, duoti kyšį, kitaip veika netektų prasmės, kryptingos asmens valios pastangos būtų nukreiptos vien dėl veikos, bet ne dėl ta veika pasiekiamo nusikalstamo sumanymo.

3.3. Motyvai ir tikslai kyšininkaujant

Kaip teigiama baudžiamosios teisės teorijoje, nusikaltimo motyvas bei tikslai, skatindami žmogų atitinkamai veikti, vaidina lemiamą vaidmenį formuojantis asmens psichiniam santykiui su nusikalstama veika bei kitais objektyviaisiais nusikaltimo sudėties požymiais. Nors kyšininkavimo nusikaltimuose motyvas bei tikslas yra fakultatyvūs nusikaltimo sudėties požymiai, jų įrodinėjimas nebūtinas, tačiau jie gali būti svarbūs tiriant šiuos nusikaltimus. Vis dėlto neracionalu šių požymių teisinę reikšmę pervertinti. Dažnai kalbant apie kyšininkavimą akcentuojamas savanaudiškumo momentas. Tokios pozicijos laikosi dauguma šiuo klausimu kalbėjusių autorių. Terminas „savanaudiškumas“ baudžiamojoje teisėje suprantamas kaip siekimas ne bet kokios, bet būtent materialinės naudos, taip pat siekimas išvengti materialinių išlaidų[368]. Tačiau aiškinant įstatymą galima padaryti išvadą, kad savanaudiškumo kyšininkavimo atveju įrodinėti nebūtina. Galimos situacijos, kai kyšis priimamas ne iš savanaudiškų paskatų. Manau, galima daryti išvadą, kad savanaudiškumas – nebūtinas kyšininkavimo nusikalstamos veikos sudėties požymis. Kaip minėta, galima įsivaizduoti situacijų, kai kyšio priėmėjas veikia nesavanaudiškai, pvz., priima pinigus norėdamas vėliau juos perduoti vaikų namams, arba nurodo, kam juos pervesti, kad kažkas turėtų iš to naudos. Kartais teorijoje pabrėžiama nesavanaudiškos korupcijos galimybė: „Korupcija gali vykti be finansinės naudos ar iniciatyvos“[369]. Nepriklausomai nuo šių prielaidų nusikalstama veika netampa kitokia nei kyšininkavimas – tai tas pats kyšininkavimas, tačiau be savanaudiškų motyvų. Kitokie nei savanaudiški motyvai kyšininkaujant savaime nepateisina nusikalstamos veikos. Vis dėlto teisinė reikšmė šiuo atveju turi būti konkretizuota. Manau, tais atvejais, kai kyšininkavimas padaromas nesavanaudiškai, jo motyvai gali būti aplinkybė, švelninanti atsakomybę.

---

[368] Savanaudiško nužudymo samprata išaiškinta Aukščiausiojo Teismo Senato 1999 m. birželio 18 d. nutarime Nr.18 „Dėl teismų praktikos nužudymų bylose“ // Teismų praktika. 1999, Nr.11. P. 214.

[369] International Encyclopedia of Public Policy and Administration. Vol. 1. Jay M. Shafritz, editor in chief. Westview Press, 1998. P. 545.

Galimos situacijos, kai kyšis priimamas nesusimąstant, kaip įprastinė, rutininė praktika. Tokiu atveju kyšio ėmėjas turi tyčią kyšininkauti, tačiau atsekti ir įrodyti jo tikslus bei motyvus neįmanoma. Skirtingai negu kyšio davėjas, ėmėjas gali ir neturėti konkretaus, išreikšto tikslo. Kyšio davimas – bet kokiu atveju ne savitikslis dalykas, o tik priemonė pasiekti tikslą arba užmokestis už jau pasiektą tikslą. Kyšio davėjas gali duoti kyšį siekdamas pačių įvairiausių tikslų, kurių sąrašas negali būti išsamus ar baigtinis, tačiau, kaip atkreipia dėmesį N.Kučeriavij, „neįmanoma įsivaizduoti tokio atvejo, kai kyšis duodamas be tikslo“[370].

[370] Кучерявый Н. Ответственность за взяточничество. Москва, 1957. P. 137.

IV skyrius. Nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio panaudojimas ir jo įtaka asmens baudžiamajai atsakomybei kyšininkavimo bylose. Kyšininkavimo provokacija ir jos teisinis vertinimas

Vienas iš problemiškiausių kyšininkavimo nusikaltimų tyrimo aspektų susijęs su nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio panaudojimu. Šių nusikaltimų specifika, latentinis pobūdis bei nusikaltimą darančių asmenų abipusis suinteresuotumas, siekis išvengti atsakomybės dažnai kyšininkavimo tyrimą daro nerezultatyvų, todėl įstatymų leidėjas linkęs įteisinti netradicinius tyrimo metodus.

Nors įsigaliojus naujiems baudžiamajam ir baudžiamojo proceso įstatymams modelio taikymo atvejų gerokai sumažėjo, teorinis klausimas lieka galutinai neišspręstas. Problemiškas šios nusikaltimų tyrimo formos teisinis reglamentavimas. Teorijoje nėra griežtos nuomonės, ar ši problema yra procesinės, ar materialiosios teisės dalykas. Iš negausių tyrimų šiuo klausimu galima susidaryti vaizdą, kad sunkumai, taikant nusikaltimo imitaciją, yra susiję su teisėtumo laikymusi. Nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio taikymas ir reglamentavimas didžiąja dalimi yra procesinės teisės dalykas, tačiau problema aktuali vertinant ir iš materialiosios teisės pozicijų: ar modelis sudaro pagrindą jį realizavusį asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės; kokios modelio teisėtumo ribos ir kaip jis susijęs su kurstymu padaryti nusikaltimą.

Su modelio taikymu susijusios problemos sąlygotos to, kad ši nusikaltimų tyrimo ir užkardymo forma yra gana nauja ir stokoja teorinio pagrindimo, be to, ji buvo įteisinta epizodiškai, be reikalingo kompleksiškumo. Lietuvos Respublikoje nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis pirmą kartą įteisintas 1992 m. liepos 15 d. priimtame Operatyvinės veiklos įstatyme[371]. Vėliau nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio galimybė įtvirtinta naujos redakcijos Operatyvinės veiklos įstatyme[372], pagal kurio 2 str. 12 d. nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis buvo apibrėžiamas kaip „sankcionuoti, nusikaltimo požymių turintys veiksmai, kuriais stengiamasi apginti svarbesnius valstybės, visuomenės ar asmens interesus“. Nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis yra vienas iš operatyvinių veiksmų, daromas esant pirminei patikrintai informacijai apie asmens nusikalstamą veiklą. Pagal 2002 metų birželio 20 dieną įstatymu Nr.IX-965 patvirtinto Operatyvinės veiklos įstatymo redakcijos 3 straipsnio 19 dalį „nusikalstamos veikos imitacijos modelis – sankcionuoti veiksmai, formaliai turintys nusikaltimo ar kitokio teisės pažeidimo požymių, atliekami siekiant apginti nuo nusikalstamo kėsinimosi įstatymų saugomas asmens teises ir laisves, nuosavybę, visuomenės ir valstybės saugumą“.

Ilgą laiką Operatyvinės veiklos įstatyme buvo įtvirtinta tik modelio taikymo galimybė ir sankcionavimo tvarka, įstatyme nieko nebuvo pasakyta apie tai, kaip imituojant nusikaltimą turi

---

[371] Valstybės žinios. 1992, Nr.22-639.
[372] Valstybės žinios. 1997, Nr.50-1190.

elgtis „imituotojai“, t.y. teisėsaugos pareigūnai ar su jais bendradarbiaujantys asmenys, – ar jie gali kaip nors skatinti, siūlyti, įkalbinėti, versti daryti nusikaltimą. Maža to, asmenų, vykdančių modelį, imituojančių nusikaltimą, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimai nebuvo numatyti baudžiamajame įstatyme ar kitame teisės akte, todėl teorijoje tokia situacija vertinta kaip akivaizdi baudžiamosios teisės spraga[373]. Ją pasistengta užpildyti priėmus naują Baudžiamąjį kodeksą. Baudžiamojo kodekso V skyriaus „Baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės“ 35 straipsnis numato atsakomybę šalinančią aplinkybę – teisėsaugos institucijos užduoties vykdymą, kuris gali pasireikšti ir nusikalstamos veikos imitacija (BK 35 str. 1 d.). Naujasis Baudžiamojo proceso kodeksas taip pat detalizavo šią nusikalstamų veikų tyrimo formą. Spragas užpildyti pasistengta ir 2002 metų redakcijos Operatyvinės veiklos įstatyme: įstatymo 6 straipsnio „Žmogaus ir piliečių teisių bei laisvių apsauga vykdant operatyvinę veiklą“ 5 dalyje įtvirtinta nuostata, pagal kurią „operatyvinės veiklos subjektams draudžiama provokuoti asmenis padaryti nusikalstamas veikas“. Kartu pateikta „provokacijos“ sąvoka: „Provokacija – tai spaudimas, aktyvus skatinimas ar kurstymas padaryti nusikalstamą veiką apribojant asmens veiksmų pasirinkimo laisvę, jei dėl to asmuo padaro ar kėsinasi padaryti nusikalstamą veiką, kurios prieš tai neketino padaryti“. Šiuo požiūriu naujoji įstatymo redakcija daug geriau reglamentuoja modelio taikymą, išsprendžia kai kuriuos su teisėtumo laikymusi susijusius aspektus. Be to, 12 straipsnio 7 dalyje įtvirtintas draudimas tam tikrais atvejais imituoti nusikaltimus, kai keliamas pavojus žmogaus gyvybei, sveikatai ar gali kilti kitų sunkių padarinių.

Baudžiamojo kodekso 32 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę šalinančią aplinkybę – „Teisėsaugos užduoties vykdymą“. Šio straipsnio 1 dalyje teigiama, kad neatsako pagal baudžiamąjį įstatymą asmuo, kuris teisėtai veikė pagal nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį. Modelio taikymo aspektai procesinės teisės prasme sprendžiami Baudžiamojo proceso kodekse. Šio kodekso 159 straipsnis numato leidimą atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, be to, įtvirtinamas draudimas (159 str. 3 d.) provokuoti padaryti nusikalstamą veiką. Tačiau 2002 metų Operatyvinės veiklos įstatyme stipriai apribota galimybė taikyti nusikalstamos veikos imitaciją tiriant kyšininkavimą: Baudžiamojo proceso kodekso 158 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad savo tapatybės neatskleidžiančių pareigūnų veiksmai ir nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai gali būti taikomi tik tiriant sunkius ar labai sunkius nusikaltimus. Remiantis nusikaltimų klasifikacija, sunkiu nusikaltimu galima laikyti tik kyšininkavimo veiką, numatytą Baudžiamojo kodekso 225 straipsnio 3 dalyje, – kyšininkavimą, susijusį su didesnės nei 250 MGL vertės kyšiu. Pinigine išraiška šiuo metu tai sudarytų 31 250 litų, o iš teismų praktikos apibendrinimo galima teigti, kad tokio dydžio kyšio suma tiriant kyšininkavimo nusikaltimus figūravo vos keletą kartų. Manau,

[373] Kujalis P. Baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių samprata // „Jurisprudencija“. Mokslo darbai. 2002, 34(26) tomas. P. 63.

įstatymų leidėjas, įtvirtindamas tokias nuostatas, nuo vieno kraštutinumo – nepakankamo teisinio reglamentavimo – peržengė prie kito – itin apribojo galimybes taikyti šią nusikalstamų veikų tyrimo formą.

Galiojant senajam Baudžiamajam bei Baudžiamojo proceso kodeksams, taikant modelį buvo susiklosčiusi situacija, kai nusikaltimo „imituotojas", operatyvinės veiklos subjektas ar slapta su juo bendradarbiaujantis fizinis asmuo, veikdamas pagal nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį, formaliai padarydavo nusikaltimą ir nebuvo jokių teisinių pagrindų jį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. 1961 metų Baudžiamajame kodekse buvo išsamiai išvardytos aplinkybės, šalinančios baudžiamąją atsakomybę, tarp kurių modelio nebuvo[374]. Keblu buvo modelį priskirti prie kurios nors iš numatytų aplinkybių. Teisėsaugos institucijų praktika be tam reikalingo teisinio pagrindo pasistengė užpildyti šią spragą. Operatyvinės veiklos subjekto vadovo teikime generaliniam prokurorui sankcionuojant nusikalstamą veiką imituojantį modelį kartu buvo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės asmuo, realizavęs šį modelį. Teikime generaliniam prokurorui modelio sankcionavimu suinteresuota teisėsaugos institucija prašo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės asmenis, dalyvaujančius modelyje[375]. Kai kuriais atvejais iš viso nebuvo kalbama apie asmenų, imituojančių nusikaltimą, atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, ir šis klausimas likdavo atviras – teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, visiškai nesigilinęs į modelio taikymo teisėtumo aspektus bei modelį vykdžiusius asmenis, priimdavo apkaltinamąjį nuosprendį.

Ši problema iškilo ir Konstituciniam Teismui svarstant klausimus, ar nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis, kaip nusikaltimų tyrimo forma, atitinka Konstituciją. Pareiškėjui suabejojus, ar prokuroras, sankcionuodamas modelį, kartu gali atleisti jį vykdžiusį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės, nes tai esą yra teisingumo vykdymo funkcija, priskirta teismui, Konstitucinis Teismas išaiškino, kad modelis iš esmės nėra nusikaltimas, o tik elgesys, imituojantis jį, „todėl asmuo, taikantis modelį už tai, negali būti traukiamas atsakomybėn, jei nepažeidžia įstatymo"[376]. Taip pat Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad modeliu gali būti tik „prisijungiama" prie tęstinių ar trunkamųjų nusikaltimų, taip pat kitų, besitęsiančių, bet nepasibaigusių nusikaltimų, o nusikalstama veika turi būti pradėta ar tęsiama be operatyvinės veiklos slaptųjų dalyvių pastangų.

Nusikaltimo imitacijos taikymo problemos didelę reikšmę įgavo konkrečiose baudžiamosiose bylose. Kaltinamųjų gynėjai dažnai stengėsi sumenkinti ar visiškai paneigti

---

[374] Kai kurie autoriai modelį siejo su būtinuoju reikalingumu ar savo teisės realizavimu, pvz., Jankovski Z. „Apie operatyvinės veiklos teisinio reguliavimo pagrindus" // Mokslo darbai. Vilnius, 1994. 2 tomas. P. 93. Baudžiamoji teisė, Bendroji dalis. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius, 1998. P. 236.

[375] Paprastai teikimuose būdavo paplitusi panašaus pobūdžio formuluotė: „Kadangi Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (...) straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę, todėl prašome atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės asmenis, imituosiančius nusikalstamą veiką".

[376] Valstybės žinios. 2000, Nr.39-1105.

nusikalstamos veikos imitaciją tiriant nusikaltimą, kaltina teisėsaugos pareigūnus neva inicijavus nusikaltimą ir pan. Apibendrinus baudžiamąsias bylas, galima daryti išvadą, kad nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis tiriant kyšininkavimo nusikaltimus buvo naudojamas gana dažnai. Iš tyrime nagrinėtų 1995-2001 metų atrinktų penkiasdešimties baudžiamųjų bylų trylikoje buvo pritaikytas nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis. Dauguma atvejų modelio taikymo klausimai gana problemiški ir diskutuotini. Analizuojant baudžiamąsias bylas, galima pastebėti, kad ne visuomet teisingai suprantama nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio esmė bei taikymo galimybės. Teismų praktikoje yra pasitaikę atvejų, kai modelis buvo suprantamas kaip jaukas, kuriuo naudojantis mėginama rasti, kas „ant jo užkibtų". Tokie neteisėti pareigūnų veiksmai tampa kurstymu padaryti nusikaltimą. Situaciją iliustruoja pavyzdys.

D.R. buvo nuteistas už kyšio priėmimą pagal LR BK 282 str. Jis, dirbdamas Vilniaus VPK Kelių policijos specializuoto bataliono vyresniuoju policininku, sustabdęs automobilį, kurio vairuotojas pažeidė kelių eismo taisykles ir nuo kurio sklido alkoholio kvapas, nenubaudė administracine tvarka, nesulaikė ir nepristatė į atitinkamą įstaigą girtumo laipsnio nustatyti, nes už tai priėmė 100 JAV dolerių (400 litų) kyšį.

Vairuotojas V.J., Organizuotų nusikaltimų tyrimo tarnybos Ypatingų nusikaltimų tyrimo skyriaus vyresnysis inspektorius, kelių eismo taisyklių pažeidimus padarė specialiai, veikdamas pagal iš anksto sankcionuotą nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį, kad būtų sustabdytas kelių policijos patrulio. Vyr. policininkui D.R. sustabdžius pažeidimus padariusį automobilį, nurodžius juos vairuotojui ir paklausus, ar šis žino, kokia bauda gresia, V.J. pasiūlė jo nebausti, o „susitarti vietoje" ir paklausė, ar 50 dolerių pakaktų, į tai teisiamasis atsakė, jog reikia 100 dolerių. Pažymėti pinigai buvo perduoti kelių policininkui, netrukus jis buvo sulaikytas.

Baudžiamojoje byloje yra teikimas bei sankcija nusikalstamą veiką imituojančiam modeliui realizuoti (Operatyvinės veiklos įstatymo 1992 m. liepos 15 d. įstatymo Nr.I-2747 redakcija), kuriame teigiama, kad „Organizuotų nusikaltimų tyrimo valdybos pareigūnai disponuoja operatyvine informacija, kad kelių policijos ir pasienio policijos pareigūnai (...) piktnaudžiaudami tarnybine padėtimi ir išgalvotais motyvais reiškia pretenzijas dėl pateikiamų jiems dokumentų ir reikalauja kyšio. Siekdami dokumentuose įforminti pastarųjų pareigūnų nusikalstamą veiklą, VRM ONTT Ypatingų nusikaltimų tyrimo pareigūnai (...) imituos tam tikrų pažeidimų padarymą ir, pareikalavus minėtiems pareigūnams, įteiks kyšį"[377].

Nors teismas šioje baudžiamojoje byloje priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį, visiškai nesigilino į nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio taikymo pagrindus bei teisėtumą, objektyvios modelio realizavimo aplinkybės verčia tuo abejoti. Iš teikimo seka, kad nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis sankcionuotas neapibrėžto asmenų, kuriems taikytinas, rato atžvilgiu, o jo taikymo būtinybė grindžiama prielaidomis, nepagrįstais svarstymais, nors juos ir įvardijant operatyvine informacija. Neteisingą požiūrį į modelio taikymą patvirtina ir byloje esantys duomenys, kad ypatingų nusikaltimų tyrimo pareigūnai, kuriems realizuoti buvo sankcionuotas modelis, „važinėjo po miestą" ir, suprantama, ieškojo, kieno atžvilgiu jį pritaikyti; pamatę pirmą pasitaikiusį kelių policijos ekipažą, jie padarė akivaizdžius kelių eismo taisyklių pažeidimus (pasuko draudžiama eismo kryptimi, išgėrė gurkšnį degtinės, kad jaustųsi alkoholio kvapas), o sustabdžius kelių policijos pareigūnui, jam išvardijus padarytus pažeidimus bei paklausus ar žino, kokia bauda gresia, pasiūlė už pažeidimus nebausti, o „susitarti kitaip" ir paklausė, ar 50 dolerių užteks. Tokiu būdu akivaizdu, kad kyšininkavimo nusikaltimui buvo pirma sudarytos prielaidos,

[377] Vilniaus 1-ojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1[14]-555, 1997.

kad vėliau būtų galima jį padariusį asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn; faktiškai modelis buvo pritaikytas ne turint tikslą išaiškinti nusikalstamą veiką, apie kurią jau turima duomenų ir konkrečius asmenis, kurie ta veiką vykdo, o buvo surasti *galimai* nusikalstamą veiką padarysiantys asmenys ir pastūmėti ją padaryti.

Dėl šios priežasties nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis kartais įvardijamas kaip „provokacija". BK 225 straipsnio dispozicijoje provokavimas duoti kyšį įvardytas kaip viena iš kyšininkavimo veikų. „Kyšio provokavimas", kaip savarankiškas nusikaltimas, buvo numatytas sovietiniuose baudžiamuosiuose įstatymuose. Kyšininkavimo nusikaltimų provokacija buvo suprantama kaip tyčiniai valstybės pareigūno veiksmai, kuriais siekiama kokiam nors asmeniui sudaryti sąlygas padaryti kyšininkavimo nusikaltimą ir tuo remiantis šį asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Iš esmės tokie veiksmai yra kurstymas duoti arba priimti kyšį, o nusikaltimo tikslas – patraukti baudžiamojon atsakomybėn sukurstytąjį asmenį, davusį ar priėmusį kyšį. Nors tokios nusikaltimo sudėties atsiradimas kodekse buvo padiktuotas laiko realijų, praktikoje tokių nusikaltimų beveik nepasitaikydavo, ilgainiui ši sudėtis buvo dekriminalizuota, o kurstymo kyšininkauti veiksmai kvalifikuojami kaip kurstymas duoti arba priimti kyšį[378]. Kyšio provokavimo nusikaltimas laikytas ypač sunkiu ir kurį laiką įstatymo sankcija numatė mirties bausmės taikymo galimybę. Pažymėtina, kad kyšininkavimo nusikaltimų provokacijos sudėtis baudžiamuosiuose įstatymuose buvo išskirtinė, nes įstatymų leidėjas kyšio provokavime matė atskiro nusikaltimo kokybę, – provokavimas padaryti kitus nusikaltimus nebuvo kriminalizuotas atskiromis sudėtimis[379].

Bandymas įteisinti provokacijos sąvoką buvo padarytas 1992 m. liepos 15 d. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatyme, kurio 6 straipsnio 2 dalis įtvirtino operatyvinės veiklos subjektų pareigą „ginti asmenis nuo provokacijos – prieš jų valią daromo aktyvaus spaudimo atlikti nusikalstamą veiklą". Vėliau šis apibrėžiamas buvo panaikintas. Praktikoje ilgą laiką buvo manoma, kad nusikaltimo provokacijos termino įtvirtinimas įstatymuose išspręstų problemas. Tačiau, kaip rodo naujausia praktika šiuo klausimu, problemos išspręstos tik iš dalies. Klausimas dažniausiai siejamas ne tiek su teisiniais, kiek su operatyviniais taktiniais nusikaltimų tyrimo aspektais, neskelbtinais svarstyti plačiau.

2002 metų Operatyvinės veiklos įstatymas vėl pateikia provokacijos apibrėžimą. „Provokacijos" sąvokai suteikiama kurstymo prasmė. Kurstymas baudžiamojoje teisėje suprantamas kaip kito asmens lenkimas daryti nusikaltimą. Būtent taip yra ir kurstant padaryti kyšininkavimo nusikaltimą, turint tikslą vėliau patraukti atsakomybėn asmenį, padariusį šį nusikaltimą. Taigi vadinamoji provokacija yra kurstymo atmaina, besiskirianti tikslais. Operatyvinės veiklos įstatyme

[378] Светлов А. Ответственность за должностные преступления. Киев, 1978. P. 240.
[379] Жижиленко А. Должностные (служебные) преступления. Москва, 1924. P. 67.

iki pat 2002 metų nebuvo numatyta aiškių nusikaltimo imitacijos teisėtumo kriterijų bei asmenų, imituojančių nusikaltimą, elgesio ribų, todėl teisėsaugos institucijų iniciatyva iš tiesų galėjo palenkti asmenį padaryti nusikaltimą, kurio jis gal ir nebūtų padaręs normaliomis sąlygomis.

Vilniaus apygardos teismo L.S. pripažintas kaltu ir nuteistas už nusikaltimus, numatytus LR BK 18 str. 6 d., 82 str. 2 d., 282 str. 1 d., 16 str. 2 d., 18 str. 6 d., 82 str. 2 d., 285 str. 1 d. Jis, būdamas pasienio policijos rinktinės Vilniaus oro uosto pasienio kontrolės punkto pasieniečiu, iš anksto susitaręs su A.S. už piniginį atlygį išvengiant pasieniečių atliekamo dokumentų patikrinimo praleisti per Vilniaus geležinkelio stoties pasienio kontrolės punktą asmens dokumentų ir Baltarusijos Respublikos vizos neturintį neva ieškomą teisėsaugos organų už padarytą nusikaltimą asmenį ir taip jam padėti neteisėtai pereiti Lietuvos Respublikos valstybės sieną ir traukiniu išvykti į Baltarusijos Respubliką, Vilniaus geležinkelio stotyje tarnybos metu vykdydamas pažadą, duotą A.S., nepatikrinęs neva jokių asmens dokumentų bei Baltarusijos Respublikos vizos neturinčio ir ieškomo J. S. asmens dokumentų, leido pastarajam pereiti pasienio kontrolės punktą ir įlipti į traukinį. Už šių veiksmų atlikimą kaltininkas iš A. S. priėmė 600 litų kyšį. Be to, L.S. pasikėsino pakartotinai padėti neteisėtai pereiti valstybės sieną dviem merginoms S.C. ir J.P., už tai iš A.S. pakartotinai gavo 1200 litų kyšį. Iš baudžiamojoje byloje esančių tarnybinio pranešimo ir pažymos darytina išvada, kad A.S., J.S., S.C., J.P. veikė pagal slaptą nusikalstamos veikos imitacijos modelį Nr.176s, kurio išslaptinta tik dalis, nurodanti, kad minėtieji asmenys „gali imituoti šios nusikaltimus: papirkimą, neteisėtą valstybės sienos perėjimą, nelegalių asmenų gabenimą bei operacijų su pinigais ir vertybiniais popieriais norminių aktų pažeidimą ir pareigūnai atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal LR BK 82, 82[1], 284, 329 straipsnius"[380].

Šioje baudžiamojoje byloje susiduriama su problema, kai iš esmės neįmanoma nustatyti teisėsaugos institucijos, tyrusios kyšininkavimo nusikaltimą, veiksmų teisėtumo panaudojant nusikalstamos veikos imitaciją. Tiek bylos dokumentai, tiek juose užfiksuoti faktiniai duomenys duoda pagrindo manyti, kad ir šiuo atveju teisėsaugos pareigūnai savo iniciatyva rado asmenį, kurio atžvilgiu pritaikė nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį. Abejones patvirtina ir tai, kad aprašomojoje nuosprendžio dalyje teismas, spręsdamas kriminalinės bausmės skyrimo klausimą, pažymi, jog „teisiamasis nusikalto pritaikius jo atžvilgiu nusikalstamos veikos imitacijos modelį, t.y. nebuvo nusikaltimų iniciatorius". Kyla pagrįstas klausimas – kas buvo nusikaltimo iniciatorius, jeigu ne pats asmuo, padaręs nusikaltimą ir teismo pripažintas kaltu. Galbūt toks asmuo buvo sukurstytas?

Manau, galima pateikti kriterijus, kuriais remiantis būtų galima atriboti nusikalstamą veiką imituojantį elgesio modelį nuo kurstymo padaryti nusikaltimą. Visų pirma svarbu, iš kur kyla iniciatyva padaryti nusikalstamą veiką. Jei ši iniciatyva kyla iš asmens, kurio atžvilgiu bus taikoma nusikaltimo imitacija, nepriklausomai nuo teisėsaugos institucijos, ketinančios imituoti nusikaltimą valios, tuomet yra pagrindas teigti, kad toks asmuo nekurstomas. Tačiau jeigu teisėsaugos institucija rodo iniciatyvą, ieško asmens, kuris galimai nusikalstų, bando dirbtinai sukurti situaciją, kad asmuo padarytų nusikaltimą, galima kalbėti apie kurstymą (provokaciją). Teisėsaugos pareigūnų veiksmai turi būti kiek įmanoma labiau apibrėžti iš anksto, susieti tiek su konkrečiu Baudžiamojo kodekso straipsniu, aprašančiu imituojamą nusikaltimą, tiek su konkrečiu asmeniu, kuris, įtariama, daro nusikaltimą. Taip veikdami pareigūnai negali skatinti, tiesiogiai ar netiesiogiai lenkti, įtikinėti ar

[380] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-44, 2000.

siūlyti įtariamo asmens daryti nusikaltimą. Šio asmens valia turi būti laisva nuo bet kokio išorinio poveikio, jo tyčia turi formuotis savarankiškai, niekieno neveikiama.

Tiek kurstymo padaryti kyšininkavimo nusikaltimą, tiek nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio tikslas gali būti toks pat – patraukti atsakomybėn asmenį, davusį ar priėmusį kyšį, tačiau skirtinga jų socialinė bei teisinė prigimtis: kurstymas (provokacija) yra atskirų pareigūnų ar su jais bendrai veikiančių fizinių asmenų neteisėta veikla, lemiama objektyvaus ir subjektyvaus pobūdžio priežasčių (teisėsaugos pareigūnų teisinio neparengtumo arba profesinės deformacijos, įstatymų nesuvokimo arba tiesioginio jų ignoravimo, troškimo pasiekti gerų rezultatų bet kokia kaina, asmeninės motyvacijos, kurios pagrindą sudaro nepalankūs asmeniniai santykiai, interesų konfliktai ir pan., nepakankamo operatyvinės veiklos teisinio reglamentavimo, kitų socialinių, politinių bei etinių aspektų)[381]. Nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis yra valstybės sukurta teisinių priemonių visuma, skirta tam tikrų kategorijų nusikaltimams tirti ir užkardyti. Skirtingi nusikaltimo kurstymo ir nusikalstamą veiką imituojantį modelį sudarantys veiksmai: vienu atveju daromi neteisėti veiksmai, kuriais, turint tikslą patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn, dirbtinai sudaromos sąlygos, skatinančios priimti arba duoti kyšį, kitu – teisėti, sankcionuoti veiksmai, kai turimos patikrintos operatyvinės informacijos pagrindu sudaroma teisėsaugos kontroliuojama aplinka asmeniui realizuoti savo nusikalstamus ketinimus arba tęsti pradėtą nusikalstamą kėsinimąsi. Kurstymo atveju nėra teisinio pagrindo atlikti operatyvinius veiksmus, be to, jie atliekami pažeidžiant įstatymo reikalavimus. Nusikalstamą veiką imituojančio modelio metu tik fiksuojami įvykiai ir faktai, asmuo neskatinamas, o kurstymo atveju asmuo kurstomas, lenkiamas veikti nusikalstamai, inicijuojamas pareigūnų ar kitų piliečių elgesys. Nusikaltimo aiškinimas jį sukurščius yra neleistinas nusikaltimų aiškinimo būdas, nes pats kelia grėsmę įstatymo saugomoms vertybėms, dėl to kartais kriminalizuojamas kaip savarankiškas nusikaltimas; nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis yra konstitucinė nusikaltimų tyrimų bei užkardymo forma, reglamentuota specialiųjų įstatymų, pripažįstama atskirų valstybių bei tarptautiniu mastu.

G.Goda, nagrinėdamas modelio teisėtumo klausimus, mano, kad tikslinga numatyti tokį reglamentavimą, kai jis būtų daromas tik iškėlus baudžiamąją bylą ir pradėjus parengtinį tardymą, teisė sankcionuoti modelį ir kontroliuoti jo eigą turi priklausyti teismui, modelio nebūtų galima taikyti asmeniui, apie kurio nusikalstamą veiką nėra jokių procesiškai įtvirtintų duomenų, o darant modelį pareigūnų veiksmai negali būti provokuojantys, iniciatyva turi kilti iš asmens, kurio veiklai apibūdinti daromas modelis[382].

Teisėsaugos praktikoje pasitaikė ir atvejų, kai tiriant nusikaltimus panaudotas nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis konkrečioje situacijoje buvo visiškai nereikalingas. Tokias

---

[381] Котин В. Провокация взятки // Государство и право. 1996, Но. 2. P. 87.

[382] Goda G. Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą // Teisė. Mokslo darbai. 2000, Nr.37. P. 41.

situacijas lėmė pareigūnų profesionalumo bei kvalifikacijos stoka, noras pasiekti geresnių rezultatų ar savotiškai „apsidrausti“ kilus sunkumams vėlesnėse nusikaltimo tyrimo stadijose:

A.L. patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už tai, kad perdavė valstybės pareigūnui 1200 litų už neatlikimą veiksmų, kuriuos šis turėjo atlikti eidamas pareigas. A.L. buvo sulaikytas kriminalinės policijos pareigūnų už tai, kad buvo įtariamas pagrobęs dyzelinio kuro ir cinkuotos skardos kampuočių. Siekdamas išvengti baudžiamosios atsakomybės, kaltininkas pasiūlė jį sulaikiusiems pareigūnams 300 JAV dolerių (1200 litų). Paleistas tos pačios dienos vakare grįžo į transporto policijos komisariatą ir perdavė policijos inspektoriui pinigus, ten buvo sulaikytas. Tačiau prieš kaltininkui perduodant pinigus transporto policijos tarnyba patvirtino nusikalstamos veikos imitavimo modelį, kurį sankcionavo generalinis prokuroras[383].

Nors modelis ir buvo sankcionuotas, iš esmės niekas nebuvo imituojama – asmuo realiai darė nusikaltimą, kurį buvo sumanęs iš anksto, o turėdami tikslą šį nusikaltimą atskleisti, pareigūnai teturėjo įforminti dokumentais nusikalstamus veiksmus, kam modelis visiškai nereikalingas. Tokius parengtinio tyrimo pareigūnų veiksmus paneigia ir teismas, kaltinamajame nuosprendyje net neužsimindamas apie panaudotą nusikalstamos veikos imitavimo modelį. Akivaizdu, kad be reikalo panaudotas modelis neturi jokios įrodomosios vertės.

Verta trumpai paminėti, kad panašios nusikaltimų tyrimų formos naudojamos ir užsienio valstybių kriminalinės justicijos praktikoje, jas pripažįsta ir tarptautiniai teisės aktai. 1988 m. gruodžio 19 d. Jungtinių Tautų Organizacijos konvencijoje dėl kovos su neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta (Lietuvos Respublikos ratifikuota 1998 m. kovo 12 d., įsigaliojusi 1998 m. rugsėjo 6 d.)[384], 1990 m. lapkričio 8 d. priimtoje Europos konvencijoje dėl pinigų išplovimo ir nusikalstamu būdu įgytų pajamų paieškos, arešto bei konfiskavimo (Lietuvos Respublikos ratifikuota 1994 m. gruodžio 22 d., įsigaliojusi 1995 m. spalio 1 d.). 1999 m. sausio 27 d. Europos Tarybos paskelbtoje atvirai pasirašyti Baudžiamosios teisės konvencijoje dėl korupcijos (ESS Nr. 173) 23 straipsnis numato, kad valstybės konvencijos dalyvės kovai su korupcija turi imtis visų būtinų priemonių, įskaitant „specialiąsias tyrimo priemones“, kurios konvencijos komentare suprantamos kaip slaptųjų arba infiltruotųjų agentų panaudojimas, klausymosi technikos įrengimas, priėjimas prie asmeninių kompiuterinių bylų ir kitos panašaus pobūdžio priemonės[385].

Nusikalstamą veiką imituojantis elgesio modelis panašus į kitose valstybėse naudojamą slaptųjų tyrėjų (slaptųjų agentų) panaudojimą tiriant tam tikrų kategorijų nusikaltimus. Pavyzdžiui, Vokietijoje galima policijos inicijuota nusikaltimo provokacija, daroma panaudojant vadinamąjį „nusikalstamos veikos provokatorių“ (*agent provocateur*), kuriuo būna policininkas ar kitas su policija bendradarbiaujantis asmuo[386]. Už nusikalstamos veikos provokaciją pagal Vokietijos įstatymus baudžiama tik tais atvejais, kai būna kurstoma padaryti nusikaltimą, t.y. provokatorius

---

[383] Vilniaus miesto 3-iojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1/5-687-98.

[384] Valstybės žinios, 1998, Nr.38-996.

[385] Explanatory Report on the Criminal Law Convention on Corruption. Strasbourg, 1st December 1998//GMC (98) 40. P.6. Specialiųjų tyrimo priemonių svarba pažymima įvairių tarptautinių susitikimų, skirtų aptarti kovos su korupcija problemas, metu, pvz., Modern investigative means against corruption // Activity report 2Vb. OCTOPUS II PROGRAMME. Strasbourg, 17 Mai 2000. Octopus (99) 48E trad. P. 5.

[386] Lammich S. Kovos su organizuotu nusikalstamumu teisinės priemonės Vokietijoje // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 1999, 13(5) tomas. P. 51-52.

siekia, kad nusikaltimas būtų padarytas, o tais atvejais, kai stebi nusikaltimą, kol jis iki galo padaromas, tačiau siekia išvengti žalos nusikaltimo objektui, baudžiamoji atsakomybė nekyla[387]. *„Agent provocateur"* panaudojimas žinomas ir daugelio kitų valstybių kriminalinės justicijos veikloje. Štai Estijos baudžiamojo kodekso 13^2 straipsnis „Nusikaltimų imitacija" pateikia tokią formuluotę: „Nelaikomas nusikaltimu veikimas, nors ir turintis požymių veikos, numatytos šiuo kodeksu, tačiau nukreiptas išaiškinti nusikaltimą ar nusikaltusį asmenį ir padarytas asmens, įgalioto kompetentingo valstybės organo imituoti nusikaltimą"[388]. Pagal vietą kodekse šis straipsnis grupuojamas su aplinkybėmis, šalinančiomis veikos pavojingumą bei priešingumą teisei.

Slaptųjų tyrėjų taikymo galimybė numatyta Danijos baudžiamojo proceso kodekse; slaptieji tyrėjai teisėjo sprendimu gali būti naudojami, kai yra pagrįstas įtarimas, kad bus daromas nusikaltimas, už kurį gresia ne mažesnė kaip šešerių metų laisvės atėmimo bausmė. Dėl slapto tyrėjo veiksmų negali padidėti nusikalstamos veikos apimtis ar sunkumas; slaptieji tyrėjai turi duoti parodymus teisme kaip liudytojai[389]. Įvairaus lygio teisine reglamentacija yra numatytos slaptųjų tyrėjų taikymo galimybės Belgijoje, Prancūzijoje, Anglijoje, Graikijoje, Olandijoje, Austrijoje bei kitose valstybėse[390].

Apibendrinat tyrimo metu gautus duomenis, galima padaryti tokias išvadas dėl kyšininkavimo veikų imitacijos. Nusikalstamos veikos imitavimas yra teisinė nusikaltimų tyrimo forma ir vienas iš efektyvių būdų sunkiai išaiškinamiems nusikaltimams atskleisti. Tačiau norint tinkamai ją realizuoti labai svarbūs teisėtumo laikymosi klausimai. Be to, kadangi galiojantys teisės aktai yra nauji, manau, turi būti kompleksiškai vykdoma šią priemonę reglamentuojančių teisės aktų stebėsena ir esant reikalui tobulinami Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas, Lietuvos Respublikos baudžiamasis bei baudžiamojo proceso kodeksai. Situacija iš esmės yra pasikeitusi geraja linkme, lyginat ją su 2000-2001 atliktu tyrimu[391], kuris atskleidė daugiau problemų, susijusių su teisėtumo laikymusi bei teisniu reglamentavimu, tačiau įstatymų leidėjas pernelyg sugriežtino modelio taikymo galimybes, taip gali būti pasiekta neigiamų rezultatų: kyšininkavimo nusikaltimus atskleisti gali būti per sunku ir tai nepadaroma laiku.

Manau, šiuo metu tikslinga tobulinti Baudžiamojo proceso įstatymą, numatantį galimybę taikyti nusikalstamos veikos imitaciją, suteikiant teisėsaugos institucijoms taikyti modelį esant informacijai apie bet kokį kyšininkavimo, kaip nusikaltimo, faktą. Šiuo metu galiojanti reglamentacija nėra tikslinga, nes numato pernelyg griežtas taikymo sąlygas ir kyšininkavimo

---

[387] Ten pat. P. 52.
[388] Уголовный кодекс Эстонской Республики (редакция по состоянию на 25 мая 1998 года). Таллинн. P. 6.
[389] Goda G. Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą // Teisė. Mokslo darbai. 2000, Nr. 37. P. 36.
[390] Ten pat. P. 36.
[391] Pakštaitis L. Nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio taikymas tiriant kyšininkavimo nusikaltimus // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2000, 23(15) tomas.

atveju daro modelį iš esmės neįgyvendinamą – Baudžiamojo proceso kodekso 158 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad savo tapatybės neatskleidžiančių pareigūnų veiksmai ir nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai gali būti taikomi tik tiriant sunkius ar labai sunkius nusikaltimus. Sunkiu nusikaltimu galima laikyti tik tokią kyšininkavimo veiką, kuri numatyta Baudžiamojo kodekso 225 straipsnio 3 dalyje – kyšininkavimą, susijusį su didesnės nei 250 MGL vertės kyšiu (31 250 litų). Kaip jau buvo minėta kitose šio darbo dalyse, tokio dydžio kyšio suma teisėsaugos praktikoje pasitaiko itin retai. Vadinasi, nusikalstamos veikos imitacija tampa retai taikoma tyrimo forma.

Manau, teigiamai vertintinas naujajame Baudžiamojo proceso kodekse numatytas teisinis reglamentavimas, pagal kurį nusikalstamą veiką imituojantis modelis sankcionuojamas ne vien prokuroro, jį taikyti turi leisti ikiteisminio tyrimo teisėjas (BPK 159 str.1, 2 d.). Teismo vaidmuo taikant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus turi būti itin svarbus, kadangi kaip teisingumą vykdanti institucija, jis pajėgus nešališkai įvertinti susidariusią situaciją ir sudaryti sąlygas teisėtai ištirti nusikalstamas veikas. Šiuo požiūriu svarstytina galimybė papildyti egzistuojantį teisinį reglamentavimą, kad teisminio nagrinėjimo metu teismas, esant reikalui – kilus abejonių dėl taikytos imitacijos teisėtumo, turėtų sąlygas nustatyti modelio sankcionavimo pagrindus bei realizavimo mechanizmą.

V skyrius. Kyšininkavimo baudžiamumas ir bausmių taikymas teismų praktikoje

5.1. Sankcijos už kyšininkavimo veikas baudžiamajame įstatyme

Nagrinėjant kyšininkavimo problematiką ir ieškant adekvačių teisinių priemonių, vienas svarbiausių klausimų, susijusių su šių veikų teisniu įvertinimu, yra bausmės klausimas. Tačiau klausimams, susijusiems su atskirų rūšių nusikaltimų baudžiamumu, teorijoje beveik neskiriamas dėmesys. Šie klausimai užima antraeilį, fragmentinį vaidmenį. Baudžiamųjų įstatymų komentaruose, mokslinėse studijose bausmės, jos individualizavimo, sunkinančių bei lengvinančių atsakomybę aplinkybių, bausmės rūšies ir dydžio parinkimo, jų efektyvumo klausimai dažniausiai visiškai nenagrinėjami. Tokia situacija nėra gera. Ji lemia dauguma atvejų neadekvatų kriminalinės bausmės reikšmės vertinimą. Iš dalies šios priežastys veikė ir būtinumą Lietuvos Aukščiausiajam Teismui pateikti teismų praktikos apibendrinimą bei aiškinimą dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis[392].

Kyšininkavimo baudžiamumo problemų sprendimas nėra vien įstatymų leidybos sritis, bet nemenka jo reikšmė ir baudžiamosios teisės teorijoje. Daugelis tyrinėtojų pažymi, kad reikalinga optimali sistema, kuri užtikrintų deramą poveikį nusikaltimą padariusiam asmeniui ir kartu nebūtų pernelyg griežta ar liberali. Bausmės tinkamumo problema sietina su tikslais, keliamais jai. Kaip rašė M.Lysovas, „bausmė efektyvi bus tada, kai ji optimaliai pasieks ar bus pajėgi pasiekti visus šiuos tikslus“[393]. Be to, bausmės tikslų pasiekimas nėra vienintelis dalykas; svarbu, kad jie būtų pasiekiami minimaliai panaudojant kriminalinę represiją – bausmė bus tuo efektyvesnė, kuo mažiau kriminalinės represijos bus panaudota siekiant konkretaus tikslo[394]. A.Kvicinija, kalbėdamas apie kyšininkavimo baudžiamumą, pažymi konkrečios bausmės rūšies, jos maksimalaus dydžio bei nubaudimo ir perauklėjimo santykio, glūdinčio joje, svarbą teigdamas, kad šis santykis optimalus tada, kai yra nuobauda mažiausia, taupoma represija ir kartu pasiekiami bausmės tikslai[395].

Reikia sutikti su tuo, kad per švelni bausmė piktina visuomenę, o „aiškiai per griežta įstatymo sankcija, numatanti tokią bausmę, kuri visuomenės akyse yra ne teisingumo, o žiaurumo aktas, patį kaltininką pastato į nukentėjusiojo padėtį“[396]. Kasdienėje teisinėje sąmonėje tvirtai įsišaknijęs suvokimas apie bausmes, kaip apie pagrindinę kovos su teises pažeidimais priemonę[397]. Todėl svarbi įstatymų leidėjo pozicija: tai, kokias bausmes už nusikaltimus jis įtvirtina,

---

[392] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23, „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“ // Teismų praktika. 1999, Nr. 12. P. 381.
[393] Лысов М. Наказание и его применение за должностные преступления. Казань, 1977. P. 7.
[394] Ten pat. P. 8, 48.
[395] Квициния А. Взяточничество и борьба с ним. Сухуми, 1980. P. 105.
[396] Лысов М. Наказание и его применение за должностные преступления. Казань, 1977. P. 65.
[397] Лейст О. Санкции и ответственность по советскому праву. Изд. Московского университета, 1981. P. 21.

reprezentuoja visuomenės nuomonę ir ją orientuoja. Kuo įstatymų leidėjas labiau atspindės visuomenės lūkesčius, tuo teismai galės geriau saugoti visuomenės interesus, daryti priimtinesnius sprendimus bausmės teisingumo ir tikslingumo požiūriu[398].

Teoriniu bei praktiniu požiūriu problemiškas yra įstatymo sankcijos už kyšininkavimo nusikaltimus sukūrimas. Tačiau negalima suprastinti problemos ir baudžiamąjį teisinį poveikį sieti vien su sankcijų konstrukcijos problema. Sankcija – tik vienas iš faktorių, susijusių su bausmės taikymo efektyvumu, ir neatmestina prielaida, kad ne pats svarbiausias; taikant bausmes asmenims, pasižymintiems aukštu pozityviosios atsakomybės lygmeniu, efektyvus minimalus sankcijos dydis, kai maksimalus nepakankamai efektyvus taikomas labiau socialiai sugedusiems asmenims[399]. Įsigaliojus 2000 metų Baudžiamajam kodeksui, kyšininkavimo baudžiamumo srityje įvyko didelių pokyčių. Nagrinėjant baudžiamumą, manau, tikslinga aptarti tokius aspektus: kokios naujausios penalizacijos tendencijos ir jas lemiantys faktoriai; kiek galiojančiame įstatyme numatytos bausmės už kyšininkavimą atitinka šių nusikaltimų pavojingumo pobūdį bei laipsnį; kaip įstatyme numatytos bausmės praktiškai pritaikomos teismų praktikoje ir su kokiomis pagrindinėmis problemomis susiduria teismai, vykdydami teisingumą kyšininkavimo bylose. Tyrime nenagrinėjami bausmių, taikomų juridiniams asmenims, klausimai.

5.2. Baudžiamumo už kyšininkavimą raida

Nagrinėjant pastarojo dešimtmečio baudžiamojo kodekso straipsnius, numatančius baudžiamąją atsakomybę už kyšininkavimą, ryškėja baudžiamosios atsakomybės už šiuos nusikaltimus diferenciacija, o kartu ir bausmių švelnėjimo tendencija. Nors ši tendencija ne visada vienoda, įstatymų leidėjas stengiasi suteikti galimybę teismams taikyti švelnesnes bausmes:

A lentelė. **Baudžiamumo už kyšininkavimą dinamika baudžiamajame įstatyme**

1994 m. liepos 19 d. įstatymo Nr.I-551 redakcija	1999 m. liepos 1 d. įstatymo Nr.VIII-1281 redakcija	2002 m. sausio 25 d. įstatymo Nr.IX-737 redakcija	2000 m. rugsėjo 26 d. Naujo baudžiamojo kodekso 225 str. redakcija
282 str. 1 d. baudžiama laisvės atėmimu iki penkerių metų su atėmimu teisės eiti tam tikras pareigas ar dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla iki penkerių metų	282 str. 1 d. baudžiama laisvės atėmimu iki penkerių metų su atėmimu teisės eiti tam tikras pareigas, dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla iki penkerių metų arba bauda su atėmimu teisės eiti tam tikras	282 str. 1 d. baudžiama laisvės atėmimu iki penkerių metų su atėmimu teisės eiti tam tikras pareigas, dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla iki penkerių metų arba bauda su atėmimu teisės eiti tam tikras	225 str. 1 d. baudžiama teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimu arba laisvės atėmimu iki trejų metų

[398] Vertinant kyšininkavimą net ir šiandien kartais naudojamos pačios griežčiausios priemonės. Pasak žiniasklaidos, Kinijoje 2000 metais mirties bausme nuteistas buvęs aukšto rango parlamentaras Ch.Kejė, kuris, eidamas Gvangsi regiono administracijos vadovo pareigas, paėmė kyšių už 41 mln. juanių (20 mln. litų); be to, teismas nusprendė konfiskuoti visą kaltininko turtą. Pasak to paties pranešimo, mirties bausmė įvykdyta dar keletui aukštų pareigūnų, o vienas nuteistas 16 metų laisvės atėmimo bausme. // Lietuvos žinios. 2000 m. rugpjūčio 1 d. Nr.179. ELTA pranešimas.

[399] Козлов А. Уголовно–правовые санкции. Красноярск, 1989. P. 19-20.

	pareigas, dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla iki trejų metų	pareigas, dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla iki trejų metų	
282 str. 2 d. baudžiama laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų ir su atėmimu teisės eiti tam tikras pareigas ar dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla nuo trejų iki penkerių metų	282 str. 2 d. baudžiama laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų su atėmimu teisės eiti tam tikras pareigas, dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla iki penkerių metų	282 str. 2 d. baudžiama laisvės atėmimu iki septynerių metų su atėmimu teisės eiti tam tikras pareigas, dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla iki penkerių metų arba bauda su atėmimu teisės eiti tam tikras pareigas, dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla iki trejų metų	225 str. 2 d. baudžiama teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimu arba laisvės atėmimu iki penkerių metų
		282 str. 3 d. baudžiama laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų su atėmimu teisės eiti tam tikras pareigas, dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla iki penkerių metų	225 str. 3 d. baudžiama laisvės atėmimu nuo dvejų iki aštuonerių metų
		282 str. 4 d. baudžiama laisvės atėmimu iki penkerių metų arba bauda	225 str. 4 d. (baudžiamasis nusižengimas) baudžiama teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimu

1994 metų liepos 19 d įstatymu Nr. I-551[400] iš esmės reformavus 1961 metų Baudžiamąjį kodeksą, atsakomybė už kyšio priėmimą numatyta kodekso 282 straipsnyje. Straipsnio pirmosios dalies sankcija numatė laisvės atėmimo iki 5 metų bausmę su atėmimu teisės eiti tam tikras pareigas, dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla iki penkerių metų. Kvalifikuotoje sudėtyje buvo numatytas laisvės atėmimas nuo trejų iki dešimties metų su atėmimu teisės eiti tam tikras pareigas, dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla nuo trejų iki penkerių metų.

1999 metų liepos 1 d. įstatymu Nr.VIII-1281[401], pakeitus kyšio priėmimo sudėtį, išplėsti baudžiamosios atsakomybės subjektai bei nusikalstamos veikos ribos. Tuo pat metu pagrindinėje nusikaltimo sudėtyje atsirado alternatyva laisvės atėmimui, kaip pagrindinei bausmei bauda, kuri galėjo būti skiriama kartu su atėmimu teisės eiti tam tikras pareigas, dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla.

2002 metų sausio 25 dienos įstatymu Nr. IX-737[402] vėl gerokai reformuotos kyšininkavimo nusikaltimų sudėtys – priartintos prie naujojo, 2000 metų, Baudžiamojo kodekso. Kyšio priėmimo nusikaltimai dar labiau diferencijuoti į atskiras sudėtis, pakito ir baudžiamumas už juos. 2002 sausio 25 dienos įstatymas išskyrė kyšio priėmimą už teisėtus ir neteisėtus veiksmus ir šiuo pagrindu pastarąją veiką numatė kvalifikuotoje nusikaltimo sudėtyje, numatytos griežtesnės bausmės: kyšio

[400] Valstybės žinios. 1994, Nr.60-1182.
[401] Valstybės žinios. 1999, Nr.66-2112.
[402] Valstybės žinios. 2002, Nr.15-555.

priėmimas, pažadėjimas ar susitarimas priimti kyšį, reikalavimas ar provokavimas jį duoti už neteisėtą veikimą ar neveikimą baudžiamas laisvės atėmimu iki septynerių metų, kai tokios pačios veikos, padarytos už teisėtus veiksmus, baudžiamos laisvės atėmimu iki penkerių metų. Tuometinė straipsnio redakcija numatė ir papildomas bausmes, kurios nepakito. Kyšio priėmimas už teisėtus ar neteisėtus veiksmus iki šio įstatymo priėmimo nebuvo išskiriami ir buvo baudžiami iki penkerių metų laisvės atėmimu. Vadinasi, baudžiamoji atsakomybė griežtėjo, nes veiksmai, iki šio įstatymo įsigaliojimo sudarę pagrindinę sudėtį, galėjo būti baudžiami laisvės atėmimu iki penkerių metų.

Skirtumai ryškėja lyginant 2002 m. sausio 25 d. įstatymą su naujuoju Baudžiamuoju kodeksu. Pastarojo 225 str. pagal loginę konstrukciją labai artimas 2002 metų sausio 25 dienos įstatymui – kriminalizuojamos tokios pačios nusikalstamos veikos. Tačiau sankcijų požiūriu įtvirtinti radikalūs pokyčiai kyšininkavimo nusikaltimų sankcijose. Pakito bausmių reglamentavimo klausimai kodekso bendrojoje dalyje: atsisakyta bausmių skirstymo į pagrindines ir papildomas, atsirado daugiau savarankiškų bausmių rūšių. 225 straipsnyje pagrindinėje nusikaltimo sudėtyje numatytas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas kaip savarankiška bausmė, o alternatyva – laisvės atėmimas iki trejų metų. Panašios bausmės numatytos ir kvalifikuotoje sudėtyje: 225 str. 2 d. numato teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimą arba laisvės atėmimą iki penkerių metų. Itin kvalifikuotoje sudėtyje (225 str. 3 d.), kai kyšis priimamas stambiu mastu, numatyta laisvės atėmimo nuo dvejų iki aštuonerių metų bausmė, o 1999 m. liepos 1 d. įstatymu įtvirtintoje senojo BK 282 straipsnio 4 dalies redakcijoje buvo numatyta pagrindinė laisvės atėmimo nuo trejų iki dešimties metų ir papildoma atėmimo teisės eiti tam tikras pareigas, dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla iki penkerių metų bausmė. Naujajame Baudžiamajame kodekse pastebimas ryškus kriminalinės represijos švelninimas kalbant apie baudimą už kyšininkavimą.

Europos baudžiamosios teisės konvencijoje dėl korupcijos nenurodomos bausmių ribos, nustatytinos valstybių narių vidaus įstatymais, tačiau Konvencijos 19 straipsnio pirmoji dalis įpareigoja valstybes imtis „efektyvių, proporcingų ir preventyvių priemonių, įskaitant... bausmes, susijusias su laisvės atėmimu, kurios gali būti pagrindas ekstradicijai“, o šio straipsnio trečioji dalis – „numatyti priemones konfiskuoti ar kitaip atimti nusikaltimais gautą naudą ar nusikaltimų padarymo priemones, ar kitokį turtą, atitinkantį nusikaltimu gautą naudą“.

5.3. Bausmių taikymas už kyšininkavimą teismų praktikoje

Teismų praktika atskleidžia tam tikrus kyšininkavimo baudžiamumo dėsningumus. Nors apibendrinimas dėl baudžiamųjų įstatymų kaitos pasižymi sąlygiškumu, esminės problemos lieka

aktualios ir kintant normoms. Autoriaus atliktame baudžiamumo tyrime[403], taip pat disertacijos tyrime išnagrinėtos bylos sudaro pagrindą pateikti tam tikras išvadas. Buvo atrinktos 34 kyšio davimo ir papirkimo baudžiamosios bylos, įvairių Lietuvos teismų išnagrinėtos 1995-2002 metais, galiojant 1961 metų Baudžiamajam kodeksui. Apibendrinus šiose bylose teismų pritaikytas kriminalines bausmes, galima pateikti tokį rezultatą: laisvės atėmimo bausmė pritaikyta 19 baudžiamųjų bylų (56%), pataisos darbai be laisvės atėmimo – 7 bylose (21%); bauda, kaip pagrindinė bausmė – 8 bylose (23%). Švelnesnė negu įstatymo numatyta bausmė, pritaikius 45 straipsnį, skirta 6 bylose (18%).

Sugretinus teismų praktiką ir įstatymo nuostatas, galima pastebėti tam tikrų dėsningumų. Maksimali įstatymo numatyta bausmė už itin kvalifikuotą kyšio priėmimą (1961 metų LR BK 282 str.3 d.) – 10 metų laisvės atėmimo. Iš visų tyrime išnagrinėtų bylų maksimalaus įstatymo nustatyto laisvės atėmimo bausmės dydžio teismų praktikoje sutikti nepavyko. Vienoje kvalifikuoto kyšio priėmimo byloje (LR BK 282 str. 2 d., 1999 metų liepos 1 d. įst. Nr. redakcija) laisvės atėmimo bausmės dydis siekė 6 metus ir 6 mėnesius; kitu atveju kvalifikuotoje sudėtyje (LR BK 282 str. 2 d.) kaltininkas nuteistas 4 metais laisvės atėmimo. Baudžiamumo griežtumo požiūriu išryškėja gana aiški takoskyra tarp įstatymo nustatytų bausmių ir jų taikymo. Galima daryti išvadą, kad baudžiamasis įstatymas dauguma atvejų numatė griežtesnes bausmes, negu teismai buvo linkę skirti. Teismų praktika šiuo požiūriu atitolusi nuo įstatymo teikiamų galimybių. Baudžiamosios teisės teorijoje galima rasti nuomonių, kad įstatymo sankcijos ribos ir susiklostanti teismų praktika kaip tik atspindi reikalingos bausmės diapazoną[404].

Tais atvejais, kai įstatyme įtvirtintas vidutinis laisvės atėmimo bausmės dydis[405] buvo 2,5 metų (pagrindinėje sudėtyje), teismų praktikoje šis dydis sudarė 1,7 metų; atitinkamai kvalifikuotoje sudėtyje, kai teoriškai laisvės atėmimo vidutinė trukmė buvo 6,5 metų, praktiškai ji siekė 4,6 metų. Tik dviem atvejais iš visų bylų realus laisvės atėmimo bausmės terminas buvo lygus vidurkiui (2,5 ir 6,5 metų), o vienu atveju jį viršijo (3 metai). Manau, teismai atsakingai taiko laisvės atėmimo bausmę ir nepiktnaudžiauja įstatymo suteiktomis galimybėmis[406]. Kyšininkavimo baudžiamumo

---

[403] Pakštaitis L. Kyšininkavimo baudžiamumas baudžiamosios politikos kontekste // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2003, 45 (37) tomas.

[404] M.Lysovas teigia, kad „jei sankcijų taikymo praktika rodo, kad taikoma iš esmės tik žemutinė sankcijoje numatytos bausmės riba arba teismai yra priversti skirti bausmę, mažesnę už apatinę ribą, numatytą sankcijoje, tokia situacija liudija, kad bausmė pernelyg griežta, neatitinka tam tikrų veikų vertinimo...“. Лысов М. Наказание и его применение за должностные преступления. Казань, 1977. P. 70.

[405] Vidutinis sankcijoje nustatytos bausmės dydis (mediana) skaičiuojamas sudėjus šios bausmės minimalią ir maksimalią ribas ir gautą rodiklį padalijus iš dviejų. Tokia bausmės vidurkio riba baudžiamojoje teisėje visuotinai pripažinta.

[406] Negausiuose šaltiniuose bausmių klausimu šie duomenys svyruoja. Štai G.Švedas pateikia tokius duomenis apie laisvės atėmimo už kyšininkavimą vidurkį: 1997-01-01 – 3 metai 3 mėnesiai, 2001-01-01 – 3 metai 6 mėn., 2002-01-01 – 3 metai 8 mėn. Švedas G. Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai. Vilnius, 2003. P. 80.

klausimu nuomonės išsiskiria: vieni teigia, kad bausmės griežtos[407] arba pernelyg griežtos ir keistinos švelnesnėmis[408], kiti teismų praktiką kritikuoja kaip per švelnią[409]. Visuomenės nuomone, „su korupcija Lietuvoje reikia kovoti pačiomis griežčiausiomis priemonėmis, taikant griežtus nedemokratinius kovos metodus“[410]. Manau, reikia pamatuotai vertinti pastarąsias nuomones, kurios dažnai remiasi stereotipais, paviršutiniška statistika ar žinybų interesais.

5.3.1. Atskirų bausmių rūšių, taikomų vertinant kyšininkavimą, charakteristika

Laisvės atėmimo bausmė yra pati griežčiausia, kurią gali skirti teismas už kyšininkavimo nusikaltimus. Iš esmės teismų praktika nėra nutolusi nuo įstatymo teikiamo pasirinkimo, teismai šia bausme nepiktnaudžiauja. Pagal susiklosčiusią teismų praktiką taikant šią bausmę, išryškėjo tam tikras švelninimo rezervas – laisvės atėmimo viršutinė riba galėjo būti mažinama, nes teismai buvo linkę skirti mažesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę, ypač tai pasakytina apie laisvės atėmimą už kvalifikuotą kyšio priėmimą.

Naujajame Baudžiamajame kodekse laisvės atėmimo bausmės klausimas sprendžiamas šios bausmės švelninimo linkme: mažinama laisvės atėmimo trukmė, be to, ši bausmė pagrindinėje nusikaltimo sudėtyje yra alternatyva teisės atėmimo bausmei ir turėtų būti skiriama tik tuomet, jei teismas, ištyręs konkrečias bylos aplinkybes ir kaltininko asmenybę, padarys išvadą, kad negalima pritaikyti kitos bausmės. Įstatymas orientuoja teisėją taikyti švelnesnes poveikio priemones ir tik nesant galimybės to padaryti – griežtesnes, atitinkamai orientuojama ir būsimoji teismų praktika. Manau, šis sugretinimas duoda pagrindo manyti, kad konstruodamas naujo Baudžiamojo kodekso sankcijas už kyšininkavimą įstatymų leidėjas pasuko teisinga linkme[411].

Bauda, galiojant senajam Baudžiamajam kodeksui, kaip bausmė, kyšininkavimo bylose nebuvo dažna. Ji pritaikyta 9 analizuotose baudžiamosiose bylose (8 kyšio priėmimo ir 1 papirkimo), tai sudaro 26,4% visų nagrinėtų tyrime bausmių. Baudos, kaip bausmės taikymas, už kyšininkavimo nusikaltimus ilgą laiką buvo ribotos, nes baudžiamasis įstatymas numatė per dideles baudos, kaip bausmės, ribas. Dėl šios priežasties ir teismų skiriamų baudų dydis kai kuriais atvejais aiškiai neatitiko kaltininkų materialinės padėties. Apibendrinimas rodo, kad baudos, kaip

---

[407] Vaitiekus S. Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga. Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2002. P. 255.

[408] Prof. A.Vaišvila, aptardamas bausmių už kyšininkavimą klausimus, be kita ko, pažymi kad šios bausmės per griežtos, ir siūlo laisvės atėmimo atsisakyti ar jį smarkiai mažinti, vietoj jo taikyti baudą ar teisės atėmimą dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla. Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. Vilnius, 2000. P. 289.

[409] Lietuvos ekspertai, atstovaujantys Specialiųjų tyrimų tarnybai bei Generalinei prokuratūrai, pildydami jiems pateiktą klausimyną tarptautinio korupcinės situacijos įvertinimo tyrimui ir atsakydami į klausimą „Kokios egzistuoja sankcijos už korupcinius nusikaltimus?“ pabrėžė, kad Lietuvos teismų praktika yra švelni, laisvės atėmimo bausmių vykdymas dažnai atidedamas // Mutual evaluation process of the activities in the field of preventing and combating corruption in Romania, Poland and Lithuania. Country reports. Bucharest, 29-30 March, 2001. P. 88.

[410] Vaitiekus S. Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga. Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2002. P. 255.

[411] „Bausmė yra praradimas ne tik asmeniui, bet ir visuomenei“, – teigia I.Foinickis; šiuo požiūriu laisvės atėmimo ribojimas yra tikslingas. Фойницкий И. Учение о наказании в связи с тюрьмоведением. Москва, 2000. P. 69.

pagrindinės bausmės, už kyšio priėmimą dydis išnagrinėtose bylose (1995-2001 metais) vidutiniškai siekė 28 400 litų – beveik tris su puse karto viršijo vidutinio statistinio valstybės pareigūno ar tarnautojo metinį užmokestį[412]. Suprantama, tokio dydžio bausmė buvo pasmerkta nykimo tendencijai. Dėl šios priežasties įstatymų leidėjas 2001 m. spalio 9 dieną įstatymu Nr.IX-540[413] pakeitė baudžiamąjį kodeksą ir numatė baudos minimalią ribą – 1 MGL. Manau, reikia padaryti svarbią išvadą, kad įstatymų leidėjo valia turi būti ribojama susiklosčiusios ekonominės situacijos; galimybė bausti asmenį neturi tiek stipriai atitolti nuo tikrovės, antraip baudžiamoji politika nepagrįstai tampa nevienalytė – įstatymų leidyba ir jų taikymo praktika priverstos tolti vena nuo kitos. Neatsitiktinai pastebima, kad „įstatymų leidėjai baudos dydį visuomet stengėsi susieti su ekonominėmis nuteistojo galimybėmis, taip pat su nusikalstamu būdu gauta nauda“[414]. Atitinkamai teismai turėtų kiekvienu atveju kiek įmanoma atidžiau įvertinti realią turtinę kaltininko padėtį[415]. Kita vertus, stipriai sumažinus baudos, kaip kriminalinės bausmės ribas, kyla grėsmė diskredituoti šią bausmę. Už nusikaltimą gali būti paskirta simbolinė bausmė, kuri neturės jokio reikiamo krūvio, neužtikrins deramo poveikio nusikaltimą padariusiam asmeniui. Bauda už kyšininkavimo nusikaltimus galėjo būti perspektyvi bausmė, nes šių nusikaltimų pavojingumo pobūdis bei laipsnis nereikalauja laivės atėmimo kaip būtinos bausmės. Be to, bauda, jeigu ją taikyti sudaromos sąlygos, turi nemažai pranašumų – nuteisusi asmenį valstybė neturi jo išlaikyti, prižiūrėti, be to, dar gauna materialinės naudos. Tačiau naujojo Baudžiamojo kodekso sankcijose, numatančiose bausmes už kyšininkavimą, bauda nenumatyta. Pasikeitusi bausmių sistema daro baudos, kaip savarankiškos bausmės, taikymą už kyšininkavimą netikslingą, nes, pritaikius baudą ir nepritaikius atėmimo teisės dirbti tam tikrą darbą, baudimas už kyšininkavimą taptų sąlyginis, asmuo galėtų ir toliau daryti tokias veikas. Todėl baudžiamojo kodekso 225 straipsnis baudos taikymo nenumato.

Ypatingą vietą kalbant apie baudžiamumą už kyšininkavimo nusikaltimus užima *atėmimo teisės eiti tam tikras pareigas ar dirbti tam tikrą darbą, arba užsiimti tam tikra veikla* bausmė. Ši bausmė iki naujojo Baudžiamojo kodekso įsigaliojimo laikyta papildoma. Naujojoje Baudžiamojo kodekso redakcijoje 45 straipsnis numato teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmę. Šios bausmės esmė liko nepakitusi. Dėl kyšininkavimo nusikaltimų specifikos ji

---

[412] Statistikos departamento duomenimis, tarnautojų vidutinis mėnesinis bruto (neatskaičius mokesčių ir įmokų) darbo užmokestis valstybės sektoriuje 2001 metų IV ketvirtį sudarė 1306,6 lito. Neto darbo užmokestis (atskaičius mokesčius ir įmokas į biudžetą bei Socialinio draudimo fondą) 2001 metais sudarė vidutiniškai 911,6 lito. Tiriamuoju laikotarpiu šis dydis kito nuo 395,9 lito 1995 metais iki 911,6 lito 2001 metais ir sudarė vidutiniškai 679,3 lito per mėnesį, atitinkamai 8151,6 lito per metus. Taigi nagrinėjamu laikotarpiu vidutiniškai valstybės tarnyboje dirbantis asmuo per metus uždirbo apie 8151,6 lito. Dydžiai skaičiuoti pagal oficialiame Statistikos departamento tinklalapyje pateikiamus duomenis http://www.std.lt/naujienos/spa_2002/spa02/spa0227_1.htm; http://STATISTIKA/Socialine/Darbo_uzm.htm.

[413] Valstybės žinios. 2001, Nr.91-3188.

[414] Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius, 2001. P. 524.

[415] Bene universaliausią formulę skelbė jau Č.Bekarija: „Sėkmingam baudimui užtenka, kad skausmai, daromi bausme, viršytų malonumą, gaunamą nusikalstant. Prie to dar reikia priskirti bausmės neišvengiamumą ir nusikaltimu gautos naudos netekimą. Visa, kas viršija, yra nereikalinga ir virsta tironija“. Bekarija Č. Apie nusikaltimus ir bausmes. Vilnius, 1992. P. 63.

yra itin aktuali ir reikšminga. Ji yra esminis ir būtinas kyšio ėmėjo veiksmų vertinimo momentas, nes riboja galimybę eiti pareigas, leidžiančias pasinaudoti savanaudiškais tikslais. Kyšio priėmimas už palankumą kyšio davėjui visuomet susijęs su kaltininko tarnybos padėtimi. Imdamas kyšį, jis tarsi „parduoda" suinteresuotam asmeniui šio intereso įgyvendinimo galimybę. Kai nuosprendžiu kyšininkui atimama galimybė eiti atitinkamas atsakingas pareigas valstybės tarnyboje ar atlikti kitas viešąsias funkcijas, jam besąlygiškai užkertamas kelias padaryti šios rūšies nusikaltimą, nes to, ko neturi, nebegali ir parduoti. Asmuo potencialus kyšio ėmėjas yra tik tol, kol eina tam tikras pareigas. Reikia visiškai sutikti su nuomone, kad tokios bausmės pritaikymas „iš esmės taupo kriminalinę represiją, nesusilpnindamas bausmės realumo, antra, yra efektyvesnis šalinant priežastis, sąlygojusias tarnybinių nusikaltimų padarymą"[416].

Šios bausmės terminą įstatymas numato nuo vienų iki penkerių metų. Tačiau šios bausmės pritaikymas faktiškai reiškia netekimą galimybės eiti tam tikras pareigas valstybės tarnyboje neribotą laiką, pasibaigus bausmės terminui, arba net visišką galimybės dirbti valstybės tarnyboje (tam tikrose jos srityse) praradimą. Štai Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 7 straipsnio 4 punktas teigia, kad asmuo pripažįstamas advokatu, jeigu yra „nepriekaištingos reputacijos". Šio įstatymo 9 straipsnis pateikia nepriekaištingos reputacijos išaiškinimą: „Pareiškėjas nelaikomas nepriekaištingos reputacijos ir jo prašymas pripažinti advokatu nėra tenkinamas šiais atvejais: 1) jeigu jis buvo nuteistas už sunkų nusikaltimą, nepaisant, ar išnyko teistumas..."[417]. Atskiras veiklos sritis reglamentuojantys teisės aktai taip pat numato, kad į tarnybą negali būti priimamas asmuo, teistas už nusikaltimo padarymą, o teistumo išnykimo ar bausmių atlikimo terminai neturi jokios reikšmės. Šiuo atveju akivaizdu, kad teisės atėmimo tam tikram laikui bausmės pritaikymas kai kada tampa absoliučiu suvaržymu – teisė atimama visam laikui. Galima įžvelgti prieštarą: pagal Baudžiamojo kodekso 97 straipsnio 6 dalį, kai sueina įstatymo nustatyti teistumo išnykimo terminai, teistumas išnyksta ir asmenys laikomi neteistais. Tačiau teistumo išnykimas baudžiamąja teisine prasme nereabilituoja asmens, teisto už kyšininkavimą, nes, kaip minėta, kiti teisės aktai tokiam asmeniui atima galimybę eiti tam tikras pareigas. Šiuo požiūriu pažymėtinas pokytis teigiama linkme Valstybės tarnybos įstatyme. Pirmosios šio įstatymo redakcijos[418] 9 straipsnio 6 dalies pirmas punktas skelbė: „Į valstybės tarnybą negali būti priimti asmenys, teisti už sunkius nusikaltimus ar nusikaltimus valstybės tarnybai". Sistemiškai aiškinant šį įstatymą, buvo galima padaryti išvadą, kad asmuo, būdamas teistas už nusikaltimą valstybės tarnybai, visam laikui praranda galimybę vėl įsidarbinti šioje tarnyboje. Tačiau naujosios redakcijos Valstybės tarnybos

[416] Лысов М. Наказание и его применение за должностные преступления. Казань, 1977. Р. 55.
[417] Valstybės žinios. 1998, Nr.64-1840.
[418] Valstybės žinios. 1999, Nr.66-2130.

įstatymas[419] šias nuostatas pakoregavo. Naujos redakcijos valstybės tarnybos įstatymo 9 straipsnio 3 dalies 1 punkte įtvirtintas draudimas priimti asmenį į valstybės tarnybos pareigas, jei jis „įstatymų nustatyta tvarka pripažintas kaltu dėl sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo, nusikalstamos veikos valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams ar korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos padarymo ir turintis neišnykusį ar nepanaikintą teistumą“, o tos pačios dalies antrajame punkte – „kurio teisę eiti valstybės tarnautojo pareigas yra atėmęs teismas“. Panašaus reglamentavimo linkme pasukta ir Lietuvos Respublikos teismų įstatyme: senos redakcijos Teismų įstatymo 22, 23 straipsniuose buvo įtvirtintas reikalavimas asmeniui, norinčiam eiti teisėjo pareigas būti „nepriekaištingos reputacijos“; to paties įstatymo 22^3 straipsnyje buvo nustatyta, kad asmuo nelaikomas nepriekaištingos reputacijos, jeigu jis „buvo nuteistas už tyčinį nusikaltimą, nesvarbu, ar išnyko teistumas“[420]. Naujos redakcijos teismų įstatymo[421] 51 straipsnis taip pat įtvirtina „nepriekaištingos reputacijos“ reikalavimą, tačiau 52 straipsnyje „Nepriekaištinga reputacija“ teigiama, kad asmuo „negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos ir skiriamas teisėju, jeigu jis įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu pripažintas padaręs nusikalstamą veiką“. Aiškinant įstatymą galima išvada, kad teistumo išnykimas gali pataisyti reputaciją asmeniui. Panašus „Nepriekaištingos reputacijos“ reikalavimas įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatyme[422].

Problemą kelia ir neteisingas, mechaniškas, šios bausmės interpretavimas. Štai pavyzdys, kai gydytojas, priėmęs kyšį, praranda galimybę dirbti gydytojo darbą dvejus metus:

Vilniaus greitosios pagalbos universitetinės ligoninės gydytojas A.Pukėnas priėmė neteisėtą 150 litų atlyginimą už girtumo nenustatymą esant įtarimui ir nedarbingumo pažymėjimo neišdavimą[423].

Nors pagal įstatymą tokia bausmė teisinga, pagal esmę – ne. Gydytojo profesija susijusi su kvalifikacija. Nesiverčiant gydymu tam tikrą laiką (verstis įsakmiai uždraudžia teismo nuosprendis), prarandamos profesinės savybės bei kvalifikacija, o jas susigrąžinti gali būti labai sunku[424]. Suprantama, atėmimo teisės bausmė būtų tinkama, jei gydytojas būtų netinkamai atlikęs pareigas, blogai gydęs ar pan.

Pagal BK 45 str. ši bausmė yra savarankiška, kuri teismo nuosprendžiu gali būti skiriama viena už padarytą nusikaltimą pagrindinėje ir kvalifikuotojoje nusikaltimo sudėtyse. Taigi šiuo požiūriu pastebimas kokybinis poslinkis kyšininkavimo baudžiamumo srityje. Nors nei šios bausmės taikymo sritis, nei terminai nepasikeitė, ji įgavo pagrindinės bausmės vertinant kyšininkavimo veikas reikšmę. Šios bausmės vidurkis, įtvirtintas baudžiamojo įstatymo 45

---

[419] Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymas, 2002 m. balandžio 23 d. Nr.IX-855 // Valstybės žinios. 2002, Nr.45-1708.

[420] Valstybės žinios. 1994, Nr.46-851.

[421] Valstybės žinios. 2002, Nr.17-649.

[422] Valstybės žinios. 2003, Nr.42-1919.

[423] Vilniaus 2-ojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1^{11}-492-1999.

[424] Kaip teigiama teorijoje, tokios bausmės taikymas neturi vesti prie asmens kvalifikacijos praradimo. Тютюгин В. Лишение права занимать определенные должности как вид наказания по советскому уголовному праву. Харьков, 1982. P. 10.

straipsnio 2 dalyje (seno kodekso 30 straipsnyje), yra treji metai (bausmė taikoma nuo vienų iki penkerių metų). Šios bausmės už kyšio priėmimą vidurkis galiojant senajam kodeksui pagrindinėje sudėtyje sudarė 3,4 metų, o kvalifikuotoje sudėtyje – penkerius metus. Bendrai pagrindinėje ir kvalifikuotoje sudėtyje šios bausmės vidurkis sudarė 3,6 metų. Taigi teismų skiriama atėmimo teisės dirbti darbą, kuriame buvo paimtas kyšis, bausmė visais atvejais viršijo įstatymo numatytą vidutinę ribą, o esant kvalifikuotam kyšio priėmimui sudarė įstatymo numatytą maksimumą[425]. Manau, galima teigti, kad teismai diferencijuotai vertino kyšio paėmimo faktus ir šią bausmę skirdavo atsižvelgdami į visas svarbias aplinkybes.

Nežinia, kokia linkme pasuks teismų praktika, tačiau įstatymų leidėjo ketinimas bausti asmenis, prasižengusius tarnybos sferoje, vien galimybės dirbti šioje sferoje atėmimu yra akivaizdus atsakomybės liberalizavimas. Nors toks įstatymo leidėjo žingsnis gali būti vertinamas kaip siekimas diferencijuoti baudžiamojo teisinio poveikio priemones, jis vertintinas prieštaringai. Iš tiesų toks žingsnis nevisiškai suderinamas su kova su korupcija, kaip valstybės prioritetine problema. Šiuo požiūriu labai svarbus vaidmuo bus teismų, kurie turės įvertinti alternatyvą – ar atimti laisvę, ar tik atimti galimybę užsiimti tam tikra veikla, o asmenį palikti laisvėje. Kyla klausimas, ar įstatymų leidėjas pernelyg nesumenkina kyšininkavimo reikšmės, nes rūšinis šio nusikaltimo pavojingumas, išreikštas straipsnio sankcijoje, leidžia daryti tokią išvadą. Ar ne per siaura alternatyva paliekama teismui, sprendžiančiam bylą, ir ar netikslinga būtų atėmimo teisės dirbti tam tikrą darbą sieti su kitomis bausmėmis? Lieka nežinoma perspektyva: ar teismai nepasuks pernelyg lengvabūdiškai vertindami kyšininkavimą. Atsakymo į šį klausimą tyrime rasti neįmanoma. Laisvės atėmimo ir atėmimo teisės dirbti tam tikrą darbą bausmės yra skirtingos pagal reikšmę: bausmių sąraše teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas yra antroje vietoje, o terminuotas laisvės atėmimas – septintoje, priešpaskutinėje, prieš laisvės atėmimą iki gyvos galvos (faktiškai tai yra griežčiausia bausmė, nuo laisvės atėmimo iki gyvos galvos ji skiriasi tik trukme). Galima daryti išvadą: teismas turi alternatyvą rinktis: taikyti švelniausią arba pačią griežčiausią už tą patį nusikaltimą bausmę.

Turto konfiskavimo taikymas pagal senąjį BK buvo problemiškas. Taikydami šią bausmę, teismai ne visuomet įvertindavo jos reikšmę nubaudimo, atlygio, prevencijos bei kitais reikšmingais aspektais. Todėl vienais atvejais konfiskuojamas visas turtas, kitais – pusė, o tam tikrais atvejais – „turtas, kuriam uždėtas areštas". Kyla klausimas, ar toks turto konfiskavimas turi kokią nors prasmę? A. Korsakas buvo nuteistas už kyšio priėmimą laisvės atėmimu trejiems metams su teisės atėmimu trejus metus dirbti teisėsaugos organuose „bei konfiskuojant jo turtą, kuriam uždėtas areštas: geltono metalo apyrankę, mobiliuosius telefonus „Nokia 5110", „Nokia 6110", laikrodį „Catamaran", 203 Lt ir AB Vilniaus banko mokėjimo kortelės Nr. ... sąskaitoje esančias lėšas - 41

[425] Iš trisdešimt keturių nagrinėtų atvejų aštuoniuose (arba 23,5%) buvo paskirta maksimali – penkerių metų – bausmė.

Lt 2 ct“[426]. Kokia nauda, kai konfiskuojami menkaverčiai daiktai, kurių praradimas neturi jokios įtakos nei kaltininko turtinei, nei asmeninei padėčiai. Kitu atveju konfiskuotas „televizorius „Šilelis“, 600 Lt vertės, bei penkių dalių sekcija, 2000 Lt vertės“[427], kai buvo aišku, jog daiktai dėvėti ir tokios vertės neturėjo. Tokios turto konfiskavimo bausmės taikymas nesietinas su bausmės tikslais, menkina teismo institucijos autoritetą, yra smulkmeniška ir formali priemonė, neturinti adekvataus poveikio kaltininkui[428]. Tuo tarpu kriminalinės bausmės taikymas turi aiškius, konkrečius tikslus. Šia bausme daromas poveikis per kaltininko turtinius interesus ir „asmuo, nuteistas turto konfiskavimu, kartu įsitikina, kad turtinės naudos gavimas nusikalstamais būdais ne tik neleistinas, bet ir neįmanomas, kad savanaudiškų tikslų jis nepasiekė“[429]. Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, konfiskuotas turtas visiškai nesusijęs su padarytais nusikaltimais, be to, pateikta turto vertė aiškiai neatitinka tikrosios padėties.

Naujajame Baudžiamajame kodekse turto konfiskavimas yra ne bausmė, o baudžiamojo poveikio priemonė ir nežinia, kaip ji bus įgyvendinama. Kyšininkavimo atveju konfiskuotinas turtas turi būti susijęs su nusikalstama specialaus subjekto veikla. Turi būti įrodyta, kad jis įgytas kaip tik iš tų lėšų, kurios sudarė kaltininko veikos atlygį. Kyšininkavimo nusikaltimai yra betarpiškai susiję su materialinėmis vertybėmis, jų judėjimu iš vieno asmens kitam. Iš praktinių pozicijų svarbu tinkamai įgyvendinti šią bausmę, kad ji pasiektų tikslus. Didžiausia problema taikant turto konfiskavimą lieka ta pati; nebus konfiskuojamas turtas, kaltininko apdairiai perleistas kitiems asmenims. Deja, nors įstatymo nuostatos tokį turtą konfiskuoti leidžia, praktiškai tokie atvejai itin reti. Galima sutikti su siūlymais teorijoje, taikant turto konfiskavimą, taikyti kaltumo prezumpciją – visą ar dalį nusikalstamos veikos laikotarpiu įgyto, kitiems asmenims perleisto turto laikyti gautu iš nusikalstamos veiklos ir jį konfiskuoti neatsižvelgiant į turto priklausomybę[430].

Kalbant apie bausmių už kyšininkavimą taikymo klausimus, pažymėtina, kad egzistuoja ir specifinių problemų, tokių kaip švelnesnės negu įstatymo numatyta bausmė taikymas, atsakomybę sunkinančių ir lengvinančių aplinkybių įtaka skiriant bausmes ir pan., bet tai dėl ribotos darbo apimties nenagrinėjama.

---

[426] Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr.1-308, 2000 m. Ikiteisminio tyrimo metu kaltininkas teigė turėjęs santaupų, o kyšio priėmimo faktą bandė pateikti kaip „paskolos susigrąžinimą“.

[427] Vilniaus 3-iojo apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1[1]-198-96.

[428] Гальперин И. Наказание: социальные функции, практика применения. Москва, 1983. P. 84.

[429] Самгина Д. Конфискация имущества // Наказания, не связанные с лишением свободы. Под. ред. И.М.Гальперина. P.91-92.

[430] Piesliakas V. Baudžiamųjų įstatymų principinės nuostatos ir jų įgyvendinimas naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Habilitacinis darbas. Vilnius, 1995. P. 82.

Išvados ir pasiūlymai

1. Kyšininkavimas, kaip socialinis reiškinys, yra korupcijos atmaina ir būdingas įvairioms visuomenėms nepriklausomai nuo politinės sistemos ar socialinio išsivystymo lygio. Šis reiškinys turi gilias šaknis, o jo atmainos pasireiškia įvairiose visuomeninėse sanklodose. Korupcija, kaip žala visuomenei, eilinių jos narių dažniausiai suprantama kyšininkavimo pavidalu. Šalia įvairių piktnaudžiavimų tarnyba kyšininkavimas užima didžiausią vietą nusikaltimų tarnybai ir viešiesiems interesams kontekste. Statistiniai duomenys apie kyšininkavimo veikas yra nedideli, tai neatspindi šios problemos reikšmės. Kyšininkavimo problemos paaštrėjimas nulemtas objektyvių pokyčių Lietuvoje per pastaruosius keturiolika metų atkūrus valstybingumą ir iš esmės reformuojant socialinę bei institucinę valstybės sistemą. Lietuvoje kyšininkavimas yra problema, jai spręsti sutelktos įstatymų leidėjo pastangos: priimta daugybė teisės aktų, įkurtos specializuotos institucijos, Lietuva prisijungė prie tarptautinių susitarimų, skirtų teisinėmis priemonėmis paveikti korupciją bei kyšininkavimą. Viena iš svarbiausių priemonių teisiškai vertinant kyšininkavimą yra baudžiamasis įstatymas. 2000 metų Baudžiamojo kodekso 225 straipsnis pateikia plačią kyšininkavimo sampratą: kyšininkavimas kriminalizuotas kaip nusikaltimas ir baudžiamasis nusižengimas, sąvoka „kyšininkavimas“ apima kyšio priėmimo, pažado, susitarimo priimti kyšį, kyšio reikalavimo bei kyšio provokavimo nusikalstamas veikas. Kyšininkavimas BK aprašytas kaip formali nusikalstamos veikos sudėtis, didžiausią dėmesį skiriant objektyviesiems sudėties požymiams: kyšininkavimą sudarančioms veikoms, už kyšį atliekamiems teisėtiems ar neteisėtiems specialaus subjekto veiksmams ar neveikimui tarnyboje. Istorinė baudžiamųjų įstatymų analizė baudžiamuosiuose įstatymuose leidžia daryti išvadą, kad kyšininkavimas, kaip nusikalstama veika, buvo aktualus ir kriminalizuotas visų laikotarpių Lietuvoje galiojusiuose moderniuose baudžiamuosiuose įstatymuose.

2. Užsienio valstybių baudžiamųjų įstatymų bei teorijos nuostatų analizė rodo, kad kyšininkavimo nusikalstamų veikų kriminalizavimas įvairių šalių įstatymuose skiriasi, tačiau yra ir bendras bruožas: plačiai kyšininkavimas suprantamas kaip kyšio priėmimas, pažadas priimti kyšį ir susitarimas priimti kyšį. Pastebima tendencija baudžiamajame įstatyme įtvirtinti platų nusikalstamo kėsinimosi objektą – valstybės tarnybą bei su ja nesusijusius viešuosius interesus, taip pat plačiai traktuoti nusikalstamų veikų subjektą – kaip asmenį, dirbantį valstybės tarnyboje ar atliekantį kitokias viešas, visuomenei svarbias funkcijas. Kai kurių užsienio šalių įstatymuose išskiriamos subjektų kategorijos pagal jų veiklos sritį: teisėjai, eiliniai valstybės tarnautojai, kariai, pan. Kaip nauja, nors nepaplitusi kriminalizavimo kryptis pastebima subjektų – kitose šalyse ar tarptautinėse organizacijose dirbančių asmenų – numatymas nusikaltimų tarnybai bei viešiesiems interesams.

3. Esminiam kyšininkavimo sampratos ir baudžiamojo teisinio vertinimo pasikeitimui Lietuvos baudžiamajame kodekse įtaką padarė naujausi Lietuvos Respublikos tarptautiniai įsipareigojimai bei tarptautiniai teisės aktai. Svarbiausias iš jų – Europos baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos, Lietuvos Respublikos pasirašyta 1999 metais ir ratifikuota 2002 metais. Ši konvencija tapo pamatu reformuojant LR baudžiamąjį kodeksą. Konvencija susitariančias šalis įpareigojo nacionaliniuose įstatymuose numatyti kyšininkavimą (*„pasyvųjį kyšininkavimą“*) ir jį sudarančias veikas traktuoti plačiai, kaip *kyšio priėmimą, pažadą priimti kyšį, kyšio reikalavimą,* taip pat numatyti kyšininkavimą privataus verslo srityje, atitinkamus specialiuosius subjektus, adekvačias sankcijas už kyšininkavimo nusikaltimus, leido taikyti specialiąsias tyrimo priemones, įtvirtino kitus būdus, skirtus sudaryti sąlygas efektyviam korupcijos ir kyšininkavimo veikų teisiniam vertinimui. Įgyvendinant konvencijos nuostatas, taisytas bei papildytas 1961 metų Baudžiamasis kodeksas, pagal jas kyšininkavimas kriminalizuotas 2000 metų Lietuvos baudžiamajame kodekse.

4. Kyšininkavimo nusikalstamų veikų sudėčių požymių analizė leidžia teigti, kad iki šiol galiojęs ir vis dar plačiai teorijoje įsišaknijęs kyšininkavimo objekto, kaip *normalios valstybės aparato veiklos,* supratimas nebeatitinka 2000 metų BK numatytos kriminalizacijos esmės. Kyšininkavimo nusikalstamų veikų objektas Baudžiamajame kodekse nėra vienalytis. Kyšininkavimo nusikalstamo kėsinimosi tiesioginis objektas naujame Baudžiamajame kodekse apima visą kompleksą teisinių santykių, susijusių su nusikaltimo padarymu valstybės viduje ir tam tikrais atvejais už jos ribų. Baudžiamojo kodekso XXXIII skyriaus įvardijimas kaip nusikaltimų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams nurodo tik bendriausią nusikalstamo kėsinimosi kryptį. Išnagrinėjus daugumą šiuo klausimu pateikiamų pozicijų, atmestinos prielaidos kyšininkavimo objektu laikyti valstybės tarnautojų bei kitų viešąsias funkcijas atliekančių asmenų apmokėjimo už darbą tvarką bei valdininkų veiklos neatlygintinumo principą. Kyšininkavimo nusikaltimų objektas, įtvirtintas naujame Baudžiamajame kodekse, yra susijęs su tarnybos įgyvendinimo veiklą grindžiančiais sąžiningumo bei nepaperkamumo principais, be to, jis alternatyvus. Siūlau kyšininkavimo nusikalstamų veikų objektu laikyti *sąžiningumą ir nepaperkamumą valstybės tarnyboje bei įgyvendinant su ja susijusius santykius arba sąžiningumą ir nepaperkamumą įgyvendinant viešuosius interesus kitose valstybės tarnybai nepriklausančiose institucijose arba įgyvendinant valstybės pavestas viešąsias funkcijas.* Tokiu atveju, kai kyšininkaujama dirbant ne Lietuvos institucijose, objektu laikytina *užsienio valstybių, tarptautinių viešųjų organizacijų, tarptautinių teisminių institucijų interesai ir jų tikslų įgyvendinimas*, kai kyšininkauja šioms institucijoms atstovaujantys asmenys.

5. BK 225 straipsnyje įtvirtintos penkios alternatyvios nusikalstamos veikos, pasižyminčios savita specifika – atlikimu bei pabaigos momentu: *kyšio priėmimas, pažadėjimas priimti kyšį,*

susitarimas priimti kyšį, kyšio reikalavimas, kyšio provokavimas. Teismų praktikoje dominuojančia kyšininkavimo atmaina yra kyšio priėmimas. Ši nusikalstama veika laikytina baigta nuo kaltininko priėmimo bent dalies vertybių. Kvalifikuojant veiką nėra svarbu, ar atliekami kyšiu sąlygoti veiksmai. Apibendrinęs teisinėje literatūroje pateikiamas nuomones dėl kyšio priėmimo momento, darau išvadą, kad nėra svarbu, kada kyšis priimtas – prieš veiksmus ar po. Tokiais atvejais, kai kaltininkas priimdamas kyšį žinojo, kad neatliks juo sąlygotų veiksmų, kuriuos tik teigė galįs atlikti, o iš tiesų negalėjo, veika kvalifikuotina kaip sukčiavimas. Tais atvejais, kai kaltininkas priimdamas kyšį nebuvo įsitikinęs, ar veiksmus atliks, jo veika kvalifikuotina kaip kyšio priėmimas. Pažadėjimas priimti kyšį, kaip nusikalstama veika, turi būti suprantamas kaip kokia nors forma pareikštas sutikimas patenkinti kyšio davėjo interesus ir už tai priimti kyšį. Pažadėjimas turi būti realus, susijęs su konkrečiu asmeniu ir jo interesu bei tam tikrais specialaus subjekto veiksmais. Pažadėjimo priimti kyšį atveju veika laikytina baigta nuo pažado davimo momento. Susitarimas priimti kyšį turi būti suprantamas kaip kyšio ėmėjo ir davėjo valios bei interesų suderinimas, o baigta veika laikytina nuo susitarimo momento. Kyšio reikalavimas yra primygtinis noro gauti kyšį pareiškimas kyšio davėjui, kuris gali būti susijęs su bauginimu atsisakymo atveju atlikti nepalankius jo atžvilgiu veiksmus. Kyšio reikalavimas pagal naują baudžiamojo įstatymo konstrukciją yra alternatyvi kyšininkavimo veika, skirtingai negu *kyšio prievartavimas*, kuris buvo laikomas kvalifikuojančiu požymiu. Apibendrinęs teorines pozicijas, manau, kad kyšio prievartavimas, kaip požymis, aiškintinas siejant su psichine prievarta ir grasinimais padaryti žalą interesams, o reikalavimas yra bet koks primygtinis noro gauti kyšį reiškimas, nebūtinai siejamas su žalos kyšio davėjo interesams padarymu. Manau, šią poziciją pagrindžia įstatymų leidėjo valia atsisakant kyšio prievartavimo, kaip kvalifikuojamojo požymio. Kyšio reikalavimas laikytinas baigtu nuo reikalavimo pareiškimo momento. Provokavimas duoti kyšį BK 225 str. prasme turi būti suprantamas kaip situacija, kurią sudaro specialusis subjektas, norėdamas palenkti kitą asmenį duoti kyšį, turėdamas tikslą jį priimti. Kadangi kyšio provokavimas BK 225 straipsnio prasme yra sunkiai paaiškinamas požymis, neatmetama galimybė jį traktuoti kaip kurstymą duoti kyšį, turint tikslą sukurstytąjį patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Kyšio provokavimo veika baigta laikytina nuo veiksmų, sudarančių provokavimo turinį, paskelbimo momento.

6. Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą siejama su objektyviuoju požymiu – veikimu ar neveikimu vykdant įgaliojimus. Konkretus veikimas ar neveikimas turi būti nustatomas kiekvienu konkrečiu atveju tiriant kyšininkavimą. Veikimas už kyšį turi būti suprantamas kaip specialaus subjekto veiksmai, kuriuos jis gali atlikti ryšium su tarnybos funkcijomis, bei kiti veiksmai, kuriuos jis gali atlikti dėl pareigybės teikiamų galimybių. Neveikimas. sąlygotas kyšio, turi būti suprantamas kaip veiksmų tarnyboje neatlikimas, kuriuos asmuo gali atlikti dėl užimamos padėties.

7. Vertinant kyšininkavimo veikas, didelę reikšmę turi veikos teisėtumo pobūdžio nustatymas, nes šis pobūdis naujajame BK yra kriterijus diferencijuoti baudžiamąją atsakomybę. Teisėtu laikytinas veikimas, kuris susijęs su specialaus subjekto atliekamomis funkcijomis pagal teisės aktų nustatytus reikalavimus. Neteisėtas yra veikimas, kai asmuo pažeidžia teisės aktų nustatytus reikalavimus, sąmoningai išeina už kompetencijos ribų bei piktnaudžiauja tarnybos įgaliojimais. Neteisėtas neveikimas – tai neatlikimas veiksmų, kuriuos specialusis subjektas turi ir gali atlikti, yra įpareigotas ir kompetentingas atlikti, tačiau, nusižengdamas įgaliojimams, neatlieka.

8. Baudžiamasis įstatymas įtvirtina du pagrindinius būdus, kuriais gali būti padaromos visos kyšininkavimo veikos, – tiesioginį ir netiesioginį. Būdai aktualūs tiriant kiekvieną bylą, kaip pagrindinis sudėties požymis, įtvirtintas baudžiamajame įstatyme. Netiesioginis būdas gali pasireikšti įvairiais veiksmais, kurių tikslas – nuslėpti kyšininkavimo faktą arba jį patekti kaip teisėto sandorio pobūdį turinčius veiksmus.

9. Kyšis, kaip nusikaltimo dalykas, yra esminis sudėties požymis, įtvirtintas baudžiamajame įstatyme. Galiojantis BK įvardija kyšį, tačiau nedetalizuoja jo sampratos ir neatskleidžia turinio. Kyšis yra tam tikra naudos, gaunamos nusikalstamu būdu, forma. Kyšis gali būti tik turtinė nauda. Atmestina galimybė kyšio, kaip neturtinės naudos. Apibendrinus išsakytas pozicijas, manau, reikia išskirti tokius kyšiui, kaip dalykui, būdingus požymius:

- kyšis turi pasireikšti kaip *turtinė nauda* – tiek materiali, tiek nematerialiai;
- kyšį sudaranti nauda turi turėti *ekonominę vertę rinkoje*;
- kyšį sudarantys dalykai turi *būti svetimi kyšio ėmėjui* ir teisėtai ar neteisėtai *priklausyti kyšio davėjui;*
- kyšiu esanti nauda turi *pagerinti ją gaunančiojo turtinę padėtį* ar *patenkinti kitus jo interesus*;
- kyšio, kaip naudos, gavimas turi būti *susijęs su ją gaunančiojo veiksmais ar neveikimu jo tarnyboje*.

Išvardytus kriterijus gali atitikti daiktai (materialūs objektai), materialaus ir nematerialaus pobūdžio paslaugos (veiksmai kyšio gavėjo naudai). Pagal teisinę prigimtį daiktai, kurie yra kyšio dalykas, gali būti įgyti neteisėtai ar apyvartoje uždrausti, tačiau kyšininkavimo vertinimui tai įtakos neturi. Kalbant apie paslaugas, manau, kyšio dalyku reikia pripažinti jo davėjo apmokamus lytinius santykius su specialiuoju subjektu. Teisėsaugos institucijų ir teismų praktikoje dažniausiai pasitaikantis kyšio dalykas yra piningai – Lietuvos bei užsienio valstybių valiuta, kai kuriais atvejais buities daiktai. Įvardijant dalyką, neturi būti painiojamos sąvokos „kyšis“ ir „dovana“. Kartais kyšis, priimamas po atliktų veiksmų, nesant išankstinio susitarimo dėl atlygio, vadinamas „dovana“. Tokia nuomonė teorijoje nėra paplitusi. „Dovanos“ sąvoka kalbant apie kyšį gali būti klaidinanti, todėl jos atsisakytina.

10. Baudžiamąja teisine prasme aktualus kyšio dydis. Jei kyšio suma yra iki 1 MGL dydžio, veika yra baudžiamasis nusižengimas; didesnis negu 250 MGL kyšis sudaro kvalifikuotą nusikaltimo sudėtį. Vertinant kyšininkavimą svarbu nustatyti, ar perduodamo kyšio vertė atitinka kyšio ėmėjo subjektyviuosius požymius ir ar priimtos vertybės nėra tęstinės veikos dalis. Vertinant kyšininkavimo veikas, gali būti problemiška baudžiamąjį nusižengimą atskirti nuo „simbolinės dovanos“, leidžiamos gydymo ir sveikatos priežiūros institucijų darbuotojams pagal Civilinio kodekso 6.470 str. 4 dalį. Šios problemos sprendimas sietinas su asmens, gaunančio atlygį, veiklos sritimi (sveikatos priežiūros, gydymo ar globos institucijų vadovai bei darbuotojai) ir veiksmais, už kuriuos duodamas atlygis.

11. Teismų praktikoje pasitaikė situacijų, kai kyšį sudarančių pinigų neradimas buvo kliūtis įrodyti nusikalstamos veikos sudėtį. Tokios situacijos kritikuotinos. Kyšio, kaip konkretaus daikto (pinigų), neradimas veikos ikiteisminio ir teisminio tyrimo metu negali būti laikoma sąlyga, trukdančia įrodyti nusikalstamos veikos sudėtį, susijusią su kaltininko veika.

12. Kyšininkavimo nusikalstamų veikų *subjektas*, įtvirtintas baudžiamajame įstatyme, yra valstybės tarnautojas arba jam prilygintas asmuo. Pagal veiklos sritį valstybės tarnautojas gali būti politikas – *asmuo, besiverčiantis politine veikla ir einantis tam tikras pareigas, susijusias su valstybės valdymu*, viešojo administravimo valstybės tarnautojas – *tarnautojas, dirbantis valstybės institucijose ir atliekantis viešojo administravimo veiklą*, taip pat kitas tarnautojas, *dirbantis valstybės ar savivaldybės institucijose*, asmuo dirbantis teisminėse institucijose – *bet kokios kategorijos teisėjas*, *asmuo, dirbantis teisėsaugos institucijose*, asmuo, dirbantis valstybės kontrolės bei priežiūros ir joms prilygintose institucijose – *institucijose, kurių pagrindinė ar papildoma funkcija susijusi valstybės institucijų veiklos priežiūra ir kontrole*. Pagal įgaliojimus valstybės tarnautojas charakterizuojamas valdžios atstovo funkcijomis: *galimybe duoti nurodymus ir atlikti teisiškai reikšmingus veiksmus nepavaldžių asmenų atžvilgiu* – ir administraciniais įgaliojimais: galimybe *vadovauti, priimti sprendimus teisiškai pavaldžių asmenų atžvilgiu*.

Kandidatas Baudžiamajame kodekse turi būti suprantamas kaip *asmuo, pretenduojantis eiti konkrečias pareigas valstybės tarnyboje, kai šis pretendavimas įformintas teisės aktų nustatyta tvarka*.

„Valstybės tarnautojui prilygintu asmeniu“ laikytini asmenys, kurie dirba bet kokiose institucijose ir turi viešojo administravimo įgaliojimus ar teikia viešąsias paslaugas. *Viešojo administravimo įgaliojimai* BK turi būti suprantamai kaip *įgaliojimai suteikti ne valstybės tarnautojams įgyvendinti teisės aktus ir atlikti visuomenei reikšmingus veiksmus. Viešosios paslaugos* BK turi būti suprantamos kaip *konkreti visuomenei reikšminga ne pelno siekianti socialinė veikla, steigiama ir reglamentuojama valstybės ar vietos savivaldos visuomenės labui, atliekama ne valstybės institucijų*.

Naujasis BK nepateisinamai atsisako kyšininkavimo nusikalstamų veikų sudėties komercinėje ar ūkinėje veiklos sferoje, tokias veikas numatydamas vienoje normoje. Kadangi norma numato kelių nevisiškai suderinamų vertybių apsaugą ir sukelia grėsmę, kad ne visos kyšininkavimo veikos bus deramai įvertintos, tikslinga BK XXXI „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai" skyrių papildyti norma „Kyšininkavimas komercinėje, ūkinėje ar finansinėje veikloje". Siūlau tokią įstatymo formuluotę:

„...straipsnis. Kyšininkavimas komercinėje ūkinėje ar finansinėje veikloje

1. Tas, kas dirbdamas komercinėje, ūkinėje ar finansinėje veikloje ar užsiimdamas profesine veikla turėdamas įgaliojimus atlikdamas viešo pobūdžio veiksmus, kyšininkavo – priėmė, susitarė ar pažadėjo priimti kyšį už palankių sprendimų priėmimą ar atlikimą duodančiojo asmens naudai kitų veiksmų, įeinančių į jo tarnybos pareigas ar susilaikymą nuo tokių veiksmų,

baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

2. Už šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką atsako ir juridinis asmuo."

Asmuo, *turintis įgaliojimus užsienio valstybės organizacijoje,* kaip kyšininkavimo subjektas turi būti suprantamas kaip *asmuo, einantis pareigas užsienio valstybės institucijoje, kurio požymiai atitinka nurodytus LR BK 230 str. 1 ir 3 dalyse*. Asmuo, *turintis įgaliojimus tarptautinėje viešojoje organizacijoje,* turi būti suprantamas kaip *asmuo, kuris dirba bet kokioje tarptautineje valstybineje (vyriausybinėje) organizacijoje, kurios narė yra Lietuva, samdomu, renkamu, skiriamu darbuotoju ar turi atstovaujančiosios valstybės suteiktus įgaliojimus*. Palyginęs BK 230 str. 2 d. su Europos baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos, manau, kad Baudžiamojo kodekso formuluotė pildytina, nes numato siauresnes patraukimo baudžiamojon atsakomybėn sąlygas, negu yra numatytos Europos konvencijoje dėl korupcijos. Asmuo, dirbantis tarptautinėje teisminėje institucijoje, turi būti suprantamas kaip asmuo, dirbantis bet kokioje tarptautinėje valstybių pripažįstamoje teisminėje institucijoje, dirbantis samdomu darbuotoju, paskirtas ar išrinktas būti tokios institucijos administracijos darbuotoju ar teisėju, betarpiškai įgyvendinančiu teisingumo vykdymo funkcijas. LR BK 230 str. 2 dalis koreguotina, nes numato tik asmenis, turinčius atitinkamus įgaliojimus, ir neapima tokių institucijų administracijos darbuotojų.

13. Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimo nusikalstamas veikas vertintina kaip teigiama naujovė. Kartu jos realizavimas yra prieštaringas ir šiuo metu gali būti vertinamas vien kaip teorinė galimybė, tačiau ne kaip reali grėsmė tokias veikas darantiems juridiniams asmenims.

14. Kyšininkavimo veikų subjektyvusis požymis – kaltė pasireiškia tiesiogine tyčia. Baudžiamosios teisės teorijoje nekyla problemų dėl tyčios, tačiau kartais klystama detalizuojant tyčios turinį ir jos kriterijus. Sprendžiant apie tyčią, svarbūs intelektinis ir valinis kriterijai, kurie kiekvienos veikos atveju yra skirtingi. Kyšio priėmimo atveju asmens intelektinis kriterijus apima tris faktinius momentus: (a) suvokimą, kad jis vertybes priima neteisėtai, kaip kyšį, (b) kad jis vertybes priima už tam tikrą veikimą ar neveikimą tarnyboje ir (c) kad atlygio davėjas taip pat

supranta duodantis kyšį už tam tikrą veikimą ar neveikimą tarnyboje. Nustatant kyšio ėmėjo kaltę svarbus vaidmuo tenka kyšio davėjo suvokimo nustatymui, nes kyšininkavimas pasireiškia kaip nusikalstamas sandėris tarp dviejų (ar daugiau) asmenų. Kyšio davėjo suvokimas turi apimti tai, kad jo perduodamas atlygis yra kyšis, darantis įtaką specialaus subjekto veikai tarnyboje. Todėl negalima vertinti kaip kyšio davimo tokios situacijos, kai asmuo klaidingai mano apmokantis kieno nors veiklą, o ne duodantis kyšį. Kyšio davėjo santykis su atliekamais už kyšį veiksmais gali būti keleriopas: jis gali suprasti specialaus subjekto veiksmų pobūdį, tačiau gali ir nesuprasti. Kaltės turinys pažadėjimo priimti kyšį atveju pasireiškia intelektiniu kriterijumi – suvokimu, kad tam tikrais savo veiksmais pažadama priimti kyšį už tam tikrą veiką tarnyboje ateityje. Valinis kriterijus pasireiškia žadančio asmens noru priimti kyšį ateityje. Sprendžiant apie valininį kriterijų, pabrėžtina, kad asmuo *žadėdamas nori priimti* kyšį, o ne šiaip *nori žadėti*. Kaltės turinys susitarimo priimti kyšį pasireiškia asmens supratimu, kad savo veiksmais jis su kitu asmeniu susitaria dėl kyšio priėmimo ateityje ir tam tikros veikos už šį kyšį atlikimo (intelektinis kriterijus) bei asmens noru taip veikti – susitarti ateityje priimti kyšį (valinis kriterijus). Susitarimas kyšininkavimo atveju nėra tolygus susitarimui, kaip bendrininkavimo požymiui: kyšininkavimo atveju susitarimas yra objektyvusis požymis, reiškiantis veiką, – kyšio davėjo ir ėmėjo valios suderinimą, o bendrininkaujant susitarimas yra subjektyvusis požymis, susijęs su bendrai veikiančių asmenų tyčia. Vertinant susitarimą, kaip požymį, reikšmingą kyšininkavimo sudėties buvimui, konstatuotina, kad kyšininkavimas galimas ir be išankstinio susitarimo. Sprendžiant apie kyšio priėmimą po specialaus subjekto veiksmų atlikimo, kai nebuvo susitarimo dėl kyšio ar kai toks susitarimas nenustatytas, asmeniui, priėmusiam kyšį, turi būti inkriminuojamas kyšio priėmimas, neatsižvelgiant į susitarimo buvimą. Kaltės turinys kyšio reikalavimo atveju pasireiškia suvokimu to, kad reikalaujama kyšio už tam tikrų savo veiksmų atlikimą ar neatlikimą. Valinis kriterijus pasireiškia noru taip veikti - reikalauti kyšio – ir noru priimti reikalaujamą ar provokuojamą kyšį. Šiuo požiūriu, kaip ir pažadėjimo atveju, svarbus ne tik noras reikalauti, bet ir noras kas pareikalauta priimti. Kaltės turinys kyšio provokavimo atveju pasireiškia intelektiniu kriterijumi – asmens supratimu, kad savo veiksmais jis provokuoja duoti kyšį už tai, ką gali atlikti tarnyboje, o atsisakymo atveju – padaryti žalą provokuojamojo asmens interesams. Valinis kriterijus pasireiškia noru provokuoti duoti kyšį ir noru priimti reikalaujamą ar provokuojamą kyšį arba noru sudaryti sąlygas duodantįjį kyšį patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

15. Kyšininkavimui būdingi savanaudiški motyvai bei tikslai, tačiau pagal įstatymo konstrukciją jų įrodinėjimas nėra būtinas, taip pat galimi atvejai, kai kyšininkavimo veikos padaromos be šių motyvų.

16. Nusikalstamos veikos imitavimas yra teisinė nusikaltimų tyrimo forma ir vienas iš efektyvių būdų kyšininkavimui atskleisti. Tačiau, norint tinkamai ją realizuoti, labai svarbūs

teisėtumo laikymosi klausimai. Tikslinga tobulinti baudžiamojo proceso įstatymą, numatantį galimybę taikyti nusikalstamos veikos imitaciją, suteikiant teisėsaugos institucijoms taikyti modelį esant informacijai apie bet kokį kyšininkavimo, kaip nusikaltimo, faktą. Šiuo metu galiojantis reglamentavimas nėra tikslingas, nes numato pernelyg griežtas taikymo sąlygas ir kyšininkavimo atveju daro modelį iš esmės neįgyvendinamą – Baudžiamojo proceso kodekso 158 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad savo tapatybės neatskleidžiančių pareigūnų veiksmai ir nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai gali būti taikomi tik tiriant sunkius ar labai sunkius nusikaltimus. Sunkiu nusikaltimu galima laikyti tik kyšininkavimą, susijusį su didesnės nei 250 MGL vertės kyšiu (31 250 litų, BK 225 str. 3 d.). Tokio dydžio kyšio suma teisėsaugos praktikoje itin reta. Kadangi galiojantys teisės aktai yra nauji, manau, turi būti kompleksiškai vykdoma šią priemonę reglamentuojančių teisės aktų stebėsena ir esant reikalui tobulinami Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas, Lietuvos Respublikos baudžiamasis bei baudžiamojo proceso kodeksai. Teigiamai vertintinas naujajame Baudžiamojo proceso kodekse numatytas teisinis reglamentavimas, pagal kurį nusikalstamą veiką imituojantis modelis sankcionuojamas ne vien prokuroro, bet jį taikyti turi leisti ikiteisminio tyrimo teisėjas (BPK 159 str.1, 2 d.). Teismo vaidmuo taikant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus turi būti itin svarbus, nes, kaip teisingumą vykdanti institucija, jis pajėgus nešališkai įvertinti susidariusią situaciją ir sudaryti sąlygas teisėtai ištirti nusikalstamas veikas. Šiuo požiūriu svarstytina galimybė papildyti egzistuojantį teisinį reglamentavimą, kad teisminio nagrinėjimo metu teismas, esant reikalui – kilus abejonių dėl taikytos imitacijos teisėtumo, – turėtų sąlygas nustatyti modelio sankcionavimo pagrindus bei realizavimo mechanizmą.

17. Naujame Baudžiamajame kodekse pastebimi ryškūs pokyčiai kyšininkavimo nusikaltimų baudžiamumo srityje švelninimo linkme. Visų pirma tai pastebima nagrinėjant bausmių sistemą apskritai. 2000 metų BK atsisakyta bausmių skirstymo į pagrindines ir papildomas, išplėstas bausmių sąrašas, numatyta daug su laivės atėmimu nesusijusių bausmių. Pagrindinėje ir kvalifikuotoje sudėtyse atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla yra alternatyva laisvės atėmimo bausmei. Kaip vienintelė bausmė ji numatyta ir už baudžiamąjį nusižengimą. Švelninimo tendencija pastebima ir itin kvalifikuotoje sudėtyje, kur laisvės atėmimo viršutinė riba mažinama nuo dešimties iki aštuonerių metų. Sankcijoje atsisakyta baudos, kaip bausmės vertinant kyšininkavimą, tai lėmė menkas baudų išieškojimo lygis bei pasikeitusi bausmių sistema. Problemiškas lieka turto konfiskavimo taikymas už kyšininkavimą, nors ši priemonė turi turėti didelę reikšmę vertinant kyšininkavimą.

Ypač svarbią vietą vertinant kyšininkavimą užima atėmimo teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla bausmė, nes ja tiksliai įvertinamas kyšininkavimas – nusikalstamai pasinaudojęs tarnybos teikiamomis galimybėmis asmuo, pritaikius šią bausmę, netenka tarnybos ir

galimybės padaryti tokias pat veikas ateityje. Tačiau nėra gerai, kad šios bausmės pritaikymas kai kuriais atvejais atima asmeniui galimybę dirbti valstybės tarnyboje net ir pasibaigus bausmės vykdymo laikui. Naujajame BK ši bausmė kai kuriais atvejais yra vienintelė priemonė vertinant kyšininkavimą, tai vertintina kaip akivaizdus baudžiamosios atsakomybės liberalizavimas. Norint užtikrinti tinkamą šios bausmės įgyvendinimą, būtina formuoti vienodą teismų praktiką ir pabrėžti Aukščiausiojo Teismo vaidmenį.

18. Įstatymo pokyčiai deramai susiję su teismų praktika. Apibendrinimas atskleidė tendenciją pamatuotai skirti laivės atėmimo bausmę: skiriamos bausmės artimos sankcijoje numatytam vidutiniam jų dydžiui, neskiriamos sankcijoje numatytos maksimalios bausmės. Apibendrinus taikytas bausmes galima pateikti tokį rezultatą: laisvės atėmimo bausmė pritaikyta 19 baudžiamųjų bylų (56%), pataisos darbai be laisvės atėmimo 7 bylose (21%); bauda, kaip pagrindinė bausmė – 8 bylose (23%). Švelnesnė negu įstatymo numatyta bausmė pritaikius 45 straipsnį skirta 6 bylose (18%). Iš visų tyrime išnagrinėtų bylų maksimalaus įstatymo nustatyto laisvės atėmimo bausmės dydžio teismų praktikoje aptikti nepavyko. Vienoje kvalifikuoto kyšio priėmimo byloje laisvės atėmimo bausmės dydis siekė 6 metus ir 6 mėnesius; kitu atveju kvalifikuotoje sudėtyje kaltininkas nuteistas 4 metais laisvės atėmimo. Baudžiamumo griežtumo požiūriu išryškėjo gana aiški takoskyra tarp įstatymo nustatytų bausmių ir jų taikymo. Baudžiamasis įstatymas dauguma atvejų numatė griežtesnes bausmes, negu teismai buvo linkę skirti.

Literatūra

Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius, 1992.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, oficialus tektas. Rinkinys-segtuvas. Vilnius, 2002.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, oficialus tekstas. Rinkinys segtuvas. Vilnius, 1996.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, oficialus tekstas. Rinkinys segtuvas. Vilnius, 2002.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, oficialus tekstas. Rinkinys segtuvas. Vilnius, 1996.
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, oficialus tekstas. Rinkinys segtuvas. Vilnius, 2000.
7. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas, oficialus tekstas. Rinkinys segtuvas. Vilnius, 1996.
8. Lietuvos Respublikos 1998 metų Jungtinių Tautų Konvencijos dėl kovos su neteisėta narkotinių ir psichotropinių medžiagų apyvarta ratifikavimo įstatymas, 1998 m. kovo 12 d. Nr. VIII-660 // Valstybės žinios. 1998, Nr. 38-996.
9. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas, 1998 m. birželio 25 d. Nr. VIII-811 // Valstybės žinios. 1998, Nr. 64-1840.
10. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 32 ir 54(2) straipsnių pakeitimo įstatymas, 2001 m. spalio 9 d. Nr. IX-540 // Valstybės žinios. 2001, Nr. 91-3188.
11. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 35, 283, 284, 289, 290 ir 310 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas, 1996 m. liepos 2 d. Nr. I-1422 // Valstybės žinios. 1996, Nr. 67-1597.
12. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7(1), 32, 35, 282, 284, 290 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 11(1), 22(1), 32(1), 32(2), 302(2) straipsniais ir 319, 320 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas, 2002 m. sausio 25 d. įstatymu Nr. IX-737 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 15-555.
13. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8(1), 32, 35, 82, 82(1), 117, 212(1), 282, 284, 290, 294 straipsnių pakeitimo ir papildymo, kodekso papildymo 73(1), 74, 82(2), 213(2), 321(3) straipsniais, 74(1), 283 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas, 1999 m. liepos 1 d. įstatymu Nr. VIII-1281 // Valstybės žinios. 1999, Nr. 66-2112.
14. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas, 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
15. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projektas, 1996 m. gruodžio 5 d. // Valstybės žinios. 1996, Nr. 117.
16. Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas, 2002 m. birželio 4 d. Nr. IX-926 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.
17. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos ratifikavimo, 2002 m. sausio 25 d. Nr. IX-736 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 23-851.
18. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl civilinės teisės konvencijos dėl korupcijos ratifikavimo, 2002 m. lapkričio 12 d. Nr. IX-1195 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 126-5726.
19. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo ir papildymo, 1995 m. liepos 4 d. Nr. I-1014 // Valstybės žinios. 1995, Nr.59-1477.
20. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo, 1993 m. sausio 28 d. Nr. I-57 // Valstybės žinios. 1993, Nr. 5-90.

21. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo, 1994 m. liepos 19 d. Nr. I-551 // Valstybės žinios. 1994, Nr. 60-1182.
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39-1105.
23. Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas, 2002 m. gegužės 28 d. Nr. IX-904 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 38-1728.
24. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas, 1995 m. birželio 28 d. Nr.I-974 // Valstybės žinios. 1995, Nr. 61-1525.
25. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas, 1994 m. rugsėjo 22 d. Nr.1-597 // Valstybės žinios. 1994, Nr. 78-1463.
26. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas, 1992 m. liepos 15 d. Nr. I-2747 // Valstybės žinios. 1992, Nr. 22-639.
27. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas, 1997 m. gegužės 22 d. Nr. VIII-222 // Valstybės žinios. 1997, Nr. 50-1190.
28. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas, 2003 m. balandžio 22 Nr. IX-1518 // Valstybės žinios. 2003, Nr. 42-1919.
29. Lietuvos Respublikos Seimo statutas, 1994 m. vasario 17 d. Nr. I-399 // Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.
30. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl nacionalinės kovos su korupcija programos patvirtinimo“, 2002 m. lapkričio 19 d. Nr. IX-711 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 10-355.
31. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas, 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1870 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 59-1760.
32. Lietuvos Respublikos Seimo statutas dėl statuto pakeitimo, 1999 m. gruodžio 22 d. Nr. VIII-1000 // Valstybės žinios. 1999, Nr. 5-97.
33. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas, 2000 m. gegužės 2 d. Nr. VIII-1649 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 41-1162.
34. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas, 2003 m. balandžio 1 d. Nr. IX-1409 // Valstybės žinios. 2003, Nr. 38-1656.
35. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, 1994 m. gegužės 31 d. Nr. I-480 // Valstybės žinios. 1994, Nr.46-851.
36. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymas, 2002 m. sausio 24 d. Nr. IX-732 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 17-649.
37. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas, 1999 m. liepos 8 d. Nr. VIII-1316 // Valstybės žinios. 1999, Nr. 66-2130.
38. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymas, 2002 m. balandžio 23 d. Nr. IX-855 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 45-1708.
39. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas, 2003 m. balandžio 29 d. Nr. IX-1538 // Valstybės žinios. 2003, Nr. 42-1927.
40. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. 1999 m. birželio 17 d. Nr. VIII-1234 // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1945.
41. Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas, 1996 m. liepos 3 d. Nr. I-1428 // Valstybės žinios. 1996, Nr. 68-1633.
42. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo pakeitimo įstatymas, 2000 m. spalio 12 d. Nr. VIII-2018 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 91-2832.
43. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. kovo 24 d. nutarimas Nr. 341 „Dėl valstybės įmonės Valstybės turto fondo steigimo“ // Valstybės žinios. 1998, Nr. 29-782.
44. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programos“, 1999 m. sausio 15 d. Nr. 62 // Valstybės žinios. 1999, Nr. 10-220.
45. Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas, 1994 m. gegužės 19 d. Nr. I-464 // Valstybės žinios. 1994, Nr. 43-772.

46. Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo pakeitimo įstatymas, 1998 m. balandžio 28 d. Nr. VIII-717 // Valstybės žinios. 1998, Nr. 41(1)-1131.
47. Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas, 1994 m. gruodžio 1 d. Nr. I-678 // Valstybės žinios. 1994, Nr. 99-1957.
48. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymo pakeitimo, 2001 m. kovo 13 d. Nr. IX-205 // Valstybės žinios. 2001, Nr. 28-890
49. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas, 2002 m. gegužės 9 d. Nr. IX-876 // Valstybės žinios. 2002 Nr. 53-2042
50. Code Penal. Noveau code penal. Ancien code penal. Dalloz, 1994-95.
51. Criminal Law Convention on Corruption. Strasbourg, 27.1.1999.
52. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos konvencija dėl kovos su užsienio valstybių pareigūnų kyšininkavimu tarptautiniuose verslo sandoriuose. http://www.oecd.org/document/21/0,2340,en_2649_34859_2017813_1_1_1_37447,00.html.
53. Federal Criminal Code and Rules. West Publishing Company, 1996.
54. RTFSR baudžiamasis kodeksas, galiojąs Lietuvoje. Vilnius, 1954.
55. Strafgesetzbuch. 27 Auflage. Stand 1. April. 1993. Deutscher Taschenbuch Verlag.
56. The Danish Criminal Code. English version. Kobenhavn, 1987.
57. The penal Code of Finland. [19 December 1889/39]. Unofficial translation [743/1995].
58. The Swedish Penal Code. Ministry of Justice. BRA - report. 1990:3.
59. United Nations Convention against Corruption. http://www.unodc.org/unodc/crime_convention_corruption.html.
60. Законодательство зарубежных стран. Уголовный кодекс Австрии. Санкт-Петербург, 2001.
61. Законодательство зарубежных стран. Уголовный кодекс Голландии. Санкт-Петербург, 2001.
62. Законодательство зарубежных стран. Уголовный кодекс Дании. Санкт-Петербург, 2001.
63. Законодательство зарубежных стран. Уголовный кодекс Швейцарии. Санкт-Петербург, 2002.
64. Законодательство зарубежных стран. Уголовный кодекс Швеции. Санкт-Петербург, 2001.
65. Иностранное законодательство. Уголовный кодекс Австрии. Москва, 2001.
66. Сборник законов СССР и указов президиума верховного совета СССР 1938-1969. Том 1. Москва, 1968.
67. Сборник законов СССР. „Об усилении уголовной ответственности за взяточничество. Москва, 1964.
68. Уголовный кодекс Испании. Под. ред. Н.Ф.Кузнецовой и Ф.М. Решетникова. Москва, 1998.
69. Уголовный кодекс Республики Польша. Уголовные кодексы стран восточной Европы. Минск, 1998.
70. Уголовный кодекс Российской Федерации. Москва, 1997.
71. Уголовный кодекс ФРГ Москва, 2000.
72. Уголовный кодекс Эстонской Республики (редакция по состоянию на 25 мая 1998 года). Таллинн.
73. Швейцарский уголовный кодекс. Москва, 1947.

Specialioji literatūra ir kitos publikacijos

1. Abramavičius A. Kai kurie baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus ūkininkavimo (verslo) tvarkai klausimai pagal naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą // Teisė. Mokslo darbai. 2003, Nr. 48.
2. Apanavičius M. Atsakomybė už pareiginius nusikaltimus. Vilnius, 1974.
3. Apanavičius M. Pareiginių nusikaltimų kvalifikavimas. Vilnius, 1976.
4. Baudžiamoji teisė, Bendroji dalis. Antrasis papildytas leidimas. Vilnius, 1998.
5. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis, 1 knyga. Vilnius, 2001.
6. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis, 2 knyga. Vilnius, 2001.
7. Baudžiamųjų sankcijų darna. Sistemos sukūrimo prielaidos. Vilnius: Teisės institutas, Matematikos ir informatikos institutas, 1998.
8. Bekarija Č. Apie nusikaltimus ir bausmes. Vilnius, 1992.
9. Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas. Vilnius, 1999.
10. Chwalba A. Imperium korupcji w Rosji I Krolewstwe Polskim w latach 1861-1917. Kraków, 1995.
11. Civilinė teisė. Vilnius, 1997.
12. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius, 2000.
13. Encyclopedia of Ethic. Second Edition. Vol. I. Lawrence C.Becker. CH.B.Becker editors. Routledge New York and London, 2001.
14. Entorf H., Spengler H. Crime in Europe. Causes and consequences. Springer. Berlin. 2002.
15. Explanatory Report on the Criminal Law Convention on Corruption. Strasbourg, 1st December 1998. GMC (98) 40.
16. Fedosiuk O. Turto prievartavimas: reiškinio raida ir teisinio vertinimo problemos. Daktaro disertacija. Vilnius, 2000.
17. Geis G., Meier R., Salinger L. White Collar Crime. Classic and Contemporary Views. Third Edition. New York, 1995.
18. Goda G. Agento provokatoriaus veikla ir žmogaus teisė į sąžiningą procesą // Teisė. Mokslo darbai. 2000, Nr. 37.
19. http://STATISTIKA/Socialine/Darbo_uzm.htm.
20. http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=225619&Condition2=.
21. http://www.nplc.lt/stat/atas/ird/1z/1z.htm.
22. http://www.oecd.org/document/1/0,2340,en_2649_34859_2048129_1_1_1_37447,00.html.
23. http://www.stt.lt/?lang=lt&menu_id=8.
24. http://www.tm.lt/?item=taktproj.
25. http://www.vrm.lt/.
26. Ignotas M. Pareiginiai nusikaltimai. Vilnius, 1983.
27. International Encyclopedia of Public Policy and Administration. Vol. 1. Jay M. Shafritz, editor in chief. Westview Press, 1998.
28. Janauskas A. Kyšininkavimas - biauri praeities atgyvena. Vilnius, 1964.
29. Jankovski Z. Apie operatyvinės veiklos teisinio reguliavimo pagrindus // Mokslo darbai. Vilnius, 1994. 2 tomas.
30. Jovaišas K. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai valstybės tarnybai // Teisės problemos. 1996, Nr. 1.
31. Kavolis M., Bieliackinas S. Baudžiamasis statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų. Kaunas, 1934.
32. Korupcinės situacijos Lietuvoje preliminarinis įvertinimas bei kovos su korupcija strategijos metmenų parengimas. Baigiamasis pranešimas. Vilnius. 1999.
33. Korupcinės situacijos Lietuvoje žemėlapis. Vilnius: „Transparency International" Lietuvos skyrius, 2003.

34. Kujalis P. Baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių samprata // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2002, 34 (26) tomas.
35. Lammich S. Kovos su organizuotu nusikalstamumu teisinės priemonės Vokietijoje // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 1999, 13(5) tomas.
36. Lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 1968.
37. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projektas, parengtas oficialios darbo grupės. LR Seimui pateiktas 1999 m. lapkričio 18 d. Projekto Nr. P-2143A.
38. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projektas, parengtas Teisingumo ministerijos darbo grupės. LR Seimui pateiktas 1999 m. lapkričio 15 d. Projekto Nr. P-2143.
39. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Pirmas leidimas. Vilnius, 2001.
40. Lietuvos žinios. 2000 m. rugpjūčio 1d., Nr.179. ELTA pranešimas.
41. LTSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius,1989.
42. Misiūnas J. Baudžiamoji atsakomybė už kyšininkavimą. Vilnius, 1965.
43. Mockevičius R. Lietuvos Respublikos įstatymuose vartojamų sąvokų žodynas. Pirmas leidimas. Vilnius, 2000.
44. Modern investigative means against corruption // Activity report 2Vb. OCTOPUS II PROGRAMME. Strasbourg, 17 Mai 2000. Octopus (99) 48E trad.
45. Monitoring the EU Accession Process: Corruption and Anti-corruption Policy. Open Society Institute. Budapest, 2002.
46. Mutual evaluation process of the activities in the field of preventing and combating corruption in Romania, Poland and Lithuania. Country reports. Bucharest, 29-30 March, 2001.
47. Noonan J. T. Bribes. Berkeley and Los Angeles, 1984.
48. OCTOPUS II PROGRAMME. Corporate Liability. Report on activity 6S: Seminar in Corporate Criminal Liability Sinaia/Romania, 1-3 March 2000.
49. Pakštaitis L. Kyšininkavimo nusikaltimų kriminalizacijos raida Lietuvoje // Teisė. Mokslo darbai. 2001, Nr. 41.
50. Pakštaitis L. Nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio taikymas tiriant kyšininkavimo nusikaltimus // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2001, 23 (15) tomas.
51. Pakštaitis L. Kyšininkavimo baudžiamumas baudžiamosios politikos kontekste // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2003, 45 (37) tomas.
52. Palidauskaitė J. Viešojo administravimo etika. Kaunas, 2001.
53. Piesliakas V. Baudžiamoji politika Lietuvoje po 1990 metų ir jos tendencijos // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 1999, 13 (5) tomas.
54. Piesliakas V. Baudžiamųjų įstatymų komentaras. Nusikaltimai ekonomikai (4) // Teisės problemos. 1994, Nr. 2.
55. Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. Vilnius, 1996.
56. Piesliakas V. Nusikaltimai tarnybai Lietuvos baudžiamojoje teisėje // Tarptautinis seminaras „Korupcijos prevencija“. Vilnius, 1997.
57. Piesliakas V. Baudžiamųjų įstatymų principinės nuostatos ir jų įgyvendinimas naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Habilitacinis darbas. Vilnius, 1995.
58. Pivoriūnas A. Nusikaltimai valstybės tarnybai ir korupcija - problemos bei jų sprendimo būdai // Justitia. 1997, Nr.6.
59. Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius, 2001.
60. Prapiestis J. Pareiginių nusikaltimų subjekto sąvoka. Asmens neliečiamybės konstitucinių garantijų šviesoje // Teisė. Mokslo darbai. 1986, Nr. 21.
61. Rose-Ackerman S. Korupcija ir valdžia: priežastys, padariniai ir reforma. Vilnius, 2001.
62. Rose-Ackerman S. Reducing bribery in the Public Sector // Corruption and Democracy. Editor Duc V. Trang. Institute & Legislative Policy. Budapest, 1994.
63. Sinkevičius E. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problemos // Teisė. Mokslo darbai. 2000, Nr. 36.

64. Soloveičikas D. Legal person as a perpetrator: developments from company law to criminal law // Teisė. Mokslo darbai. 2003, Nr. 48.
65. Stankevičius V. Baudžiamosios teisės pakaitos. Kaunas, 1925.
66. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas. Vilnius, 2000.
67. Šulija V., Šulija G. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės samprata ir taikymo problemos Lietuvoje // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2003, 41 (33) tomas.
68. Švedas G. Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai. Vilnius, 2003.
69. Tarybinė civilinė teisė. Dalis I. Vilnius, 1975.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1997 m. balandžio 16 d. konsultacija teismams // Teismų praktika. 1997, Nr.7.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“ // Teismų praktika. 1999, Nr. 12.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1999 m. birželio 18 d. nutarimas Nr.18 „Dėl teismų praktikos nužudymų bylose“ // Teismų praktika. 1999, Nr.11.
73. Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. Vilnius, 2000.
74. Vaitiekus S. Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga. Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2002.
75. Viešasis administravimas. Kaunas, 1999.
76. Žalimas D. ir kiti. Tarptautinės organizacijos. Vilnius, 2001.
77. Абрамавичюс А., Дракшене А., Павилонис В. Основные положения уголовного кодекса Литовской Республики // Новое уголовное законодательство стран СНГ и Балтии. Москва, 2002.
78. Аслаханов А. А. Проблемы уголовно-правовой борьбы со взяточничеством // Государство и право. 1993, Но. 4.
79. Волженкин Б., Квашис В., Цагикян С. Ответственность за взяточничество; социально правовые и криминологические проблемы. Изд. „Аястан“, 1988.
80. Вопросы уголовного права и процесса в практике Верховных Судов СССР и РСФСР (1938-1969 гг.). Под редакцией проф. С.В. Бородина. Москва, 1971.
81. Галахова А. Уголовная ответственность за должностные преступления сотрудников органов внутренних дел. Москва, 1988.
82. Гальперин И. Наказание: социальные функции, практика применения. Москва, 1983.
83. Гармаев Ю. Должностные преступления в таможенных органах. Москва, 2002.
84. Железногорский Г. Взятка. Харьков, 1925.
85. Жижиленко А. Должностные (служебные) преступления. Москва, 1924.
86. Завидов Б. Взяточничество. Уголовно правовой анализ получения и дачи взятки. Москва, 2002.
87. Карпушин М., Дмитриев П. Взяточничество - позорный пережиток прошлого. Москва, 1964.
88. Квициния А. Взяточничество и борьба с ним. Сухуми, 1980.
89. Кириченко В. Виды должностных преступлений по советскому уголовному праву. Москва, 1959.
90. Кириченко В. Ответственность за должностные преступления по советскому уголовному праву. Москва, 1956.
91. Козлов А. Уголовно–правовые санкции. Красноярск, 1989.
92. Комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации. Москва, 2003.
93. Комментарий к уголовному кодексу РСФСР. Должностные и экономические преступления. Екатеринбург, 1996.
94. Комментарий к уголовному кодексу РСФСР. Москва, 1996.
95. Котин В. Провокация взятки // Государство и право. 1996, Но. 2.

96. Кучерявый Н. Ответственность за взяточничество по советскому уголовному праву. Москва, 1957.
97. Кучерявый Н. Ответственность за должностные преступления. Москва, 1975.
98. Лейст О. Санкции и ответственность по советскому праву. Изд. Московского университета, 1981.
99. Лунев В. Коррупция, учтенная и фактическая // Государство и право. 1996, Но. 8.
100. Лунев В. Коррупция: политические, экономические, организационные и правовые проблемы // Государство и право. 2000, Но. 4.
101. Лысов М. Наказание и его применение за должностные преступления. Казань, 1977.
102. Лысов М. Ответственность должностных лиц по советскому уголовному праву. Казань, 1972.
103. Ляпунов Ю. Должностные преступления. Киев, 1988.
104. Максимов С. Коррупция. Закон. Ответственность. Москва, 2000.
105. Малиновский А. Сравнительное правоведение в сфере уголовного права. Москва, 2002.
106. Малиновский А. Уголовное право зарубежных государств. Москва, 1998.
107. Матвейчук В. Уголовно-правовая борьба органов внутренних дел с получением незаконного вознаграждения от граждан, за выполнения работ, связанных с обслуживанием населения. Киев, 1989.
108. Медведев А. Вымогательство взятки // Государство и право. 1996, Но. 8.
109. Никифоров А.С. Юридическое лицо как субъект преступления // Коррупция и борьба с ней. Москва, 2000.
110. Ответственность за должностные преступления в зарубежных странах. Москва, 1994.
111. Павлов В. Субъект преступления. Санкт-Петербург, 2001.
112. Полосин Н., Скворцова С. Уголовное право России. Москва, 2003.
113. Рейсман М. Скрытая лож. Взятки: „крестовые походы“ и реформы. Москва, 1988.
114. Самгина Д. Конфискация имущества // Наказания, не связанные с лишением свободы. Под. ред. И.М.Гальперина.
115. Светлов А. Ответственность за должностные преступления. Киев, 1978.
116. Тютюгин В. Лишение права занимать определенные должности как вид наказания по советскому уголовному праву. Харьков, 1982.
117. Уголовное право России. Особенная часть. Москва, 1996.
118. Уголовное право. Особенная часть. Москва, 1995.
119. Уголовное право. Часть особенная. Москва, 1999.
120. Уголовный кодекс. Научно-популярный практический комментарий с дополнениями и изменениями. Под. ред. М.Гернета и А.Трайнина. Москва, 1927.
121. Фойницкий И. Учение о наказании в связи с тюрьмоведением. Москва, 2000.
122. Яни П. Взяточничество и должностные злоупотребления: уголовная ответственность (книга 1). Москва, 2002.
123. Яни П. Экономические и служебные преступления. Москва, 1997.

Baudžiamosios bylos ir ikiteisminio tyrimo medžiaga*

1. Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-159, 1999 m.
2. Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1455/2001 m.
3. Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-70/2002.
4. Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1583/2002 m.
5. Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-940/2002 m.
6. Klaipėdos apygardos prokuratūros baudžiamoji byla Nr. 30-9-016-03.
7. Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-349, 1999 m.
8. Specialiųjų tyrimų tarnybos baudžiamoji byla Nr. 39-1-001-01.
9. Specialiųjų tyrimų tarnybos baudžiamoji byla Nr. 39-1-004-03.
10. Specialiųjų tyrimų tarnybos baudžiamoji byla Nr. 39-1-007-01.
11. Specialiųjų tyrimų tarnybos baudžiamoji byla Nr. 39-1-014-98.
12. Specialiųjų tyrimų tarnybos baudžiamoji byla Nr. 39-1-020-99.
13. Specialiųjų tyrimų tarnybos baudžiamoji byla Nr. 39-1-022-01.
14. Specialiųjų tyrimų tarnybos baudžiamoji byla Nr. 39-1-025-98.
15. Specialiųjų tyrimų tarnybos baudžiamoji byla Nr. 39-1-106-01.
16. Specialiųjų tyrimų tarnybos baudžiamoji byla Nr. 39-1-109-99.
17. Specialiųjų tyrimų tarnybos Kauno skyriaus baudžiamoji byla Nr. 02-1-036-00.
18. Specialiųjų tyrimų tarnybos Kauno skyriaus baudžiamoji byla Nr. 39-1-105-02.
19. Specialiųjų tyrimų tarnybos Kauno skyriaus baudžiamoji byla Nr. 39-1-107-99.
20. Specialiųjų tyrimų tarnybos Kauno skyriaus baudžiamoji byla Nr. 39-1-113-99.
21. Specialiųjų tyrimų tarnybos Kauno skyriaus baudžiamoji byla Nr. 39-1-104-01.
22. Specialiųjų tyrimų tarnybos Šiaulių skyriaus baudžiamoji byla Nr. 39-1-306-01.
23. Šiaulių apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1^{11}-44, 1999 m.
24. Šiaulių apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1^{16}-105, 1999 m.
25. Šiaulių apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1^{8}-82, 1999 m.
26. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-117, 1999 m.
27. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-119, 1999 m.
28. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1^{1}-331/99.
29. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-150, 2000 m
30. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-155, 1996 m.
31. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-185, 1998 m.
32. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-308, 2000 m.
33. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-321, 1999 m.
34. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-328, 1996 m.
35. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-353, 1996 m.
36. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-44, 2000 m.
37. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-63, 1999 m.
38. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-88, 1996 m.
39. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-93, 1996 m.
40. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-34, 1997 m.
41. Vilniaus miesto antros apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1^{11}-492-1999.
42. Vilniaus miesto antros apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr.1^{6}-595, 1997 m.
43. Vilniaus miesto pirmos apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1^{11}-683/95.
44. Vilniaus miesto pirmos apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1^{13}-1147, 1999 m.
45. Vilniaus miesto pirmos apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1^{13}-835, 1999 m.
46. Vilniaus miesto pirmos apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1^{14}-555, 1997 m.
47. Vilniaus miesto pirmos apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1^{23}-168, 2000 m.

---

* Pateikiami teisėsaugos institucijų ir teismų naudojami bylų numeriai.

48. Vilniaus miesto trečios apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1/5-687-98.
49. Vilniaus miesto trečios apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1^{1}-198-96.
50. Vilniaus miesto trečios apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1^{2}-146-97.
51. Vilniaus miesto trečios apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-40-00.
52. Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-329/2003 m.
53. Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-836/2001 m.
54. Aukščiausiojo Teisimo kasacinė byla Nr. 2K-1070, 2001 m.
55. Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-1002, 2001 m.

Autoriaus mokslinių publikacijų disertacijos tema sąrašas

1. Pakštaitis L. Nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelio taikymas tiriant kyšininkavimo nusikaltimus // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2001, 23 (15) tomas. P. 83-97.

2. Pakštaitis L. Kyšininkavimo nusikaltimų kriminalizacijos raida Lietuvoje // Teisė. Mokslo darbai. 2001, Nr. 41. P. 124-133.

3. Pakštaitis L. Kyšininkavimo baudžiamumas baudžiamosios politikos kontekste // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2003, 45 (37) tomas. P. 105-115.